

שאול אריאלי

זכות החשיבה

מהדורה חמישית חדשה

שאול אריאלי

זכות החשיבה

מהדורה חמישית חדשה

© כל הזכויות שמורות לשאול אריאלי

www.shaularieli.com

shaul@orsha.co.il

052-4625148

ניתן להשתמש בכל החומר הכלול בספר זה

בכפוף לכללי הציטוט המקובלים

עריכה ומיפוי: שגיא גנות

נדפס בישראל, 2017

מוקדש לאחי הבכור יעקב אריאלי (אחווה)

שהלך לעולמו השנה והוא בן 74 שנים

תודות

לקט זה לא היה יוצא לאור בראש ובראשונה ללא סיועו של שגיא גנות, שקיבץ וערך במסירות ובשקדנות את המאמרים הרבים, טרח רבות על הכנת המפות והביא את הקובץ לדפוס. תודה לעמוס בידרמן על הקריקטורה המעטרת את כריכתו של הלקט, ולקרן לשיתוף פעולה כלכלי על תמיכתה הברוכה.

הנני מבקש להודות לבעז קרני מהקרן לשיתוף פעולה כלכלי על תמיכתו המתמשכת בעבודתי.

תודה לתאיר שכנר-רוכמן על הסיוע הרב בהגהה ובעריכה של חלק מהמאמרים.

תודה לאנשי עיתון "הארץ": לעורך הראשי אלוף בן, לעורך הדעות אלון עידן, לעורכות האתר רווית הכט ותרצה פלור ולאורית כהנא על עריכת המאמרים.

לקט זה מרכז מאמרים נבחרים פרי עטי, העוסקים בסוגיות שונות של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, עם הרחבות קלות לסכסוך הישראלי-ערבי, שפורסמו בכתבי עת ובעיתונים שונים בשנים האחרונות. הם מבטאים ומשקפים בראש ובראשונה את הבנתי את התהליכים ואת עמדותיי כלפיהם, אך יש בהם בכדי לייצג כתיבה ועשייה של החברה האזרחית בישראל במסגרת עמותות חוץ ממסדיות.

חלק ניכר מן המאמרים הינם חדשים ולא פורסמו בארבע המהדורות הקודמות. יחד עם זאת מספר מאמרים זכו לפרסום מחודש בשל חשיבותם להבנת התמונה ההיסטורית. בחלק מהמאמרים מופיעות מפות שיש בהן בכדי לבאר ולתאר חלק מהמושגים והאזורים המופיעים בכלל המאמרים. בחרתי להוסיף "אבני דרך" אשר מאפשרות למקם את המושגים, ההסכמים, הוועידות, ההחלטות, המלחמות ועוד על ציר הזמן של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. לסיום, מצורפות מפות המרכזיות להבנת ההיבט הטריטוריאלי של הסכסוך.

שאול אריאלי

תוכן העניינים

- 1 <רק אז, ינוח רבין על משכבו בשלום [הארץ, 06/11/17] _ 10
- 2 <לחמאס יש אסטרטגיית-על לפיוס [הארץ, 31/10/17] _ 17
- 3 <מבט מקרוב על האשליות שמוכר יעלון [הארץ, 23/10/17] 22
- 4 <"ההבטחה האלוהית" חסרת תוקף. הציונות לא צריכה אותה [הארץ, 18/10/17] _ 27
- 5 <ההיגיון העקום של מכחישי הפרשה [הארץ, 12/10/17] _ 34
- 6 <לא שוממה ולא עזובה. נתניהו ממציא היסטוריה [הארץ, 26/09/17] _ 38
- 7 <ט"ו מאפיינים ייחודיים לסכסוך [ראש השנה תשע"ח] _ 43
- 8 <במה דומה התוכנית של סמוטריץ' לזו של ערפאת? [הארץ, 18/09/17] _ 63
- 9 <הדו"ח על נזקי החומה סביב עזה כבר כתוב [הארץ, 28/08/17] _ 67
- 10 <זה הרבה יותר גרוע מהדתה [הארץ, 20/08/17] _ 71
- 11 <האתגר של ג'ייסון גרינבלאט [הארץ, 15/08/17] _ 74
- 12 <שוב הנתונים מגלים: ההתנחלויות דועכות [הארץ, 08/08/17] _ 77
- 13 <מהן התכונות החשובות ביותר לשקרן? [הארץ, 30/07/17] _ 80
- 14 <חמורו של משיח לובש פשיזם [הארץ, 21/04/17] _ 84
- 15 <הדרך לריאד עוברת ברמאללה [הארץ, 30/03/17] _ 93
- 16 <למה לא מדינה אחת [הארץ, 08/03/17] _ 98
- 17 <ההתנחלויות, לא מה שחשבתם [02/03/17] _ 102

זכות החשיבה

- 18 <יהודית ודמוקרטיה רק על-פי האו"ם [הארץ, 09/02/17]
106
- 19 <"אני מכיר את התיאבון של היהודים" [הארץ, 19/01/17]
112
- 20 <המציאות אמרה את דברה [הארץ, 29/12/16] _____ 117
- 21 <מה יש בו בנובמבר? [הארץ, 17/11/16] _____ 123
- 22 <בלי כל התנ"ך [הארץ, 12/10/16] _____ 129
- 23 <בניה והרס ביד הדמיון [הארץ, 18/08/16] _____ 133
- 24 <להישאר במשפחת העמים [הארץ, 28/07/16] _____ 136
- 25 <היא כן מתחלקת: רק פיצול הבירה תמנע תהומות של
גזענות, אלימות ובידוד עולמי [מעריב, 21/06/16] _____ 142
- 26 <כשלוש מפעל ההתנחלות [הארץ, 16/06/16] _____ 146
- 27 <החלופה השלישית – מלחמת אזרחים [הארץ, 23/05/16]
151
- 28 <מבחן ז'בוטינסקי [הארץ, 08/04/16] _____ 154
- 29 <"ירושלים המאוחדת" – לא כל מה ששורד הופך בהכרח
לנכון וצודק [המכון הישראלי לדמוקרטיה, 15/03/16] _____ 160
- 30 <צאו מקיבוען הגושים [הארץ, 10/03/16] _____ 168
- 31 <לשרטט גבול ברור בין שמאל לימין [הארץ, 22/02/16] _____ 174
- 32 <הבורות בשירות המשיחיות [הארץ, 26/12/15] _____ 178
- 33 <התכנית להפרדה לאומית של עמיר פרץ: פתח של תקווה
[הפורום לחשיבה אזרחית, 06/12/15] _____ 184
- 34 <שופטים על הכוונת [הארץ, 03/12/15] _____ 187
- 35 <משיחיסטים מנכסים את הציונות [הארץ, 20/08/15] _____ 190
- 36 <מפוררים את הבית [הארץ, 04/06/15] _____ 196
- 37 <שקר ההתנחלויות [הארץ, 05/03/15] _____ 201

- 38 < תבחרו: דמוקרטיה או אתנוקרטיה [הארץ, 12/12/14] _ 206
- 39 < החשש הפלסטיני להר הבית כבר לא הזוי [הארץ,
- 214 _____ [19/11/14]
- 40 < עגלה מתחדשת חונה בכניסה לבה"ד 1 [הארץ, 23/10/14]
- 217
- 41 < גם משיח לא יוכל לכבס [הארץ, 07/10/14] _____ 223
- 42 < התהליך המדיני בין ישראל לאש"ף מועידת מדריד ועד היום
- העמדות הישראליות בארבע סוגיות הליבה [מכללת נתניה
- וקרן אברט, 20/09/14] _____ 225
- 43 < אין ביטחון בסטטוס קוו [04/08/14, YNET] _____ 314
- 44 < דרושה הצגה חדשה [הארץ, 02/07/14] _____ 318
- 45 < זהות ששורשיה נטועים בסכסוך [הארץ, 26/06/14] _____ 321
- 46 < היתכנות רעיון שתי המדינות ממערב לירדן [Politique
- étrangère, 03/14] _____ 324
- 47 < בלוף ההתנחלויות [YNET, 09/02/14] _____ 351
- 48 < בית לאומי יהודי ודמוקרטי [הארץ, 31/10/13] _____ 354
- 49 < הסיכון שבמעשה קטן מהסיכון שבמחדל ["אפשר לחשוב",
- 27/05/13] _____ 357
- 50 < בין קוטג' לקוטג' [הארץ, 17/05/13] _____ 360
- 51 < הגדה המערבית - שתי ביצים או חביתה? [מולד,
- 09/01/13] _____ 366
- 52 < לפקוח את העין השניה [הארץ, 31/12/12] _____ 373
- 53 < התוכנית המשיחית של נפתלי בנט [הארץ, 11/12/12] _____ 375
- 54 < להילחם בחמאס, לחבק את אש"ף [הארץ, 20/11/12] _____ 378
- 55 < מה שהצבאות מבינים והאזרחים עדיין לא ["אפשר
- לחשוב", 18/11/12] _____ 381

זכות החשיבה

- 56 <לא לסיפוח "גוש אריאל" המדומיין ["אפשר לחשוב",
384 _____ [22/10/12
- 57 <להיפרד משקר ההתנחלויות [הארץ, 03/10/12] _____ 387
- 58 <כישלון הציונות [הארץ, 27/08/12] _____ 390
- 59 <בניגוד לחוקי המתמטיקה [הארץ, 23/07/2012] _____ 393
- 60 <קואליציה עם הראש בחול [הארץ, 04/06/12] _____ 395
- 61 <המלחמה המוצלחת-הכושלת והמלחמה הכושלת-
המוצלחת ["אפשר לחשוב", 31/05/12] _____ 397
- 62 <מי מפחד מיום "הנכבה" [הארץ, 14/05/12] _____ 400
- 63 <השימוש הציני בשואה [הארץ, 02/04/12] _____ 403
- 64 <מציאות דו-לאומית: תודעה כוזבת בחסות גושים אמונים
["אפשר לחשוב", 14/2/2012] _____ 405
- 65 <תפיסת 1967: חוכמה לפני צדק ["אפשר לחשוב",
409 _____ [10/01/12
- 66 <יוזמת ז'נבה - הצעות חוץ ממסדיות לתיחום גבולות ישראל,
412 _____ [07/06/10] ניתוח ביקורתי [מכון תמי שטיינמץ,
- 67 <ירושלים בהסדר הקבע ובדרך אליו: חלוקה או ארגון
והגדרה מחדש? [עדכן אסטרטגי, 05/05] _____ 425
- 447 _____ אבני דרך ומפות

1 < רק אז, ינוח רבין על משכבו בשלום [הארץ, [06/11/17

רבין היה מתהפך בקברו למשמע שלל ההצעות "מחוץ לקופסה" לפיתרון הסכסוך, שפושות לאחרונה, ברוח "לא צריך לפנות התנחלויות", "מובלעות בריבונות ישראלית", או מגוון קונפדרציות, פדרציות, אוטונומיות מחזיות, מולדת משותפת ודומיהן. מעניין שדווקא בסמיכות ליום השנה ה-22 לרצח ראש הממשלה יצחק רבין, מפעל ההתנחלות שמחוץ ל"גושים" זוכה לחיבוק של תומכי פתרון שתי המדינות, בין אם אלו פוליטיקאים, פעילי שטח או מומחים. גם אם מאחורי הצעות אלו עומדת כוונה כנה להתגבר על מה שנתפש בעיני רבים כמכשול להסדר קבע, ומתוך צורך להפחית את מחיר הפינוי הלאומי והאישי ממחיר ההסכם, הרי שהצעות אלו, בשל השפעתן על תודעת הצבור, עשויות לתרום הרבה יותר ממהלכי ממשלות נתניהו לחיזוקן ולגידולן של ההתנחלויות המבודדות, המאיימות על פתרון שתי המדינות.

תוואי גדר ההפרדה התקבע בקרב הציבור הישראלי כמייצג יותר מכל את גבול הקבע בין ישראל לפלסטיין באם ייכון הסכם, ואין זה משנה שחלקים ממנו, כמו "אצבעות" אריאל וקדומים נדחו על ידי הפלסטינים במשאים ומתנים. כלומר, מבחינתם של הישראלים, הגדר מותחת קו בין ההתנחלויות שאפשר ויישארו בריבונות ישראל, ובין אלו שתיאלצנה להתפנות. כפי שאמר בדצמבר 2007 שר הביטחון דאז, אהוד ברק: "...כאשר אנו בונים גדר, ברור שיש אזורים שהם מעבר לגדר, וברור שבהסדר קבע... האזורים מעבר לגדר לא יהיו חלק ממדינת ישראל". כמו כן, תוואי הגדר נתפס המאפשר הסדר קבע עם חילופי שטחים,

זכות החשיבה

אפילו בקרב ראשי יש"ע כפי שהתבטאו עם הקמתה - "ניסינו לשבש את התכנית להקים את הגדר על הקו הירוק, אבל אם נהיה כנים עם עצמינו, לא הצלחנו לשבש את התוואי הזה עד כדי שיבוש היכולת להקים מדינה פלסטינית."

הישראלים הפנימו זאת היטב והצביעו ברגליים, גם אם הפוך להצבעתם בידיים. שיעור הגידול השנתי של יהודים ביהודה ושומרון צלל מ-10.3% ב-1995 ל-3.4% ב-2016. בנוסף, כל שנה מאז ירד אחוז היהודים המהגרים מישראל גופא למחוז יהודה ושומרון מתוך סך כל הגידול השנתי, מ-63% ב-1995 ל-22% בלבד כ-20 שנה מאוחר יותר.

מניתוח הנתונים הדמוגרפיים ביהודה ושומרון עולה, ראשית, שב-2016 רוב הישראלים גרים ב-60 התנחלויות וב-12 שכונות במזרח ירושלים הנמצאות בתחומי תוואי הגדר - 516 אלף נפש, המהווים 84% מהישראלים הגרים מעבר לקו הירוק. למרות השקעות חסרות תקדים של ממשלות נתניהו השונות ב-75 ההתנחלויות המבודדות, חיים בהן רק 92 אלף ישראלים. התפלגות הגידול השנתי בין שתי הקבוצות נשמר לאורך כל השנים. כלומר, במשך 50 שנה נמנעו הישראלים להגר במספרים משמעותיים ליישובים הנמצאים הרחק מהקו הירוק, משום שבהתאם להכרזות של פוליטיקאים ואישי צבור, העריכו כי אלו לא יישארו בריבונות ישראל.

שנית, ככל שהישוב קרוב יותר לקו הירוק, כך הוא גדול יותר וצומח בשיעור גבוה יותר. 13 מתוך 15 הרשויות הישראליות באיו"ש, שמספר תושביהן עולה על 5,000 נפש, ממוקמות על הקו הירוק או בצמוד לו. בשתי הערים החרדיות, מודיעין עלית וביתר עלית, מתגוררים כשליש מהישראלים ביהודה ושומרון,

ושיעור הגידול במספר התושבים בערים אלו בעשור האחרון עמד על 100%-ו 77% בהתאמה. כך גם ביישובים אורנית (גידול של 49.6%), שקד (61.1%), אלפי מנשה (33.5%) הר גילה (278%), סלעית (90%), עץ אפרים (197%), צופים (93%), גבעת זאב (49%) - כולם ממערב לגדר הבנויה. ישובים מרוחקים צמחו בשיעור נמוך, אפילו אם הינם ממערב לתוואי הגדר המתוכנן, כמו אריאל (17%) ומעלה אדומים (18.6%) או הרחק ממנו כמו חלמיש (27%) בלבד. ב-2016, למעלה משליש מהתנחלויות המבודדות (27 התנחלויות) הנמצאות ממזרח לגדר המתוכננת, סבלו מהגירה שלילית (בלטו בהן בית אל, פסגות, עפרה, ברכה ואיתמר).

ההצהרות וההצעות האחרונות גורמות לכמה דברים: ראשית, הן מבטלות, באופן שגוי, את הטיעון כי ההתנחלויות המבודדות הן מכשול בפני הסדר. שנית, הן עלולות להסיר את איום החוויה הכאובה של הפינוי מעל ראשי אלו המבקשים לחסוך זאת ממשפחתם. שלישית, לאור העובדה כי בדו"ח הלמ"ס האחרון על המדד החברתי-כלכלי נמצא כי 81% מהמתנחלים גרים ברשויות המדורגות נמוך יותר מאשר חמש שנים קודם לכן, ההכרח עלולות להעצים את הביקוש ליישובים הללו, הנהנים מהטבות מפליגות. לבסוף, הן מכרסמות בדרישה הישראלית להשאיר התנחלויות מרוחקות קמעה מהקו הירוק, כמו אפרת, בריבונות ישראל.

עובדה ראשונה: האבסורד בניסיון למצוא פיתרון לסכסוך מבלי לפנות את ההתנחלויות המבודדות הללו מצוי, בין השאר, בעובדה שרובן המכריע של ההתנחלויות המבודדות ממוקמות ב"גב ההר", והן פרי פועלה של תנועת אמנה של "גוש אמונים", תנועה השוללת לחלוטין את פתרון שתי המדינות. תושביהן עברו

זכות החשיבה

להתגורר שם חרף מדיניותה של ממשלת רבין. הממשלה אימצה אז מדיניות ביטחונית מוגדרת, הקובעת היכן ראוי להתיישב והיכן לא.

כך כתב רבין ב-1979: "ברמת הגולן, בבקעת הירדן, באזור ירושלים, בגוש עציון ובפתחת רפיח - כן. בשומרון - לא. ללב הגדה המערבית, המאוכלס בצפיפות על ידי ערבים, אל לנו להעביר מתיישבים יהודים. התיישבות דרמטית כזאת יש בה מסממני הראווה וההתגרות בערבים ובארה"ב, ואין בה צורך והצדקה מבחינה ביטחונית". רבין ביקר את "גוש אמונים" בחריפות יוצאת דופן: "גוש אמונים ראיתי תופעה חמורה ביותר - סרטן בגופה של הדמוקרטיה הישראלית. נגד תפישתם הבסיסית, הנוגדת את בסיסה הדמוקרטי של ישראל, היה הכרח להיאבק מאבק אידאי, החושף את המשמעות האמיתית של עמדות הגוש ודרכי פעולתו."

עובדה שנייה: ההתנחלויות הללו יועדו מראש לפגוע ברציפות המדינה הפלסטינית, כפי שנכתב בתוכנית דרובלס, שכתב ראש החטיבה להתיישבות ב-1978: "...פריסת ההתנחלויות חייבת להתבצע לא רק סביב התיישבויות מיעוטים, אבל גם ביניהן... [כי זן] הדרך הטובה והיעילה ביותר שתסיר כל שמץ של ספק בעניין כוונתנו להחזיק לעולם ביהודה ושומרון". מדיניות זו צלחה. פחות מ-10 אלף הישראלים הגרים ב-15 התנחלויות מבודדות מדרום לגוש עציון (לא כולל קריית ארבע), הביאו לביתור מחוז חברון, בו חיים 750 אלף פלסטינים, לעשרות איים במעמד A ו-B, זאת בשל צירי הגישה ליישוביהם המבודדים במעמד C ונוכחות צה"לית חסרת תקדים לאורכם ובתוך ההתנחלויות עצמן.

מבחינת "גוש אמונים", כל אמצעי היה כשר להשגת מטרה זו. למרות ההבטחה של ממשלת ישראל כי ההתנחלויות תיבנינה רק על "אדמות מדינה", בדו"ח שהוציאה תנועת "רגבים" במאי 2015, נמצא כי לפחות 2,000 בתים בהתנחלויות אלו נבנו על אדמה פרטית בבעלות פלסטינית. על אלו יש להוסיף עשרות מאחזים לא חוקיים מבודדים אשר המשיכו והעצימו את גזל האדמות, למרות החלטת הממשלה לאמץ את דו"ח טליה ששון ולפנותן, ולמרות העובדה שזו הייתה אחת המלצות המרכזיות גם בדו"ח אדמונד לוי.

עובדה שלישית: התשובה המקורית לגזל הזה - שרבין כבר הקדים לעמוד עליו באומרו: "מעטים המקרים בתולדות היהדות שחבורה פרועה שכזאת נוטלת לעצמה מנדט בשם שמיים... הכל במסווה מאוס של אהבת ארץ ישראל, ופורצת אל הרחובות בגסות רוח להטיל אימה וטרור..." - היתה "חוק ההסדרה" האנטי דמוקרטי, המבקש להפקיע אדמות גנובות אלו מידי בעליהן.

עובדה רביעית: כל ההתנחלויות הללו הן ישובים עירוניים נטולי חקלאות ותעשייה. ברבים מהן המעסיקה הגדולה היא המועצה האזורית. ככל שהישוב קטן יותר, כך פרנסת תושביו וקיומו נסמכים על תמיכת הממשלה. למעלה מ-80% מהתנחלויות המבודדות הן בנות פחות מאלף נפש כל אחת. זה מוביל לאחת משתי אפשרויות: לפנטז כי המדינה הפלסטינית תממן את תושביה החדשים, או שמדינת ישראל תממן תושבי מדינה זרה.

באם היו מכירים בארבע עובדות בסיסיות אלו, האם היו מעלים כל אותם "חושבים מחוץ לקופסה" על דעתם לדרוש את השארת ההתנחלויות המבודדות בריבונות פלסטינית, או גרוע

זכות החשיבה

יותר כמובלעות ישראליות? האם הם מבקשים להתעלם מההיסטוריה של מאה שנות סכסוך ומכל ההמלצות לחלוקה, שניתנו על ידי כל הגורמים הבינלאומיים, ולזרוע במו ידינו את זרעי הפורענות הבאה? האם הם מאמינים שהפלסטינים יסכימו לקבל זאת כאשר לפי עמדתם, הם כבר ויתרו על 78% ממולדת פלסטין, וכעת רוצים לפגוע גם בכבשת הרש? אפילו בנאומו של רבין לאישורו של הסכם הביניים בכנסת, חודש לפני הירצחו, בו הפליג בגבולות ישראל, לא הזכירה ולו התנחלות מבודדת אחת. יחד עם זאת, כל ישראלי שירצה לגור בעתיד במדינת פלסטין, יוכל לעשות זאת בהליכי ההגירה המקובלים והחוקיים.

פינויים ויישובם של ישראלים בהתנחלויות מבודדות הוא אתגר גדול, אך הרבה יותר קטן ממה שרוב הציבור סבור, ואף קטן עוד יותר מהנזק שייווצר בניסיון להשאירן. מממשלת נתניהו אין לצפות לפעול בכיוון זה, יכולתה הסתכמה בפינוי עמונה הלא חוקית בעלות של 137.5 מיליון שקל למשלם המיסים הישראלי, או במתנה של מיליונים רבים למפרי החוק ממאחז מיגרן. על התומכים בפתרון שתי המדינות לחדול מחיפוש "דרכים יצירתיות" ולפעול אחרת. לעיתים רבות הדרך הקשה בהתחלה היא גם הנכונה לטווח הארוך.

ניתן להתחיל בשינוי סדרי העדיפות התקציביים, כפי שרבין קבע בממשלה שהקים ב-1992. הוא הבחין בין "התנחלויות ביטחוניות" לבין "התנחלויות פוליטיות". בקבוצה האחרונה נמצאות כל ההתנחלויות המבודדות. ממשלתו פעלה להפסיק את גידול ההתנחלויות, ביטלה חוזים לבניית בתים בהתנחלויות וסירבה לאכלס בתים שכבר נבנו (החלטה 360, מנובמבר 1992). מכאן ניתן להמשיך בחוק "פינוי פיצוי", שיפחית באופן משמעותי את מספר המפונים, חילוניים ברובם, אך גם דתיים

לאומיים. ניתן גם לאפשר לתושבי בקעת הירדן, שנענו לקריאתם של יגאל אלון ורבין להתיישבות ביטחונית, וכבר חצו ממזמן את גיל ה-70, לחזור לתחומי הקו הירוק, כפי שרבים מתוכם מעוניינים לעשות. יש להשלים גם את גדר הביטחון בתוואי ביטחוני ולהכריז שלישראל אין תביעות טריטוריאלית מזרחית לה. לבסוף, יש להתחיל בתהליך מדיני, מדורג ומותנה, במעורבות אזורית ובינלאומית ליישוב הסכסוך בפרמטרים הידועים, הכוללים פינוי התנחלויות מבודדות על ידי היערכות לאומית לכך. לכל זה צריך אומץ ציבורי, נחישות ואמונה כנה בדרך. אך אולי אז, רק אז, ינוח רבין על משכבו בשלום.

<2 לחמאס יש אסטרטגיית-על לפיוס [הארץ, [31/10/17

לא ניתן לנבא באם פיצוץ המנהרה באזור כיסופים, שבו נהרגו שמונה פעילי הג'יהאד האיסלאמי וחמאס, יגרור תגובה מארגונים אלו, אך ניתן להעריך כי זה יהיה מבחן משמעותי ליחיא סינוואר, מנהיג חמאס ברצועה, לבלום או להכיל במהירות אירוע זה בכדי לשמור על האסטרטגיה אותה אימץ לאחרונה חמאס בראשותו.

ההמולה המלווה את משפחת נתניהו והחוק הצרפתי, יצרה ערפל כבד, המצליח לנתק מהשיח הציבורי בישראל את המתרחש במרחק קילומטרים ספורים, למרות הפוטנציאל הטמון בו לשינוי דרמטי במציאות הנוכחית.

ההידרדרות המתמשכת ביכולתו הכלכלית של חמאס ובמעמדו המדיני, כתוצאה מהסגר המתמשך שהטילה ישראל, ממדיניותו של א-סיסי, מהמהלכים הערביים נגד קטאר וממהלכיו האחרונים של עבאס, הביאו את סינוואר, כמו את קודמו, איסמעיל הנייה, טרם "צוק איתן", להציע לעבאס את ניהול הרצועה. מהלך זה נתפש כצעד אחד אחורה, אך לתפישתו של סינוואר, הוא מקדם את חמאס יותר משני צעדים קדימה - הוא משחרר אותו מאחריות לתושבי עזה ומאפשר לו לפרוץ מגבולותיה הצרים לגדה המערבית, מזרח ירושלים, ישראל ומדינות האזור. סינוואר מכיר במה שמרבית שרי ממשלת ישראל אינם מכירים: אש"ף, למרות חולשתו, הוא הפלטפורמה הטובה ביותר להגיע לפריצה משמעותית זו.

לשם כך, סינוואר, יחד עם ההנהגה החדשה שמסביבו, בקוראם נכון את מאוויי הציבור הפלסטיני בפיוס זה למעלה מעשור, מוכנים להרחיק לכת ככל שנדרש בכדי להשיג אותו, וביתר דיוק את ההנהגה המשותפת. חוסאם בדראן, מי שמונה להיות האחראי על תיק הפיוס עם פתח מטעם חמאס, אמר בראיון ראשון לעיתון "אלחיאת" היוצא בלונדון כי "ההנהגה החדשה בחמאס המבוססת על אסירים משוחררים (בעסקת שליט), שלא היתה מעורבת בפיצול הפנים-פלסטיני, היא שהחליטה לסיים בכל מחיר את הפיצול הזה". ההבהרה שפירסם לאחר מכן אינה מבטלת את הביקורת כלפי ההנהגה הקודמת בראשות משעל, שזכתה לביקורת מתנועת פתח, כי שירתה את האג'נדה של האחים המוסלמים ושל קטאר וטורקיה שלא רצו בפיוס הפלסטיני.

אף בסוגיית הזרוע הצבאית, הולך סינוואר כברת דרך משמעותית ואמר החודש: "אנחנו כעם עדיין בשלב השחרור הלאומי, ואנחנו לא יכולים לוותר על הנשק שלנו. הנשק שלנו צריך להיות תחת מטרייה לאומית כוללת, שבה ישתתפו כל הפלסטינים, והמטרייה הזאת היא אש"ף. הנשק של גדודי אל-קסאם הוא רכוש של העם הפלסטיני". קרי, אש"ף הוא הארגון המייצג של הפלסטינים, ככזה עליו לכלול את כלל הארגונים, וכשזה יקרה, חמאס יוותר לטובתו על שליטתו בנשק, תחת ההנחה כי הוא זה שינהיג את אש"ף.

הנהגת חמאס אינה מתרגשת מזריית החול של נתניהו וממשלתו, שהכריזו שלא יקיימו מו"מ עם הרשות הפלסטינית הכוללת את חמאס. ראשית, היא יודעת את הדבר הבסיסי ביותר, שנעלם מעיני הציבור בישראל: ממשלת ישראל מעולם לא נשאה ונתנה עם הרש"פ, אלא אך ורק עם אש"ף - הנציג

זכות החשיבה

הלגיטימי והבלבדי של העם הפלסטיני, זה שעצרת האו"ם שידרגה את מעמדו מארגון למדינה משקיפה ב-29 בנובמבר 2012. אין זה בסמכותה של הרש"פ לנהל מו"מ על הסדר הקבע. היא יכולה להתפרק מחר אך "פלסטיין" תמשיך להתקיים כמדינה משקיפה, שיו"ר אש"ף הוא נשיאה.

שנית, הנהגת חמאס מודעת לעמדת ממשלת נתניהו, השוללת את פתרון שתי המדינות. סגנו של הנייה, ראש הלשכה המדינית, סאלח ערורי, אסיר משוחרר אף הוא, הבהיר את העניין בחודש החולף: "הדרך המדינית נכשלה ולא קידמה דבר, לא הביאה לעמנו את סיום הכיבוש. אבל יחד עם זאת, תנועת פתח ושותפינו לפיוס באש"ף מאמינים בדרך הזאת, וחושבים שהפילוג משרת את נתניהו להרוס את הדרך הזאת. אנחנו בחמאס, מסיבותינו המיוחדות, רוצים להשיב את אחדות העם הפלסטיני ולחזק את עמדתו, מקומו ויכולתו להתמודד עם המיזם הציוני. אנחנו שותפים להם ברצון לאחד את הזירה הפלסטינית כדי להפיק מכך תועלת בפעילות המדינית לטובת עמנו ובעייתנו. אנחנו ושותפנו נצעד למימוש האינטרסים של עמנו בפעילות התנגדות ופעילות מדינית."

כלומר, חמאס לא יישא וייתן עם ישראל, אך הוא לא יפריע לאש"ף לעשות זאת. ואם נדרש פיוס לשם כך, חמאס יעניק אותו, רק בכדי להראות כי הדרך המדינית נכשלה בלי קשר לפילוג הפלסטיני. אז יוכל לבוא בידיים נקיות לציבור הפלסטיני ולהגיד "ניסינו הכל" עם ישראל, ולכן על פתח ועל דרכו המדינית לפנות את מקומם לחמאס ולהתנגדות המזוינת; חזרה לאמנת אש"ף המקורית, טרם הסכמי אוסלו, שקידשה את המאבק המזוין.

המצרים, שהאינטרסים שלהם לא חופפים במלואם את אלו של ישראל, מעדיפים לאחד שורות בעולם הערבי מול האיום הטורקי והאיום האיראני על הלאומיות הערבית. עבאס, המבין את המלכודת אליה הוכנס על ידי המצרים, בהסכמת האמריקאים, ומודע לעמדת ממשלת נתניהו, עושה הכל בכדי להיחלץ ממנה ומהסכם הפיוס. לאחר פגישתו עם עבדאללה מלך ירדן בשבוע שעבר אמר: "במסגרת ההסכם בקהיר צריכה להיות רשות אחת, חוק אחד, נשק אחד באופן שלא יהיו מליציות, שזה דגם לא מוצלח. זו כוונתנו בפיוס". כלומר, כניסתו של חמאס לאש"ף תותנה בהכלת הזרוע הצבאית.

בתנאים הנוכחיים, לא גדולים הסיכויים להשלמת תהליך הפיוס והשגת הסכם. חמאס, המפסיק החל מיום רביעי את גביית המסים במעברים, יישאר חסר יכולת לשלם משכורות לעובדיו. גם אם יימצא פתרון כספי זמני, חוסר היציבות יהיה רב מכדי שישרוד זמן ארוך. כל הסלמה בין חמאס וישראל תזכה לתמיכה של הציבור הפלסטיני. באווירה הקיימת, כישלון הפיוס ירבוץ לפתחו של עבאס, שלא יוכל להאשים את חמאס, ובלית ברירה עלול להצטרף לסבב האלימות בדרכים שונות. ישראל עלולה לעמוד בפני חזית פלסטינית מאוחדת שבה חמאס נותן את הטון.

כיבוש עזה, על פי משנתו של שר הביטחון ליברמן, רק תגדיל את הפצעים המדממים; חמאס ייחנה מאחיזה חזקה הרבה יותר בגדה המערבית, במזרח ירושלים ואפילו בקרב חלק מערביי ישראל.

ממשלה מפוכחת בישראל, היתה מנסה לאמץ את תפיסת הג'ודו ולגרור את החמאס לתוך אש"ף, במקביל לחידוש מו"מ כן

זכות החשיבה

ואפקטיבי להסדר קבע. עבאס ייהנה מהיוקרה הנדרשת כדי להבטיח שאינו מאבד את כיסאו לסינוואר, וחמאס ייאלץ בעל כורחו להכיר בכל ההחלטות התקפות של אש"ף, העונות לתנאים של הקוורטט ובראשם הכרה בישראל. אך נראה, כי עלילות משפחת נתניהו דחופות וחשובות יותר לממשלת ישראל.

3 < מבט מקרוב על האשליות שמוכר יעלון [הארץ, 23/10/17]

סכנת טעות לאומית היתה טבועה בעצם הווייתנו כארץ של חזון, שכן החזון מבקש לשנות את המציאות. אולם גודל החזון, המתנה את הגשמתו, היא מציאותיותו, הטמונה בכך שלמרות שהחזון מבקש להתעלות על המציאות, רגליו תמיד נטועות בה. זה ההבדל בין חזון לבין פנטזיה המרחפת על כנפי האשליה". כך כתב יהושפט הרכבי בספרו על מצדה (1982). אין כמו דברי משה (בוגי) יעלון, בפני בני האולפנה בבית שמש, בכדי להמחיש כיצד בורות בהיסטוריה המודרנית של העם היהודי וכיצד התעלמות מהמציאות ומאילווציה, מתוך תקווה שהאשליה תעצב מציאות רצויה, היא מתכונת בדוקה להידרדרות אלי אסון.

יעלון התחיל ב"אני טוען שהגבול מסומן על ידי תלם המחרשה, הגבול מסומן על ידי בית ילדים". אין מיתוס מופרך היסטורית יותר מהטענה הזו. מכל הישובים היהודיים בארץ ישראל, רק מטולה השפיע על קביעת גבולותיה של פלשתינה-א"י המנדטורית. הוא נחשב על ידי הבריטים והצרפתים כ"דן" ההיסטורי. כמקיים הנוסחה התנ"כית לארץ ישראל "מדין ועד באר שבע", הוא הוכלל בשטחה והעניק לה את "אצבע הגליל", בהסכם שנחתם ב-1920.

הצעות שונות לחלוקת הארץ בין ערבים ליהודים הועלו פעמים רבות בידי גורמים שונים ומשיקולים שונים, בשנים 1922-1947, אך הן לא התממשו. גם בהחלטת החלוקה ב-1947, שאף היא לא התממשה, נכללו שיקולים נוספים לתפרוסת האוכלוסייה. למשל, בנגב שבין באר שבע למפרץ עקבה לא התקיים אף ישוב יהודי, ובכל זאת הוא הוקצה למדינה היהודית בכדי לשמש

זכות החשיבה

פרחדור יבשתי לים האדום עבור יצוא לאפריקה ולמזרח אסיה. מנגד, על פי ההחלטה היו אמורים להישאר לא פחות מ-33 ישובים יהודיים בשטח המדינה הערבית, משום שהיו ממוקמים הרחק מריכוזי ההתיישבות היהודית. בדיוק כמו ההתנחלויות המבודדות בגדה המערבית, שאין כלל היתכנות לספחן לישראל במסגרת הסדר קבע. גם ירושלים, עם 100 אלף יהודים, כשישית מהאוכלוסייה היהודית בארץ ישראל, לא תוכננה להיכלל במדינה היהודית אלא במסגרת גוף נפרד, משום חשיבותה לשלוש הדתות.

גבולותיה של מדינת ישראל נקבעו במלחמות ישראל ובראשן מלחמת העצמאות. הגיאוגרף גדעון ביגר מתאר בהרחבה כיצד "כידון הרובה" ולא "להב המחרשה" קבעו את הגבולות. קווי שביתת הנשק נקבעו בהתאם לקווי העמדות של הכוחות בתום המלחמה. השטחים שנוספו לישראל נועדו בראש ובראשונה ליצירת רצף טריטוריאלי הגיוני ורחב בין שלושת האזורים שהוקצו למדינה היהודית. גם אובדנם של עשרה ישובים יהודיים, ובכלל זה ישובי גוש עציון, לא הניא את בן-גוריון מלסיים את המלחמה ולחתום על הסכמי שביתת הנשק. ההתיישבות בשטחים שנכבשו באה לאחר המלחמה.

כך לגבי מלחמת ששת הימים. ישראל כבשה את סיני ורמת הגולן והמתיישבים באו בעקבות צה"ל. כשישראל העדיפה שלום אסטרטגי עם הגדולה במדינות ערב, היא פינתה את הישובים עד האחרון שבהם. רצועת עזה היא דוגמה נוספת. שעה שישראל בראשות שרון הבינה כי היא משלמת מחיר יקר מדי בהחזקת ההתיישבות הזניחה בעזה על "כידוני צה"ל", היא פינתה את כולם.

"איפה שאין בית ילדים אין צבא. אם אתה רוצה להחזיק שטח, אתה צריך שיהיה שם ישוב", ממשיך יעלון. האם לדעתו צה"ל החזיק בחצי האי סיני, הגדול בשטחו פי שש ממדינת ישראל, אך ורק עבור 7,500 הישראלים שחיו שם? והאם לא פינינו אותו למרות היותם שם? האם הנגב, המהווה 60% ממדינת ישראל, נשמר בשל כמה עשרות אלפי ישראלים החיים מדרום לבאר שבע? האם ישראל לא פינתה את עזה וצפון השומרון למרות שהיו בהם ישובים וגני ילדים? האם הוא לא הופך את צה"ל לצבא הגנה להתנחלויות?

יעלון ממשיך ומגדיר מדיניות: "לא מתנחלים על כל גבעה. יש מספיק מקום להתנחל ביהודה ושומרון לעוד מיליון-שניים, למקומות שמתאימים לנו מבחינת מדיניות. את זה עושים במדיניות שקולה."

ראשית, אין כמו בקעת הירדן בכדי להמחיש מהו "אזור שמתאים מבחינה מדינית" - מתוכנית אלון ב-1967 ועד עמדתו הידועה של יעלון, שלא לפנות את הבקעה בשום תרחיש. בפועל, אחרי 50 שנות כיבוש והתיישבות, למרות הכרזתו של יגאל אלון להביא שני מיליון יהודים לבקעה והכרזתו של שרון על מיליון יהודים בבקעה, זו נשארה כמעט כפי שנכבשה. מועצה אזורית קטנה עם כ-5,000 איש, שחלק מישוביה אף איבד בשנה האחרונה במספר תושביו (כמו חמרה, יפית, ארגמן). או שמא יעלון רואה במתחם הכנסייתי "בית ברכה" (בית אל-ברקה), שנרכש על ידי עמותה אמריקאית שמאחוריה עומדים המיליונר הימני האמריקאי ארוין מוסקוביץ ורעייתו, כאזור מתאים מבחינה מדינית? מתחם בן 40 דונם, הממוקם מחוץ לגוש עציון בצמוד למחנה הפליטים עין ערוב, שבהיותו שר הביטחון אישר את צירופו לשטח השיפוט של המועצה האזורית גוש עציון.

זכות החשיבה

שנית, מאין יגיעו אותם מיליון או שני מיליון יהודים? הרי התחזית של הלמ"ס מניחה אפס עלייה. האם מתכוון יעלון להגירה מתוך ישראל לגדה? הרי הנתונים שפורסמו על ידי הלמ"ס מצביעים הן על מגמת ירידה דרסטית בגידול השנתי של הישראלים ביהודה ושומרון, מ-10.3% ב-1996 ל-3.4% ב-2016. והן על היפוך במקורות הגידול. ב-1996, 68% היו כתוצאה מהגירה וב-2016 שיעורה של ההגירה ירד ל-22% בלבד. גם אם מגמה זו תשתנה, הרי בהיעדר עלייה מדובר ב"העברה מכיס לכיס" ולא בתוספת אוכלוסייה יהודית. העברה שתיצור מציאות שתחייב הקמתה של מדינה אחת ואת אובדן החזון הציוני.

שלישית, איפה מתכוון ליישב אותם יעלון? הרי 52% משטחי סי הם אדמות בבעלות פרטית פלסטינית המוכרת על ידי ישראל. האם הוא בונה על "חוק ההסדרה" האנטי-דמוקרטי? או שהוא מתכוון לשלוח את הישראלים לשטחי האש של צה"ל במדבר יהודה?

ההתנחלויות בגדה המערבית אכן יכתיבו את הגבול המזרחי של מדינת ישראל. אבל זה עשוי לקרות רק במסגרת הסכם קבע. הסכם על חילופי שטחים בין ישראל לפלסטין של הגושים המרכזיים הקרובים לקו הירוק בהיקף של עד 4% ופינוי של ההתנחלויות המבודדות, הפוגעות אנושות ברציפות הטריטוריאלית הפלסטינית ובפוטנציאל הפיתוח הארצי שלה.

יש להדגיש שלושה דברים בהקשר לכך, הממחישים את המחיר הכבד באשליותיו של יעלון. ראשית, חילופי השטחים לא יוסיפו ולו מטר מרובע אחד לשטחה של מדינת ישראל משום שהם כרוכים ביחס חילופין של 1:1. שנית, ככל שהגושים הללו יגדלו,

ייתבעו הישובים הישראליים בעוטף עזה, בבקעת בית שאן ובמרחב לכיש לוותר על יותר מאדמתם ולחדול מלהתקיים כישובים חקלאיים קהילתיים. שלישית, קו הגבול ישולש באורכו, מ-313 ק"מ לכמעט 900 ק"מ. קרי, עלות השינוי גדולה לאין ערוך מהתועלת שבו. מפעל ההתנחלויות הוא פרויקט הנדל"ן הכי כושל בהיסטוריה הציונית. פרויקט שיגרום לישראל לפגוע בעתידם של ישובים השותפים לתקומתה ונהנים מלגיטימיות בינלאומית בעבור ישובים חדשים שחלקם הוקם בניגוד לחוק, בכחש, במרמה ובגניבה, ומבלי לתרום לביטחונה.

דבריו של יעלון מנותקים מהמציאות ומאילווציה. אין בהם חזון אלא אשליה מסוכנת, ואין המקרה והתנאים דומים לתהליך הייחודי שבהקמת מדינת ישראל. מערכת הבחירות שבפתח, ו"הפייק מציאות" שנתניהו וחבריו בונים בהתמדה ובנחישות, מאפשרים לפוליטיקאים להמשיך ולהפגין חוסר אחריות ביחס לעתידה של החברה ושל מדינת ישראל, על ידי שלל סיסמאות משוללות סימוכין היסטוריים או הערכות עתידיות מפוכחות. היזהרו מהם.

4 < "ההבטחה האלוהית" חסרת תוקף. הציונות לא צריכה אותה [הארץ, 18/10/17]

"בתנ"ך כתוב שאלוהים הבטיח לעם ישראל את ארץ ישראל", מושמעת לעתים קרובות הטענה על ידי שרים וח"כים. "לא צריך יותר מזה", הם חוזרים ומסכמים. ובמלותיו של הרב גורן: "אין בכוח שום חוק לאומי או בינלאומי לשנות מעמדנו, זכויותינו... דינם של אזורים אלו, לפי דין תורה, כארץ ישראל תחת שלטון יהודי לכל דבר ויש על כולה ריבונות, קניין ובעלות יהודית."

תהליכי ההדתה הפושים בכל תחומי חיינו אינם פוסחים על תולדות הציונות ואף מעניקים לנרטיב הציוני תשומת לב מרובה. המאמץ המושקע על ידי שרים בממשלת ישראל במחיקת ההיסטוריה הקנונית של הקמת מדינת ישראל הוא רב, ובכוונתם להחליף את התוקף הבינלאומי לזכותו של העם היהודי למדינה בארצו, בצידוקים דתיים ומשיחיים השוללים כל פשרה.

ראשית, זהו ניסיון להאחדה של הזכות והתוקף לקיומה של מדינת הלאום היהודי בארץ ישראל עם עצם האמונה הדתית. קרי, אם אינך מאמין בהבטחה האלוהית את ארץ ישראל לעם ישראל, הרי שאין ביכולתך להצדיק את קיומה של מדינת ישראל. ולא היא. קיומו של הלאום היהודי אינו מחייב אמונה באלוהים, ומימושה של הגדרה העצמית של העם היהודי במולדתו אינו זקוק להבטחה אלוהית. שנית, האחדה זו, שוללת כל תפיסה של פשרה לנוכח המציאות הקיימת משום שלעמדתם, כל ויתור מדעת (על שטחים בארץ ישראל) מהווה כפירה במזיד בקדושת הארץ ובברית בין הבתרים. קרי, ויתור על שטחים לא יכול להתבצע על ידי מי שמאמין בהבטחה האלוהית.

הבורות ביחס לתולדות הציונות, ההולכת ומורחבת באופן מכוון בקרב תלמידי מערכת החינוך בפרט ובציבור הישראלי בכלל, מעניקה כר נוח לפעולתם של אלו החותרים להדתה, ולהפיכתו של הסכסוך הלאומי לסכסוך דתי. אך בכך, בהישענם על טיעונים אמוניים חסרי כל תוקף מדיני ומשפטי במאות ה-20 וה-21, הם מערערים את יסודותיו האיתנים והמוצקים של הנרטיב הציוני, המקובלים על הקהילה הבינלאומית כבר מאה שלמה.

סיפור תקומתה של מדינת ישראל הוא סיפור דחיקת הקודש והמשיחיות מפני החול והמדע ביחס לנשיאה באחריות לגורלנו. "האמונה מאחדת אותנו – המדע משחרר אותנו", כתב הרצל בספרו "מדינת היהודים". הקונגרס הציוני הראשון השכיל לקבוע בהחלטתו המסכמת ב-1897, כי הקמתה של מדינה לעם היהודי בארץ ישראל תתבסס על הכרה ולגיטימציה משפטית ומדינית מהקהילה הבינלאומית, על בסיס המקובל והמוכר באותה עת. להלכה ולמעשה זכתה השאיפה הציונית הזו לתוקף מדיני-משפטי, היסטורי, מעשי-שוויוני ומוסרי מהקהילה הבינלאומית.

ראשון, התוקף המדיני-משפטי, הבנוי משלושה רבדים. הרובד הראשון הוא הצהרת בלפור שניתנה על ידי בריטניה, המעצמה שכבשה את ארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה. תוקפה נשען על "העיקרון האימפריאלי", שהיווה את לבו של המנהג הבינלאומי עד תחילת המאה ה-20. גם אש"ף היה מודע לתוקפה של ההצהרה, כפי שכתב ב-1979 אדוארד סעיד, חבר הוועד הפועל: "חשיבותה של ההצהרה נעוצה בראש ובראשונה בעובדת היותה הבסיס החוקי לתביעתה של הציונות את פלסטין".

זכות החשיבה

הרובד השני הוא החלטת המעצמות המנצחות בוועידת סן רמו, באפריל 1920, על הענקת מנדטים לבריטניה וצרפת על השטחים שנכבשו במזרח התיכון, ובכלל זה פלשתינה, בה תמומש הצהרת בלפור. מעצמות אלו הכירו בתוקפה של השאיפה הציונית כפי שהצהיר נציג משרד החוץ הצרפתי, ז'יל קומבו, ביוני 1917: "יהיה זה אך מן הצדק והפיצוי לתמוך, בעזרת המעצמות, בהחייאתו של הלאום היהודי על אותה ארץ ממנה גורש לפני מאות בשנים. ממשלת צרפת, (...) אין לה אלא לתמוך בניצחונכם". וכפי שהצהיר מאוחר יותר, ב-1919, הנשיא האמריקאי וודרו וילסון: "שוכנעתי כי בעלות הברית, בהסכמה מלאה של ממשלתנו ועמנו שלנו, מסכימות כי בפלשתינה יונחו היסודות לקהילה יהודית."

תוקפה של החלטת המעצמות נשען על עקרון ההגדרה העצמית, שהגה וילסון, ואומץ על ידי חבר הלאומים, שהוקם בינואר 1920 בעקבות ועידת השלום בוורסאי. בסעיף 22 לאמנתו נקבע, שעמים שלא בשלו לעצמאות יהיו בשלב הראשון נתונים לשליטתם של עמים מפותחים יותר, שיכינו אותם בהדרגה לעצמאות, על מנת שיעבירו אליהם את השלטון בסופו של דבר.

הרובד השלישי הוא הכרתה ותמיכתה של הקהילה הבינלאומית. ראשית, אישורו פה אחד (כולל איראן) של חבר הלאומים ב-1922, את כתב המנדט על פלשתינה שניתן לבריטניה, ושם הוטל על הבריטים "ליצור בארץ תנאים פוליטיים, מנהליים וכלכליים, אשר יבטיחו את הקמת הבית הלאומי היהודי". שנית, החלטת החלוקה ב-29 בנובמבר 1947, שקבעה מועד ברור לסיומו של המנדט ולכינונה של מדינה יהודית עצמאית ב-55% משטחה של פלשתינה-א"י.

התוקף השני לו זכתה השאיפה הציונית ניתן לקשר ולרציפות ההיסטוריים של העם היהודי ומולדתו. חבר הלאומים דחה את טענת הערבים (וגם של חלק מהיהודים) כי היהדות הינה דת ולא לאום ולכן מאמיניה אינם זכאים להגדרה עצמית, ואת הטענה כי אין קשר בין יהודי המאה ה-19 לארץ ישראל, כפי שלימים נכתב בסעיף 20 של האמנה הפלסטינית: "הצהרת בלפור, נוסח המנדט ומה שנבע מהם ייחשבו בטלים. הטענות בדבר הקשר ההיסטורי או הרוחני של היהודים לפלסטין אינן עולות בקנה אחד עם אמיתות ההיסטוריה, או עם מרכיבי המדינה במשמעותם האמיתית. היהדות כדת שמימית אינה לאומיות בעלת קיום עצמי, וכמו כן היהודים אינם עם אחד, בעל אישיות עצמית, אלא הם אזרחים במדינות שהם שייכים להן."

וינסטון צ'רצ'יל, שר המלחמה הבריטי, כתב על כך כבר ב-1919: "זה צודק לחלוטין, שהיהודים הפזורים בעולם כולו, יהיה להם מרכז לאומי ובית לאומי, שבו יוכלו להתאחד. והיכן יכול הדבר להיות אם לא בארץ ישראל, שאליה הם קשורים למעלה מ-3,000 שנה בקשרים כה עמוקים וקרובים?". בהמשך, בכתב המנדט, 1922, נקבע באופן ברור ובתמיכת כל המדינות החברות, כי "ניתנה בזאת הכרה לקשר ההיסטורי של העם היהודי עם פלשתינה, וזכותו לכינון מחדש של ביתו הלאומי בארץ זו."

התוקף שלישי הוא הצידוק המעשי-שוויוני לשאיפה הציונית. שר החוץ בלפור ראה בפתרון הבעיה היהודית צורך השעה שנענה בחלוקה צודקת. בתזכיר שכתב באוגוסט 1919 הדגיש כי "הציונות צודקת או לא צודקת, רעה או טובה, היא יונקת ממסורת של דורות, מצרכים בהווה ומתקוות לעתיד". לכן הוא רואה את ההקצאה של שבריר מהשטחים הערביים שנכבשו על

זכות החשיבה

ידם לעם היהודי כצודקת, וכותב ביולי 1920: "עד כמה שהדבר נוגע לערבים, אני מקווה שהם יזכרו שאנחנו הקמנו מדינה ערבית עצמאית בחיג'אז, (...) שאנחנו שואפים לסלול במסופוטמיה את הדרך לעתידה של מדינה ערבית עצמאית, וכך, כשיזכרו את כל זה, לא תהיה עינם צרה לגבי רצועה צרה (מבחינה גיאוגרפית אין זה יותר מכך, תהיה אשר תהיה מבחינה היסטורית) בתוך השטחים הערביים, שתינתן לעם שנפרד מעליה מאות בשנים."

התוקף רביעי - הצידוק המוסרי. אמנון רובינשטיין ואלכסנדר יעקובסון עומדים על כך בספרם "ישראל ומשפחת העמים" בכותבם: "בעוד שעצם השאיפה היהודית לעצמאות לאומית לא היתה שונה במהותה מהשאיפות הלאומיות של עמים אחרים, הדרך שבה מימש העם היהודי את זכותו להגדרה עצמית אכן היתה חריגה - משום שהטרגדיה היהודית היתה חריגה. האם בשל כך פוחתת ההצדקה המוסרית למימוש זכות זו במקרה של העם היהודי?"

עצם תפיסתה המוסרית של הקהילה הבינלאומית את הבעיה היהודית היתה שלא יהיה זה מוסרי ל"העניש את העם היהודי פעמיים". פעם אחת בכך שגלה מעל ארצו בכוח ונשללו ממנו כל זכויותיו, לרבות לשוב לארצו וליצור בה רוב ניכר, לפיכך אין זה מוסרי להענישו פעם נוספת ולשלול ממנו את זכותו הטבעית כעם להגדרה עצמית במולדתו, ארץ ישראל.

יש להדגיש כי התוקף הנרחב והמוצק לתביעה הציונית אינו מבטל את התוקף של השאיפה הפלסטינית או ההיפך, כפי שנתן אלתרמן טען בפברואר 1970: "מרגע שאנו מודים בקיומה של פיקציה לאומית פלסטינית, מאותה רגע נעשית הציונות כולה

עניין של גזילת מולדת מידו של עם קיים, ובמידה שאנו מסייעים כיום להשתרשותה של תודעה זו בעולם ובהכרתנו פנימה, אנו מערערים את יסודה ההיסטורי, האנושי של הציונות ומושיבים אותה על כידונינו בלבד."

אלתרמן טעה. סכסוכים עמוקים וארוכים, כמו טרגדיות, אינם נוצרים ממאבק בין טוב לרע או בין צודק לטועה. בסכסוך הישראלי-פלסטיני השאיפות הלאומיות מנוגדות אמנם, אך הן בעלות תוקף כל אחת. אין זה בהכרח סכסוך של "משחק סכום אפס". פשרה בדמות חלוקה מוסכמת תהפוך אותו למצב של "ניצחון-ניצחון", אפילו אם תתבסס בתחילתה על אינטרסים בלבד ורק בהמשך על פיוס.

כמו כן, גם אמונה בהבטחה האלוהית אינה מחייבת שלילת פשרה למען ערכים אחרים, כפי שהציג השבוע יו"ר עבודה, אבי גבאי. הוא אמנם נשבה בטענה הדתית חסרת התוקף הבינלאומי ואמר: "אני מאמין בצדקת קיומנו כאן. אני מאמין בכך שכל ארץ ישראל שלנו, הרי אלוהים הבטיח לאברהם את כל ארץ ישראל", אך המשיך וקבע "אבל אני מאמין גם שמאחר ויש 4.5 מיליון ערבים אז אנחנו צריכים להתפשר על מנת ליצור מצב שבו אנחנו חיים במדינה שלנו עם רוב יהודי, והם חיים במדינה משל עצמם."

נוכחנו, שהנרטיב הציוני והתביעה הציונית למדינה לעם היהודי בארץ ישראל נשענים על תוקף רב ממדי. מדינת ישראל בקווי 1967 הנהנית לחלוטין מתוקף זה, מחויבת בכבודן של החלטות הקהילה הבינלאומית גם ביחס להקמתה של מדינה הפלסטינית עצמאית לצדה. על מערכותיה הרשמיות להימנע משימוש בסיפור התנ"כי בגרסתם של במאי הבית היהודי וחבריהם

זכות החשיבה

בליכוד, המבוסס על "ההבטחה האלוהית" חסרת התוקף במערכת היחסים הבינלאומית הנהוגה, ולהשאירו לכל היותר לחוג התנ"ך של ראש הממשלה. מן הראוי שמשדד החינוך ידאג ללמד את מורי ותלמידי ישראל את התוקף הקיים והמקובל, שמשדד החוץ ידאג לצייד בו את נציגיו ושהסוכנות היהודית תכשיר את שליחיה לדקלמו בחו"ל. יותר מזה אנחנו לא צריכים.

5 < ההיגיון העקום של מכחישי הפשרה [הארץ, [12/10/17

ראש הממשלה לשעבר אהוד אולמרט, שהיטיב להכיר את מחנה "מכחישי הפשרה", שממנו פרש יחד עם אריאל שרון, אמר בראיון ל"מעריב" ב-20 במאי 2012: "הייתי במרחק נגיעה מהסכם שלום. הפלסטינים אף פעם לא דחו את הצעותי. וגם אם בפעם האלף יהיו גורמים שינסו לטעון שהם דחו את הצעותי, המציאות היתה שונה. הם לא קיבלו אותן, ויש הבדל. הם לא קיבלו אותן כי המו"מ לא הסתיים, הוא היה על סף סיום. אילו הייתי נשאר ראש הממשלה עוד ארבעה חודשים... אפשר היה להגיע להסכם שלום. הפערים היו קטנים מאוד, אנחנו הגענו כבר לישורת האחרונה ביותר."

ציטוט זה מפי הסוס מפריך באחת את הטענה בדבר הסרבנות של מחמוד עבאס המועלית על ידי בני בגין ודן מרגלית ("סכסוך ייחודי, מסקנה ייחודית", "הארץ" 9.10; "ללמוד מבגין, לא מגולדה", "הארץ" 10.10). אך חשובה לאין שיעור מההפרכה, היא התפישה המהותית המגולמת בדברי אולמרט, ואשר הנחתה אותו במו"מ. בניגוד לקודמיו, אולמרט ביצע "קפיצת אמונה" ביחס ליישוב הסכסוך. הוא לא בא "לוותר" או "לתת", הוא הגיע לשאת ולתת כדי ליישב את הסכסוך באופן שוויוני, מפוכח, ריאלי, ובהתאם להחלטות הבינלאומיות.

תפישה זו אינה מנת חלקם של "מכחישי הפשרה", שמבכרים את הראייה החד-צדדית, הצרה, האדנותית וחסרת הביסוס העובדתי וההיסטורי, שעליה עמדתו בהרחבה במאמר שעליו הגיב בגין ("פתרונות מיוחדים לסכסוך יחיד במינו", "הארץ" 4.10). לתפישתם, אם ייחתם הסכם עם הפלסטינים, עליו

זכות החשיבה

להיחתם ללא כל תנאים. ישראל מציעה, ועל הפלסטינים לקבל את הצעתה, תהיה אשר תהיה. גם אם היא מנותקת מכל בסיס מדיני ומשפטי, כמו למשל ההצעה של אהוד ברק בקמפ דייוויד, שתבע מיאסר ערפאת: "שטח של לא פחות מ-11%, שבו גרים 80% מהמתנחלים, יסופח לישראל, בנוסף לא נעביר שטח ריבוני ישראלי (ללא החלפת שטחים)... למשך שנים ספורות ישראל תשלוט על כרבע מבקעת הירדן". וגם: "הר הבית יהיה בריבונות ישראלית... בעיר העתיקה ערפאת יקבל ריבונות על הרובע המוסלמי ועל כנסיית הקבר הקדוש", מזרח ירושלים תישאר בריבונות ישראל והכפרים שישראל סיפחה ב-1967 יעברו לפלסטין.

סירוב הפלסטינים לקבל את הצעות ישראל הופכת אותם אוטומטית לסרבני שלום. רק כך "מכחישי הפשרה" יכולים להסביר את ההיגיון הצרוף העומד בלב טענותיהם, כי "ברק נתן הכל" ו"אולמרט נתן יותר מברק". רק כך הם יכולים "להסביר" את העמדה הקבועה שהציגו הפלסטינים לאורך כל השיחות — "ויתור על 100% של המולדת פלסטין, בתמורה ל-22% של מדינת פלסטין" — מול הבזאר הפרסי שבו התנהלה ישראל עד לאנאפוליס 2008. מבחינתם לפלסטינים אין לגיטימציה להציג עמדה משלהם. הם שוללים את תוקף הנרטיב הפלסטיני ואת ההכרה הבינלאומית בו. והם מתעלמים מההיגיון הפשוט, האומר שסירובו של עבאס לקבל את הצעת אולמרט כפי שהיא הוא לגיטימי ושקול לסירוב של אולמרט לקבל את הצעת עבאס כפי שהיא. זו מהותו של כל מו"מ — מציעים, דנים, מתפשרים ומתקדמים. בהתייחסם אל הפלסטינים כ"שקופים" ומי שרק "מקבלים", הם מחמיצים את ההזדמנות להסתכל במראה שהפלסטינים מצייבים מולנו במו"מ; ההזדמנות להבין כי כדי להגיע להסכם יש להכיר בלגיטימיות של הפלסטינים,

באנושיותם ובצורכיהם, ולהבין כי עלינו להיפרד מחלק מהחלומות שלנו, אם איננו רוצים שהם יהפכו לסיוטים.

בגין בחר להתמקד בסוגיית הפליטים, והביא במאמרו בליל ציטטות "נבחרות" (כולן מאתר אחד). זוהי גישה חובבנית להבנת עמדות הצדדים. כמוה כניסיון להסביר את עמדות יצחק רבין וברק במו"מ על עתיד רמת הגולן והשטחים, על בסיס מצע מפלגת העבודה. הרי יש שפע של התבטאויות הפוכות בסוגיה זו. למשל ההתבטאות של עבאס ב-2008, כשאמר: "יהיה זה בלתי הגיוני לבקש מישראל לקלוט חמישה מיליון פליטים, או אפילו מיליון פליטים, המשמעות של זה תהיה סופה של מדינת ישראל"; או הצהרתו שהוא מוכן לחזור לצפת, עיר הולדתו, כתייר בלבד. על בגין ועל הציבור להבין, כי העמדות שהם מצטטים הן אלה המוצגות במו"מ הרשמי. אם בגין, הנעדר כל ניסיון במו"מ עם הפלסטינים, היה טורח לקרוא מחקרים וספרים שנכתבו בנושא, הוא היה מבין כי אין מדובר, כטענתו, ב"דמיונם של מומחים", אלא בעמדה הפלסטינית הרשמית, שלפיה מספר הפליטים הפלסטינים שיחזרו לישראל — בהסכמתה — ינוע בין 50 אלף ל-100 אלף. מספר זה, אם ישראל תסכים לו (ואולמרט סירב), לא ישפיע על המאזן הדמוגרפי שלה. יתרה מכך, לנוכח העובדה שלפי טיוטת ההסכם במו"מ שניהל אולמרט יותר מ-330 אלף פלסטינים בירושלים אמורים להחליף את התושבות הישראלית באזרחות פלסטינית, המאזן הדמוגרפי צפוי להשתנות ב-2.5% לטובת היהודים בישראל.

בגין מתעלם גם מכך שכל הסכם ישראלי-פלסטיני יהיה כרוך ב"עסקת חבילה", שתכלול ארבע סוגיות מרכזיות שכל צד יוכל לקבל את מבוקשו רק בשתיים מהן. בסוגיית הביטחון הפלסטינים יעניקו לישראל את פירח מדינתם, ובסוגיית הגבולות

זכות החשיבה

ישראל תעניק את הסכמתה לחזור לקווי 1967 כבסיס. הוויתור הפלסטיני על מימוש זכות השיבה שניתן כבר ב-1988 — עת אבו איאד, סגנו של ערפאת, כתב לממשל רייגן: "זכות השיבה לא יכולה להתממש תוך פגיעה באינטרסים של ישראל, אלא חייבים להביא בחשבון את המצב שנוצר מאז 1948" — מחייב בתמורה להקים את הבירה הפלסטינית בירושלים.

לו "מכחישי הפשרה" היו מקדישים כמה דקות לקריאה, הם היו מכירים את הפשרות הנוספות שהציעו הפלסטינים במו"מ — הרחק מהעמדות הבינלאומיות וקרוב יותר לתביעות הישראליות. בעוד שהקהילה הבינלאומית מתעקשת על חזרה לקווי '67, הפלסטינים הסכימו לחילופי שטחים. אף שהקהילה הבינלאומית גורסת שההתנחלויות לא חוקיות, הפלסטינים הסכימו שיסופחו לישראל 65%–80% מהמתנחלים הגרים מעבר לקו הירוק, ובכלל זה כל השכונות היהודיות במזרח ירושלים. גם בתחום הביטחון נענו הפלסטינים לדרישה הישראלית, והסכימו למדינה מפורזת.

מול הגמישות שהפלסטינים מגלים, גם אם בעל כורחם, בולטת הנסיגה של נתניהו מעקרונות התן־וקח המוצגים לעיל. הוא מסרב לקבל את קווי '67 כבסיס למו"מ, ומסרב לדון בסוגיית ירושלים. לו בגין היה מכיר בסרבנות הזאת, היה גם הוא מבין את מה שהבין הנשיא דונלד טראמפ בתוך חודשים ספורים: למו"מ על הסדר קבע קשה יותר למצוא פרטנר ישראלי מאשר פרטנר פלסטיני. הפעם אני מקווה שבאמת כל קורא יבין, כדברי בגין.

6 < לא שוממה ולא עזובה. נתניהו ממציא היסטוריה [הארץ, 26/09/17]

"עד לפני שנים לא רבות, הארץ הזאת היתה שוממה והיא היתה עזובה", טען ראש הממשלה בנימין נתניהו, בברכתו לחברי "האיחוד הלאומי" בוועידתם החודש. בכך דבק נתניהו בניסיונו הנואל לכתב את ההיסטוריה ולהעמיד חיזוקים ונרטיב מלאכותיים למשנתו. זו המבקשת להציג את הסכסוך דרך העיניים של הפינגווינים – בשחור ולבן - ומתעלמת מכך שסכסוכים ופתרונות הפשרה להם נמצאים דווקא בין גווי האפור; משנה הדוחה את פתרון שתי המדינות, ומקרבת את ישראל לאובדן החזון הציוני תוך התפרקות מערכי הליברליזם והדמוקרטיה.

במשך שנים רבות השתרשה אמירתו של המנהיג הציוני ישראל זַנגוּויל: "עם ללא ארץ החזר לארץ ללא עם" (יש המייחסים את הדברים ללורד שֶפֶטְסְבֶּרי, שכתב ב-1884 בזיכרונותיו "ארץ ללא עם עבור עם ללא ארץ"). מן הראוי להציג כאן את מספר הערבים בארץ ישראל והגידול שהתרחש בו, כפי שפורסם בידי יעקב שמעוני, מזכיר המחלקה הערבית בסוכנות היהודית בשנים 1942-1946, בספרו "ערביי ארץ ישראל". בשנת 1800 היו בארץ ישראל 200,000 ערבים, בשנת 1830 עלה מספרם ל-250,000, ב-1905 לחצי מיליון נפש, וערב כתב המנדט בסן רמו 1920 - ל-600,000. על פי הסקר שערכו הבריטים ב 1922, עת אושר המנדט על ידי חבר הלאומים, מנו הערבים 673,000 איש והיהודים 83,000.

זכות החשיבה

רק 15-20 אחוז מהגידול באוכלוסייה הערבית בארץ ישראל בתקופת המנדט – מ-673,000 בשנת 1922 ל-1,300,000 ערב הקמת המדינה - היו תוצאה של הגירה. רוב הגידול נבע מריבוי טבעי, וכתוצאה מירידה דרסטית בשיעורי התמותה.

אם כך, ארץ ישראל לא היתה ריקה כלל. מניין הערבים ב-1922 היה גדול ממניין היהודים כשקמה מדינת ישראל, רבע מאה מאוחר יותר. היא גם לא היתה שוממה. ב-1891 כתב אחד העם, מייסד הציונות הרוחנית ומגדולי הוגיה של הציונות: "רגילים אנו להאמין בחו"ל, כי ארץ ישראל היא עתה כולה שוממה, מדבר לא זרוע, אבל באמת אין הדבר כן. בכל הארץ קשה למצוא שדות זֶרַע אשר לא יזרעו. רק שדות חול או אבן (...) רק אלה אינם נעבדים".

גם עזובה היא לא היתה. יצחק אפשטיין, מחנך וממחדשי השפה העברית בארץ ישראל, כתב במאמר ב-1907 כי "כל ענייני ארצנו אנו שמים ליבנו, ... אך דבר אחד של מה בכך שכחנו: כי יש בארץ חמדתנו עם שלם, שנאחז בה זה מאות בשנים ומעולם לא היה בדעתו לעזובה (...). בשעה שאנו מרגישים את אהבת המולדת בכל עזזה אל ארץ אבותינו, אנו שוכחים שגם לעם החי בה עתה יש לב רגיש ונפש אוהבת. הערבי, ככל אדם, קשור הוא במולדת בעבותות חזקים".

מציאות דמוגרפית זו אולי זרה לראש הממשלה, בנו של היסטוריון, אך היא שיצרה את האתגר הגדול בפני התנועה הציונית, בשאיפתה לכוון מדינה יהודית ודמוקרטית, כפי שעמד עליו נורדאו בוועידה הציונית בלונדון ב-1920: "הכרח הוא שיימצאו לפחות 500 אלף יהודים בארץ ישראל בשעה שתקבל אנגליה את המנדט על ארץ ישראל. אם לא נידונה הציונות

לכישלון". האתגר הזה הוא שהוליד את סעיף 6 במנדט שקבע: "הממשל בפלשתינה, בעודו מבטיח כי הזכויות והעמדות של יתר חלקי האוכלוסייה אינם נפגעים, יסייע בתנאים נאותים לקידומה של ההגירה היהודית."

ראש הממשלה ממשיך ומוסיף "עובדה" אחרת למשנתו: "אך מאז שובינו לציון, לאחר דורות של שנות גלות, ארץ ישראל פורחת". בניגוד לדבריו, הגיאוגרף דוד גרוסמן קובע כי "מבחינה מסחרית ידעה אפוא ארץ ישראל התפתחות ניכרת בשלושים השנים שקדמו לעלייה הראשונה". את הגידול הניכר בהיקף האוכלוסייה הערבית בארץ ישראל במחצית השנייה של המאה ה-19 מסביר גרוסמן בעלייה הדרמטית במספר הצליינים לאחר ההסכמים בסופה של מלחמת קרים (1853-1856) ופתיחת תעלת סואץ. ענף הצליינות הביא להזרמת הון, ויצר לחץ על השלטונות העותמאניים לשפר את דרכי התחבורה, לייעל את המנגנונים הביורוקרטיים ולהגביר את הביטחון האישי. כך נסללו הדרך מיפו לירושלים ב-1869 ומסילת רכבת ב-1892. פתיחת תעלת סואץ ב-1869 שיפרה את יכולת הייצוא ונתנה דחיפה משמעותית להתפתחות ענפי הפרי וההדרים בעשור שקדם לעלייה הראשונה.

יחד עם זאת, יש לציין לזכותה של העלייה היהודית, כפי שההיסטוריון אפרים קארש קובע, שתוחלת החיים הממוצעת בקרב ערביי ארץ ישראל עלתה מ-37.5 שנה בשנים 1926-1927 ל-50 שנה בשנים 1942-1944, בהשוואה ל-33 שנה בלבד במצרים. קארש טוען כי העובדה ששיפור כזה לא אירע במדינות ערביות אחרות שתחת שלטון בריטי מחזקת את הטענה על חלקה של ההתיישבות היהודית בשיפור במצב ערביי הארץ. בדיווח לוועדת החקירה בראשות פיל ב-1937, ממשלת המנדט

זכות החשיבה

מציינת כי על פי מפקד אוכלוסין של 1922 ו-1931 ניתן לראות גידול ניכר של האוכלוסייה הערבית בערים המעורבות (86% בחיפה, 62% ביפו, 37% בירושלים), לעומת גידול מתון בערים ערביות כמו שכם וחברון (רק 7%) או אפילו ירידה (של 2%) בעזה.

"אנחנו בונים את הארץ ואנחנו מיישבים אותה, בהר, בעמק, בגליל, בנגב וכן גם ביהודה ובשומרון. כי זו הארץ שלנו", ממשיך ב"סרט" שלו ראש הממשלה. מתעלם מהעובדה שכבר ב-1922 מנו הבריטים 850 ישובים ערביים ברחבי ארץ ישראל. על זה מוסיף ומדגיש ב-1969, שר הביטחון דאז, משה דיין "באנו הנה לחבל ארץ שהיה מיושב בערבים, ואנחנו מקימים פה מדינה עברית יהודית. בחלק ניכר מהמקומות קנינו את הקרקע מידי הערבים. במקום הכפרים הערביים קמו כפרים יהודיים. (...) אין אף מקום אחד שלא קם במקום מה שהיה ישוב ערבי קודם."

ביחס לבנייה הישראלית ביהודה ושומרון יש להפנות את נתניהו שוב לדברי אחד העם, שכתב ביחס לקבוצות מסוימות: "עלינו להיות זהירים בהתנהגותנו עם נוכרי שאנו באים לגור בתוכם מחדש, להתהלך איתו באהבה ובכבוד, ואין צורך לאמור בצדק ובמשפט. ומה עושים אחינו בארץ ישראל? ההיפך ממש. עבדים היו בארץ גלותם, ופתאום הם מוצאים עצמם בתוך חירות בלי גבול (...) כאשר יקרה תמיד לעבד כי ימלוך, והינם מתהלכים עם הערבים באיבה ובאכזריות, משיגים גבולם שלא בצדק."

הטענות השקריות והילדותיות בהן נאחז לעתים קרובות נתניהו, מנסות לחזק את התביעה הציונית בתחומים לא רלוונטיים ההופכים אותו ואותה למגוחכים, בדומה לכמה טענות פלסטיניות. החל מתזכיר שהוגש לצ'רצ'יל ע"י הוועד הפועל

הערבי בעת ביקורו בארץ במארס 1921 ובו נכתב: "אין זה נעלם ממדינאי מנוסה כמוך שהראשונים שהתיישבו בפלסטין מקדמת דנא אינם אלא הערבים העמלקים, אבותינו הקדומים", וכלה בטענת ערפאת בקמפ דיוויד 2000, השוללת את מיקומו של בית המקדש בהר הבית.

טענות אלו, הנשמעות רק על ידי מי שמרגיש חלש בצדקתו, בעמדתו ובאמונתו פוגעות בנרטיב הציוני ומחלישות את תוקפו המדיני, המשפטי, ההיסטורי והמוסרי המוצק, כפי שבן-גוריון בחר לסכם בהכרזת העצמאות "הכרה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה. זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית... ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל."

7 < ט"ו מאפיינים ייחודיים לסכסוך [ראש השנה תשע"ח]

ג'ארד קושנר, חתנו היהודי ושליחו למזרח התיכון של נשיא ארה"ב דונלד טראמפ, שהוגדר על ידי האחרון כמי ש"אם הוא לא יצליח להביא שלום - אף אחד אחר לא יוכל להביא שלום", הביע ספק, ביולי השנה, כי ממשל טראמפ יצליח למצוא פתרון למצב במזרח התיכון. קושנר הוסיף בביקורת על הדוברים עימו כי אלו מדגישים את בפניו ש "אתה חייב להבין מה הם עשו אז" או "אתה חייב להבין שהם עשו את זה". קושנר תמה "איך זה מקדם אותנו להשיג שלום? אנחנו לא רוצים שיעור היסטוריה. קראנו מספיק ספרים. בוא נתמקד במציאת פתרון למצב". מצד אחד, יש בגישתו של קושנר מימד מעשי שיש לראות אותו באופו חיובי ביותר. כי הרי מאה שנות סכסוך לימדו אותנו כי לא ניתן ליישב את הסכסוך בין הצדדים על ידי יצירת נרטיב משותף שישמש בסיס לפיוס. כל צד מחזיק בנרטיב סותר אך בעל תוקף. הסיכוי ליישב את הסכסוך טמון במציאת פשרה ההולמת את האינטרסים המהותיים של הצדדים. זו המבוססת על הפרמטרים שהכתיבו את המשא ומתן באנאפוליס 2008.

מצד שני, על קושנר ואחרים להפנים כי פשרה זו אינה יכולה לסתור או להתעלם לחלוטין מהנרטיבים של הצדדים. אלו מעצבים את התודעה הציבורית ויוצרים את התנאים הפסיכולוגיים הנדרשים להכרה בצורך לשלם 'מחירים כואבים'. יש להקצות לנרטיבים נוכחות עמומה, בעלת טווח פרשנות רחב, אך חסרת השלכות אופרטיביות על הצדדים. לשם כך, במסגרת שליחותו, מן הראוי כי יכיר ויבין את הייחודיות של הסכסוך הישראלי פלסטיני ואת הפתרונות הייחודיים שהוא תובע.

כל סכסוך בינלאומי נהנה ממאפיינים ייחודיים, אך נדמה שהסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא אולי אחד הסכסוכים הייחודיים ביותר בהיסטוריה שלאחר 'אביב העמים'. ייחודיות שמרכיביה הרבים והמגוונים יכולים להסביר ראשית, את העובדה כי זהו גם אחד הסכסוכים הארוכים ביותר, והשנה מציינים מאה שנים לתחילתו. שנית, את המורכבות הרבה הנדרשת ליישובו של סכסוך זה במסגרת הסכם קבע. ישראלים ופלסטינים מעטים מכירים את הסכסוך והמשא ומתן ליישובו. השאר סבורים כי עצם העובדה כי הם חיים את הסכסוך פוטרת אותם מללמוד ולהכיר אותו. הכרת מורכבות זו חייבת להיות נר לרגליו של כל מי שמבקש ליישב את הסכסוך, הן המנהיגות של הצדדים והנושאים ונותנים בשמם, והן כל מתווך מטעם הקהילה הבינלאומית ובראשם האמריקאים.

תחילתה של ייחודיות זו בקונגרס הציוני הראשון בבאזל ב-1897, שם התקבלה **ההחלטה** שנוסחה על ידי מקס נורדאו במסגרת תוכנית באזל, ששימשה כמצע של התנועה הציונית, "הציונות שואפת להקים לעם היהודי בית בארץ ישראל, המובטח לפי משפט הכלל". מעולם לא לקחה על עצמה תנועה לאומית צעירה מחויבות בסדר גודל דומה לזו. הציונים הכירו בחולשתם הפוליטית והפיזית, אך היו בטוחים בצדקת תביעתם, שהתבססה על ערכים אוניברסליים. לכן קבעו שהזכות למימוש עקרון ההגדרה העצמית של העם היהודי במולדתו תוכרע על ידי הקהילה הבינלאומית. הם הבינו כי הדרך שבה יממש העם היהודי את זכותו להגדרה עצמית תהיה חריגה, משום שהרוב המוחלט של העם היהודי חי מחוץ לארץ ישראל, שבה היה רוב ערבי מכריע; אבל הם לא ראו בעובדה זו פגיעה בהצדקה המוסרית למימוש זכות זו של העם היהודי, לנוכח ההיסטוריה החריגה והטרגית שלו. לפיכך, יובל שנים לאחר מכן, בהכרזת

זכות החשיבה

העצמאות ב-14 במאי 1947, הקפיד לציין דוד בן גוריון כי מדינת ישראל הוקמה "...ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות..." ובשבת שלאחר ההצבעה הדרמטית באו"ם (כג' כסלו תש"ח - 6 בדצמבר 1947) נאמרה בבית הכנסת הגדול בתל אביב תפילת הודיה מיוחדת, שנפתחה בזו הלשון: "אבינו שבשמים ברך את האומות, הגדולות והקטנות, אשר הצביעו ביום ההכרעה למען הכושלת שבאומות, לתת לה שם ושארית בנחלת אבותיה."

שנייה לייחודיות זו הייתה '**הצהרת בלפור**' שניתנה על ידי ממשלת בריטניה במהלך כיבושה את ארץ ישראל מידי האימפריה העות'מנית. הצהרה זו, נהנתה מתוקף משפטי בשל העובדה כי נסמכה על 'העיקרון האימפריאלי' שהיה נהוג באותם ימים במערכת היחסים הבינלאומית, ואפשר לכל מדינה, על פי שיקול דעתה לפתוח במלחמה, לרכוש שטחים ולקבוע את עתידם להינות מהכרה בינלאומית בכך. ייחודיותה של ההצהרה בכך שהיא ניתנה לעם היהודי אשר לא ישב באותה עת בארץ ונשללה מתושבי הארץ הערבים, כפי שכתב ב-1979 חבר המועצה הלאומית הפלסטינית, אדוארד סעיד "חשיבותה של ההצהרה נעוצה בראש ובראשונה בעובדת היותה הבסיס החוקי לתביעתה של הציונות את פלסטין... ושנית, והדבר חשוב יותר לעניינו כאן, הייתה זו הצהרה שאת חזק עמדתה אפשר לתפוס רק אם מבינים היטב את המציאות הדמוגרפית או האנושית בפלסטין. ההצהרה ניתנה (א) על ידי מעצמה אירופית, (ב) אודות טריטוריה לא אירופית, (ג) מתוך חוסר התחשבות מוחלט בנוכחותו וברצונו של הרוב הילידי המתגורר בטריטוריה (ד) בצורתה, הייתה זו הבטחת טריטוריה לקבוצה זרה, כך שקבוצה זרה זו תוכל, פשוטו כמשמעו, להפוך את הטריטוריה לבית לאומי לעם היהודי".

לפיכך היהודים רואים בהצהרה כנדבך הראשון לתוקף המדיני משפטי לתביעתם לבית לאומי, בעוד הפלסטינים רואים בהצהרה זו את ירית הפתיחה של הסכסוך וקובעים באמנתם משנת 1964 כי "המועצה מאשרת כי התוקפנות על האומה הפלסטינית ואדמתה החלה בשנת 1917". עמדתה זו בנרטיב הפלסטיני לא השתנתה גם כעבור מאה שלמה, כפי שמחמוד עבאס עומד על כך בנאומו באו"ם ב-21 בספטמבר 2016 "בסוף השנה ימלאו 100 שנים להכרזת בלפור. בקרוב נציין 70 שנה לנכבה ו-50 שנה לכיבוש הגדה המערבית ומזרח ירושלים. כן, 100 שנה חלפו מאז הכרזת בלפור הידועה לשמצה. אם לא די בכך, המנדט הבריטי הפך החלטה זו למדיניות וצעדים שתרמו לפשעים הקשים ביותר לעם רודף שלום בארצו...." אך הוא מסכם ברוח חיובית לגבי הסתפקותו במדינה פלסטינית על 22% מ'פלסטין' ההיסטורית' ומוסיף "... לכן, אנו מבקשים מבריטניה ללמוד את הלקחים ולשאת באחריות בכל התחומים להשלכות הצהרת בלפור, כולל התנצלות בפני העם הפלסטיני על הקטסטרופה שההכרזה הזו יצרה ולפעול לתיקון האסון הזה ולשקם את השלכותיו, כולל הקמת פלסטין. זה המעט שבריטניה יכולה לעשות".

כתב המנדט על 'פלשתינה-א"י', שנקבע בוועידת סן רמו באפריל 1920 ואושר באוגוסט 1922 על ידי חבר הלאומים, ובו נקבע כי על המנדטורי הבריטי "ליצור בארץ תנאים פוליטיים, מנהליים וכלכליים, אשר יבטיחו את הקמת הבית הלאומי היהודי..." הינו חריג ביותר, **ושלישי** במאפייניו הייחודיים של הסכסוך. בהובלתו של הנשיא האמריקאי וודרו וילסון, עקרון ההגדרה העצמית, במסגרת '14 הנקודות', החליף את העיקרון האימפריאלי וקבע ככלל ש'הארץ שייכת לתושביה ולא לכובשיה'. אך בעוד שעיקרון זה יושם, עם הטיות וטעויות לא

זכות החשיבה

מעטות, ברחבי השטחים של האימפריות שנוצחו במלחמת העולם הראשונה (הגרמנית, האוסטרו-הונגרית והעות'מאנית), המקום היחידי בו הוא לא הוחל היה על פלשתינה, כפי שדו"ח ועדת האו"מ (אונסקו"פ) קבע ב-1947: "עקרון ההגדרה העצמית לא הוחל על פלשתינה בעת שנוצר המנדט ב-1922 בשל השאיפה לאפשר הקמת הבית הלאומי היהודי". כלומר, המקום היחידי שהוחרג מהעיקרון המסדר החדש של מערכת היחסים הבינלאומית היה ארץ ישראל. הערבים שהיו אז 90 אחוזים מתושבי הארץ נאלצו להסתפק בשוויון זכויות אזרחי ודתי בלבד במדינה שתקום לעם היהודי הפזור בתפוצות.

המציאות הדמוגרפית בארץ ישראל בהינתן הצהרת בלפור וכתב המנדט יצרה אתגר ייחודי וחסר תקדים, **רביעי** בייחודיותו, למנדטורי הבריטי ולתנועה הציונית. הוא נחלק לשניים: הראשון שביניהם, בשונה מתהליך קביעת הגבולות לאחר מלחמת העולם הראשונה, בו עמים נשארו במקומם, לרבות מיעוטים גדולים, וגבולות חדשים נוצרו סביבם, הרי שבמקרה היהודי, היה הצורך להביא את העם היהודי הפזור לארץ ישראל. כפי שעומד על כך זאב ז'בוטינסקי במועצה הארץ ישראלית, ב-1919: "בארצות אחרות, מקום שם כל העם יושב בארצו, כל האזרחים יושבים על אדמתם - קל ופשוט הוא הבניין הזה; אבל לא בארצנו, הנתונה בתנאים מיוחדים, אשר היא בנדון זה ארץ 'אי נורמלית', יען כי רוב אזרחיה נמצאים מחוץ לגבולות הארץ." והשני, העובדה כי היה להביא את העם היהודי לארץ לא ריקה מתושבים, ואלו היו בעלי שאיפות לאומיות שונות משל היהודים, כפי שמדגיש אחד העם כבר ב-1891: "רגילים אנו להאמין בחו"ל, כי ארץ ישראל היא עתה כולה שוממה, מדבר לא זרוע, אבל באמת אין הדבר כן". על חשיבות האתגר הכפול עומד בועידה הציונית שהתקיימה בלונדון 1920, מקס נורדאו, וקובע

כי "הכרח הוא שיימצאו לפחות 500 אלף יהודים בארץ-ישראל בשעה שתקבל אנגליה את המנדט על ארץ-ישראל. אם לא נידונה הציונות לכישלון". כשאושר כתב המנדט שנתיים מאוחר יותר היו בא"י רק כ-83,000 יהודים בלבד (10 אחוזים מאוכלוסיית הארץ). לפיכך נכתב בכתב המנדט בסעיף 6: "הממשל בפלשתינה, בעודו מבטיח כי הזכויות והעמדות של יתר חלקי האוכלוסייה אינם נפגעים, יסייע בתנאים נאותים לקידומה של ההגירה היהודית..." ובסעיף 7: "הממשל בפלשתינה יהיה אחראי על חקיקת חוק התאזרחות. ייכללו בחוק זה תנאים המנוסחים בכוונה להקל על רכישת האזרחות הפלשתינית על ידי היהודים המתיישבים ישיבת קבע בפלשתינה.

המאפיין **החמישי** קשור **לגבולותיה של א"י המנדטורית** כפי שסוכמו בסופו של דבר ב-1922. בדיונים שהתקיימו בוועידת בשלום בוורסיי, בפברואר 1919, לאחר מלחמת העולם הראשונה, הציג 'ועד הצירים' בראשות וויצמן וסוקולוב את ההצעה של ההסתדרות הציונית לקביעת גבולות ארץ ישראל. זו כללה חלקים מלבנון, סוריה, ירדן ומצרים של היום, בהיקף של כ-45,000 קמ"ר. אך בסופו של דבר קביעת גבולותיה הפוליטיים של ארץ ישראל, על פני כ-27,000 קמ"ר, היה תוצר קביעת גבולותיהן של יחידות שטח הסמוכות לארץ ישראל על פי השיקולים של המעצמות המנצחות בריטניה וצרפת. חצי האי סיני ניתן כולו למצרים על בסיס הקו המינהלי שנחתם ב-1906 בין בריטניה ומצרים לאימפריה העות'מאנית. עבר הירדן המזרחי נמסר למשפחה ההאשמית, כמימוש חלקי של הבטחת הבריטים לחוסיין בן עלי ב-1915, והקו בסוריה ולבנון נקבע על בסיס האינטרסים הצרפתיים ביחס לנוצרים בלבנון ומערכות הצירים הנדרשות לצרפתים לשליטה במרחב. יחד עם זאת, היו שיקולים נוספים - שיקולים היסטוריים (מדן ועד באר שבע) ואפשרויות

זכות החשיבה

פיתוח (הכנת ומקורותיה, ים המלח, הנגב) שכללו גם את מקורות המים. לשיקולים אתניים של הפרדה בין יהודים לאחרים היה משקל רק בגבולה הצפוני, המאוכלס מבין השלושה. לשיקולי ביטחון ותחבורה ניתן משקל רק בהתייחס לצרכים של שתי מעצמות המנדט – בריטניה וצרפת - בגבול הדרומי (תעלת סואץ) והצפוני (רכס ראש הנקרה למפרץ חיפה וצירי תחבורה בין צור לדמשק).

המאפיין הבא **והשישי** מתייחס לעובדה שהפלסטינים הם **עם שנוצר כמעט בעל כורחו**, בדומה לעמים אחרים שהתגבשו במרחב הערבי של האימפריה העות'מנית. כך נכתב בדו"ח ועדת החלוקה ב-1947 אודות הסיבה להחרגתה של פלשתינה-א"י מעקרון ההגדרה העצמית: "...רצונו של העם הערבי של פלשתינה להבטיח את קיומו הלאומי הוא רצון טבעי בהחלט. אולם לאומיות פלסטינית, להבדיל מלאומיות ערבית, היא כשלעצמה תופעה שנוצרה יחסית לא מזמן, ובאה לעולם רק לאחר חלוקתו של האזור הערבי על ידי ההסדר שבסיום מלחמת העולם הראשונה".

השם "פלסטינה", על הנגזרות והכתיבים השונים שלו, מקורו כידוע ב"פְּלֶשֶׁת", ארצם של הפלשתים – הלא הם "גויי הים" שהגיעו לאזור במאה ה-13 לפנה"ס (אגב, השם פְּלֶשֶׁת מופיע לא רק בתנ"ך, אלא זוהה גם בכתבים מצריים ואשוריים מן המאה ה-12 לפנה"ס ואילך). האזור המכונה במקרא "פְּלֶשֶׁת" השתרע על רצועת החוף הדרומי של ארץ ישראל, בערך בין תל-אביב לעזה היום. זהו המקור שממנו שאב ההיסטוריון היווני הֶרודוטוס, בן המאה החמישית לפנה"ס, את השם Palaestine, שבו תיאר את כל האזור שבין פְּנִיקִיָה למצרים (כמוהו עשו גם מחברים יוניים אחרים, ובהם אריסטו).

לאחר דיכוי מרד בר-כוכבא בידי הקיסר אדריאנוס (132–136 לספירה), החליטו הרומאים לנתק סופית את הקשר בין עם יהודה המרדני ובין הטריטוריה שלו. נוסף על הגזירות הרבות שהוטלו על התושבים היהודים ששרדו את המרד, הרומאים ניסו גם למחוק לחלוטין את השם "יהודה", והמירו את השם "פרובינקיה יודיאָה" ב"פרובינקיה פֶּלֶסְטִינָה" (Provincia Palaestina). מכאן ואילך, השם שהתקבע בשפות האירופיות לציון הטריטוריה הזאת הוא "פֶּלֶסְטִינָה" (Palestine). גלגולו הערבי של השם פֶּלֶסְטִינָה הוא "פֶּלֶסְטִין". אחד משני המחוזות של הארץ בתקופת השלטון הטורקי-עות'מאני נקרא "ג'וּנְד פֶּלֶסְטִין", מחוז שכלל את רוב שטח הארץ (החלקים הצפוניים נכללו במחוז "ג'וּנְד אל-אוּרְדוּן").

עם זאת, עד סוף המאה ה-19, התושבים הערבים של הארץ לא השתמשו בשם "פֶּלֶסְטִין" לציון הטריטוריה הלאומית שלהם, שכן ראו את עצמם שייכים ל"סוריה הגדולה", בחלק הדרומי של המרחב שכולל היום את סוריה, לבנון, ישראל וירדן. בינואר 1919, בקונגרס הלאומי הערבי הראשון שהתקיים ביפו התביעה של ערביי הארץ הייתה להיות חלק מסוריה הגדולה. גם במסגרת הוועדה המיוחדת שמונתה על ידי חבר הלאומים, ועדת קינג-קריין, שבדקה את רצונם של התושבים, הובעה העמדה הנחרצת המעדיפה את הפתרון הזה. לעמדה זו היו שותפים גם ערביי עבר הירדן המזרחי כפי שעולה מתזכיר משרד החוץ הבריטי ב-1919: "לא נוכל להיענות לתביעות הציוניות לכלול את עבר הירדן [המזרחי] בשטחה של ארץ ישראל כיוון שאין שם מושבות יהודיות והאוכלוסייה המקומית הביעה בגלוי את רצונה להצטרף למדינה ערבית סורית".

זכות החשיבה

עם קביעת המנדטים בוועידת סן רמו, באפריל 1920, התברר לעולם הערבי כי אין בכוונת בריטניה לממש את הבטחותיה לחוסיין בן עלי. צרפת שקיבלה את המנדט על סוריה, סילקה את פייסל מכיסאו בדמשק בקרב מייסלון, ביולי 1920. מהלכים אלו הניחו את הגולל על החלום הפן ערבי והביאו את ערביי ארץ ישראל לגבש את תביעתם המדינית בפלשתינה-א"י. בדצמבר 1920, בקונגרס הלאומי הערבי השלישי הם כבר החלו להזדהות כוועד הפועל הערבי-פלסטיני וביקשו להקים ממשלה ילידית, ובמאי 1921 בקונגרס הלאומי ה-4 הם הזדהו כ"עם הערבי של פלסטין". מעניין לציין שבמקביל, בעת פגישתם עם וינסטון צ'רצ'יל, שר המושבות, בביקורו בארץ באותו חודש, הם תובעים ממנו את ביטול הצהרת בלפור אך עדיין גם את הקמת סוריה הגדולה. התנועה הלאומית של ערביי פלשתינה-א"י התגבשה במהירות והגיעה לשיאה במרד הערבי בשנים 9-1936 ובהקמת הוועד הערבי העליון בראשות המופתי, אמין אל-חוסייני.

תהליך ייחודי זה של התגבשות העם הפלסטיני שימש מאז היום בידי גורמים ישראליים שונים בכדי לטעון כי אין לפלסטינים הזכות להגדרה עצמית, כי מעולם לא היה עם כזה בעל קשר היסטורי לארץ. ובמילותיה של ראשת הממשלה, גולדה מאיר, לנשיא האמריקאי, ריצ'רד ניקסון, בעת ביקורה במרץ 1969 בווינגטון: "לא היה דבר כזה פלסטינאים. מתי לאורך ההיסטוריה חי עם פלסטיני עצמאי בארצו פלסטין?... לא שהיה בעבר עם פלסטיני שחי בפלסטין והחשיב את עצמו לעם פלסטיני... הם מעולם לא היו עם".

המאפיין **השביעי** לייחודיות הסכסוך קשור לאופן המצמצם בו הציעו הבריטים **ליישם את כתב המנדט** שניתן להם בוועידת סאן רמו באפריל 1920: "...ליצור בארץ תנאים פוליטיים,

מנהליים וכלכליים, אשר יבטיחו את הקמת הבית הלאומי היהודי...", בשטח שכלל אז את ארץ ישראל וממלכת ירדן של היום (כ-130,000 קמ"ר). ראשית, עם ניסיון אימפריאלי רב שנים הם הקדימו להבטיח בהצהרת בלפור ב-1917 להקים בית לאומי "בארץ ישראל". קרי, בחלק ממה שיוגדר שטחה של ארץ ישראל, ולא בכולה, כפי שעולה מדחייתם את הגרסה האחרונה שהוצעה על ידי ההסתדרות הציונית: "ממשלת הוד מלכותו מקבלת את העיקרון שארץ ישראל צריכה לקום מחדש כבית הלאומי של העם היהודי". בהמשך, פייסל הודח ביולי 1920 על ידי הצרפתים, ארבעה חודשים לאחר שהכתיר עצמו כמלך הערבים בהתאם להבטחת הבריטים שניתנה לאביו, חוסיין בן עלי, במכתבי הנציב הבריטי הנרי מקמהון שישב בקהיר, על הצטרפותו לבריטניה במלחמתה נגד האימפריה העות'מאנית. בתגובה ליציאת אחיו, עבדאללה, בראש צבא של 2,500 בדואים לנקום בצרפתים, מיהר שר המושבות, וינסטון צ'רצ'יל, להכריז בוועידת קהיר במרץ 1921 על הענקת עבר הירדן המזרחי (כ-91,000 קמ"ר) לאמיר עבדאללה, בעוד פייסל זכה לקבל את עיראק שרק נוסדה.

בכדי להבטיח את ההליך הזה מהבחינה המדינית-משפטית פורסם 'הספר הלבן' הראשון על ידי צ'רצ'יל ביוני 1922, ובטרם אישורו של כתב המנדט שולב בו סעיף 25 אשר קבע כי "בשטחים המשתרעים בין הירדן לבין גבולה המזרחי של פלשתינה... יהיה הממשל המנדטורי רשאי, בהסכמת מועצת חבר הלאומים, למנוע או לעכב את יישומם של תנאי מנדט זה, אשר לפי שיקול דעתו אינם ישימים לתנאי המקום הקיימים, וליצור עבור המנהל בשטחים אמצעים שאפשר לחשבם כמתאימים לתנאים הנתונים...". לאחר אישורו של המנדט על פלשתינה על ידי חבר הלאומים ב-12 באוגוסט 1922, אישרה

זכות החשיבה

באותו חודש את שניהם התנועה הציונית בועידה הציונית בקרלסבאד, כפי שמעיד על כך חיים וייצמן "המצב המדיני הנוכחי עומד בסימנם של שני מסמכים חשובים, כתב המנדט והספר הלבן של ממשלת בריטניה, המתווה את הדרך המעשית, הארעית, לביצוע המנדט. [...] מן הראוי לדון בנושא הדוחק יותר, הספר הלבן, שהנהלה הציונית, יחד עם אותם חברים של הוועד הפועל שנמצאו בהישג-יד, הסכימו לקבלו לאחר התייעצויות קשות וממושכות עם הממשלה הבריטית ועם הנציב העליון - ולא בלב קל. בספר הלבן נכללות כמה נקודות העלולות לעורר ספקות וחששות. הבעיה העיקרית איננה הגדרת הבית הלאומי היהודי המופיעה בספר הלבן, אלא מדיניות העלייה היהודית (25 באוגוסט 1922). זאב ז'בוטינסקי אישר זאת אף הוא, בתשובה לשאלות עיתונאי בעקבות ההתפטרות שלו מהסתדרות הציונית: "הנני שותף מלא באחריותה של ההנהלה בלונדון לחתימת הסכמתנו לספר הלבן. הגישוהו לפני לראשונה בערב שובי מאמריקה. נאמר לי, כי השלטונות דורשים את הסכמתנו בו-בלילה, תוך איום שאם לא כן יעיינו מחדש בסעיף 4 של המנדט (הסעיף הנוגע לסוכנות היהודית) ... ואולם, לעולם לא הייתי מניח שנחתום עליו ונסכים בו - על אף כל האיומים - אילו הכיל הספר הלבן ולו שורה אחת, שלפיה ניתן לשלול, בדרך של ניתוח משפטי, את זכותנו ליצור בהדרגה רוב יהודי בארץ-ישראל".¹ בספטמבר 1922, פורסם צו הגבול ע"י הנציב הבריטי העליון של פלשתינה, הרברט סמואל, שקבע ש"דבר המלך במועצתו על פלשתינה א"י 1922 לא יחול על השטח הנמצא מזרחה לקו היוצא שני מילין מערבה לעיר עקבה במפרץ עקבה

¹ זאב ז'בוטינסקי, הדרך אל הרביזיוניזם הציוני, קובץ מאמרים בראסזוויט 1923-1924.

(עציון - גבר) ועולה דרך מרכז ואדי-ערבה, ים המלח ונהר הירדן, עד הגיעו למקום הירדן ונהר הירמוק, משם דרך מרכז הנהר ירמוק עד הגבול הסורי". מהלך זה הושלם במאי 1923 עת חבר הלאומים אישר את הוצאת עבר הירדן המזרחי מתחולתה של הצהרת בלפור.

ב-1937, בעקבות המרד הערבי שפרץ שנה קודם לכן, פרסמה הוועדה המלכותית בראשות הלורד פיל את המלצתה לחלוקתה של פלשתינה א"י כי מדובר ב "מאבק בין שתי תנועות לאומיות שתביעותיהן בעלות תוקף ולא ניתן ליישב אותן זו עם זו ... זולת חלוקה...". על פי המפה שהועדה הציעה, מימושה של הצהרת בלפור הצטמצם פעם נוספת לכדי 17 אחוזים בלבד משטחה של הארץ. רק כך סברו הבריטים כי ניתן לממש את כתב המנדט. ראוי לציין כי שאר השטח, למעט אזור ירושלים ופרוזדור ליפו שיישאו בשליטת המנדט, הוקצה לאמיר עבדאללה ולא למדינה ערבית עצמאית.

הבריטים, שנואשו למצוא פתרון אפשרי למחלוקת בין העמים בארץ, לא מימשו בסופו של דבר את כתב המנדט ולא הקימו בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. בסוף פברואר 1947 הוא פנו לאו"ם בנושא עתידה של הארץ. למרות התבטאותו של שר המושבות הבריטי דאז, ארתור קריץ' ג'ונס, במאי 1947: "אין אנו באים אל האו"ם כדי למסור לידי אדם את המנדט. אנו הולכים לאו"ם כדי להסביר לו את הבעיות ולבקש עצה מפיו, כיצד לעשות את המנדט בר ביצוע. אם אי אפשר לקיימו כצורתו עכשיו, אנו מבקשים לשאול: כיצד יש לתקן אותו." האו"ם הורה במסגרת 'החלטת החלוקה', על יציאת הכוחות הבריטים עד 10 במאי 1948 וסיום המנדט, ואישר את הצעת החלוקה שכללה הקמת מדינה יהודית על 55% משטח הארץ. סיכם זאת דוד בן

זכות החשיבה

גוריון בנאומו בדצמבר 1947 "אולם ברור שהשטח אשר עליו חלה הצהרת-בלפור לפני שלושים שנה היה גדול פי ארבעה. ואפילו שטח "הבית הלאומי" לפי המנדט של 1922 היה כמעט פי שניים מהשטח שהוקצה עכשיו למדינה היהודית."

המאפיין השמיני הוא שהתנועה הציונית, שנמצאה במאבק של להיות או לחדול עם התנועה הלאומית הפלסטינית, הייתה **מהראשונות להכיר בערביי ארץ ישראל** כבעלי זכות להגדרה עצמית במסגרת חלוקת הארץ. דוד בן גוריון בנאומו בעין חרוד ביום ט' באייר תרפ"ד (1924) קובע כי "בוודאי יש לשוב הערבי בארץ הזכות להגדרה עצמית, לשלטון עצמי. לא יעלה על דעתנו לקפח זכות זו או להמעיטה. האבטונומיה הלאומית שאנו דורשים לעצמו אנו דורשים גם לערבים...". אולם בן גוריון רואה אותה מתממשת באמצעות ברית הפרולטריון היהודי והערבי כנגד ההנהגה הערבית: "אולם אפשר לשאול אותי: מה אתה מציע בכל זאת לעשות כרגע? במה נבוא עכשיו לראשי התנועה הערבית? על זאת אני עונה בלי עקיפין: עם ראשי התנועה האלה לא נבוא לידי הסכמה. הדרך הקצרה והקלה לאפנדים ולרודי העם הערבי – היא לא דרכנו.

עלינו לחפש דרך יותר ארוכה ויותר קשה – את הדרך לעובד הערבי. אין כל מצע משותף בינינו ובין המעמד השליט בעם הערבי. אולם יש מצע משותף בינינו ובין העובדים הערבים, אם כי המצע הזה אינו קיים עדיין בפועל – אלא בכוח.... את ההסכמה וההבנה את העם הערבי עלינו לחפש אך ורק דרך העובד הערבי, ורק ברית העובדים העברים והערבים תכונן ותקיים את ברית העם העברי והערבי בארץ."

מאוחר יותר, בעקבות דו"ח הועדה המלכותית (פיל) ב-1937, הוא תומך יחד עם חיים ויצמן בחלוקת הארץ, אם כי הצד הפלסטיני לא זוכה למדינה עצמאית משלו אלא אמור להיות תחת שלטונו של האמיר עבדאללה. בן גוריון אף תמך ברעיון הטרנספר העולה בדו"ח ואמר ביוני 1938: "אני מחייב העברה כפויה. אינני רואה בזה שום דבר לא-מוסרי". כפי שברל כצנלסון טען לפניו באותו עניין: "עניין העברת האוכלוסין עורר אצלנו ויכוח: מותר או אסור. מצפוני שקט בזה לגמרי, טוב שכן רחוק מאויב קרוב, הם לא יפסידו על ידי העברתם, ואנחנו בוודאי לא. בחשבון אחרון - הרי זו רפורמה פוליטית יישובית לטובת שני הצדדים. זה מכבר סברתי כי זהו הטוב בפתרונות... אלא שלא עלה על דעתי כי ההעברה 'אל מחוץ לארץ ישראל' פירושה לסביבות שכם. האמנתי ועודני מאמין כי הם עתידים לעבור לסוריה ולעיראק"².

בפברואר 1947, לאחר דיונים על עתידה של א"י בלונדון, חזר בן גוריון למלנו וסולח לשר החוץ הבריטי, בוין, את המכתב המבקש חלוקה והקמת שתי מדינות עצמאיות "בלי סופיות, החשש, המתיחות, התסיסה, ואולי גם המאבק ימשיכו בארץ ישראל ויהוו מקור צרות למזרח התיכון [...]". הסידור המידי האפשרי היחיד, שיש בו יסוד של סופיות, הוא הקמת שתי מדינות, אחת יהודית ואחת ערבית. [...].

המאפיין **התשיעי** הוא שמדינת ישראל **לא הכריזה מעולם על גבולותיה**. לא ביום הקמתה, בהכרזת העצמאות, ב-14 במאי 1948, ולא לאורך שבעים שנות קיומה. מה שנתפס בעולם

² מתוך נאום במועצת "איחוד פועלי ציון- התאחדות" (1937)

זכות החשיבה

הערבי כאסטרטגיה של התפשטות מתמדת על חשבונם. כך נתפסו כל כיבושי ישראל במלחמות ישראל-ערב, מבלי לייחס חשיבות כלל לאחריות הערבית בפריצתן. כך למשל, בדיון במועצת הביטחון, ב-16 באפריל 1948, מודה נציג הוועד הערבי העליון, ג'מאל חוסייני כי "נציג הסוכנות היהודית אמר לנו אתמול כי הם אינם הצד התוקפן. כי הערבים הם שפתחו בלחימה וכי ברגע שהערבים יחדלו לירות, גם היהודים יעשו כן. למעשה איננו מכחישים עובדה זו...אמרנו לעולם...כי איננו מסכימים שפלסטינה הקטנה תחולק....וכי אנחנו מתכוונים להילחם נגדה".

ההחלטה שלא להכריז על גבולות המדינה שאך קמה, הייתה בחירה מודעת ורשמית של ממשלת ישראל כפי שמתאר זאת בן גוריון למנהלת העם ב-12 במאי 1948: "החלטנו להתחמק (אני בוחר בכוונה במילה זו) מהשאלה הזאת מטעם פשוט: אם האו"ם יקיים את החלטתו - הרי אנו מצדנו (אני אומר את דעת העם) נכבד את ההחלטות כולן. עד עכשיו לא עשה האו"ם כזאת... ולכן לא הכל מחייב אותנו ואנחנו השארנו את העניין הזה פתוח. לא אמרנו "לא הגבולות של האו"ם", גם לא אמרנו את ההיפך מזה. השארנו את הדבר פתוח להתפתחות".

במהלך ההפוגה הראשונה במלחמה ניסה המתווך מטעם האו"ם, הרחן פולקה בֶּרְנַדוֹט, להציע הצעות חדשות לחלוקה, שכרסמו בשטחים שנקבעו למדינה היהודית. תגובתו של בן גוריון הייתה חד-משמעית: "החלטת כ"ט בנובמבר מתה, הגבול ייקבע על-ידי תוצאות המלחמה".

גבולותיה המוכרים של ישראל על ידי הקהילה הבינלאומית הם קווי שביתת הנשק 1949 שנחתמו ברודוס בגמר מלחמת

העצמאות. אלו גם נקראים ה'קו הירוק' ו'קווי 1967'. הם מעניקים לישראל 78 אחוזים משטחה של פלשתינה – א"י. בגמר מלחמת העצמאות פרסם ראש הממשלה ושר הביטחון את הצווים המחילים את החוק המנהל והמשפט הישראליים על השטחים שנכבשו מעבר לקווי החלטת החלוקה.

בעניין גבולותיה המוכרים של מדינת ישראל מתקיים מאפיין ייחודי **עשירי** חסר תקדים. למרות עובדת קיומו של סעיף 2 במגילת האו"ם האוסר על רכישת שטחים בכוח, הרי שהחלטת מועצת הביטחון 242, מ-22 בנובמבר 1967, העניקה הכרה דה פקטו בכיבושיה של ישראל במלחמת העצמאות. ההחלטה קראה לנסיגת כוחותיה המזוינים של ישראל משטחים שנכבשו רק במלחמת ששת הימים ובכך הכירה בריבונותה של ישראל על 22% נוספים מא"י המנדטורית ל-55% של החלטת החלוקה. החלטה זו הפכה פורמלית בחוות הדעת המייעצת של בית הדין הבינלאומי בהאג ביוני 2004 עת השופטים ציינו שרק הגדה המערבית ורצועת עזה הם שטחים כבושים. חוות דעת זו אושרה על ידי עצרת האו"ם. הכרה זו זכתה פעם נוספת לאשרור פורמלי של העצרת הכללית עת זו הצביעה ברוב של 138 מדינות בעד קבלת פלסטין בקווי 1967 כמדינה משקיפה באו"ם.

מאפיין ייחודי נוסף (**אחד עשר**) בסכסוך, מתייחס לעובדה כי שישראל, המעצמה האזורית החזקה ביותר במזרח התיכון, שמאזן הכוחות בינה לבין העולם הערבי סביבה רק הולך ומשתפר לטובתה, עדיין מעמידה את **סוגיית הביטחון** כגורם המרכזי המתנה את יישום פתרון שתי המדינות. דרישתה של ישראל לפירוז המדינה הפלסטינית מצבא ומנשק כבד, לאיסור המוטל על פלסטין לכרות בריתות צבאיות עם מדינות וארגונים עוינים לישראל, לשיתוף פעולה ביטחוני טרילטרלי עם ירדן

זכות החשיבה

ומצרים, לנוכחות כוחות שלשיים במדינה הפלסטינית ולעוד, משקפים את המאפיין הזה.

דרישתם של חלק מהפלסטינים למימוש של 'זכות השיבה' במדינת ישראל, גם אם סמלי, הוא מאפיין ייחודי נוסף (שנים עשר). הפתרון שהתגבש לסוגיית הפליטים הפלסטינים שמאפשר להם לשוב למדינת פלסטין אינו מקובל על חלק מהם ובאופן חסר תקדים הם מבקשים לשוב דווקא לישראל. במילית נוספות, הפליטים הפלסטינים, בניגוד לכל הפליטים בעולם, מבקשים לשוב, אך לא למדינתם. מבחינתם, שיבה משמעה חזרה לכפרם ותו לא. גם אם כפרם נמצא במדינה אחרת, ואף אם הם יכולים לחזור לחלק אחר של מולדתם וארצם.

מאפיין חשוב וחדש (שלושה עשר) נוסף מתייחס לדרישתה של ישראל שהפלסטינים יכירו בה **כמדינה יהודית** במובן של מדינת הלאום של העם היהודי. ישראל היא מדינה היחידה שמבקשת הכרה בזהותה ולא רק בריבונותה. הכרתו של אש"ף במדינת ישראל ובזכותה להתקיים בגבולות מוכרים ובטוחים על פי החלטות האו"ם, כפי שניתנה ב-1993, אינה מספקת את ממשלת ישראל.

לסכום, חלק ממאפיינים ייחודיים אלו של הסכסוך הם אלו שאפשרו את הקמתה של מדינת ישראל כפי שמסבירים זאת רובינשטיין ויעקובסון: "בעוד שעצם השאיפה היהודית לעצמאות לאומית לא הייתה שונה במהותה מהשאיפות הלאומיות של עמים אחרים, הדרך שבה מימש העם היהודי את זכותו להגדרה עצמית אכן הייתה חריגה- משום שהטרגדיה היהודית הייתה

חריגה. האם בשל כך פוחתת ההצדקה המוסרית למימוש זכות זו במקרה של העם היהודי?"³

המציאות המתקיימת כיום, 50 שנה אחרי מלחמת ששת הימים, מכתיבה בהכרח פתרונות ייחודיים ליישובו. אלו שונים מהסכמי השלום של ישראל עם מצרים וירדן, שהיו מבוססים על החלטה 242, ועיקרם נסיגה לקווי 1967 ובפועל לגבולות שנקבעו ב-1922.

מאפיין ייחודי מאוד, **הארבעה עשר במספר**, מתייחס לתודעת 'האין ברירה' הנדרשת בשני הצדדים בכדי להגיע להסכם. קרי, הנכונות של כל צד לפשרה נובעת מהתובנה כי יכולתו להשיג את האינטרס הלאומי המהותי שלו כרוכה בכך שגם צד השני ישיג את שלו. אין מדובר בפיוס, או בהכרה כנה בזכותו של האחר להגדרה עצמית בארץ ישראל/ פלסטין, אלא קריאה מפוכחת של המציאות ביחס לאינטרסים. לישראל- החזון הציוני של מדינה דמוקרטית של העם היהודי, ולפלסטינים- הקמת מדינה עצמאית לעם הפלסטיני. לפיכך נדרשת פשרה שבה כל צד נשאר עם 'חצי תאוותו בידו'.

מאפיין **אחרון** מתייחס לכך שבכל אחת מארבע סוגיות הליבה נדרשת גמישות ויצירתיות בכדי לענות על המתח הנוצר בין עמדות הבסיס של הצדדים. העמדה העקרונית הפלסטינית בשלוש סוגיות (ביטחון, גבולות וירושלים) היא אחת וקוראת לנסיגה ישראלית לקווי 1967, כמימוש של החלטה 242 וכתמורה לויתור הפלסטיני על 100 אחוז המולדת פלסטין, כפי

³ ישראל ומשפחת העמים (2003)

זכות החשיבה

שמחמוד עבאס הסביר "אבדה הזדמנות החלוקה של 1947, ולפניה אבדה הזדמנות החלוקה של ועדת פיל. אך אינינו רוצים לאבד הזדמנות נוספת. לפיכך קיבלנו את חלוקת 1948-ו-1967, שאיננה כוללת יותר מאשר 22% פלסטין ההיסטורית"⁴.

מול כך העמדה הישראלית בתחום הביטחון, מבקשת לענות על צרכי הביטחון של ישראל הנובעים מאי היציבות האזורית, ומגודלה ורוחבה של ארץ ישראל המנדטורית. מתח זה נפתר על ידי רעיון הפירוח של המדינה הפלסטינית שהופכת להיות המדינה השנייה בעולם(אחרי קוסטה ריקה) שוויתרה על זכות טבועה המוקנית לה במשפט הבינלאומי של הקמת צבא להגנת ריבונותה.

בתחום הגבולות ישראל מבקשת להימנע מפינויים של כ- 600,000 ישראלים הגרים מעבר לקו הירוק. הפתרון למתח זה נמצא בדמות חילופי שטחים מוסכמים שיאפשרו לישראל להשאיר את מרבית המתנחלים בריבונותה ולפלסטינים לקבל שטחים בתוך ישראל בתמורה.

בסוגיית ירושלים האינטרס של ישראל מתמקד במקומות הקדושים שמעבר לקו הירוק. שני פתרונות מונחים על שולחן המשא ומתן. האחד, חלוקת ריבונות לפיה ישראל תספח את הכותל המערבי, הרובע היהודי, מחצית מהרובע הארמני ויתרת הר ציון. השני, השהיית הריבונות ו'בינאום' ה'אגן ההיסטורי' באופן שיאפשר חופש גישה ופולחן בכל המקומות הקדושים. שני

⁴ אבו מאזן, ראיון לערוץ "אל ערבייה", 23 באפריל 2008.

הפתרונות משמרים את הסטטוס קוו הניהולי של המקומות הקדושים.

סוגיית הפליטים, הרביעית, סובלת מהמתח שנוצר בין זכותו הפרטנית של הפליט לשוב לביתו לבין האיום הדמוגרפי על זהותה היהודית של מדינת ישראל במדינה דמוקרטית. הפתרון מחלק לשלושה: הסכמה על נוסח משותף לגבי הנרטיבים של סוגיית הפליטים, פיצויים שונים שיגויסו ויחולקו על ידי מנגנון בינלאומי לא ישראל תרים תרומה מוגבלת חד פעמית וקליטת הפליטים במדינת פלסטין ככלל או במקומות מגוריהם הנוכחים או שיבה למדינה שלישית, ובכלל זה ישראל, על פי הסכמתן ואישורן הפרטני.

היכרותו של כל מתווך, אמריקאי או אחר, עם ייחודיותו של הסכסוך והפתרונות המוצעים ליישוב סוגיותיו המרכזיות, יכולות למנוע ממנו כישלון, מפח נפש ותסכול, ומהצדדים סבב נוסף של אלימות לפני שיגלו מחדש את אותם לקחים היסטוריים חשובים. עליו להבטיח מסגרת ברורה ופרטנית לניהול המשא ומתן ויישובו, אך עליו גם לתת מקום לנרטיבים המעצבים את התודעה של הצדדים ואת תחושת הסובייקטיבית ביחס לצדק והוגנות בהסכם שיושג. שילוב של שני הדברים יכול להבטיח את מחויבותם של הצדדים לנהל את המשא ומתן, לחתום על ההסכם, ליישמו ולפעול בנחישות לקיים את יציבותו.

8 < במה דומה התוכנית של סמוטריץ' לזו של ערפאת? [הארץ, 18/09/17]

"תוכנית ההכרעה" של אורי אריאל ובצלאל סמוטריץ' מהאיחוד הלאומי (הבית היהודי) נתפסת בעיני רבים כהסלמה במהלכים האנטי-דמוקרטיים שמפלגה זו מובילה בשנים האחרונות. לאמיתו של דבר, אין בה חדש מהקו הרעיוני של המפלגה על גלגוליה השונים מאז ימי המפד"ל המאוחרת, עת חסידי הרב צבי יהודה קוק (הרצי"ה), גוש אמונים לדורותיו, החלו לאייש את הנהגתה ולקבוע את קו המדיניות שלה ואת פעילותה.

מערכת הערכים והרעיונות המנחה את אלו ביחס לשיבת העם היהודי למולדתו שאובה ברובה מהסיפור התנ"כי של כיבוש הארץ על ידי יהושע בן נון, ומבקשת לחקות אותה במלואה. היה זה מנחם פליקס, בעדותו בפני בג"ץ בתיק אלון מורה ב-1979, שהסביר בצורה ברורה כיצד זרם משיחי-לאומני זה רואה את שיבת העם לארצו, ובמה זה כרוך "התנחלנו... משום שנצטוונו לרשת את הארץ אשר נתן האל יתעלה לאבותינו... ההתנחלות עצמה... איננה נובעת מטעמי ביטחון ומצרכים פיזיים אלא מכוח הייעוד, ומכוח שיבת ישראל לארצו... שכן מצוונו 'והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה' (במדבר ל"ג, נ"ג), ושם מפרש רש"י 'והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה'". קרי, טרם ההתיישבות היהודית החדשה נדרש להוריש את הארץ מיושביה.

פסיקתו של ביהמ"ש העליון, שקיבל את העתירה, היתה אמורה לקבע לעד את עליונות החוק על פני השימוש הפוליטי-לאומני שעושים חסידים אלו בתנ"ך. השופט לנדוי קבע כי "בעתירה זו יש תשובה ניצחת לטעון שמגמתו לפרש את הזכות ההיסטורית המובטחת לעם ישראל בספר הספרים, כפוגעת בזכויות קניין לפי דיני הקניין הפרטי".

אך חסידי הרצי"ה נשארו נאמנים הן לקביעת היסוד שלו ש"הארץ הזו היא שלנו, אין כאן שטחים ערביים ואדמות ערביות, אלא אדמות ישראל, נחלת אבותינו הנצחית, והיא בכל גבולותיה התנ"כיים שייכת לשלטון ישראל", והן לעמדתו של שלמה גורן ביחס לתוקפם של החלטות בינלאומיות וחוקי הכנסת: "אין בכוח שום חוק לאומי או בינלאומי לשנות מעמדנו, זכויותינו... דינם של אזורים אלו, לפי דין תורה, כא"י תחת שלטון יהודי לכל דבר ויש על כולה ריבונות, קניין ובעלות יהודית".

לאור זאת, ניתן להבין מדוע מובילה מפלגת הבית היהודי את המאבק בביהמ"ש העליון בשורה של התבטאויות קשות ומקוממות ("שופטים על הכוונת"). בנט ושקד מקדמים חוק שיגביל את התערבות בג"ץ בחקיקה - ולמרות מתק השפתיים וגלגול העיניים, ברור כי מדובר בניסיון להכפפת המשטר הדמוקרטי של המדינה לזהותה היהודית בפרשנותה הלאומנית, תוך פגיעה בציבורים שאינם יהודים החיים בישראל.

בעוד ששקד ובנט שוקדים על בניית הפלטפורמה המשפטית הדמוקרטית לכאורה ("חוק ההסדרה" וכו'), אריאל וסמוטריץ' מספקים את התוכנית הנדרשת למימוש חזונם, וממשיכים את הקו שהוצג על ידי פליקס וגורן. סמוטריץ' הציג את משנתו, "תוכנית ההכרעה", בבהירות ובכנות רבה, לאו דווקא בוועידת האיחוד הלאומי שהתקיימה החודש, אלא בפגישה שקיים בתחילת מאי עם אנשי ציבור מהציונות הדתית, כפי שדיווח תומר פריסקו. בפניהם הציג סגן יו"ר הכנסת כי מטרת התוכנית היא "גדיעת כל תקווה לאומית פלסטינית". על פי התוכנית, בפני הפלסטינים יוצבו שלוש אפשרויות: לעזוב את הארץ; להתגורר בה במעמד "גר תושב", משום שלדבריו "על פי ההלכה תמיד צריך להיות קצת נחות"; או לסרב לכך ואז "צה"ל יידע כבר מה לעשות". כשנשאל באם כוונתו גם להרג משפחות, נשים וילדים, ענה סמוטריץ': "במלחמה כמו במלחמה".

זכות החשיבה

הבסיס הרעיוני לתוכנית הוא ספר יהושע. לדבריו, על פי המדרש שלח יהושע בן נון לתושבי הארץ שלושה מכתבים ובהם שלושת התנאים לעיל. הרמב"ם מסביר שאם אותם לא־יהודים אינם בורחים, יש להטיל עליהם הגבלות "שיהיו נבזים ושפלים למטה, ולא ירימו ראש בישראל", ואם הם מתנגדים לכך, "אין מניחין מהם נשמה", כלומר הורגים את כולם.

לאמונתם המשיחית, הלאומנית והגזענית של סמוטריץ' ואריאל, יהיה זה שלב נוסף בדרך למימוש החלום של חנן פורת, ממחוללי גוש אמונים, שכתב בהקדמה לספר "כנגד כל הסיכויים" של חגי הוברמן: "אין קיבוץ גלויות, תקומת המדינה וביטחונה אלא נדבכים ראשונים... לפנינו עוד יעדים כבירים שהם חלק אינטגרלי של הציונות, ובראשם: הקמת 'ממלכת כוהנים וגוי קדוש', השבת שכינה לציון, כינון ממלכת בית דוד ובניין בית המקדש - כנקודת מפתח לתיקון עולם במלכות ש-די."

מעניין שגם תהליך ההתמתנות לכאורה, שעוברים חסידי הרצ"ה, מ"הורשת הארץ" מתושביה הערבים, למתן האפשרות שיגורו בה במעמד "תושב גר", אינו חדש בהיסטוריה של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. יאסר ערפאת עבר תהליך דומה אך לא לגמרי זהה.

באמנת אש"ף, סעיף 6, נקבע כי "היהודים אשר שכנו משכן קבע בפלסטין עד תחילת הפלישה הציונית לתוכה ייחשבו פלסטינים". הצהרת בלפור ב-1917 נחשבה כ"תחילת הפלישה הציונית". עשור לאחר מכן, בנאומו באו"ם ב-1974, הציג ערפאת ויתור על עקרון גירוש היהודים מפלסטין הערבית הדמוקרטית לכשתקום, והכרה בזכותם להישאר בה אם יסכימו לוותר על זכותם הלאומית. הוא לא האמין כי היהודים יקבלו את התנאי הזה להישארותם, אך בשונה מסמוטריץ', ערפאת דיבר על שוויון זכויות לנשאים ולא על מעמד נחות.

בעוד ערפאת, ובעיקר יורשו, מחמוד עבאס, נפרדו מתפיסות אלו, הממשיכות להיות נחלתו של חמאס בתיקונים קלים, הרי שמנהיגי הבית היהודי דבקים בעמדתם ופועלים להשיגה בערוצים שונים ובתוכניות שונות (אין בטווח הארוך הבדל מהותי בין תוכנית ההרגעה "של בנט ל"תוכנית ההכרעה" של אריאל וסמוטריץ').

הציבור בישראל שותף בחלקו לעמדות אלו, אך רובו מתקשה לראות את הקשר בין התפיסות המדיניות לתפיסות החברתיות של מפלגה זו, ושל רבים נוספים במפלגת הליכוד. אזהרתו של יצחק רבין, שנכתבה בספרו "פנקס שירות" ב-1979, כי "בגוש אמונים ראיתי תופעה חמורה ביותר - סרטן בגופה של הדמוקרטיה הישראלית. נגד תפיסתם הבסיסית, הנוגדת את בסיסה הדמוקרטי של ישראל, היה הכרח להיאבק מאבק אידאי, החושף את המשמעות האמתית של עמדות הגוש ודרכי פעולתו", נופלת שנים רבות על אחזניים ערלות.

נראה כי רק ביום בו נבין כולנו כי המאבק כיום אינו על גודל שטחה של מדינת ישראל או על קיומה וביטחונה, אלא על אופיה, משטרה והנהגתה, נוכל לעצור את המובילים אותנו אל פי תהום מדינית, ביטחונית, חברתית ומוסרית.

9 < הדו"ח על נזקי החומה סביב עזה כבר כתוב [הארץ, 28/08/17]

ממשלת נתניהו מרבה לטעון כי הפילוג בין רצועת עזה לגדה המערבית, בין חמאס לאש"ף, מעיד על היעדרה של "כתובת אחת" המייצגת את העם הפלסטיני והמקיימת יכולת אכיפה בגדה המערבית וברצועת עזה. זו טענה שבאה לבסס את עמדתו המיתממת של בנימין נתניהו, הגורס כי ברצונו לקיים מו"מ להסדר קבע, אך "לצער" הרב אין לו "פרטנר" לכך.

האמת היא, שממשלת נתניהו מבקשת בכל מאודה לשמור על פילוג זה, המשרת את האינטרס שלה לא לקדם את פתרון שתי המדינות. ישראל מעוניינת בשליטת חמאס בעזה. היא רוצה אותו חזק דיו בכדי לשלוט בפלגים האסלאמיים הקיצוניים יותר וחסרי כל מחויבות לציבור התושבים, אך גם חלש דיו מכדי לאיים בהרפתקה צבאית מול ישראל.

ישראל, המבקשת לשמור על האיזון השברירי הזה ביכולותיו של חמאס, שהוא מצדו חותר להפר אותו בשל חזונו הלאומי-דתי לפלסטין אחת ולחץ הציבור הפלסטיני לקיום נסבל, לעתים נגזרת בעל כורחה למהלך מלחמתי מוגבל – עופרת יצוקה, עמוד ענן וצוק איתן. כולם בעלי דפוס דומה וחוזר – הפצצה, הפגזה, כניסה לפאתי השטח הבנוי בלבד ויציאה לקו הירוק באמצעות הסכם חלקי המושג על ידי צד שלישי, כששני הצדדים סופרים את נפגעייהם והעזתים מוסיפים על כך את ההרס של בתים ומערכות החיים. הכל, רק בכדי לחזור לסטטוס קוו המדומיין המקיים את האינטרס של ממשלת נתניהו.

לצערנו, אשליה זו של סטטוס קוו זכתה לביקורת ממלכתית רק לאחר העימות האחרון, צוק איתן. בדו"ח מבקר המדינה נכתב באופן ביקורתי על היעדר בחינתן של חלופות למניעת העימות, והכוונה בעיקר היתה ביחס לתהליכים ומגעים מדיניים.

בימים אלו, ישראל שוב מקיימת מהלך משמעותי ברצועת עזה - שונה מקודמיו ודפנסיבי במהותו. היא נערכת כנגד מה שמכונה בטעות מקצועית "האיום האסטרטגי" של מנהרות התקיפה של חמאס. משרד הביטחון, בראשות אביגדור ליברמן, שטרם מינוי ידע לאיים כי יכרית את חמאס באם זה יסרב להחזרת הגופות או יהין לשאת ראשו כנגד ישראל, בונה את" האמא של כל החומות "מסביב לרצועת עזה. מיזם אשר עלותו הראשונית מוערכת ב-3 מיליארד שקל. ובעברית פשוטה: 50 מיליון שקל לק"מ. יש להזכיר כי ההערכה הראשונית לבניית המכשול בגדה המערבית היתה בזמנו פחות מ-4 מיליון שקל לק"מ והגיעה בסופו של דבר ל-16 מיליון שקל לק"מ. קרי, אנו עוד עשויים לחזות בחומת זהב שעלותה תגיע ל-150 מיליון שקל לק"מ, ולכך יש להוסיף את עלות האחזקה, שתגיע למיליונים רבים.

ההיסטוריה של בניית מכשולים בארץ ובעולם מלמדת כי אין מכשול שיכול לתת מענה מלא כל עוד המוטיבציה של המבקשים לחצותו מתקיימת. אין זה משנה באם מדובר במבקשי עבודה, במהגרים, במבריחים או בפעילי טרור. מאז שהגדר סביב רצועת עזה נבנתה ב-1994, משרד הביטחון נאלץ לשדרג מספר פעמים את טכנולוגיית הגדר, משום שהחודרים תמיד מצאו דרך להתמודד עם החידוש שהוצב בפניהם.

המכשול המוקם כיום בנוי מקונספט שונה, שעיקרו חומה תת קרקעית כנגד המנהרות. שיטת החדירה יכולה להתחלף באחרת

זכות החשיבה

במהרה, לפני או אחרי שישראל תשלים את המיזם ואת הפגיעה בסביבה, ותותיר אותנו עם פיל לבן, שהמיליארדים שהושקעו בו היו יכולים לחולל שינוי משמעותי בחלק מתחומי חיינו (רווחת נכים, ניצולי שואה ועוד).

לישראל היסטוריה מוכרת של פער בין כוונה מוצהרת לכוונה סמויה בכל נוגע לבניית חומות. הגדר שנבנתה בגדה המערבית בשל הצורך הביטחוני נהפכה מהר מאוד לגדר המבקשת לקבוע את הגבול המדיני, תוך שהיא אמורה להכיל את רוב הישראלים החיים בגדה המערבית בצידה ה"ישראלי", גם אם התוואי סותר או פוגע בשיקולים ובצרכים ביטחוניים. השאיפה הזו התנפצה על סלע הלחץ הבינלאומי ופסיקות בג"ץ, שהניבו גדר בתוואי ביטחוני יותר, אך עדיין בעלת פרצות, תוצר לחצם של המתנחלים על ממשלת ישראל.

אם כך, ייתכן מאוד כי בנוסף להיערכותה הלא פרופורציונלית לאיום מנהרות התקיפה, ישראל נערכת לאיום משמעותי יותר. אפשר וישראל משלימה את החומה האדירה במסגרת כוננות ליום שבו המשבר ההומניטרי ברצועת עזה, שרבים סבורים כי שיאו קרב, יביא לקריסת מערכות הבריאות, האנרגיה, המים והביוב, ויניע מאות אלפי עזתים פגועים לעבר ישראל. הגדר הקיימת לא תוכל לעמוד בלחץ ההמונים ותקרוס, כפי שקרה מספר פעמים ברצועת עזה ובגדה המערבית. המכשול הענק והחדש יוכל לסייע לצה"ל להתמודד טוב יותר עם זרם התושבים העזתים, אך ייתכן וישראל תיאלץ להפעיל גם מערכות אחרות, אלימות יותר, אם הבריחה מעזה תהיה עבור הפליטים בחזקת להיות או לחדול.

בבניית המכשול החדש תשלים ישראל למעשה, בעזרתו המלאה של חמאס, את הפיכתה של עזה לכלוב ענק חסר מוצא ותקווה ל-2 מיליון בני אדם, שיציב אותה בנקודת שפל מוסרי ומדיני עמוק.

הלחץ של הנמלטים מעזה יופנה במקביל, כפי הנראה, גם לעבר גבול עזה-מצרים, וישא בחובו גלי הדף גם לכיוונה של ישראל. המצרים העושים זה שנים כל שביכולתם לא לקבל לידיהם את רצועת עזה הנדחפת על ידי ישראל, עשויים לטפל בגל הפליטים על מנת לא לעורר את זעמו של הרחוב המצרי, שילובה על ידי האחים המוסלמים, אך מצרים תיאלץ להגיב על כך מול ישראל במישור המדיני. ניתן להניח כי תגובתה של ירדן תהיה זהה לזו של מצרים, בשל סיבות משפיעות דומות בתוספת החשש מהגעת פליטים אליה דרך מצרים.

ניתן להעריך כבר היום מה יהיו עיקרי דו"ח ועדת החקירה הממלכתית לגבי כל אחד מהתרחישים האפשריים: הפיכת החומה לפיל לבן כתוצאה ממצאת חלופה לחדירות ולאיומים על ישראל, או המחיר המדיני-חברתי שישראל תשלם בקריסתן של המערכות בעזה. הבולט בעיקרים יהיה דומה: "לא נבחנו חלופות מדיניות".

לפיכך, תיטיב ממשלת נתניהו באם תחשוב על הסרת התנגדותה להנהגה משותפת בצד הפלסטיני, מה שקרוי "הסכם פיוס", ואף תעודד זאת. הענקת רוח גבית למחמוד עבאס תאפשר לו לעצב את רוחו ותכניו של ההסכם בראייה ארוכת טווח ליישוב הסכסוך. במקביל, על ישראל להיערך עם מצרים לפעולה משותפת למניעת המשבר ההומניטרי שבפתח על ידי הגדלת היתרי הכניסה לעזתים, הגדלת הייצוא לישראל ולגדה המערבית, הקלה בכניסת חומרים גלם דו-שימושיים, הגדלת טווח הדיג ואף אימוץ אחד הפתרונות לנמל ימי מבוקר.

10 < זה הרבה יותר גרוע מהדתה [הארץ, 20/08/17]

בשנת 2011 פירסם בצלאל סמוטריץ' מאמר במגזין "בשבע", שכותרתו "מגיע לנו יותר" ובו כתב "ראוי שהמדינה תשקיע יותר תקציבים בחינוך של הציונות הדתית. מדוע? מפני שעל בניה הוטלה המשימה - להנהיג את עם ישראל". רבים התייחסו להכרזה זו בזלזול וכינו אותה התבטאות גזענית, הזויה ובלתי אפשרית. הדו"ח שפורסם בכתבתו של ליאור דטל (דה מארקר, 17.8) מעיד על כך שלבו ופיו של סמוטריץ' שווים. נפתלי בנט וחברי מפלגתו מאמינים באמת ובתמים בכך, ושעה שבידם הכוח אין להבנתם שום עכבה ליישם את משנתם.

יש לציין, כי הקביעה כי המשימה - להנהיג את המדינה - אינה מתייחסת להליך הדמוקרטי אלא לפריבילגיה שאלו מייחסים לעצמם מטעם "הגבורה" והנשענת על הקוקזים - משנתם של הרבנים קוק. אלו סבורים כי המציאות המדינית נושאת בשורה משיחית, והאמונה נטולת הספק של אנשי שלומנו מעניקה להם את היכולת לפענח את רצון האלוהים והסוד המפענח את מהלך ההיסטוריה. לפיכך, חשוב מאוד לטפח את "אנשי שלומנו" ויש לעשות זאת בהעדפה ברורה על פני האחרים.

מסתבר כי גם גדעון סער ושי פירון שותפים לאג'נדה הזו. על פי נתוני משרד החינוך, בין 2012 ל-2016 הגדיל משרד החינוך את התקציב לתלמידי תיכון דתיים בשיעור החד ביותר מבין שאר המגזרים — והוא הגיע לשיא של 33 אלף שקל לתלמיד בשנה. סכום זה גבוה ב-22% מהתקציב שניתן לתלמידי תיכונים ממלכתיים, וב-67% מהתקציב שניתן לתלמידי תיכון ערבים.

מחקר של מכון מאקרו מגלה כי העדפה של סקטור זה על פני האחרים מתקיימת גם בתחומים נוספים. התקציב ל-2018-2017 נותן העדפה ברורה ובולטת למתגוררים בשטחים: תושבי יהודה ושומרון יקבלו הטבות ומענקי מס הגבוהים ב-24% מתושבי הנגב, ב-19% יותר מתושבי הגליל ופי 5 מהישראלי הממוצע.

מחקר של מכון אדוה מגלה כי ההשתתפות לנפש של הממשלה בתקציבי היישובים הלא חרדיים בשטחים - לא כולל מענקי איזון - עמדה ב-2015 על קרוב ל-3,000 שקל, כמעט 50% יותר מבעירות הפיתוח, שם עומדת ההשתתפות לנפש על 2,000 שקל בלבד. מענקי האיזון להתנחלויות הלא-חרדיות עמדו על קרוב ל-1,000 שקל לנפש, כ-50% יותר ממענקי האיזון לעיירות הפיתוח. אך גם בקרב המתנחלים החלוקה מתקיימת לפי סדר עדיפות ברור. ההשתתפות המיועדת לנפש בתקציב הרשות עומדת על 1,415 שקל בלבד בהתנחלויות החרדיות, שאינן מזוהות עם האידיאולוגיה של גוש אמונים לדורותיו, בעוד שבאחרות - ההשתתפות היא 2,953 שקל לנפש.

עיצוב עמדתם הפוליטית של בני הנוער תשפיע על פני המערכת הפוליטית, על אופייה ומשטרה של מדינת ישראל בשנים הבאות. תובנה זו אינה נסתרת ממי שמבקש להתנחל בלבבות ולקדם את רעיונות המשיחיות הלאומנית.

אם לא ייבלמו המגמות הללו והתהליך לא יהפוך את כיוונו, תלך ישראל ותתקרב למימוש אזהרתו של הלורד נתנאל רוטשילד במכתבו להרצל ב-1903: "אומר לך בכנות מוחלטת: אני אראה בחלחלה את ייסודה של קולוניה יהודית במלוא מובן המלה. קולוניה שכזאת תהיה גטו, עם כל הדעות הקדומות של גטו.

זכות החשיבה

מדינה יהודית קטנה, קטנונית, אדוקה ואי-ליברלית, אשר תדחה מתוכה את הנוכרי ואת הנוצרי."

את המלחמה על אופיה, זהותה ועתידה של מדינת ישראל יש להחזיר לשדה החינוך, אשר ננטש כבר לפני שנים רבות על ידי מפלגות השלטון, כאתנן לצורך הקמת ממשלה. מדובר בתהליך ארוך, אך למיעוט שעדיין מאמין באפשרות של ישראל אחרת, לא נותר אלא לשוב ולהתחיל לבנותו מחדש.

11 < האתגר של ג'ייסון גרינבלאט [הארץ, [15/08/17]

השליח האמריקאי ג'ייסון גרינבלט נכנס לנעליהם של כל אלו, שניסו למצוא פתרון לשאיפות הלאומיות המנוגדות של יהודים וערבים בארץ ישראל. הדילוגים והפגישות עם מי שמתמצאים בנושא מעידים, כי ברצונו ללמוד מניסיון העבר. גם אם יחמה אמריקאית נראית היום קצת רחוקה, בשל פרשות נתניהו ומצבו של טראמפ, יש לקוות, כי גרינבלט ישכיל ללמוד את לקחי ההיסטוריה של המעורבות הבינלאומית בסכסוך.

בחינה של מאה שנות סכסוך מלמדת, שהקהילה הבינלאומית לא הצליחה לכפות את החלטותיה על הצדדים. כל הצעות החלוקה, מוועדת פיל ועד החלטת החלוקה ב-1947 נדחו על ידי אחד הצדדים או שניהם, וכל ההחלטות הבינלאומיות מאז צוברות אבק על מדפי ארכיון האו"ם. אלו מלמדים אותנו, כי אין סיכוי ממשי לכפות על הצדדים הסכם קבע ולצפות כי יקבלוהו ויישמו אותו כלשוננו.

אך גם במסכת זו של כישלונות ניתן להצביע על שתי הצלחות. הראשונה היא הצלחת הקהילה הבינלאומית לקבוע ב-1922 את מושא הסכסוך — שטחה של פלשתינה-א"י המנדטורית — בין הים לירדן. היא אף הצליחה כמעט תמיד, למרות המעורבות של מדינות ערב בסכסוך הישראלי-הפלסטיני, לתחום את הסכסוך הטריטוריאלי בגבולותיה של ארץ ישראל בלבד.

בגמר מלחמת העצמאות, הקהילה הבינלאומית אמנם הותירה בידי ישראל, ירדן ומצרים את כיבושיהן מהשטח שיועד למדינה הערבית (הפלסטינית), אך אילצה את ישראל לסגת לגבולות

זכות החשיבה

המנדט משטחים שכבשה בסיני ובלבנון. גם אחרי מלחמת סיני, ב-56', היא הסיגה את ישראל לקו הירוק. את ההצלחות הללו ניתן לזקוף לחולשתה היחסית של ישראל באותה תקופה, מה שאין כן היום. ואולם, ישראל אמנם מעצמה אזורית, אך לפלסטינים יש כוח: דווקא חולשתם מעניקה להם יכולת עמידה בפני לחצים, המבקשים לפגוע באינטרסים המהותיים שלהם.

ההצלחה השנייה של הקהילה הבינלאומית היתה ביצירת מסגרות מדיניות ליישוב הסכסוך. הצלחתן של אלו מותנית בכך, שהצדדים יראו אותן כמתאימות להשגת האינטרסים שלהם. החלטת החלוקה ב-1947 לא מומשה, אך היא קבעה את המפתח ליישוב הסכסוך — חלוקה. זאת משום שהקהילה הבינלאומית סברה אז וגם היום, כי "התביעות על פלשתינה, הן של הערבים והן של היהודים, שתיהן בעלות תוקף ולא ניתן ליישב אותן זו עם זו. מכל ההצעות שהוצעו, החלוקה היא המעשית ביותר". הפתרון הזה התקבל בזמנו רק על ידי היהודים.

ההצלחה המשמעותית ביותר היתה החלטת מועצת הביטחון 242 בנובמבר 1967, שמשמעה "שטחים תמורת שלום", כבסיס ליישוב הסכסוך. ואכן, אחרי מלחמה נוספת ב-1973, ששיכנעה את ישראל כי אין ביכולה לשמור על הסטטוס-קוו, מומשה החלטה זו בחלקה: נחתם הסכם שבו החזירה ישראל למצרים את חצי האי סיני, חו יצאה ממעגל המלחמה.

ביטול סיפוח הגדה המערבית על ידי חוסיין ב-1988 והסכמי אוסלו ב-1993 איפשרו את חתימתן של ישראל וירדן על הסכם שלום ב-1994, ואת השבת הגבול ביניהן למה שנקבע ב-1922. חשוב לזכור, עם זאת, כי גם כאן נזקקו הצדדים למעורבות

עמוקה של המתווך האמריקאי ולתמריצים כספיים כדי להגיע להסכם.

הפלסטינים יכלו לייצג את עצמם מאז 1988, הודות לכך שהם קיבלו את החלטות האו"ם 181 ו-242. בשל המציאות הגיאו-אסטרטגית שנוצרה עם קריסת ברית המועצות, יחד עם צמיחת המנהיגות המקומית באינתיפאדה הראשונה, החלטות האו"ם היוו את הפלטפורמה היחידה לאש"ף לחתור למימוש השאיפה הלאומית של הפלסטינים למדינה עצמאית, גם במחיר ויתור על 78% מ"פלסטין ההיסטורית".

הקהילה הבינלאומית יכולה גם להשפיע על הגדרת האינטרסים של הצדדים לנצל את המסגרת המדינית שהתוותה ליישוב הסכסוך. מאזן הכוחות של המחנות השונים בציבור ובמערכת הפוליטית קובע ומגדיר את האינטרס. הציבור בישראל נתון זה שנים תחת מאמץ של ממשלות נתניהו לתחזק את אתוס הסכסוך ולדחות את פתרון שתי המדינות. בשנים האחרונות הוא אף מלווה בחקיקה, שנועדה להגביל את כוחם של תומכי הפתרון הזה.

בצד הפלסטיני ישנו האיום של חמאס, כי יראה בפלסטין אחת ובשיבת כל הפליטים פתרון יחיד לסכסוך. וגם על ארגונים פלסטיניים מוטלות הגבלות ביחס לקשריהם עם מקביליהם הישראליים. הקהילה הבינלאומית יכולה לחזק את יכולתם של הארגונים הללו להשפיע על השיח הציבורי.

כדי להצליח במקום שנכשלו אחרים, ייטיב גרינבלט לעשות אם יציב מסגרת ופרמטרים ברורים להסכם הקבע, ויפעל לגבש עסקת חבילה, שתכלול "מקלות" מרתיעים ו"גזרים" מעודדים, וליצירת אווירה בינלאומית שתאפשר לחברה האזרחית בכל צד להשפיע על הגדרת האינטרס והעמדה הלאומיים.

12 < שוב הנתונים מגלים: ההתנחלויות דועכות [הארץ, 08/08/17]

בדומה למראה המכושפת של המלכה, האם החורגת של שלגייה, כך גם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, חזרת ומציגה גם השנה את התשובה הכואבת והמאכזבת למתנגדי פתרון שתי המדינות וחסידיו סיפוח הגדה המערבית. האשליה המופרכת על ידם, שהנה וכמעט ומפעל ההתנחלות ישיג את מטרתו הפוליטית - יצירת התנאים הדמוגרפיים והמרחביים לסיפוח הגדה המערבית מבלי לפגוע בישראל כמדינה דמוקרטית ויהודית - מתנפצת שוב על סלע המציאות.

הסבלניים שביניהם מסתפקים לעת עתה בכך שמפעל ההתנחלות ימשיך וינסה למנוע את הקמתה של מדינה פלסטינית על ידי פגיעה ברציפות העתידית שלה, מה שאמור להצדיק לעמדתם את מדיניות הממשלה המקציבה הון העתק והוצאה חריגה לנפש, ההולכת וגדלה מדי שנה בהשוואה לכל אזור אחר במדינת ישראל לרבות הנגב והגליל. אך גם לאלו, המציאות שולחת אכזבה.

מספר נתונים ומגמות שפירסמה הלמ"ס בשבוע שעבר מחזקות גם השנה את הטענה שהישראלים "מצביעים ברגליים" ולא עוברים להתנחלויות, ובחלק מהן אף בוחרים בכיוון ההפוך. הנתון הראשון והחשוב ביותר מתייחס לשיעור הגידול השנתי של הישראלים במחוז יהודה ושומרון. ב-2016 הוא עמד על 3.4% בלבד. גבוה יותר מהממוצע במדינת ישראל אמנם, אך סובל מירידה דרמטית בהשוואה לשנת 2015, שבה עמד על 3.9%. זו אותה מגמת הירידה הדרסטית הנמשכת ב-20 השנים האחרונות, מאז עמד הגידול השנתי ב-1997 על 10.3%.

שנית, יותר ויותר התנחלויות דועכות. ב-2016, ב-20 התנחלויות מתוך 126 (15.9%) מספר התושבים פחת ביחס לשנת 2015. בולטות בהן קדומים, אלון שבות, פסגות ואלקנה - מעוזים של גוש אמונים לדורותיו. הגידול השנתי ב-20 התנחלויות נוספות היה מתחת לממוצע הארצי, העומד על 1.9%. בולטות בן העיר מעלה אדומים שכבר שנים אינה מצליחה לגדול מעבר ל-0.4% בשנה, וכן אדם, בית אל ועמנואל - המועצה המקומית החרדית הזעירה בשומרון.

שלישית, בשנה האחרונה נוספו למחוז בסה"כ 13,206 נפש. מבט נוסף מגלה כי 38% מתוכם נוספו, כרגיל, לשתי הערים החרדיות מודיעין עלית וביתר עלית. יש לציין כי במודיעין עלית, העיר היהודית הגדולה ביותר בגדה, כל הגידול מקורו בריבוי טבעי, משום שהעיר סבלה מהגירה שלילית. שתי הערים ממוקמות בצמוד לקו הירוק ואינן חלק מהאג'נדה של "ארץ ישראל השלמה". שתיהן עניות מאוד ומדורגות בתחתית העמוקה של המדד הכלכלי-חברתי של 255 הרשויות המקומיות בישראל (אשכול 1, מקום 4 ו-6 בהתאמה).

33% (4,358 נפש) נוספים מהגידול השנתי, נמצאים בשאר ה"גושים" הישראליים הצמודים לקו הירוק. יחד עם שתי הערים החרדיות, הם מגיעים ל-71.2% מסך הגידול השנתי. גושים אלו אינם כוללים את אריאל וקדומים, אלא רק את אלו המהווים חלופה סבירה של חילופי שטחים בין ישראל לפלסטין במסגרת הסדר קבע (גוש עציון, מעלה אדומים, גבעת זאב, מודיעין עלית, מערב השומרון וישובים מבודדים על הקו הירוק כמו סנסנה ומבוא חורון).

רוב הגידול השנתי, בדומה לכלל האוכלוסייה היהודית, מתרכז בהתנחלויות המאוכלסות על ידי "משפרי איכות חיים", בצמוד

זכות החשיבה

לקו הירוק. יחד עם תושבי 12 השכונות היהודיות במזרח ירושלים, שמספרם עומד על 225 אלף, הרי שהרוב המכריע של הישראלים הגרים מעבר לקו הירוק, 80 אחוז, יכולים לחיות בגבולותיה המוכרים של מדינת ישראל, במסגרת הסכם בו יוחלפו כ-4% בלבד (240 קמ"ר) בין הצדדים.

אין צורך להכביר מלים ולהוסיף נתונים על כך שרוב המתנחלים עובדים בתחומי הקו הירוק (60%), על הירידה המתמדת במצבם הסוציו-אקונומי (81% מהם עניים יותר מאשר היו לפני חמש שנים), על הסבסוד וההוצאה החריגה לנפש שהגיעו לשיא בתקציב 2017-8 (280% מעל הממוצע הארצי), גם ביחס לפריפריה, על היעדר תעשייה (שלושה אזורי תעשייה משמעותיים בלבד שכל עובדיהם פלסטינים) וחקלאות ישראלית בגדה (שני מיליון דונם חקלאות פלסטינית לעומת פחות מ-100 אלף דונם ישראלית) ועוד.

די בנתונים אלו של דו"ח הלמ"ס שהוצגו, בכדי להעיד בפעם המי יודע כמה על דעיכת מפעל ההתנחלות וכישלוננו להשיג את מטרתו הפוליטית. הטענה בדבר אי היתכנות פתרון שתי המדינות בשל המציאות הדמוגרפית והמרחבית שיצרו ההתנחלויות - היא חסרת כל ביסוס עובדתי. הדומיננטיות היהודית מתרכזת בלא יותר מ-4% משטח הגדה בעוד שבשאר השטח ישנה דומיננטיות ערבית בכל ממד - דמוגרפי, מרחבי, חקלאי, שימוש בכבישים ועוד.

כדי להפוך את המציאות הזו לתודעה הרווחת ולהסכם הקבע הנדרש, צריך להבטיח כי ההנהגה הפוליטית הנוכחית, הזורה חול בעיני הציבור ביחס להיתכנות פתרון שתי המדינות ומתעתעת בו, תפנה את מקומה להנהגה חדשה שתבקש לנצל את חלון ההזדמנויות שעדיין פתוח בפני ישראל.

13 < מהן התכונות החשובות ביותר לשקרן? [הארץ, 30/07/17]

שנה לאחר היבחרו לראש ממשלה ב-1996 השמיץ, הסית ופילג בנימין נתניהו באומרו לרב כדורי: "השמאל שכחו מה זה להיות יהודים". כיום, 20 שנה מאוחר יותר, נתניהו ללא ספק עדיין לא למד מיהו העם היהודי. החלטותיו והתנהלותו ביחס למתווה הכותל וחוק הגיור מציבים שיא חדש במדיניותו השקרית והמתעתעת הן ביחס לסכסוך הישראלי-פלסטיני והן ביחס ליהודי התפוצות. נתניהו מעולם לא הבין כי בכדי להפגין אמינות יש לקיים את הקשר הנדרש בין הכרזותיו והצהרותיו להתנהגותו בפועל, אך לאחרונה נראה כי הוא גם שכח כי שתי התכונות החשובות ביותר לשקרן הן זיכרון ועקביות.

הטענה כי הפלסטינים בהנהגתו של מחמוד עבאס אינם מוכנים להכיר במדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי, משמשת בידי נתניהו כהוכחה ניצחת להצדקת עמדתו הסרבנית לפתרון שתי המדינות. זו הגורסת כי אין בכוונתם להגיע לשלום אלא "להחזיר אותה (את ישראל) לגבולות הצרים שקדמו למלחמת ששת הימים, ולחדש מגבולות אלו את מתקפת ההשמדה על המדינה היהודית". אך בניגוד גמור לעובדה כי אין ביכולתם של הפלסטינים לאיים צבאית על קיומה של ישראל או להשפיע על זהותה ואופייה בגבולותיה המוכרים, דווקא נתניהו הוא זה שבתפקידו המכריע יכול ומצליח לאיים על אופייה וזהותה של המדינה ולהציב חומה בינה ובין העם היהודי, תמורת שימור הגשר לקבוצת המתנחלים ותומכיהם המאיימים על עתידו של החזון הציוני.

זכות החשיבה

מימוש הרעיון הציוני הרואה בישראל את מדינתו של העם היהודי היה נר לממשלות ישראל מיום הקמתה. בן גוריון הבהיר את מגמות המשא ומתן ברודוס בהתייעצות פנימית שנערכה באמצע דצמבר 1948: "המטרה העיקרית עכשיו – שלום. יש יותר מדי 'שיכרון ניצחון'. העלייה דורשת הפסקת מלחמה. עתידנו דורש שלום וידידות עם הערבים". או כפי שהודה לימים ישראל אלדד, "לא היתה נבנית מדינה בלי מה שעשו השמאל והתנועה החלוצית... אנחנו לא היינו מקימים מדינה... בגין לא היה מעלה מיליון יהודים מארצות המזרח."

היום, האתגר גדול יותר כי המציאות שונה מימיה הראשונים של המדינה. בישראל מרוכזים כמחצית מיהודי העולם והשאר בארה"ב ובעיקר במדינות מפותחות. האתגר העומד בפני ממשלה חפצת עלייה הוא להבטיח כי מדינת ישראל תשמש כמוקד השראה והזדהות ליהודים מהזרמים השונים ביהדות ולא רק לזרם האורתודוקסי. עליה להבטיח כי מדינת ישראל תישאר מדינה דמוקרטית השומרת על תושביה על ידי הבטחת התנאים המאפשרים להם מימוש אישי, כלכלי ותרבותי.

אך כידוע, נתניהו, בנט, שקד, דרעי, ליצמן ורגב פועלים למען ההיפך הגמור. היריעה קצרה מלהכיל את כל המהלכים, החוקים, ההצהרות והתקציבים אשר הובילו ממשלות נתניהו בשנים האחרונות כנגד המטרות הללו בכל התחומים: במדיני נגד הפלסטינים, העולם הערבי ותומכי ישראל באירופה ובארה"ב, בחברתי בתחום יוקר המחיה, במלחמה על התרבות, בחוקי הנאמנות וההדרה ובתהליכי ההדתה במערכת החינוך ובמרחב הציבורי, במשפטי במלחמה שאסרה שרת המשפטים על בית המשפט העליון ובהתנהלות המחפה של היועץ המשפטי לממשלה.

נתניהו רואה גם ביהודים ובישראלים בתפוצות לא יותר מכלי משחק למען שרידותו הפוליטית. ב-2010 ניסה לקדם יחד עם אביגדור ליברמן את החוק שיאפשר לבעלי אזרחות ישראלית החיים בחו"ל להצביע בבחירות, משום שאימץ את ההנחה הרווחת כי נטייתם של אלו היא לימין המפה הפוליטית בישראל. לאחרונה, הביא לשיא חדש את שימושו הציני בשואה למען רווחים פוליטיים זולים, עת התעלם מדבריו של ראש ממשלה הונגרי המביע הערכה למפלגת "חץ הברזל" ההונגרית ששיתפה פעולה עם הנאצים, ואף להפוך את עמדתו הראשונית ולתמוך במסע ההסתה האנטישמי נגד סורוס - תורם ידוע למפלגה הדמוקרטית וניצול שואה בעצמו. לקוצר הראות הזו של בן של היסטוריון יש שורשים עמוקים בימין הישראלי, ועד שיבין את טעותו נשלם בינתיים אנחנו את המחיר על זילותה של השואה ועל הקשר עם יהודי התפוצות.

קוצר הראות המאפיין יותר מכל את ממשלת נתניהו לא פסח גם על תחום העלייה. ממשלת נתניהו אף פועלת בניגוד לחזונה המדיני-המשיחי, נטול ההיתכנות הדמוגרפית, הכלכלית, הביטחונית ונגוע בחוסר מוסריות והוא - סיפוחה של הגדה המערבית או חלק גדול ממנה למדינת ישראל. נתניהו בדומה לשריו, מודע היטב למאזן הדמוגרפי הנוכחי והצפוי תוך כמה שנים בתחומי ארץ ישראל המנדטורית. הם יודעים כי אין שום בסיס מדעי אמין לטענות כי מספרם של הפלסטינים בגדה מערבית נמוך מהפרסומים הרשמיים של כל המדינות והגופים המוסמכים. הם מבינים כי האפשרות לממש את חזונם ולהרחיק את האיום הדמוגרפי הנובע מכך, טמונה בעלייתם של יהודים, בדומה לפסק הזמן שהעניקה בשנות ה-90 העלייה ההמונית מברית המועצות לשעבר. אך העיוורון הוא מוחלט.

זכות החשיבה

הגשר היחידי שממשלה זו בראשות נתניהו רוצה ומצליחה לקיים, הוא הגשר למתנחלים הלאומנים והמשיחיים ול"אנשי שלומינו", המרופד בהררי שקלים ונישא על כתפי חיילי צה"ל. קבוצה קטנה שאינה מייצגת את העם היהודי והחותרת לסיפוחה של הגדה המערבית או חלקים ממנה לישראל, גם במחיר ביטולו של החזון הציוני של מדינה דמוקרטית בעלת רוב יהודי. אך גם ממשלה זו וגם מתנחלים אלו לא יהיו אלא כתם חולף בהיסטוריה של העם היהודי. כי נתניהו הוא זה, ש"שכח מה זה להיות יהודי".

14 < חמורו של משיח לובש פשיזם [הארץ, [21/04/17]

משיח לא בא, אבל ייתכן שחמורו לובש פשיזם. משיח לא שותף לתפישת "אתחלתא דגאולה" של חסידי הרב קוק, הרואה בהקמת המדינה, בניצחונות הצבאיים של ישראל במלחמת העצמאות ובמלחמת ששת הימים ובמפעל ההתנחלות אותות לכך שהוא יבוא בימינו-אנו לבנות את בית המקדש השלישי ולכונן מחדש את מלכות דוד. האם אין הניסיון להביא את המשיח בידי אדם — חברי הבית היהודי ועמיתיהם בליכוד — מציף את ישראל בסממנים של פשיזם לפי הגדרתו של אומברטו אקו במאמרו "הפשיזם הנצחי" ("ניו יורק רווי אוף בוקס", 22 ביוני 1995)?

אקו, הסמיוטיקאי והסופר האיטלקי שהלך לעולמו בשנה שעברה, כתב כי את הסממנים הללו אי אפשר לארגן לכדי מערכת. חלקם סותרים זה את זה, ואחרים מאפיינים גם צורות אחרות של רודנות ופנאטיות. אבל די בכך שאחד מהם יתקיים, כדי שייצור את תופעת הפשיזם ויגבש אותה סביבו. להלן לקט התבטאויות של נבחרי העם, ובצדן הסממנים שאקו מציג. הצבתם אלה בצד אלה תסייע לנו להבין אם אכן מועדות פנינו למשטר פשיסטי, או שמא מדובר בלא יותר מקצף על פני הגלים, שייעלם עם התנפצותם אל חוף הדמוקרטיה הישראלית האיתנה.

"פולחן המסורת", המבוסס על ההנחה כי האמת (האלוהית) כבר ניתנה לנו פעם וכל שעלינו לעשות הוא להמשיך ולפרש את המסר שקיבלנו, בולט בדבריהם של שלושה חברי כנסת. הראשונה, הלוא היא שרת התרבות מירי רגב, סיכמה את נאומה

זכות החשיבה

בכנסת לציון יום התנ"ך ביולי 2015 במלים: "כבר נאמר לא אחת שספר התנ"ך איננו רק סיפור היסטורי... אלא גם ספר שתמיד שומר על ממד של אקטואליה. התשובות המצויות בין דפיו, וכן שאלות משאלות שונות המנוסחות בפרקיו — מציבות אותו כמדריך רוחני ומעשי מתמשך ונצחי — המנחה אותנו בכל עת ועת."

השני, חבר הכנסת מוטי יוגב, מבטא יותר מכל אחד אחר את המשנה של מפלגת הבית היהודי. הוא מתנסח בבוטות ובניגוד ליו"ר מפלגתו, נפתלי בנט, אינו מסתתר מאחורי מסך עשן. באוגוסט 2015 יצא יוגב נגד החלטות הרמטכ"ל, גדי אייזנקוט, וכתב בפייסבוק: "הרבנות הצבאית מחברת את החיילים למסורת ישראל כשורשים לעץ הנותנים לו את הכוח לגדול ולצמוח". חברו לסיעה, ניסן סלומינסקי, מקדיש כעת את מרצו לקידום הצעת חוק שאושרה בקריאה טרומית להטמעת המשפט העברי בפסקי דין, שתכליתה להעמיק את השפעת ההלכה על פסקי דין עכשוויים.

ה"מסורתנות" הזאת מכילה סממן נוסף שמתאר אקו: "שלילת המודרניות". העידן המודרני נתפש על ידי חסידי המסורת כתחילתו של תהליך מסוכן המוביל להתפקרות. באוגוסט 2015 יצא יוגב בפוסט בפייסבוק נגד פתיחת מתחם יס פלנט בשבת בירושלים. הוא קבע כי "שמירת השבת היא עניין הקובע את צביון האומה הישראלית" והביע צער על כך ש"תל אביב היא 'עיר ללא הפסקה' ואולי לא יודעת אפילו מה היא מפסידה בשבת". בנט בחר בספטמבר 2016 להכריז באירוע הצדעה לקרן לתגבור לימודי יהדות: "לימוד היהדות וההצטיינות בה חשוב בעיני יותר מלימודי המתמטיקה והמדעים", "וחזר ודחה ביקורת שנמתחה על עמדה זו. ביקורת כזאת השמיעה רחל אליאור,

פרופ' לפילוסופיה יהודית, שכתבה זמן קצר קודם לכן בפייסבוק: "הכי חשובים הם הלימודים על כבוד האדם, זה שקדושת חיינו אוניברסלית ואינה מותנית בדת ולאום."

"אנטי אינטלקטואליזם" היה מאז ומתמיד סימפטום של פשיזם. רדיפת האינטלקטואלים הליברלים על בגידתם בערכי המסורת או האידיאולוגיה השואפת לשלוט היתה נר לרגלי ההוגים של האליטה הפשיסטית. לאה גולדברג הסבירה זאת בכותבה כי אינטלקטואלים ויוצרים מאיימים על דיקטטורות ועל השקפות עולם הגחלות את חירות האדם בכך שהם מלמדים את "האנושות להגיד 'לא' תוך לעג מר, כשהתקופה דורשת זאת."

בראיון שהעניקה בספטמבר 2015 לעיתון "ישראל היום" הציגה רגב קריטריונים חדשים להגדרת תרבות: "אדם תרבותי יכול להיות גם מישהו שלא ביקר מעולם בתיאטרון או בקולנוע, וגם מישהו שלא קרא את חיים נחמן ביאליק. הוא יכול להיות תרבותי הרבה יותר מאלה שמאווזרים את מעיל הפרווה שלהם אחת לחודש באיזה תיאטרון."

אבל אפילו הגדרות אלה הן כאין וכאפס לעומת דברי יו"ר הקואליציה דוד ביטן, שהכריז במארג השנה: "פעם אחרונה שקראתי ספר היתה לפני עשר שנים". שרת המשפטים, איילת שקד, כתבה בפייסבוק בינואר 2015: "נתן זך מעודד טרור דיפלומטי נגד ישראל". היא מיהרה לאחר מכן להסיר את הפוסט.

ואילו רגב הבטיחה בפוסט שפירסמה ביולי 2016, בתגובה לדברי גידי אורשר: "אלו פרפורי גסיסה של האליטה הישנה, לא אעצור עד שהאליטה הגזענית הזו תנושל מנכסיה ומעמדות הכוח

זכות החשיבה

שלה". ובראיון ל"ישראל היום" בערב חג החירות השנה הוסיפה: "הם הבינו שאני רצינית ולא נבהלת מהם, שיש מאחורי צבא גדול שמבין בעבור מה אני נלחמת". באותה הזדמנות אף תקפה את הסופר מאיר שלו.

"סימון ההתנגדות כבגידה" הוא אחד הסממנים המובהקים של הפשיזם. ביטן קרא באוקטובר 2016 לשלול את אזרחותו של מנכ"ל "בצלם", בטיעון ש"מה שהוא עשה זה ללכת לארגון בעל סמכויות בינלאומיות מיוחדות וקרא לפעולה אקטיבית נגד ישראל, בכך הוא חצה את הגבול שבין חופש הביטוי להפרת אמונים כנגד המדינה ותושביה". בפברואר השנה כתב בפייסבוק עמיתו, ח"כ מיקי זוהר: "בכל פעם שקם לו ארגון שמאל קיצוני, הוא מקפיד לחרוט על דגלו עקרונות צדקניים המתיימרים להתייפף בפני העולם, גם במחיר של פגיעה במדינת ישראל ובביטחונה. אז פעם זה 'בצלם', פעם זה 'שוברים שתיקה' ובמקרה עמונה אלו היו 'יש דין'. חשוב לציין שהארגונים הללו ממומנים במיליוני דולרים על ידי גורמים העוינים את מדינת ישראל מכל רחבי העולם."

ציפי חוטובלי כתבה בעמוד הפייסבוק שלה בספטמבר 2014: "הסרבנות של קציני 8200 היא חגורת נפץ חברתית ומשקפת פשיטת רגל ערכית של מערכת החינוך בה גדלו. הם אינם ראויים לשרת בצבא המוסרי בעולם. על הרמטכ"ל לפעול להדחתם באופן מיידי". ואילו חברתה למפלגה, חברת הכנסת ענת ברקו, הוסיפה: "מי שפועל נגד המדינה — צריך לחטוף: הוא אינו אמור להישאר אזרח שלה, והוא אף אינו אמור להישאר תושב שלה". ואף מצאה לנכון להסביר: "כן, זה עשוי להיראות לחלקנו בגדר אמירה מעט פשטנית. אבל תתפלאו, לעתים ההיגיון הצרוף הוא פשוט מאוד."

"בג"ץ רמס את הרשות המחוקקת", אמרה שקד אחרי שבג"ץ פסל את התיקון לחוק ההסתננות, והחרה החזיק אחריה יוגב: "התערבות בג"ץ היא פגיעה חמורה בעקרון הפרדת הרשויות ובדמוקרטיה בישראל". באוגוסט 2015 קבע יוגב בעמוד הפייסבוק שלו: "שופט בית המשפט העליון עוזי פוגלמן, בפסק דינו מהיום, שעכב הרס בתי מחבלים רוצחים, שם את עצמו בצד של האויב. על זכויות רוצחים הוא מגן ובכך מונע ענישה מרתיעה ומסכן חיים".

בשנת 2015 קרא בנט בעמוד הפייסבוק שלו להצביע למפלגת הבית היהודי, בנימוק ש"אף אחד אחר לא יילחם נגד העריצות המשפטית (של בג"ץ) שפוגעת אנושות במדינה שלנו". בלי להסס קרא בנט להכניס תעמולת בחירות לצה"ל: "למען עם ישראל: תרימו טלפונים, תשכנעו את החיילים במחלקה!" בכך סיכם את התבטאויותיהם החריפות של חבריו למפלגה נגד בית המשפט העליון.

כל ההתבטאויות החמורות האלה מצביעות על בורות וחוסר הבנה בסיסי של תפקיד הרשות המחוקקת מול הרשות השופטת, והן נועדו לסמן כבוגדים — כלא לגיטימיים — את כל מי שמתנגדים לרוח השלטון הנוכחי.

גם בתחום של "ניצול מצוקה חברתית" מובילים אנשי הבית היהודי בהתבטאויותיהם. בנט הכריז במרס 2015 כי "הבית היהודי הוא הבית החברתי של ישראל", ואלי בן דהן כתב בספטמבר 2013 בפייסבוק: "בשבוע שעבר, כשביקרתי בדרום תל אביב, ראיתי חלק מההשפעות של השארת המסתננים בישראל. תושבי דרום תל אביב מזמן חיים בפחד. את זה אנחנו צריכים לתקן ואני פועל להחזיר למקום את הנשמה היהודית".

זכות החשיבה

"פולחן הגיבור קשור ישירות לפולחן המוות" - ההרואיזם הוא הנורמה בפשיזם. להתבטאויות המביעות מיליטריזם והקרבה למדינה יש הורים רבים. בפברואר 2015 כתב בנט פוסט המכוון ליצחק הרצוג וציין: "הציונות הדתית כבר לא מסתובבת עם הראש למטה. הרמנו את הראש. אנחנו גדולים וחזקים, משפיעים ותורמים, גאים במי שאנחנו. בתי העלמין מלאים בגיבורים בוגרי המכינות וישיבות ההסדר, בתי הספר הממלכתיים-דתיים ובוגרי עזרא ובני עקיבא". באוקטובר אותה שנה כתב אביגדור ליברמן בפייסבוק: "אני מצפה שבתום ישיבת הקבינט שתתכנס בצהרים ייצאו החלטות והנחיות ברורות: אף מחבל או מחבלת לא יוצאים חיים משום פיגוע. להפעיל חוקי חירום ולהנהיג ממשל צבאי בכל מקום שנדרש על מנת למגר את הטרור. ביטחון משיגים ביד ברזל!"

"לנצח נחיה על חרבנו" — הפשיזם לא נאבק על החיים, הוא חי למען המאבק. כך סבור ראש הממשלה בנימין נתניהו, שתוך רמיזה לרצח יצחק רבין אמר באוקטובר 2015 בוועדת חוץ וביטחון: "בימים אלה יש דיבורים מה היה קורה אם אדם זה או אחר היה נשאר, זה לא רלוונטי... לעד נחיה על חרבנו". גם בנט מבטיח לחיילים השומרים בגשם כי השמירה תיגמר פעם, אבל "יום אחד אתם תהיו בבית עם האשה, הילדים, בחום, עם שמירה עבה-עבה ואז החיילים הבאים ישמרו עליכם" (פוסט מ-15 בפברואר 2014).

"היחיד שיכול לספק זהות לאומה הוא האויב". בשורש הפסיכולוגיה הפשיסטית נמצאת האמונה האובססיבית שגופים בינלאומיים קושרים קשר נגד האומה, הנתונה בשל כך במצור. על כן מתאפיינים משטרים פשיסטיים רבים בפנייה ל"שנאת הזר". זה משרת אותם היטב. נתניהו מוביל במספר ההתבטאויות

הללו, המתפרסמות באתר של משרדו: "תהום מוסרית רחבה ועמוקה מפרידה בינינו לבין אויבינו. הם מקדשים את המוות – אנחנו את החיים. הם מקדשים את האכזריות – ואנחנו את הרחמים" (2014). "האם נקיף את כל מדינת ישראל בגדר ומכשול? התשובה היא כן. בסביבה שאנחנו גרים עלינו להגן על עצמנו מפני חיות טרף" (2016). "אין צבא מוסרי יותר מזה" ל והוכחנו את זה פעם אחר פעם, מול האויבים השפלים ביותר שמקדשים את המוות ואת הברבריות, בשעה שאנחנו מקדשים את החיים ואת הנאורות". (2010)

במאי 2012 רגב עוררה הדים כשאמרה בהפגנה: "הסודנים הם סרטן בגוף שלנו — נעשה הכל להחזיר אותם בחזרה למקום מוצאם. לא נאפשר לאנשים לבוא לחפש עבודה בארץ ישראל". היא גם תקפה את "השמאלנים שהגישו בג'ק, שיתביישו להם, הם עצרו את הגירוש. לא ניתן להם לבוא על הגב שלנו."

"בפשיזם לאינדיוידואל אין זכויות והעם נתפש כישות מונוליטית שמבטאת את רצון הכלל". מאחר שלמספר גדול של אנשים לא יכול להיות רצון משותף, מנהיג מתיימר לפרש את רצונם בשמם. וכך כתב בצלאל סמוטריץ' בשנת 2011 במאמר במגזין "בשבע", שכותרתו "מגיע לנו יותר": "ראוי שהמדינה תשקיע יותר תקציבים בחינוך של הציונות הדתית. מדוע? מפני שעל בניה הוטלה המשימה — להנהיג את עם ישראל."

בהתבטאויות הקשורות ל"דיכוי מיעוטים מיניים" סמוטריץ' ללא ספק מחזיק בבכורה. בפברואר 2015, בפאנל בתיכון בגבעתיים, אמר כי הומואים ולסביות הם "לא נורמליים". חברו יוגב התבטא ביולי 2013 נגד הומוסקסואלים ולסביות בראיון לערוץ 10, ואמר: "זו תופעה שראויה לרחמים, לא ראויה לעידוד... זו לא רק עמדה

זכות החשיבה

הלכתית, זו גם עמדה מוסרית שנכון לומר אותה". ורק לאחרונה התפרסמה התבטאותו החריפה של יגאל לוינשטיין: "אני לא קורא להם גאים. סוטים אני קורא להם. יש פה תנועה מטורפת של אנשים שפשוט איבדו את הנורמליות של החיים, והקבוצה הזאת מטריפה מדינה."

"ניוון של השפה" נוכל למצוא אצל רבים, אך אף אחד אינו מגיע לקרסוליה של שרת התרבות. כל ספרי הלימוד הפשיסטיים עשו שימוש באוצר מלים מצומצם ובתחביר בסיסי ביותר, באופן שמצמצם את הכלים לחשיבה ביקורתית ומורכבת. בנאום של חמש דקות שנשאה בפאנל של פוליטיקאים ב-2012 בפני תלמידי תיכון, הכריזה רגב כי סתיו שפיר קומוניסטית ושלי יחימוביץ' הצביעה חד"ש, כי "מירי רגב היא לא גנבה" וכי "ירושלים לנצח נצחים כפיים."

אומברטו אקו הזהיר כי הפשיזם הנצחי (Ur-Fascism) נמצא תמיד ובכל מקום, לפעמים לבוש בבגדי אזרח. הוא כתב גם שהפשיזם יכול לחזור בתחפושות התמימות ביותר. מחובתנו לחשוף את פניו ולהצביע על הופעותיו החדשות בכל יום ברחבי העולם כולו. אקו הזכיר בהקשר זה את דברי הנשיא האמריקאי פרנקלין רוזוולט ב-4 בנובמבר 1938, הרלוונטיים לדמוקרטיה הישראלית כיום: "'ברגע שהדמוקרטיה תפסיק לנוע קדימה ככוח חי ונושם ולנסות יום וליל לשפר את אזרחינו בדרכי השלום, הפשיזם יתחזק גם בארצנו'. החופש והשחרור הם משימה בלתי נגמרת."

מאמרו של אקו נכתב לרגל חמישים שנה לסיום מלחמת העולם השנייה, שסימלה יותר מכל את ניצחון רוח האדם על המשטרים האפלים ביותר. עם זאת, הוא פותח את המאמר בתיאור ילדותו

באיטליה של מוסוליני, שנשבתה בכוחה של האידיאולוגיה האלימה ששלטה בארץ המגף יותר מעשרים שנה. האמנם היום, במלאות 50 שנה למלחמת ששת הימים, כל ההתבטאויות הללו של נבחרי הציבור הישראלים הן כקצף על פני המים? האם הדמוקרטיה הישראלית איתנה כפי שנהגנו לחשוב בעבר?

15 < הדרך לריאד עוברת ברמאללה [הארץ, [30/03/17

ההכרזות התכופות על הצורך ב"פתרון אזורי" לסכסוך הישראלי-פלסטיני שמשמיעים ישראלים שבקיאם בתהליך וחותרים ליישוב הסכסוך, נובעות מכמה סיבות: הן מבטאות רצון להתגבר על חולשת הפלסטינים עקב הפיצול הפנימי בין אש"ף לחמאס, שאיפה למעורבות פעילה ומחויבת של מדינות ערב בהשגת הסכם, ביישומו ובשמירת יציבותו, ותקווה לקשרי סחר וכלכלה עם שווקים שעד כה סגורים בפני ישראלים, שימוסדו כחלק מנורמליזציה עם העולם הערבי.

לעומתן, ההכרזות הדומות שמשמיעים ראש הממשלה וכמה מהשרים מבטאות רצון להימנע מפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני לפי מתווה שתי המדינות. המטרה: לנצל את האינטרסים של מדינות ערביות מסוימות ואת חששותיהן מפני האיום האיראני, ולגרום לכך שהן יכפו הסדר על הפלסטינים או יפעלו לשמר את הסטטוס קוו עמם — בלי שישראל תשלם את המחיר הנדרש לכינון הסדר יציב שיהיה מקובל על הפלסטינים.

מאויים אלה של ראש הממשלה מנותקים מההיסטוריה של הסכסוך וממערכת האילוצים של העולם הערבי ביחס לפלסטינים. חמור מכך, החתירה להשגתם עלולה להחזיר את ישראל והפלסטינים לנקודת הפתיחה שבה מתבוסס הסכסוך שנים רבות: "הכל או לא כלום."

בדומה להנהגה הפלסטינית כיום, לאחר מלחמת העולם הראשונה נמצא המופתי חאג' אמין אל-חוסייני בעמדת נחיתות בהתמודדות מול התנועה הציונית, שהיתה מאורגנת היטב

זכתה לתמיכה בינלאומית נרחבת. המחנה הפלסטיני שבראשו התייצב היה מפורד, מסוכסך ומוכה שחיתות. בעיקר הוא היה מבודד, משום שמדינות ערב היו עסוקות כל אחת בענייניה. כיוון שכך ביקש המופתי לגייס את העולם המוסלמי לעזרת ערביי פלשתינה, בטענה כי היהודים מבקשים להרוס את מסגד אל-אקצא ולהקים על חורבותיו את בית המקדש, וכי לאחר כיבוש פלשתינה יפנו לכיבוש המרחב כולו.

ואולם, ערביי פלשתינה לא התכוונו להעניק למדינות ערב את הזכות לייצגם בתמורה לעזרתן. הקמת הוועד הערבי העליון, ב-1936, הבטיחה את בכורתם של הפלסטינים עד למלחמת העצמאות. דחיית החלטת החלוקה ב-1947, יציאתם למלחמה בכדי לבטלה, ופלישת חילות המשלוח של מדינות ערב לא"י, הפקיעה מהפלסטינים את הזכות לייצג את עצמם. הם לא שותפו בהסכמי שביתת הנשק, ולא בוועידת הפיוס בלחאן. המצרים אמנם הקימו את "ממשלת כל פלסטין" בעזה בראשות המופתי, אך המלך עבדאללה נטל לעצמו את הזכות לייצג את הפלסטינים עם סיפוח הגדה ב-1950.

המציאות השתנתה לאחר שהתגבשה ההנהגה הפלסטינית החדשה. עם השתלטות ערפאת על אש"ף ב-1969 נקבע העיקרון של "עצמאות ההחלטה". קרי, הפלסטינים דורשים לקבל את כל ההחלטות הנוגעות להם באופן עצמאי, בהתאם לאינטרסים שלהם ולא של מדינות ערב. החלטת הליגה הערבית ב-1974, בתמיכת המלך חוסיין, להכיר באש"ף כנציג הלגיטימי הבלעדי של העם הפלסטיני, וביטול סיפוחה של הגדה במאוס 1988 על ידי חוסיין, השלימו את המהפך בעניין ייצוג הפלסטינים. הכרת אש"ף בסוף אותה שנה בהחלטות האו"ם 181 ו-242 הביאה גם להכרה אמריקאית בזכות הייצוג, וב-

זכות החשיבה

1993 גם ישראל הכירה בהן במסגרת הסכמי אוסלו. הכרת האו"ם ב-1974 באש"ף כארגון משקיף בו, נהפכה ב-2012 להכרה בפלסטין בקווי 1967 כמדינה משקיפה על ידי 138 מדינות.

הסכמי השלום עם מצרים ואחר כך עם ירדן, והסכמי אוסלו עם אש"ף, מיצבו את הפלסטינים בקדמת הבמה המדינית. הליגה הערבית וועידת המדינות המוסלמיות הכירו בהסכמים שהוביל אש"ף. יחזמת הליגה הערבית אכן העניקה מסגרת להסכמי שלום בין ישראל לעולם הערבי, אך אלו מותנים ביישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני על פי הקריטריונים המקובלים על הקהילה הבינלאומית ואש"ף. אמנם המעמד של מחמוד עבאס ואש"ף תלוי בתמיכת המדינות הסוניות המתונות, והוא משלם להן מדי פעם מס, כמו ההסכם שחתם במאסר 2013 עם ירדן, שלפיו עבדאללה השני הוא "אפוטרופוס האתרים הקדושים בירושלים... ובפרט חראם אל שריף", ובעל הסמכות "לייצג את האינטרסים" של האתרים הקדושים. אך זאת בלי לוותר על הסעיף הקובע, ש"ממשלתה של מדינת פלסטין, כמבטאת זכות ההגדרה העצמית של העם הפלסטיני, יש לה הזכות לריבונות על כל חלק משטחיה, לרבות ירושלים".

עבאס אף מודע לירידת קרנו של העניין הפלסטיני, כפי שהיטיב לבטא העיתונאי מוחמד אל שיח' בעיתון "אל ג'זירה" הסעודי בינואר השנה: "דבר נוסף שהפלסטינים צריכים להבין הוא, שהערבים של היום הם לא הערבים של אתמול, ושחלה נסיגה במעמדה של הסוגיה הפלסטינית אצל הערבים. היא כבר אינה הסוגיה הראשונה במעלה בעבורם, שכן יש מלחמות אזרחים שוחקות ואמיתיות בארבע מדינות ערביות. בנוסף, המלחמה

בטרור האיסלאמי-לכאורה, היא הדאגה הראשונה במעלה שמדירה שינה מעיני כל הערבים ללא יוצא מהכלל."

אך עבאס, כמו יתר מנהיגי ערב, יודע גם כי ה"רחוב הערבי" על כל זרמיו לא יסכים בקלות לקבל הסכמי שלום ונורמליזציה עם ישראל ללא יישוב הסוגיה הפלסטינית, והדבר עלול לגרום לערעור היציבות באזור כולו.

עבאס אכן חושש מ"קשירת קשר" בין הממשל האמריקאי, ישראל וכמה ממדינות ערב במה שמכונה "משא ומתן אזורי", שיבוא על חשבון הפלסטינים, בדומה לניסיון של האמריקאים בשנה שעברה, שהוכשל בידי נתניהו. הוא ואש"ף נאלצו להתמודד בתקופה האחרונה עם כנסים שונים המאיימים על מעמדם הפוליטי, כמו "הוועידה לתמיכה באינתיפאדה" בטהראן, ועידת איסטנבול שקראה תיגר על אש"ף ו"וועידת הפלסטינים באירופה", שחמאס מארגן וצפויה להתקיים באמצע אפריל ברוטרדם. מנגד, הודעת שרי החוץ של הליגה הערבית לקראת פסגת הליגה, שנפתחה שלשום בעמאן, המאמצת את יחמת הליגה הערבית מ-2002 כבסיס למו"מ, חיזקה מאוד את מעמדו של עבאס. גם שיחת הטלפון הקצרה שלו עם נשיא ארה"ב ביססה מחדש את מרכזיותו ככתובת מדינית.

ישראל ניצבת בפני הזדמנות חסרת תקדים להשפיע על עיצוב המציאות המזרח-תיכונית, לפני שזו תתגבש בהתאם למגמות שתוארו לעיל, ושתוצאתן תהיה הנצחת הסכסוך וקידום המטרות של איראן, טורקיה וקטאר) באופן ישיר או באמצעות שליחיהן: חמאס, הג'יהאד האיסלאמי הפלסטיני וחזבאללה. ההיחלשות של אש"ף לא תעלים את הסוגיה הפלסטינית. וגרוע מכך, היא רק תאיץ את המעבר להובלה של חמאס, שעשוי

זכות החשיבה

לשנות בקרוב את האמנה שלו, אך זה לא יהפוך אותו לפרטנר להסכם קבע. ישראל חייבת להתעשת ולדאוג לאינטרסים שלה. הדרך לריאד, למדינות המפרץ ומדינות לאחרות חייבת לעבור ברמאללה.

16 < למה לא מדינה אחת [הארץ, 08/03/17]

חזון המדינה הדמוקרטית האחת בארץ ישראל של גדעון לוי נגוע במשיחיות הנופלת רק מזו של אנשי "גוש אמונים" לדורותיו — מהרב קוק ועד סמוטריץ'. גם הוא גם הם מתעלמים מהרגשות הכי בסיסיים של בני אדם, מהמציאות ומאילוציה, מתוך תקווה שהסמל והחזון יעצבו את המציאות שהם חולמים עליה ("הארץ" 5.3). אך זהו מתכון בדוק להידרדרות אלי אסון.

אם היה לוי טורח ומביט לאחור, אל עבר יותר ממאה שנות סכסוך, היה מגלה את הרמזים לעתיד שפיזרו רבים לפניו, אשר תיארו את המציאות בדיוקנות. אפשר להתחיל במופתי חאג' אמין אל-חוסייני, שאמר בעדותו לוועדת פיל בינואר 1937, כי "בלתי אפשרי להביא שני עמים שונים כל כך זה מזה בכל רובדי החיים, לחיות בארץ אחת. כל ניסיון יוכח ככישלון".

בדו"ח המסכם של אותה ועדה נכתב, כי "סכסוך שאינו ניתן לדיכוי פרץ בין שתי עדות לאומיות בגבולותיה הצרים של ארץ קטנה. אין כל דבר משותף ביניהן, שונות הן זו מזו בדתן ובלשונן. חייהן התרבותיים והחברתיים, דרכי מחשבתן ואורח חייהן רחוקים אלה מאלה לא פחות משאיפותיהן הלאומיות. שאיפות אלה הן אבן הנגף הכבדה ביותר העומדת על דרך השלום".

ואפשר לפנות לדו"ח ועדת החלוקה ב-1947, שם נכתב: "ישנם היום בפלשתינה... יהודים... וערבים, שונים זה מזה באורח חייהם ובאינטרסים הפוליטיים שלהם". כאז, כך היום. שני עמים עם שאיפות שונות, שגם משאלת הלב העיקשת ביותר לא תוכל לטשטש את העוינות ביניהם. הצלחתם של הערבים אזרחי

זכות החשיבה

המדינה להתערות בחברה הישראלית לא משמשת הוכחה לכך שהדבר אפשרי בשנית, מסיבות רבות ושונות.

אילו היה לוי מתאמץ עוד קצת, ושולח מבט אל העתיד הקרוב, הוא היה נאלץ להתייחס לארבעה אתגרים (לפחות) שמציב רעיון המדינה הדמוקרטית האחת: האם אפשר להימנע מסיפוח רצועת עזה בנוסף לגדה? כיצד ייראו צה"ל וגופי הביטחון האחרים, ואילו מטרות יוגדרו להם? איך תתבצע קליטת הרשות הפלסטינית, שלה מאפיינים של מדינת עולם שלישי, לתוך מנגנוניה הכלכליים-החברתיים של מדינת ישראל? ולבסוף, איך תתמודד המדינה האחת עם קליטת הפליטים שישובו לתחומה? אתגרים אלה הם מתכון ודאי לא רק להיעלמות החזון הציוני, אלא גם למלחמת אזרחים מתמדת ואכזרית.

השמאל הציוני, על כל הישגיו וטעויותיו, שאת חלקן מתאר לוי בדייקנות, התאפיין מאז ומעולם בפרגמטיות ובדבקות בחזון של מדינה דמוקרטית של העם היהודי, שתהיה מקלט בטוח, אבל גם חברה במשפחת העמים, אפילו אם הדבר כרוך בויתור על שטחי מולדת.

היה זה דוד בן-גוריון שתיאר את "תורת השלבים" לכיבוש הארץ ב-1937, כפי שכתב לבנו עמוס, אך גם ידע להימנע מכיבוש כל ארץ ישראל במלחמת העצמאות, מפני ש"המדינה הקטנה שיש בה רק כשבע מאות אלף יהודים לא תיכון אם יישובה הערבי יעלה על היישוב היהודי, או אפילו יקטן ממנו רק במעט" (מכתב לש. גרוס, 1962). ולא רק בן-גוריון. היה זה אהוד ברק שאמר כי הוא "רואה בהפרדה צורך לאומי עליון של הדמוגרפיה, הזוהת והדמוקרטיה הישראלית", והיה זה אריאל שרון שאמר: "האמנתי

וקיווייתי שנוכל להיאחז לעד... אך המציאות המשתנה בארץ, באזור ובעולם חייבה אותי להערכה אחרת ולשינוי עמדות."

גדעון לוי מבקש אחת משתי אפשרויות: נסיגה מלאה לקווי 1967 ויישוב סוגיית הפליטים, או מדינה אחת. למעשה הוא מבקש את הצדק המוחלט כפי שהוא תופש אותו, ולא פתרון אפשרי לסכסוך. הוא גם מתעלם ממסקנה חשובה מאין כמותה, שחזרת ועולה בכל שנות הסכסוך, ועיקרה כי לשתי התביעות הלאומיות הללו יש תוקף ויש בהן צדק, והדרך היחידה ליישבן היא באמצעות פשרה המבוססת על חלוקה. כך בוועדת פיל ("מאבק בין שתי תנועות לאומיות שתביעותיהן בעלות תוקף ולא ניתן ליישב אותן זו עם זו... זולת חלוקה"); כך בעדותו של חיים ויצמן לוועדה האנגלו-אמריקאית ב-1946 ("צדק בצדק נגע"), וכך בהחלטת החלוקה ב-1947 ("רק באמצעות החלוקה יכולות שתי השאיפות הלאומיות המנוגדות האלה לבוא לידי ביטוי").

כאשר צובעים את המציאות בשחור ולבן, מעניקים אמנם הסבר פשוט ונוח, אך מאבדים את הסיכויים וההזדמנויות שנמצאים בגוני האפור. אני שותף לממד המוסרי שבטענותיו של לוי, אך יש לי ביקורת על כך שהוא דוחה את הפתרונות הפרגמטיים שאליהם הגיעו הצדדים בסבבי המשא ומתן הרבים והמורכבים.

הוא דוחה את ההצעה לחילופי שטחים בהיקף של 4%, שיאפשרו להשאיר את רוב המתנחלים בריבונות ישראל, ומתעלם מכך שמחמוד עבאס כבר הסכים לכך ב-2010 (שליחות מיטשל) ובסבבים מאוחרים יותר. עבאס ואנשיו הבינו שאין לישראל יכולת פוליטית להתמודד עם פינוי של מאות אלפים, אך הם יודעים כי חלופה זו תאפשר את מרקם החיים והרציפות של המדינה הפלסטינית.

זכות החשיבה

לוי דוחה את מסקנתי כי המגמות בשני העשורים האחרונים מעידות על דעיכת מפעל ההתנחלויות ("הארץ" 3.3), בטענה המוכרת (והשטחית) כי הח"מ, "מומחה מוערך למפות ולסטטיסטיקות של הכיבוש", שקוע רק בהן. השימוש הנרחב שאני עושה באלו נועד לעגן בעובדות את התובנות, התזות והמסקנות, ולאתגר את חסידי "הפוסט-אמת".

למשל, הנתון לפיו מספר המתנחלים הוא כ-800 אלף, חי רק בפרסומי הימין. למעשה, על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מרשם האוכלוסין והמינהל האזרחי, המספר האמיתי (כולל מזרח ירושלים) קטן ב-25% לפחות. אנחנו במאבק על התודעה וחייבים לרדת לפרטים, כי בלי להבין את פיזור האוכלוסייה היהודית בשטחים, את מקורות הגידול שלה ואת המגמות שמאפיינות אותה, אפשר להיבהל מהמספרים ולהגיע למסקנות שהימין והשמאל המשיחיים מבקשים לכפות עלינו.

חוסר ידיעה וחוסר הבנה גם גורמים לשמאל הציוני, שהוא עדיין הרוב בישראל, להתחפר בדממה ולהעמיק בייאוש, ומעכבים את ההתעוררות שלו כדי לשמור ולקיים את החזון הציוני.

17 < ההתנחלויות, לא מה שחשבתם [02/03/17]

תשכחו את כל מה שידעתם על עובדות אלטרנטיביות. אנחנו חוזרים לפרשנויות אלטרנטיביות. כלומר, מתבססים על עובדות אבל מפרשים אותן כרצוננו. התמונה תהיה שונה, אך הארץ לא תרעד ולא תבער. רגע לפני שמאמצים את אחת מהצעות הנשיא דונלד טראמפ ליישוב הסכסוך, אין כמו נתוני מרשם האוכלוסין של המינהל האזרחי על הגידול במספר המתנחלים במחצית השנייה של 2016, כדי לקרוע את מסיכת ההטעיה מעל מפעל ההתנחלות, לחשוף את מצבו האמיתי ולהכריז על דעיכתו וכישלונו.

כישלון זה הביא לתגובות נואשות בקרב המחנה הלאומני-משיחי, בראשות נפתלי בנט, אורי אריאל, איילת שקד וחבריהם בליכוד. אלה המנסים להסתיר את הכישלון במהלכים ובתוכניות למיניהן, כמו "חוק ההפקעה" (שולי מועלם), סיפוח מעלה אדומים (יואב קיש ובצלאל סמוטריץ'), סיפוח "גושי" ההתנחלויות ושטחי C (בנט) או סיפוח הגדה כולה (ציפי חוטובלי ומירי רגב).

המהלכים הללו מבקשים לכאורה להסדיר את מציאות החיים של המתנחלים, בטענה שהיא הגיעה לשלב של פריחה ומתן פרי, וכי נוכחות המתנחלים ברחבי הגדה היא בלתי הפיכה והכריעה את הפלסטינים ואת שאיפותיהם הלאומיות. טענה מופרכת זו מבקשת להצדיק את ההזרמה של עשרות מיליוני שקלים לגחזלי האדמות מעמונה, עשרות מיליונים ממשדד החינוך לתוכניות שונות של סיורי תלמידים בהתנחלויות, הפועלות תחת השם הציני "הכר את השונה והאחר", ומיליונים נוספים לאולפנות בערים בישראל, שמטרתן "להתנחל בלבבות".

זכות החשיבה

ועוד לא אמרנו דבר על המיליארדים הנשפכים כמים לצורכי תשתיות וביטחון, ועל המחירים המדיניים, המוסריים והחברתיים שהחברה הישראלית משלמת בגין חלומות עוועים אלו.

ואחרי כל זאת מה מגלים לנו הנתונים? שבמחצית השנייה של 2016 נוספו 7,053 ישראלים למחוז יו"ש. נשמע מרשים? במבט שני מתברר כי חלק הארי שלהם — 43% — נוספו לשתי הערים החרדיות ביתר עלית ומודיעין עלית, ורובם המכריע כתוצאה מריבוי טבעי. בשתי הערים הללו, המציעות פתרון ציני למצוקת הדיור של המגזר החרדי — שאנשיו מכנים עצמם "מתנחלים בעל כורחנו" — מתגוררים כשליש מהישראלים ביו"ש.

כלומר, כל הילת "ההתחזקות" של "מפעל ההתנחלות" נשענת על ריבוי טבעי בשתי ערים חרדיות אלה (שהן 1.6% ממספר ההתנחלויות). אלה ערים עניות מאוד (מסווגות באשכול 1, הנמוך ביותר, במדד החברתי-כלכלי של הלמ"ס), מסובסדות (ב"דילים" קואליציוניים), שעתידות להסתפח לישראל בכל תרחיש של הסדר קבע וחילופי שטחים. ואם מישהו לא מבין לעומקן את העובדות, אז אכתוב שוב: כל תהילתו של מפעל ההתנחלות, אותו מיזם-על להעלמת פלסטינים ושאיפותיהם הלאומיות, עומדת על הריבוי הטבעי בשתי ערים חרדיות שממילא יסופחו בהסכם הקבע. גם כן תהילה.

ומה עם "אחותם" החילונית מעלה אדומים, שבימין כה להוטים לספחה? ובכן, תושביה מצביעים כבר תקופה ארוכה ברגליים, ומספרם במחצית השנייה של 2016 קטן בשמונה נפשות. כלומר,

אם מקזזים את הריבוי הטבעי, הרי שעשרות משפחות עזבו את מעלה אדומים. אז אולי לפני שרצים לבנות כמובטח ב-E1 (מבשרת אדומים), ובמקום לשפוך כספים על דיור זול לאוכלוסיות מוחלשות הנדחפות בעל כורחן לגור בשטחים, כדאי להסיט את המשאבים היקרים ליצירת דיור בר השגה בתחומי ישראל?

ומה בדבר אריאל הרחוקה, בירת השומרון? היא נותרה העיר היהודית הקטנה ביותר בשטחים, והגידול בה עומד על 4.5% בלבד מסך הגידול החצי-שנתי ביו"ש.

ובאשר לשאר המצטרפים ליו"ש, רובם הגיעו ליישובים החילוניים הצמודים לקו הירוק, שעתידים להסתפח לישראל במסגרת הסדר קבע: גבעת זאב (4.7%), שם מדובר בחרדים שהצטרפו לשכונת "אגן האיילות" וגרמו לירידה בדירוג החברתי-כלכלי של היישוב, מאשכול 6 לאשכול 5; אלפי מנשה (2.5%), אורנית (1%), הר אדר (0.6%) ואפרת (4.8%). דווקא ה"מעוזים" הלאומניים-משיחיים איבדו תושבים ואוכלוסייתם נחלשה: בית אל הצטמצמה ב-34 נפשות וצנחה לאשכול 3 הנמוך מאוד; אלקנה הצטמצמה ב-50 נפשות וירדה לאשכול 7; קריית ארבע הצטמצמה בשישה תושבים וצנחה לאשכול 2 העני, ואפילו הוועד היהודי בחברון הצטמצם בתושב אחד.

נתונים אלה מצביעים על תהליכים ידועים שנמשכים כבר שני עשורים, למרות המאמצים לבולמם ולהסתירם (באמצעות הון עתק מכספי משלם המסים הישראלי): יש ירידה של 60% בגידול השנתי של ישראלים בגדה; יש היפוך במקורות הגידול — שאינו נובע עוד מהגירה וכ-80% ממנו נובעים מריבוי טבעי; כאמור, כמחצית מהגידול ביו"ש היה בשתי ערים חרדיות; וכן נמשכת

זכות החשיבה

הירידה במספר הישראלים בחלק מהיישובים, בעיקר המבודדים והמרוחקים.

המסקנה המתבקשת לנוכח המציאות והמגמות הנ"ל היא שהסיכוי להבטיח את עתיד מרבית הישראלים הגרים בגדה (לרבות השכונות היהודיות במזרח ירושלים) טמון בהגעה להסכם קבע שיבטיח השארת כ-80% מהם בבתייהם ובריבונות ישראל. לכן, דווקא תושבי ה"גושים" צמודי הקו ירוק צריכים לתבוע פתרון כזה. כל פתרון "הסדרה" מכובס רק יחריף את התהליכים הנ"ל, יגרום להתפרצות של אלימות וללחץ כלכלי, ויביא לנטישת האוכלוסייה החזקה את ההתנחלויות המבוססות. המיליארדים שממשלת ישראל המשיחית מתכוונת להזרים להתנחלויות ימשכו אליהן רק אוכלוסיות חלשות יותר, שסיכוייהן להתקדם כלכלית אפסיים, בשל העדר תשתית תעסוקה ביישובים. אלה עתידות להצטרף ל-60% מכוח העבודה הישראלי בשטחים שעושים את דרכם כל יום לתחומי הקו הירוק כדי להתפרנס, או למעגל הנתמכים בערים החרדיות.

העובדות מדברות בעד עצמן. הפרשנות לעובדות היא כבר עניין אחר. תמיד אפשר להתווכח עליה, אבל מנת יתר של כדורי פנטזיה וגלישה לטריפים מעוררי הזיות משיחיות אינן מרשם לאריכות ימים. עדיף לישראל להתחיל לפעול בכיוון של גמילה ולהיערך לחלופת שתי המדינות.

18 < יהודית ודמוקרטיה רק על-פי האו"ם [הארץ,

[09/02/17

לעתים יש לחדד את המובן מאלי, את הברור כשמש, את הצודק והנכון. אנחנו חיים במציאות שבה כל אלה מותקפים ללא רחם על ידי כוחות הנובעים ממעמקים של ערפול חושים, של שקר ותחושת יוהרה משולחת רסן.

בשנים האחרונות יש המערערים על התוקף של צמד המלים "יהודית ודמוקרטיה" בבואן לתאר את מדינת ישראל. מצד שמאל, הן מותקפות על ידי חסידי מדינת כל אזרחיה בטענה כי אלה מלים הסותרות אחת את השנייה, מצד ימין, ומנימוק זהה, תוקפים אותן חסידי תהליך ההדתה של ישראל הפועלים למחיקת ה"דמוקרטיה" וכיבושה על ידי ה"יהודית".

המושג "מדינה יהודית" נתפס על ידי הראשונים כסותר את המושג "דמוקרטיה" כי הוא כמגדיר כביכול את הזכות לאזרחות על פי הדת - ולא היא. שכחו אותם ראשונים את המובן מאלי: "היהודית" כפי שנוסחה בהחלטת האו"ם 181, אינה מדינה יהודית במובן הדתי או על פי החוק הנהוג בה, אלא מדינה שהוקמה כדי לממש את זכותו הטבעית של העם היהודי להגדרה עצמית במולדתו, בדומה לזכותם של עמים אחרים. כי הרי לדתות אין כל זכות כזו.

מחויבותה של הקהילה הבינלאומית ל "הקמת בית לאומי לעם היהודי בא"י", הותנתה ב"תנאי ברור" ביחס לאופי המשטר "שלא יעשה שום דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של עדות לא יהודיות". כלומר, תקום מדינה לעם היהודי אך יחיו בה גם מיעוטים לא יהודיים שיהנו משוויון זכויות אזרחיות

זכות החשיבה

ודתיות, או כפי שדוד בן גוריון הכריז ארבעה ימים לאחר החלטת החלוקה "עכשיו, כשאנחנו הולכים להקים מדינה, יש לזכור שזאת לא תהיה מדינה יהודית, זאת תהיה מדינה של אזרחיה... בתוכה יהיו כל האזרחים שווים".

יחד עם זאת, מדגיש בן גוריון כי "היא תהיה מדינה יהודית רק לעלייה ולהתיישבות". כלומר, המדינה תעניק עדיפות לעולים יהודיים. אין הדבר סותר את השוויון בדמוקרטיה. זאת בשל הנסיבות ההיסטוריות המיוחדות של העם היהודי שהיה פזור על פני תבל ובשל הצורך לאחדו במולדתו כדי ליצור בה רוב יהודי. בדו"ח ועדת החלוקה מ-1947 נכתב כי ניתנה "התחייבות בינלאומית לעם היהודי בכללותו, היה ברור כי התחייבות אלה לא היו מוגבלות רק לאוכלוסייה היהודית של פלשתינה, שהרי באותו זמן היו שם רק כ-80 אלף יהודים". לכן חבר הלאומים הקפיד לכלול בכתב המנדט כי על הבריטים "לעודד את ההגירה של ההמונים היהודיים לארץ זו, על מנת שיוכלו לעצב שם את גורלם ולבנות שם את ביתם". מדינת ישראל המשיכה לקיים רעיון ועידוד זה באמצעות חוק השבות 1950. גם את עניין ההתיישבות הסדיר חבר הלאומים שעה שקבע כי זו היהודית תקום רק על אדמות מדינה ולא תיפגע בקניין הפרטי הערבי. את ההגנה הזו מעניקים לפלסטינים בגדה דיני המלחמה האוסרים הפקעת אדמות על ידי המדינה הכובשת.

מכאן ברור כי בעיניי הקהילה הבינלאומית וההנהגה הציונית לא הייתה כל סתירה בין המושג מדינה יהודית למושג מדינה דמוקרטית, כפי שהתחייבנו במגילת העצמאות. באופן זהה מגדירה החלטת החלוקה את הקמת המדינה הערבית כמממשות את הזכות הטבעית של העם הערבי בפלשתינה. היא לא ראתה בה מדינה שינהג בה חוק איסלאמי, אלא, כפי שנכתב בהחלטה

עבור שתי המדינות "האסיפה המכוננת של כל מדינה תעבד קונסטיטוציה דמוקרטית למדינתה..."

ואחרי שהזכרנו את הברור מאליו נחדד שוב את מה שמנסים לעשות אנשי "גוש אמונים" לדורותיהם כאשר הם פועלים לקעקע את הקשר המעוגן והאפשרי הזה בין יהודית לדמוקרטיה: כאשר הם מבקשים להכפיף את הדמוקרטיה ליהודית, כאשר הם מבקשים לספח את השטחים הכבושים, הרי שמטרתם לקיים משטר מפלה כלפי הפלסטינים. הם אינם חשים כל צורך להתנצל על כך כי הרי הרב קוק (הראי"ה), מייסד הזרם הדתי-לאומני-משיחי, כבר כתב על ההבדל בין יהודים לאחרים וטען כי "ההבדל בין הנשמה הישראלית היהודית, מאווייה הפנימיים, שאיפתה, תכונתה ועמדתה, ובין נשמות הגויים כולם, לכל דרגותיהם, הוא יותר גדול ויותר עמוק מההבדל שבין נפש האדם ונפש הבהמה, שבין האחרונים רק הבדל כמותי נמצא, אבל בין הראשונים שורר הבדל עצמי איכותי" (אורות, עמ' קלח).

ואם ננסה למחות על גישה כזאת מובטח לנו שניתקל בקיר, שהרי על פי עמדתם הם היחידים להבין את מהלכיו של האלוהים בפוליטיקה של מטה, כפי שהוסיף הראי"ה בדבריו על הצהרת בלפור ב-1917 "כל בעל נפש, שיש בו יכולת לחדור ולהתבונן במה שמצוי מעבר לתופעה החיצונית הנראית לעין יודע שיד ד' נראית מנהיגה את ההיסטוריה". ולפיכך, הם גם הנבחרים להוביל את עם ישראל ויש להקצות משאבים רבים יותר לחינוכם. פלא שבערוגה כזאת גדל עשב מפואר כבצלאל סמוטריץ' שכתב במאמרו "מגיע לנו יותר": "ראוי שהמדינה תשקיע יותר תקציבים בחינוך של הציונות הדתית. מדוע? מפני שעל בניה הוטלה המשימה - להנהיג את עם ישראל". פלא

זכות החשיבה

שהעדפת התקציבים המתקנת בוועדת הכספים מעולם לא נראתה צבועה יותר?.

ולאן הם מנהיגים מבלי שנתבקשו? ל"הקמת 'ממלכת כוהנים וגוי קדוש', השבת שכינה לציון, כינון ממלכת בית דוד ובניין בית המקדש", כפי שכתב בזמנו חנן פורת. הרחק, הרחק מהחזון הציוני של "האבות המייסדים".

המנהיגות הציונית על זרמיה השונים כבר הכירה באיום הדתי על השילוב הנדרש בין ה"יהודית" ל"דמוקרטית". כבר הרצל כתב: "האם ניתן למנהיגות הדתית למשול בנו? לא! האמונה מלכדת אותנו, אך המדע הופך אותנו לחופשיים. ועל כן לא נאפשר לאנשי הדת למשול עלינו ... עם כל הכבוד המגיע להם לא ניתן להם להתערב בהנהגת המדינה, פן יגרמו קשיים מבית ומחוץ".

לאחר הקמתה של מדינת ישראל, הקצין הרב צבי יהודה קוק בפרשנותו למשנתו של אביו, הראי"ה, וטען כי הניצחון במלחמת ששת הימים מעיד על קירוב הגאולה ויש לחזקה באמצעות בניית התנחלויות. ועל כך כתב ישעיהו ליבוביץ "משנתו של הרצי"ה תגרום למעבר מן האנושיות דרך הלאומיות אל החייתיות" ותהפוך את "עם הספר" ל"עם הארץ". ואחריו חזר והזהיר יצחק רבין ב-1979: "בגוש אמונים ראיתי תופעה חמורה ביותר - סרטן בגופה של הדמוקרטיה הישראלית. נגד תפיסתם הבסיסית, הנוגדת את בסיסה הדמוקרטי של ישראל, היה הכרח להיאבק מאבק אידיאי, החושף את המשמעות האמתית של עמדות הגוש ודרכי פעולתו".

הקיום של צמד הזהויות - יהודית ודמוקרטית - במדינת ישראל מותנה בתשובה לכמה מבחנים: מעמד הדת במדינה ובפוליטיקה, זכויות המיעוטים, זכויות הנשים ומעמדן, והזכות לקיים מאבק ציבורי על אלה. מצעד החוקים המפלים והגזענים, כמו "חוק ההסדרה", תוכניות הסיפוח המשיחיות והאובססיביות, כמו זו של הבית היהודי, הכוונה לאפשר לבתי הדין הדתיים לשמש כבוררים בסכסוכים אזרחיים, או בקשתו של נתניהו מראש ממשלת בריטניה להפסיק את התמיכה ב"שוברים שתירה", מקרבים את היום שבו ישראל לא תוכל יותר להגן על השילוב הנדרש בין "יהודית" ל"דמוקרטית". כי לתפישתם של תומכי חוק "ההסדרה" רק בשלילת הדמוקרטיה והחלת דין תורה ניתן לקיים את חזונם המשיחי, כפי שטען הרב שלמה גורן "אין בכוח שום חוק לאומי או בינלאומי לשנות מעמדנו, זכויותינו...דינם של אזורים אלו, לפי דין תורה, כא"י תחת שלטון יהודי לכל דבר ויש על כולה ריבונות, קניין ובעלות יהודית..".

זהו מצעד אנטי דמוקרטי, הגורס: אם לא שכנעת - תשמיץ, תשתיק ותוציא אל מחוץ לחוק. מגמות אלה מונעות על ידי פוליטיקאים המפרשים את הדמוקרטיה כזכות הרוב לקבל כל החלטה. הם פוסלים את העיקרון ולפיו בדמוקרטיה הרוב זכאי לשלוט רק בתנאי שהוא מבטיח את זכויות הפרט - מושא הדמוקרטיה. העולם נתפש כג'ונגל, שההיגיון השולט בו הוא "משחק סכום אפס". פחות למחנה השני משמעו יותר למחנה שלי. מי שאינו תומך בי הוא בהכרח נגדי. אין מקום לשונה ולאחר, הן במישור החברתי והן במישור המדיני.

התגברות תופעות אלה במרחב הממסדי והציבורי מונעת אפשרות להכיר בשתי הזהויות של ישראל כזהויות משלימות ולא סותרות, והיא בחזקת "הכתובת על הקיר". הן הופכות בהכרח

זכות החשיבה

את הציונות לגזענית ושומטת את הלגיטימציה הבינלאומית שניתנה לה בעת הקמת המדינה. על הציבור בישראל להבין, כי אין הכרח בשנאה כלפי הפמיניזם, הערבים, תומכי ההסכם המדיני או מובילי המחאה החברתית כדי שדברים כאלה ימשיכו להתרחש - די באדישות כדי לאפשר את המשך קיומם.

19 < "אני מכיר את התיאבון של היהודים" [הארץ, [19/01/17]

לעתים נדמה שהשיח הציבורי הער בישראל, שנחשב עדיין לאחד מעמודי התווך של הדמוקרטיה כאן,

נשבה גם הוא בעידן "הפוסט אמת". התגובות הישראליות המתלהמות לוועידת פריז ולהחלטת מועצת הביטחון של האו"ם בדבר ההתנחלויות, שקראו לסיפוח שטחים, הצליחו לבטל באחת את "האָתְרוֹג" של הסטטוס קוו המדומיין שבחסותו חסידי המדינה האחת פועלים להרחיב את מפעל ההתנחלות. עם זאת התגובות הצליחו לעשות מה שחסידי פתרון שתי המדינות לא הצליחו לעשות מאז היבחרו של בנימין נתניהו ב-2009: להעמיד מחדש להכרעת הציבור את שתי חלופות היסוד לסכסוך — שתי מדינות או מדינה אחת.

הציבור בישראל אינו יכול לדעת בוודאות כיצד תיראה המציאות אם וכאשר ימומש פתרון שתי המדינות, אך בתמונת העתיד של "מדינה אחת" הוא יכול לחזות כבר היום ב"ירושלים המאוחדת": מעיר מתפתחת בעלת רוב יהודי מכריע ומוכרת דה פקטו על ידי הקהילה הבינלאומית, היא נהפכה לעיר מוכת שסעים ו אלימות, ענייה להחריד, המפלה בין תושביה, מאבדת את הרוב היהודי וחסרה את ההכרה הבינלאומית שהיא צמאה לה.

ערביי מזרח ירושלים לא שיתפו פעולה עם התחזית של יגאל ידין, שהבטיח ערב המלחמה ב-1967 ש"עם כניסת ישראל, יעזבו כל הערבים". לישראל התברר שלא תוכל לספח את השטח מבלי לספח את תושביו הפלסטינים. התיאבון הטריטוריאלי חסר האחריות של רחבעם זאבי, שביקש לספח

זכות החשיבה

200 קמ"ר משטח הגדה לירושלים, במקום שישה קמ"ר בלבד (השטח של מזרח ירושלים), נבלם חלקית על ידי שר הביטחון משה דיין, שאמר: "אני מכיר את התיאבון של היהודים... זה לא סיפוח של החלק השני של ירושלים, זה חציית הגדה המערבית לשני חלקים, ואני נגד זה". ממשלת ישראל "הסתפקה" בהחלת החוק הישראלי על 70 קמ"ר, שבהם חיו אז 69 אלף פלסטינים, שהיוו רק 26% מאוכלוסיית

העיר. אלא שב-2015 כבר היה מדובר ב-320 אלף נפש, שהם כמעט 40% מאוכלוסיית ירושלים.

העובדות מראות כי בקרב קבוצת האוכלוסייה של בני פחות מ-18 בירושלים, יש לערבים רוב של 60%. בצירוף הנתון על הגירה יהודית שלילית מתמשכת, ברור כי בתוך פחות משני עשורים, בירת ישראל תהיה עיר שבה חי מיעוט יהודי. אם ישנו הפלסטינים את מדיניותם ביחס לבחירות, גם ראש העיר והרוב במועצה יהיו פלסטינים, מה שבוודאי יגרור תגובות אלימות של ארגונים כמו "לה פמיליה", שיציתו תבערה בעיר.

תהליך דומה יקרה גם ב"ישראל המאוחדת", אם נתפתה לרצות את תאוות הסיפוח של בנט וסמוטריץ': שיעור היהודים יהיה בעת הסיפוח 60%, אך יצנח בתוך 15 שנה לטובת רוב ערבי; נתעורר למציאות שבן-גוריון הזהיר מפניה כבר ב-1947: "אין מדינה יהודית יציבה ושרירה כל עוד יש בה רוב יהודי של 60% בלבד... בהרכב זה אין אפילו ביטחון מוחלט שהשלטון יתקיים בידי רוב יהודי".

דו"ח המדד החברתי-כלכלי האחרון של הלמ"ס מלמד, שמתוך 255 רשויות, ירושלים מדורגת במקום ה-195 — אחרי צניחה

של עשרות מקומות מאז הסקר ב-2008. בדו"ח העוני האחרון נמצא כי כמעט 50% מאוכלוסיית ירושלים — ויותר מ-60% מהילדים — נמצאים מתחת לקו העוני. עיקר השינוי נובע מהעלייה במספר העניים בקרב ערביי העיר: עד 80%, ובקרב הילדים יותר מ-85%.

שוב, לאור התחזיות הדמוגרפיות, גם "ישראל המאוחדת" צפויה להידרדר במדדים החברתיים-כלכליים, ועם שיעור של 45% תושבים מתחת לקו העוני היא תיפלט בתוך זמן קצר מה-OECD.

היקף הפיגועים עולה ויורד בשנים האחרונות, אך המיקום של ירושלים בראש רשימת היישובים מוכי הטרור נשאר יציב. החיכוך היומיומי לאורך קו התפר, וחופש התנועה של הפלסטינים בירושלים, יוצרים הזדמנויות לפיגועים, המבטאים את העובדה שהפלסטינים תושבי ירושלים שותפים במאבק למדינה שבירתה מזרח ירושלים. סיפוח חד-צדדי של הגדה לא ישכנע את הפלסטינים לוותר על חלומם הלאומי, ובהעדר היפרדות וגדר ביטחון, רק יקל עליהם ליישם התנגדות אלימה למהלך כפוי ברחבי "ישראל המאוחדת".

בניגוד להנהגה הישראלית, ההנהגה הפלסטינית מתנגדת למדינה אחת ומכירה בכך שלמרות 49 שנות "איחוד" ירושלים, תושביה הפלסטינים סובלים מאפליה ומקיפוח מתמשכים, כפי שהסביר ראש העיר וראש הממשלה לשעבר אהוד אולמרט: "אף ממשלה ישראלית מאז 67' לא עשתה אפילו אפס קצהו של מה שנדרש כדי לאחד את העיר באופן מעשי... השקענו בירושלים, אבל במודע השקענו בעיקר במערב העיר ובשכונות החדשות כמו הר חומה, פסגת זאב".

זכות החשיבה

האוכלוסייה הפלסטינית בירושלים נהנית רק מ-10% מהתקציב השוטף, למרות שהיא 40% מהאוכלוסייה. יש מחסור חמור בכיתות לימוד, בסניפי דואר, בלשכות רווחה, במרפאות, בטיפות חלב, במרכזים לגיל השלישי, ואין ולו בריכת שחייה אחת. ל-50% משטחי מזרח ירושלים אין תוכניות מתאר מאושרות. מאז 1967 נבנו רק כ-8,000 יחידות דיור בשכונות הערביות בהיתר, ועוד 20 אלף ללא היתר.

להוגי תוכניות הסיפוח למיניהן, החל מ"שתי מדינות מולדת אחת", ועד לבית היהודי והליכוד, שאינם מסתפקים בהצצה המאיימת לעתידה של "ישראל המאוחדת", יש להציב שאלות כואבות נוספות.

הראשונה, מה יהיה עתידה של עזה? האם נוכל להתעלם ממנה, על שני מיליון תושביה, ולטעון, כבנט, שהיא מדינה היכולה להתקיים בכוחות עצמה? ואם כן, מה סיכוייה לשרוד לאור דו"ח האו"ם המנבא לה קריסה כלכלית-חברתית עד 2020?

השאלה השנייה, מה יהיה עתידם של הפליטים הפלסטינים? האם ישראסטין כמדינה שבה שני הלאומים החיים יחד תוכל למנוע את שיבת חלקם לתחומה? מה יהיה עתידה הכלכלי של המדינה שתיאלץ להתחיל לקלוט אותם? השאלה השלישית היא איזה צבא יהיה למדינה כזאת? מי ישרת בו?

האם יישאר על כנו חוק גיוס חובה הנהוג בישראל, שאינו חל על הערבים? האם הערבים יוכלו להתנדב לצה"ל? לאילו יחידות? מה עם שירות לאומי? גיוס לשב"כ ולמוסד? האם נסכים "לתת להם רובים"?

שאלה רביעית: מי יממן את מערכות הרווחה של המדינה הדו-לאומית? מי יטפל במיליונים שיצטרפו למעגל העוני? מי יפתח את הכלכלה במגזר הפלסטיני? שאלה חמישית: האם הדור הצעיר יסכימו לשאת בעול — לשרת בצבא, לצאת למילואים, לממן את רווחת הערבים ולחיות בחרדה מתמדת מפני פיגועים? האם לא יעדיפו להגר לארצות אחרות, בדיוק כמו שקורה בירושלים כיום?

השאלות האלה הן כמעט רטוריות, כי המצב שהן מציירות ב"ישראל המאוחדת" מופרך מיסודו ומשמעו מלחמת אזרחים מתמדת, משטר אפרטהייד וקריסה חברתית וכלכלית. אלו השאלות שנתניהו מנסה לטאטא מתחת לשולחן ממשלתו המשיחית-לאומנית. העיוורון המדיני, האטימות והניתוק שבתוכם פועלת ממשלה זאת לא יאפשרו לה לשעות לדברי ישעיהו ליבוביץ', שכתב מיד לאחר מלחמת ששת הימים כי סיפוח השטחים משמעו "חיסול מדינת ישראל כמדינת העם היהודי, חורבן העם היהודי כולו, התמוטטות המבנה הסוציאלי שהקימונו במדינה והשחתת האדם — היהודי והערבי כאחד. כל זה יקרה אפילו אם הערבים לא ייהפכו לרוב במדינה".

תשובות לשאלות הללו יש לתבוע מהגורמים המשיחיים והלאומניים בממשלה, שלא מפסיקים לזרות חול בעינינו בנוגע להשלכות הסיפוח. אך יש גם לתבוע אותן מהצד השואף להסדר קבע, שרגליו על הקרקע, זה שביאשו מפתרון שתי המדינות פונה לפתרונות בלתי אפשריים, או חושש מפני מהלכים עצמאיים שחיוניים להיפרדות, ולו חלקית, בגדה ובמזרח ירושלים.

20 < המציאות אמרה את דברה [הארץ, 29/12/16]

אם יש סימן ברור יותר לכך ש"רוח הזמן" השורה מעל ישראל היום היא רוח של משיחיות, אטימות וניתוק (רוח שראש הממשלה הוא ראשון מחולליה) הרי הוא מתבטא בניצחון הפנטזיה על המציאות בשטח. אין ספק שהכרעה תודעתית ניתן להשיג גם ללא קשר לתמונת המצב בשדה קרב, שעמימות מכוונת, מלחמה פסיכולוגית או "ערפל הקרב" יכולים להביא לתוצאה מיוחלת, גם אם המציאות הפיזית מראה תמונה הפוכה, ואולם שדה קרב, בניגוד ל"רוח הזמן" הוא אירוע מוגבל ומוגדר בזמן ובמקום.

לכן, קשה להבין את התפנית שעשה לאחרונה א.ב. יהושע כאשר הכריז כי פתרון שתי המדינות בלתי ישים וכי "אי אפשר לפנות 450 אלף מתנחלים". קשה להבין מדוע נשבה דווקא יהושע באותה רוח של פנטזיה ובחר להניף דגל לבן בשם פתרון שתי המדינות, זאת, מבלי להכיר את המציאות היישובית בגדה המערבית. במצוקתו הוא מבקש, כמו טובים אחרים, פתרונות המנותקים מההיסטוריה של הסכסוך, מהשאיפות הלאומיות של הצדדים ובעיקר, מן המציאות הפיזית, הדמוגרפית והמרחבית, בגדה המערבית. נראה שהניתוק מן השטח הפיזי מביא עמו נסיגה אל מחוזות של ייאוש. ולא טוב הדבר.

אם יהושע היה נוסע, למשל, מגוש עציון לקו הירוק בדרום הר חברון, הוא היה מגלה שמכוניתו היא אחת מכמה מכוניות ישראליות מעטות הנוסעות בתוך שיירות ענק של מכוניות ומשאיות פלסטיניות, וכי הוא מוגן על ידי עשרות סיורי צה"ל ועמדות בטון בצדי הדרך. הוא היה נוכח לגלות שבאזור זה קיים רק ישוב יהודי אחד שחיים בו כ-5,000 איש - קריית ארבע. ישוב,

שהידרדר לאחרונה לאשכול סוציו אקונומי 2 הנמוך, שבו נמצאים חרדים וערבים בלבד.

אם היה יהושע מביט סביבו ומצליב את שרואות עיניו עם נתונים מאתרי אינטרנט פתוחים לכול, היה מבין שבמחוז חברון, חיים לא פחות מ-750,000 פלסטינים, ולא היה מעז לומר כי הדומיננטיות הדמוגרפית והמרחבית שלהם "מאוימת" על ידי יישובי המועצה האזורית דרום הר חברון, למרות העובדה שמספרם של אלה 8,410 נפשות בלבד. לו היה טורח לעצור מדי פעם היה מתרשם מהיקף התעשייה והמסחר הפלסטינים (40 אחוז מכלכלת הגדה) ומהיעדרן הגורף של תעשייה או חקלאות ישראליות.

לחלופין, אם היה נוסע לצפון השומרון וחוצה את גדר ההפרדה במעבר ריחן, היה יהושע מגלה שהנוכחות הישראלית כאן מסתכמת בשני ישובים זעירים, מבוא דותן וחרמש, בהם גרים 718 ישראלים, המונשמים על ידי תנועת "אמנה", מתדלקים בתקציבים חריגים, ומוגנים על ידי כוחות צבא רבים. בשטח שסביבם, שהיה חלק מתוכנית ההתנתקות וגודלו פי 4 משטח רצועת עזה, בין שכם לקו הירוק, חיים היום 400,000 פלסטינים. נכתוב זאת שוב: 718 ישראלים חיים בקרב 400,000 פלסטינים.

מכאן יכול יהושע להמשיך מזרחה למורדות המזרחיים של השומרון ולבקעת הירדן ולצפות מן החלון, לאורך כל הדרך, במאות אלפי דונמים של אדמה חקלאית בבעלות פלסטינית, רובה נטועה כרמי זיתים, בשל המגבלות שמטילה ישראל על פיתוח החקלאות הפלסטינית בשטחי C. הוא יגלה שבמועצה האזורית ערבות הירדן, המשתרעת על 840,000 דונם (כ-15 אחוז משטח הגדה) ישנם 22 ישובים קטנטנים שבהם מתגוררים

זכות החשיבה

5,101 ישראלים בלבד. בחלק מהיישובים ישנה ירידה אבסולוטית במספר הישראלים ובשיא מחזיקה מועצת מעלה אפרים שאחד מכל 4 תושביה עזב אותה בחמש השנים האחרונות, ובתחומה שיעור אבטלה גבוה במיוחד. לסיום, יוכל יהושע לנסוע דרומה למועצה האזורית מגילות ולגלות שב-8 אחוזים נוספים משטח הגדה מתגוררים רק 1,431 ישראלים וזאת ב-6 התנחלויות בלבד.

ואולם, הנסיעה בשטחי השטחים היא רק חלק מן המידע שעליו צריך יהושע לבסס את מסקנותיו. נתונים רבים וחשובים אחרים צריך להוציא מאתרים רשמיים של מדינת ישראל. למשל, הפלסטינים נהנים מרוב דמוגרפי מכריע של 82% בגדה המערבית. 60 מתוך 126 התנחלויות, מונות כל אחת פחות מאלף איש, ומתגוררים בהן 28 אלף ישראלים בלבד. ב-51 התנחלויות נוספות, שמספר תושביהן נע בין 1,000-5,000 נפש כל אחת, מתגוררים 114 אלף ישראלים בלבד. 15 ההתנחלויות הנותרות, הן אלו הגדולות והמהוות את "גושי ההתיישבות" הישראליים. יחד עם מזרח ירושלים, ה"גושים" משתרעים על 4 אחוזים משטח הגדה בלבד ומתגוררים בהם כ-80 אחוז מהישראלים החיים מעבר לקו הירוק. אלה הם השטחים המועמדים לסיפוח לישראל במסגרת חילופי שטחים. נכתוב זאת שוב: על 4 אחוזים משטח הגדה מתגוררים כ-80 אחוז מהישראלים החיים מעבר לקו הירוק. כך שאף אחד לא צריך לפנות "450 אלף ישראלים".

ועוד עובדות שחשוב להכיר: כ-60 אחוז מכוח העבודה הישראלי במחוז יהודה ושומרון עובדים בתחומי הקו הירוק. 25 אחוז נוספים, כפול מהממוצע בישראל, עובדים במערכת החינוך. מתברר, שככול שהישוב קטן ומבודד יותר, שיעור העובדים

בשירותי המועצה ובמערכת החינוך גדול יותר, ויכול להגיע ל-80 אחוז מכוח העבודה. בנוסף, דו"ח המדד החברתי-כלכלי, שפורסם לאחרונה על ידי הלמ"ס, מצביע על הידרדרות של 7 מועצות יהודיות ביהודה ושומרון. כמו כן חשוב לציין כי שתי הערים החרדיות הגדולות ביתר עלית ומודיעין עלית, בהן חיים כשליש מהישראלים ביהודה ושומרון, מדורגות באשכול מספר 1 והן אחרונות בדירוג המועצות במדינת ישראל. כלומר, אלה ישובים מסובסדים. מפעל ההתנחלות מונשם על ידי תקציבים חריגים. מכון "מאקרו" מצא שתקציב 2017-8 שאושר לאחרונה, יעניק לישראלי ביהודה ושומרון כמעט פי 4 מהממוצע הארצי, ובעשרות אחוזים יותר מתושב הגליל או הדרום.

ולמרות זאת, בעשרים השנים האחרונות יש ירידה דרסטית בשיעור הגידול השנתי במספר המתנחלים מ-10.4 אחוז ל-4 אחוזים בלבד. גם הגורמים לגידול באוכלוסייה השתנו מאוד. כיום, רק שליש מהגידול מקורו בהגירה מתחומי הקו הירוק ליהודה ושומרון ואילו שני שלישים מהגידול מקורו בריבוי טבעי (שמחציתו מתרחש בשתי הערים החרדיות ביתר עלית ומודיעין עלית, שיסופחו לישראל בכל תרחיש). ישראלים אינם נוסעים בשני שלישים מכבישי הגדה. אין חקלאות ואין תעשייה ישראלית משמעותית בגדה וכמעט כל עובדיהן הינם פלסטינים.

אם היה שם לב לכל העובדות הללו היה יהושוע מבין, שדווקא מתוך הניסיון להתגבר על כישלון מפעל ההתנחלות נולדה התוכנית לספוח שטחי C כפי שבנט עצמו מודה "...סיפוח מלא של יהודה ושומרון על שני מיליון הערבים שבתוכם...אינו ישים ומסכן את עתידה של מדינת ישראל מסיבות ביטחוניות, דמוגרפיות וערכיות". בהמשך הסיור בשטח הגדה המערבית, היה יהושוע מגלה, לבטח כמה מופרכת "תוכנית ההרגעה" של

זכות החשיבה

נפתלי בנט מן הבחינות הביטחונית, המדינית, המשפטית ובעיקר הפיזית. קל מאוד להבחין כי בניגוד למוצג בסרטון התעמולה של הבית היהודי, שטחי A ו-B אינם שני גושים רציפים המשתרעים על פני 40 אחוז מהגדה, אלא שמדובר בלא פחות מ-169 גושים וישובים פלסטינים, המבותרים על ידי אין סוף מסדרונות ישראלים ושטחי אש בלתי מנוצלים של צה"ל תחת ההגדרה של שטח C.

חלק מהמסדרונות נועדו לחבר לישראל את ההתנחלויות הקטנטנות והמבודדות וזאת באמצעות מאות קילומטרים של כבישי אפרטהייד שנבנו בעבורן. יהושע גם היה מבין, שבפועל, בנט מציע להאריך את הגבול מ-313 ק"מ הקיימים כרגע ל-1800 ק"מ (לא כולל את רצועת עזה והגבול עם ירדן). אם הם ימשיכו להאמין לחזון אחרית הימים של בנט, אז יהיה ניתן לפרק את גדר הביטחון שישראל בנתה עד כה בעלות של 15 מיליארד שקלים, אך עליהם להפנים כי המשך הכבוש, או סיפוח שטחי C – פירושו שישראל תידרש לבנות גדר לאורך הגבול החדש בעלות של 27 מיליארד שקל, ועוד 4 מיליארד שקל כל שנה עלות אחזקתה.

מעיון במפות ומהיועצות עם עורכי דין הבקאים בנושא היה יהושע מגלה ש-50 אחוז משטחי C (מיליון וחצי דונם) הן אדמות פרטיות פלסטיניות, רובן חקלאיות, הרשומות על שמם של תושבי 276 ישובים פלסטינים. ומתוך כך היה מבין שישראל תידרש לפתוח מאות שערים חקלאיים, על פי המודל של גדר ההפרדה כיום, בעלות של מיליארדים רבים. זה המקום להזכיר ולהוסיף כי נפתלי בנט התחייב בתכניתו ל"יצירת רצף תחבורתי מלא לפלסטינים בהשקעה חד פעמית של מאות מיליוני דולרים (זוהי הערכת חסר מגוחכת וחסרת אחריות ואף מתעלמת

מעלות האחזקה. ש.א), כזו המאפשרת לתושבים הערבים להגיע לכל נקודה ביהודה ושומרון, ללא מחסומים או חיילים".

ולבסוף, אסור לשכוח שמהלך סיפוח כזה יסתום את הגולל על הרשות הפלסטינית, מה שיחייב את ישראל להקים מחדש את המנהל האזרחי, שעלות התפעול השנתית שלו כ-11 מיליארד שקל.

באשר לנתניהו, לבנט ולשאר המצדדים בסיפוח, נוכחנו כבר לדעת שהעובדות והמציאות הפיזית אינן קריטריון לקביעת מדיניותם. אולם באשר לא.ב. יהושע המצב שונה ויש לקוות שסיוור אמיתי, בזמן ובמרחב, יכול לשכנע אותו שלשטח מציאות משלו. אכן, צודק יהושע כי ההיתכנות להסכם עם הפלסטינים תחת ממשלת נתניהו אינה קיימת, אך אי אפשר לטעון שהמציאות הפיזית היא הגורם לכך.

כבר כתב יהושפט הרכבי ב-1982 כי "סכנת טעות לאומית הייתה טבועה בעצם הווייתנו כארץ של חזון, שכן החזון מבקש לשנות את המציאות. אולם גודל החזון, המתנה את הגשמתו, היא מציאותיותו, הטמונה בכך שלמרות שהחזון מבקש להתעלות על המציאות, רגליו תמיד נטועות בה. זה ההבדל בין חזון לבין פנטזיה המרחפת על כנפי האשליה".

חזון המדינה הדמוקרטית היהודית, העומד בבסיס פתרון שתי המדינות, הוא מציאותי יותר, גם היום, מחזון המדינה הלאומית-המשיחית-האחת של נתניהו ובנט. ויש להוסיף - אולי את החשוב מכול - כי רק פתרון שתי המדינות מקפל בתוכו חזון מוסרי. התעלמות מן המציאות ומאילוציה, מתוך תקווה שהסמל והחזון יעצב מציאות רצויה, היא מתכונת בדוקה להידרדרות וגלישה מסוכנת אלי אסון.

21 < מה יש בו בנובמבר? [הארץ, 17/11/16]

מה יש בו, בנובמבר הסתווי, שמנקז אליו כל כך הרבה אירועי מפתח בסכסוך הישראלי-פלסטיני? הצהרת בלפור, המאמר "על קיר הברזל" של זאב ז'בוטינסקי, החלטת החלוקה (181), תחילת מלחמת העצמאות, החלטת מועצת הביטחון 242, קבלת אש"ף כנציג באו"ם, ביקור אנואר סאדאת בישראל, קבלת החלטת החלוקה והחלטה 242 על ידי אש"ף, רצח רבין, מות ערפאת, פתיחת ועידת אנאפוליס והחלטת האו"ם להכיר בפלסטין כמדינה משקיפה. זה נראה אמנם כמו רשימת מכולת, אך רשימה זו מגוללת את הסיפור המרכזי של חיינו.

הצהרת בלפור, שנמסרה ב-2 בנובמבר 1917, היא "יריית הפתיחה" של הסכסוך. עד ההצהרה, בהעדר תמיכה של המעצמות בשאיפות הלאומיות של העם היהודי, המיעוט היהודי הזניח בארץ ישראל והעם היהודי בכללו לא היוו איום כלשהו על הרוב הערבי בארץ ישראל ועל הזהות הערבית העתידית בארץ. תמיכת בריטניה שינתה את התמונה מן הקצה אל הקצה, כפי שהדגיש ז'בוטינסקי ב-1922: "לשם מה זקוקים אנו להצהרת בלפור? לשם מה זקוקים אנו למנדט? משמעותם בשבילנו נעוצה בכך, שכוח חיצוני הטיל על עצמו התחייבות ליצור בארץ תנאי מינהל וביטחון כאלה, שבהם תהיה האוכלוסייה המקומית, למרות כל רצונה, משוללת אפשרות להפריע להתיישבותנו".

כך גם ראו זאת הפלסטינים, שהכריזו באמנת אש"ף כי "התוקפנות על האומה הפלסטינית ואדמתה החלה בשנת 1917". "על רקע זה יש להבין את ההכרזה של שר החוץ הפלסטיני, ריאד מלכי, שקרא לאחרונה: "עם ציון מאה שנים לטבח ההיסטורי הזה (הצהרת בלפור, ש"א), ובעקבות

התמשכותה של הטרגדיה, אנו מבקשים מהמזכירות הכללית של הליגה הערבית לסייע לנו להגיש תביעה נגד ממשלת בריטניה על פרסומה של הצהרת בלפור, אשר גרמה לנכבה של העם הפלסטיני"

"על קיר הברזל" של ז'בוטינסקי, שהתפרסם ב-4 בנובמבר 1923, עיצב את המדיניות של התנועה הציונית ביחס לדרך שבה יש להבטיח את מימוש הזכויות הלגיטימיות של העם היהודי בארץ ישראל שזכו להכרה. "התיישבותנו... יכולה להמשיך ולהתפתח רק בחסותו של כוח מגן, שאינו תלוי באוכלוסייה המקומית — קיר ברזל, שאותו לא יהא בכוחה של האוכלוסייה המקומית להבקיע". ז'בוטינסקי ראה בקיר הברזל אמצעי לשינוי המדיניות של הערבים, וצפה כי שינוי כזה אכן יגיע: "כאשר בקיר הברזל לא נראה אף לא סדק אחד... אז יבואו אלינו המתונים האלה ובידם הצעות לווייתורים הדדיים". רבים רואים בהסכמי השלום של ישראל עם מצרים וירדן ביטוי לנכונות הגישה של ז'בוטינסקי ואת פירותיה, אך למרות ההכרה של אש"ף בישראל ותביעתו להקים מדינה פלסטינית לצדה רק בשטחי הגדה ורצועת עזה, בימין הישראלי ממשיכים לטעון כי העמדות הפלסטיניות הנוכחיות עדיין אינן מבטאות את השינוי הנדרש ליישוב הסכסוך.

החלטת החלוקה של האו"ם, שהתקבלה ב-29 בנובמבר 1947, ביטאה את ההבנה של הקהילה הבינלאומית, "כי התביעות על פלשתינה, הן של הערבים והן של היהודים, שתיהן בעלות תוקף ולא ניתן ליישב אותן זו עם זו, זולת בחלוקה". התנועה הציונית אימצה בהתלהבות את ההחלטה, אשר היתה בבחינת מימוש של החלטת הקונגרס הציוני הראשון בבאזל, ב-1897, כי "הציונות שואפת להקים לעם היהודי בית בארץ ישראל, שיובטח

זכות החשיבה

במשפט העמים". דוד בן-גוריון הקפיד להדגיש במגילת העצמאות, שהמדינה היהודית קמה "על יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות"

ערביי ארץ ישראל דחו את החלטת החלוקה, תוך שלילת הלגיטימיות שלה ועצם רעיון החלוקה, בטענה ש"חלוקת פלסטין משנת 1947 והקמת ישראל בטעות יסוד... משום שהן סותרות את העקרונות הכלולים במגילת האו"ם, ובראשם — זכות ההגדרה העצמית". סרבנות זו הובילה את הערבים לפתוח במלחמת העצמאות ב-30 בנובמבר, כפי שהודה במועצת הביטחון ג'מאל חוסייני באפריל 1948: "איננו מכחישים עובדה זו... [שהערבים הם שפתחו בלחימה] אמרנו לעולם... כי איננו מסכימים שפלשתינה הקטנה תחולק... וכי אנחנו מתכוונים להילחם נגדה". תוצאות המלחמה, שבה ניצחה ישראל, הולידו את חמש סוגיות הליבה, שעמן מתמודדים הצדדים עד היום: הזכות להגדרה עצמית, הגבולות, ביטחון, ירושלים והפליטים.

החלטת מועצת הביטחון 242 מיום 22 בנובמבר 1967, לאחר מלחמת ששת הימים, היתה ההחלטה הראשונה, 20 שנה לאחר החלטת החלוקה, שניסתה ליצור מסגרת מדינית ליישוב הסכסוך הישראלי-ערבי. בה נטבעה הנוסחה "שטחים תמורת שלום", אשר איפשרה לעולם הערבי לסגת מ"שלושת הלאוים", שהתקבלו בוועידה בארטום כמה חודשים קודם לכן. כעבור עשור, ב-19 בנובמבר 1977, הגיע הנשיא סאדאת לירושלים וסלל את הדרך לוועידת קמפ דייוויד, שנערכה כעבור שנה, ובה נקבע כי החלטה 242 תשמש בסיס לתהליך השלום הישראלי-ערבי. ההחלטה היתה הבסיס לחתימת הסכם השלום עם מצרים ב-1979 והסכם השלום עם ירדן ב-1994, והיא גם הבסיס להצעת השלום של הליגה הערבית משנת 2002.

עם זאת ההחלטה, שהיטיבה עם ישראל ומדינות ערב, חזרה והשליכה את הפלסטינים אל מחוץ לרשימת המוטבים. להם היא הבטיחה רק פתרון צודק של סוגיית הפליטים. ההכרה של מצרים, ירדן וסוריה בהחלטה נתפשה על ידי הפלסטינים כבגידה נוספת של העולם הערבי בחזונם, וכביסוס הנדבך האחרון בלגיטימיות הבינלאומית שניתנה למדינת ישראל בקווי 1967; כפי כתב בזמנו פאיז סאיג, מבכירי אש"ף: "הצהרת בלפור היתה בבחינת הבטחה להקים גוף זר בפלסטין מטעם מדינה זרה. החלטת העצרת הכללית היתה בבחינת המלצה... אך החלטת מועצת הביטחון דורשת מן המדינות הערביות עצמן לקבל את 'חוקיות' המדינה הזרה ולשתף עמה פעולה על יסוד החלטה זו".

1974 היתה שנת מפנה בעמדת העולם הערבי בשאלה למי יש זכות לייצג את הפלסטינים. מיד לאחר שהליגה הערבית החליטה באוקטובר להכיר באש"ף כנציג הלגיטימי והבלעדי של העם הפלסטיני, קיבל אש"ף מעמד של נציג משקיף באו"ם ב-24 בנובמבר. זה היה צעד משמעותי לחידוש ההכרה בזכות של הפלסטינים להגדרה עצמית. בשנת 1988, עם דחיית "הסכם לונדון" על ידי ראש הממשלה יצחק שמיר, החליט המלך חוסיין על התנתקות ירדן מהגדה המערבית. באותה שנה, ב-15 בנובמבר, בתום מגעים ממושכים בין אש"ף לממשל של רונלד רייגן, הכיר אש"ף לראשונה בהחלטת החלוקה, שלפיה יוקמו מדינה יהודית ומדינה ערבית. כעבור חודש אש"ף הכיר גם בהחלטה 242, המכירה בישראל ובזכותה להתקיים בביטחון. כפי שהסביר מאוחר יותר אבו מאזן (מחמוד עבאס): "אבדה הזדמנות החלוקה של 1947, ולפניה אבדה הזדמנות החלוקה של ועדת פיל. אך איננו רוצים לאבד הזדמנות נוספת. לפיכך קיבלנו את חלוקת 1948 ו-1967, שאיננה כוללת יותר

זכות החשיבה

מאשר 22% מפלסטיין ההיסטורית". מכאן נסללה הדרך להכרה ההדדית בין ישראל לאש"ף ולחתימה על הסכם אוסלו.

ב-4 בנובמבר 1995 נרצח ראש הממשלה ושר הביטחון יצחק רבין, על ידי יהודי מהמחנה הלאומני-משיחי. במבט לאחור אפשר לומר שהציבור בישראל איבד אז את מנהיגו האחרון שנהנה מיוקרה מדינית וביטחונית בישראל ותמך בפתרון שתי המדינות. שותפו של רבין למהלך ההיסטורי, ומי שנחשב למנהיג הפלסטיני שיכול לאכוף הסכם על כל הזרמים בחברה הפלסטינית, יו"ר אש"ף יאסר ערפאת, מת ב-11 בנובמבר 2004, ופינה את מקומו למי שנחשב לאדריכל אוסלו — אבו מאזן.

ב-27 בנובמבר 2007 הושקה ועידת אנאפוליס וניתנה לאבו מאזן ולראש ממשלת ישראל אז, אהוד אולמרט, הזדמנות לנהל משא ומתן על כלל הסוגיות, ובראשן גבולות, ביטחון, ירושלים והפליטים. השניים צעדו צעד גדול מאוד קדימה, אך נפרדו מבלי לסגור את הפערים הקטנים שנשארו, ואבו מאזן נותר להתמודד עם העמדות הישנות-חדשות של נתניהו, שחזר לעמוד בראש ממשלת ישראל במארס 2009.

החלטת העצרת הכללית של האו"ם ב-29 בנובמבר 2012, שהתקבלה ברוב של 138 מדינות, להכיר באש"ף כמדינת פלסטיין שאינה חברה, כמעט שסוגרת את המעגל. החלטה זו מבטאת הכרה בתביעה הפלסטינית להקמת מדינה על בסיס קווי 1967, וסוללת את הדרך לחברות מלאה של פלסטיין בארגון האומות המאוחדות. אך דווקא מאז שהונחה אבן דרך חשובה זו ליישום פתרון שתי המדינות, נראה כי הצדדים מתרחקים מהעמדות שקירבו אותם אל סף השגת הסכם באנאפוליס. החשדנות וחוסר האמון האישי בין הצדדים עמוקים ומעמיקים.

סיום מערכת הבחירות לנשיאות בארה"ב בשבוע שעבר, 11.8, מפשיר את היחזמות השונות, שאמורות להניע מחדש את עגלת המשא ומתן התקועה. אך הבחירה בדונלד טראמפ ומדיניותו הבדלנית — אם תמומש ותסיר את הרסן מישראל — עלולה להותיר את הצדדים להתבוסס שוב בדמם."

אפריל הוא האכזר בחודשים", כתב המשורר האנגלי ת"ס אליוט ב-1922, בשיר המספר על אלה שאיבדו תקווה לגאולה. נובמבר הוא החודש המספר את סיפור הקמתה והתבססותה של מדינת ישראל. אם רוצים אזרחיה לבחור בתקווה עליהם לפעול ולקדם את המהלך האחרון והחשוב ביותר: חתימת הסכם קבע — במלאות 100 שנה להצהרת בלפור, 70 שנה להחלטת החלוקה ו-50 שנה לכיבוש הגדה המערבית ורצועת עזה. ואולי גם הסכם זה ימצא את מקומו בחודש נובמבר.

22 < בלי כל התנ"ך [הארץ, 12/10/16]

כל יחמה מדינית חדשה שתשוגר לאוויר העולם לאחר הבחירות לנשיאות ארה"ב, תחייב את נתניהו לשרטט את תפישתו הטריטוריאלית לגבי גבולותיה של ישראל — עם או בלי מפה, על השולחן או תחתיו.

ב-2014, כאשר ניסה ג'ון קרי לקדם את המו"מ, קבע נתניהו שתי קביעות. הראשונה, "הגושים שלי אינם הגושים של השמאל", כלומר, תשכחו מההצעה שהגיש אהוד אולמרט במסגרת תהליך אנאפוליס ב-2008, וכללה סיפוח של 5.6% משטח הגדה בתמורה לחילופי שטחים. על פי הקביעה השנייה, יש להוסיף לשטחים שיסופחו את "אצבע קריית ארבע", המחוברת לרובע היהודי בחברון, ואת "אצבע עפרה-בית אל", זאת בשל האתרים התנ"כיים הנמצאים שם.

ואולם, לא רק שהתוספות הללו אינן ריאליות (אם רוצים בכנות לכוון הסכם שלום עם הפלסטינים), אלא שבממשלת נתניהו יש רבים שלא מסתפקים בהן ודורשים להחיל על הגדה כולה את הריבונות הישראלית, בגלל חשיבותם הדתית של אתרים כמו תל שילה, מזבח יהושע בהר עיבל, או העיר שומרון, הלוא היא סבסטיה.

רוב שרי הממשלה הנוכחית משרטטים את גבולות הזהות של עצמם בהתאם למרחב הגיאוגרפי של ארץ ישראל, תוך שהם מדלגים בין תקופות היסטוריות ותופרים אותן זו לזו בוורטואוזיות שלא הייתה מביישת את סימון ביילס. נכון, גם הגבולות ששורטטו על ידי המעצמות ב-1922 לא היו זהים לשום

גבול היסטורי שבתוכו התקיימו הישויות העצמאיות של עם ישראל בהיסטוריה, אך היה צריך למתוח קווים היכן-שהוא.

השרים המבקשים להרחיב את גבולות המדינה מעבר לקווי 67' עושים זאת מתוך זיקה ונאמנות עמוקות לאדמת הארץ. מבחינתם, הטריטוריה היא חלק בלתי נפרד מן הזהות האישית והקולקטיבית, ולכן חלק בלתי נפרד מזהותו של העם היהודי. הנימוקים שהם מספקים להשתלטות על שטחי הגדה מבטאים ערכים אקסיומטיים שאינם טעונים הוכחה, קרי דתיים-משיחיים. ההבטחה האלוהית לעם ישראל היא ההוכחה. בנימוקים הללו יש יסוד חזק של דטרמיניזם, הגורס כי הזיקה לאדמה מעוגנת בתהליכים על-טבעיים ועל-היסטוריים, שאין לנו שליטה עליהם.

לכן דוחה ממשלת נתניהו את רעיון שתי המדינות. היא אינה יכולה לדמיין איך מתקיימת זהות ולאומיות יהודית בטריטוריה שאינה כוללת את הגדה המערבית, זאת גם במחיר פגיעה בעתידו המדיני, הכלכלי, הביטחוני והמוסרי של עם ישראל. לשיטתה, הגבולות אינם יכולים להיות כפופים למבחנים "טכניים" של תועלת עתידית, או לערכים המחייבים את סיום הכיבוש וכינון שלום.

ב-1937-1938 עמדה הנהלת הסוכנות היהודית בפני החלטה דומה, כשנדרשה לגבש את הצעתה לגבולות המדינה היהודית. החשיבות ההיסטורית-סמלית-דתית לא נראתה לה כסיבה מספקת להתעקש על הכללת שטחים מסוימים במדינה העתידית, אם הדבר עמד בסתירה לעקרונות אחרים, ובראשם עצם היתכנות הקמתה של המדינה. ברל כצנלסון מחה על כך שבמדינה היהודית לא יכללו חברון, מודיעין ומְצָדָה, אך משה

זכות החשיבה

שרת ענה לו במלים נחרצות: "על פני כל הארץ שפכנו דם, יצרנו ערכים רוחניים, הקיימונו מצבות. אולם כשאנו עומדים עכשיו בפני האפשרויות להיות כוח גדול בארץ בלי לקבל לרשותנו את כל המצבות שלנו, צריך שיימצא בנו האון המוסרי להחלטה".

גם היום, מאמינים רבים, שגבולות ישראל צריכים להיקבע על פי שקלול של צרכים, אינטרסים וערכים, המשתנים בהתאם לנסיבות. הצרכים מתבטאים בקווי הגנה, באזורי התיישבות, במקורות מים ובמוצא לים. מדינת ישראל הוכיחה בשנים 1949-1967 שאפשר להשיג את כל המטרות הללו גם בתחומי הקו הירוק.

רוב מוחלט של ראשי מערכת הביטחון ב-20 השנים האחרונות סבורים, כי יש לאמץ את פתרון שתי המדינות, על פי ארבעה פרמטרים: קווי 1967 וחילופי שטחים המשאירים את רוב המתנחלים בריבונות ישראל, פירוז המדינה הפלסטינית, בירה פלסטינית במזרח ירושלים ויישוב סוגיית הפליטים, ככלל, ללא שיבה לישראל. הרמטכ"ל לשעבר, אהוד ברק, טוען כי "צה"ל ייטיב להגן על אזרחי ישראל מגבול בינלאומי מוכר". ראש המוסד לשעבר, שבתאי שביט, קובע ש"יש ערכים יותר חשובים מאדמה... האיוולת שבמדיניות הנוכחית תוביל אותנו להרס החזון הציוני", וראש השב"כ לשעבר, אברהם שלום, אמר ש"אם לא נתרחק מהדבקות בארץ ישראל השלמה ונתחיל להבין את הצד השני. לא נגיע לשום מקום".

אין חולק על חשיבותם של אתרי התנ"ך כמקור לגיבוש זהותנו, אך העם היהודי ידע לשמור על זהותו גם מחוץ לארץ. אף אדם שענינו בראשו לא יבקש היום לכבוש מחדש את חצי האי סיני, כי שם קיבל משה את התורה.

כאשר אימצה הסוכנות היהודית ב-1947 את תוכנית החלוקה במחיר של ויתור על ריבונות בחלק מהארץ, עשו זאת מנהיגיה מתוך הבנה שבלי הפשרה לא תהיה תקומה לישראל. כאז כך היום, חלוקת הארץ וקביעה נחושה של גבולותיה הן הדרך היחידה לשמר את זהותה, לבסס את משטרה הדמוקרטי, לחזק את קווי דמותה המוסריים המיטשטשים, ולהבטיח את המשך קיומה ואת הישגיה.

23 < בניה והרס ביד הדמיון [הארץ, 18/08/16]

"אומרים שהמציאות עולה על כל דמיון, אבל לפעמים אין כמו כוח הדמיון כדי לחולל מציאות. אם קמו עמים כתוצר של יכולת האדם לדמיין מערכות חברתיות ומדיניות גדולות, הרי שדמיון היהודים, בהנהגת מחוללי הציונות, התעלה על כל דמיון. הרצל, אחד העם, חיים ויצמן ואחרים הציתו את דמיון היהודים ברחבי העולם והלהיבו אותם לחדש את קיומם כלאום בהגדרתו המודרנית ולהתקבץ למסגרת מדינית בטריטוריה מוגדרת.

משהוצת הדמיון, הפכו מנהיגים אלה את תחושת היחד להתארגנות שלבשה מבנה חברתי-מדיני בדמות ישראל, המדינה היהודית במובנה הלאומי. לעומת זאת, ההנהגה הנוכחית של העם היהודי החי בישראל עושה כל שביכולתה לפרום את קורי הדמיון המלכדים, להעמיק את ההבדלים בין המגזרים ולנפץ על מזבח הלאומנות והמשיחיות את העם שהתעצב פה, לרסיסי שבטיות.

הלאומיות היהודית מדגישה את זכות האנשים החולקים מאפיינים אתניים משותפים — תרבות, דת, שפה, טריטוריה, מוצא, היסטוריה ומרקם חיים — להגדרה עצמית. אבל הקהילות היהודיות בעולם היו שונות זו מזו ברוב מאפייניהן. המאפיין המשותף להן היה הדת היהודית על כל גווניה, אבל לא היא הציתה את הדמיון הנדרש כדי לחולל מעשה. במשך אלפיים שנה כבלה הדת את ההתעוררות הלאומית בשלשלאות הגאולה המשיחית ובפרשנות המאיימת לשלוש השבועות שנשבע עם ישראל לקדוש ברוך הוא בצאתו לגלות: לא לעלות בחומה, לא לקרב את הקץ ולא למרוד באומות העולם.

על רקע האנטישמיות וצמיחת הלאומיות, דווקא הדגש ששמו מנהיגי הציונות המעשית על ההיסטוריה הלאומית של העם עד היציאה לגלות, ולצדו השאיפה לכונן חברה המבוססת על ערכים אוניוורסליים, העניקו את התחושה הסובייקטיבית של השתייכות ללאום היהודי. כשלתחושת ההשתייכות הצטרפה התביעה למסגרת מדינית-פוליטית, התקיימו שני התנאים הנדרשים כדי להפוך את היהדות ללאומיות מוכרת על ידי הקהילה הבינלאומית.

הצלחת מנהיגי הציונות להניע את עליית מאות אלפי היהודים ממדינות שונות, רובן אירופיות, ליצירת המדינה היהודית שבדרך, היתה חסרת תקדים. היא נופלת רק מהצלחת הנהגת המדינה הצעירה ליצור "כור היתוך" (למרות חסרונותיו). באמצעותו קירבה ההנהגה קהילות יהודיות מכל קצווי תבל, שחבריהן היו בעלי מאפיינים חזותיים ותרבותיים שונים אלה מאלה, וגיבשה בהם תודעה של שותפות גורל, עתיד ואינטרסים.

ההנהגה הישראלית העכשווית רחוקה מהצלחות אלה כרחוק מזרח ממערב. בהנהגת בנימין נתניהו והלאומנים המשיחיים מהליכוד, מ"הבית היהודי" ומתנועות קרובות אליהם ברוחן פורמים את התפרים של החברה הישראלית. מעמיקים ומלבים את השסעים: אשכנזים מול מזרחים, דתיים מול חילונים, חילונים מול חרדים, חרדים מול דתיים, שמאל מול ימין, מרכז מול פריפריה, ישראל מול השטחים, והתוספת החדשה — תומכי הערכים האוניוורסליים-הליברליים מול מטפחי הניצנים הפשיסטיים.

תודעת "השבטיות", שעליה מצר נשיא המדינה, ראובן ריבלין, כמו התודעה שכולנו "עם אחד" הן בעיקר תוצאה של פעילות

זכות החשיבה

הבנייה מבית מדרשם של מנהיגים ומעצבי דעת קהל. הטפטוף ההרסני שמוביל נתניהו, של מסרים שנוצקו בתבנית "אנחנו והם" ("השמאל שכח מה זה להיות יהודים"), מכשיר ומעודד את הביטויים הסקטורליים, השבטיים, הארסיים, של רבים במפלגתו וב"הבית היהודי". למרבה האירוניה, ביטויים אלה עולים בשם "אחדות העם". אלא שלפי עמדתם, האחדות תיתכן רק אם כל השונים מהם יאמצו את עמדתם הלאומנית-הדתית-המשיחית-התורנית-האנטי שוויונית.

אם פעם גייסו מנהיגינו את דמיונם כדי לקומם אותנו ולהקים לנו בית, היום הם יושבים בביתם המבוצר ואינם מסוגלים לדמיין לעצמם אלא כיצד הוא נהרס. לפעמים המציאות באמת עולה על כל דמיון.

24 < להישאר במשפחת העמים [הארץ, 28/07/16]

מעולם לא לקחה על עצמה תנועה לאומית צעירה מחויבות בסדר גודל דומה לזו שקיבלה הציונות בקונגרס הציוני הראשון, שהתקיים בבאזל ב-1897. באותו קונגרס התקבלה ההחלטה הבאה: "הציונות שואפת להקים לעם היהודי בית בארץ ישראל, שיובטח במשפט העמים". הציונים הכירו בחולשתם הפוליטית והפיזית, אך היו בטוחים בצדקת תביעתם, שהתבססה על ערכים אוניברסליים. לכן קבעו שהזכות למימוש עקרון ההגדרה העצמית של העם היהודי במולדתו תוכרע על ידי הקהילה הבינלאומית. הם הבינו כי הדרך שבה יממש העם היהודי את זכותו להגדרה עצמית תהיה חריגה, משום שהרוב המוחלט של העם היהודי חי מחוץ לארץ ישראל, שבה היה רוב ערבי מכריע; אבל הם לא ראו בעובדה זו פגיעה בהצדקה המוסרית למימוש זכות זו של העם היהודי, לנוכח ההיסטוריה החריגה והטרגית שלו.

לעומתם, חסידי הלאומנות הדתית-המשיחית, שהם שותפים מרכזיים בממשלת ישראל הנוכחית, המנסים לבסס את הלגיטימיות של המדינה היהודית בכל שטחי ארץ ישראל המנדטורית על ההבטחה האלוהית המופיעה בתנ"ך, חותרים למעשה תחת התוקף ההיסטורי, המדיני, המשפטי והמוסרי שבסוד הנרטיב הציוני וביסוד הקמתה של מדינת ישראל. מימוש מדיניותם עלול להוביל את ישראל להיכשל במבחן "משפט העמים".

אפשר להתווכח על התוקף של אורח חשיבה אמוני, אולם אי אפשר להתעלם מן הנזק שהוא גורם למעמד של ישראל בעולם. מעצם טבעו של אורח חשיבה זה, התומכים בו נמנעים מטיעונים

זכות החשיבה

שמקובלים במערכות יחסים בינלאומיות ושהיו עשויים להוביל לפשרה. חסידי הגישה האמונית נשענים על תפישה אקסיומטית, המאפשרת להם לשלול את הלגיטימיות של האחר — הפלסטיני, הערבי, המוסלמי — ולהוביל את הצדדים למלחמה דתית במתכונת של "הכל או לא כלום", תחת ההנחה האמונית כי הם אלו שיזכו בארץ ישראל כולה.

התביעה הציונית למדינה יהודית בארץ ישראל אינה זקוקה לאישור בנוסח האמירה של סגנית שר החוץ ציפי חוטובלי, ש"כל הארץ ניתנה לנו על ידי בורא עולם". תוקף התביעה הציונית מבוסס היטב על שלל טיעונים שהקהילה הבינלאומית קיבלה, ואף קידמה, כדי להצדיק את העובדה ש"עקרון ההגדרה העצמית לא הוחל על פלשתינה" למרות הרוב הערבי המכריע שחי בה, "בשל השאיפה להקים בית לאומי לעם היהודי", כפי שנכתב בדו"ח החלוקה ב-1947.

התוקף המדיני-המשפטי של התביעה הציונית נבנה בשלושה רבדים: הצהרת בלפור מ-1917 העניקה לציונות הכרה מצד בריטניה, המעצמה שכבשה את המזרח התיכון. עם זאת, היא היתה אחת משורה של הצהרות תמיכה. למשל, הצהרה מטעם ממשלת צרפת שנתן ב-1917 ז'יל קמבו, שקבעה כי "יהיה זה אך מן הצדק והפיצוי לתמוך, בעזרת המעצמות, בהחייאת הלאום היהודי על אותה ארץ שממנה גורש לפני מאות בשנים"; הצהרה אחרת היתה של הנשיא האמריקאי וודרו וילסון ב-1920: "שוכנעתי כי בעלות הברית, בהסכמה מלאה של ממשלתנו ועמנו שלנו, מסכימות כי בפלשתינה יונחו היסודות לקהילה יהודית". הרובד השני היה כתב המנדט ב-1920, שניתן לבריטים על ידי מדינות ההסכמה בוועידת סן רמו. הרובד השלישי

והמכריע היה אישור פה אחד של כתב המנדט על ידי חבר
הלאומים ב-1922.

ההכרה בזכות הטבעית של העם היהודי להגדרה עצמית שאבה את כוחה מכך שהיהודים המפוזרים ברחבי העולם הוכרו על ידי הקהילה הבינלאומית כעם אחד. כלומר, כקבוצה בעלת מאפיינים משותפים של היסטוריה, שפה ותרבות לאומית, שאינה רק קהילה דתית המאמינה בברית הישנה. ההכרה הבינלאומית ניתנה למרות העובדה שסוגיה זו היתה שנויה במחלוקת בציבוריות היהודית עצמה, כפי שמוכיחה מודעה שהקהילה היהודית בלונדון פירסמה ב-1917 ב"טיימס", שבה הכריזה כי "היהדות אינה לאומיות, אלא דת בלבד". לימים כתבו הערבים באמנה הלאומית הפלסטינית: "היהדות כדת שמימית אינה לאומיות בעלת קיום עצמי, וכמו כן היהודים אינם עם אחד... אלא הם אזרחים במדינות שהם שייכים להן".

בכתב המנדט הדגישה הקהילה הבינלאומית את התוקף ההיסטורי של התביעה הציונית. בהקשר של הקביעה הערבית שהופיעה בנוסח מאוחר יותר של האמנה הפלסטינית, כי "הטענות בדבר הקשר ההיסטורי או הרוחני של היהודים לפלסטין אינן עולות בקנה אחד עם אמיתות ההיסטוריה", יש לציין כי בכתב המנדט נאמר: "ניתנה בזאת הכרה לקשר ההיסטורי של העם היהודי עם פלשתינה, חזקות לכונן מחדש את ביתו הלאומי בארץ זו". יתרה מכך, הקהילה הבינלאומית הדגישה מאוחר יותר בדו"ח החלוקה, כי "הן הצהרת בלפור והן כתב המנדט כללו התחייבות בינלאומית לעם היהודי בכללותו". כלומר, הקהילות היהודיות ברחבי העולם שייכות כולן לעם אחד, אשר גלה מארצו ויש לו זכות לשוב אליה ולכונן בה מחדש

זכות החשיבה

את מדינתו העצמאית. המחויבות ניתנה לכל העם היהודי, ולא רק ל-80 אלף היהודים שחיו אז בארץ ישראל.

היסודות המוצקים לתביעה ולנרטיב הציוני חזרו ושימשו את דוד בן-גוריון בהכרזת העצמאות במאי 1948. הוא בחר להדגיש כי התנועה הציונית עמדה במבחן של משפט העמים ולכן המדינה היהודית מוקמת מתוקף שלוש זכויות: "בתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות". "הזכות הטבעית" של העם היהודי היא הזכות להגדרה עצמית השמורה לכל עם; "הזכות ההיסטורית" נובעת מהקשר ההיסטורי בין העם היהודי לארץ ישראל; בצד שתי אלה היתה הזכות המבוססת על ההכרה והתמיכה של הקהילה הבינלאומית. הכללת הזכות השלישית בהכרזת העצמאות התאפשרה רק לאחר ויכוחים קשים עם הרצל רחנבלום, נציג הרוויזיוניסטים, שהתנגד לה.

חסידי הלאומנות הדתית-המשיחית אינם רוצים ואינם יכולים לאמץ את הגישה המבוססת על "משפט העמים", משום שהקהילה הבינלאומית הכירה ברבות השנים גם בתביעות של הערבים. ב-1923 אישר חבר הלאומים את הוצאת עבר הירדן המזרחי מתחולת הצהרת בלפור לפי סעיף 25 בכתב המנדט, ואיפשר לייסד שם ממלכה ערבית (עבר הירדן). ב-1947 הכריעו האומות המאוחדות, בהחלטת החלוקה, על הקמת מדינה ערבית לצד המדינה היהודית, משום ש"הנחת היסוד מאחורי הצעת החלוקה היא כי התביעות על פלשתינה, הן של הערבים והן של היהודים, שתיהן בעלות תוקף ולא ניתן ליישב אותן זו עם זו. מכל ההצעות שהוצעו, החלוקה היא המעשית ביותר... והיא תאפשר לספק חלק מהתביעות ומהשאיפות הלאומיות של שני הצדדים".

מאז 1988, השנה שבה הכיר אש"ף בהחלטת החלוקה (181) ובהחלטת מועצת הביטחון של האו"ם 242, התקבלו באו"ם ובארגונים על-מדינתיים אחרים החלטות רבות המכירות בתביעה הפלסטינית הרשמית לכונן מדינה בקווי 1967. שיאן היה ב-29 בנובמבר 2012, אז הכירו 138 מדינות באש"ף כמדינת פלסטין בקווי 1967.

חוטובלי מבקשת לחזק את עמדתה הלאומנית-הדתית בציטוט מדברי הרב יהודה אשכנזי, שאמר כי "אם היהודים יהיו משוכנעים בצדקת דרכם מול העולם, הם כבר יסתדרו". נפתלי בנט, חברה לממשלה, מבטא דעה דומה וטוען ש"נרגיל" את העולם לסיפוח שטחי C, רמת הגולן ומזרח ירושלים.

אבל בהעדר היכולת להתמודד עם העובדה שהקהילה הבינלאומית מכירה בתביעה הפלסטינית ויותר ממחצית מהישראלים תומכים בה, חסידי התפישה הלאומנית-הדתית-המשיחית מקצינים את עמדתם. הכישלון והנואשות שלהם דוחקים אותם לקדם שורה ארוכה של חוקים חדשים, הנושאים את סממני הפשיזם שלאחר מלחמת העולם הראשונה: מיליטריזם, אנטי-אינטלקטואליזם, שנאת הזר, דיכוי הפרט, דיכוי נשים ולהט"בים, מלחמה נצחית, האשמת שוחרי שלום בבגידה, ניצול מצוקות חברתיות ועוד.

ההתגברות של סממנים אלה בחברה עלולה להפוך את האירועים הקשים והחריגים שחווינו בשנים האחרונות, למשל בקוסרא (שתושביו היו נתונים להתקפות "תג מחיר"), בדומא (הצתת ביתה של משפחת דוואבשה) ובחברון, ללחם חוקנו. אם החברה הישראלית היהודית תאפשר את המשך קיומם של סממנים אלה, היא תבטל במו ידה את התוקף המוסרי שעליו

זכות החשיבה

קמה המדינה. היא תאבד את תמיכת הקהילה הבינלאומית בקיום "בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל", משום שתפר את התנאי הברור לתמיכה זו, שהודגש בכתב המנדט: "לא יעשה שום דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של עדות לא יהודיות".

בנט, חוטובלי, זאב אלקין, מירי רגב, בנימין נתניהו, גלעד ארדן, יריב לוין ואחרים צריכים להכיר בכך שהעם היהודי לא נזקק לטיעונים דתיים ומשיחיים בדבר ההבטחה האלוהית כדי לקבל הכרה בינלאומית בזכותו לקיים את מדינתו בארץ ישראל בגבולות מוכרים.

הטיעונים שצריך לשנן אינם אלה הרואים בעם היהודי עם נבחר, עליון על עמים אחרים, שהארץ הובטחה לו על ידי בורא עולם, אלא — ברוח הצניעות והמוסר היהודיים — הטיעונים המשפטיים, המדיניים, ההיסטוריים והמוסריים שעמדו במבחן "משפט העמים". יש ללמד כי טיעונים אלה תקפים רק אם מכירים באוניברסליות שלהם ובזכות של התנועה הלאומית הפלסטינית למדינה משל עצמה — שהוכרה גם היא ב"משפט העמים". ההתעלמות מהפשרה הנדרשת ומההכרה המשותפת והניסיון הנואש להיאחז ב"אמת" הנוחה לצד אחד בלבד דוחקים את ישראל אל מחוץ לגבולות המוסר האוניברסלי ומקיאים אותה ממשפחת העמים.

25 < היא כן מתחלקת: רק פיצול הבירה תמנע תהומות של גזענות, אלימות ובידוד עולמי [מעריב, 21/06/16]

השקתה של "התנועה להצלת ירושלים היהודית" הולידה פרצי אהבה ותמיכה מצדם של חסידי ארץ ישראל השלמה בפלסטינים תושבי מזרח ירושלים. ההצעה לשנות את חוק ירושלים ולהעביר לשליטת הרשות הפלסטינית את 22 הכפרים שסופחו לירושלים, למרות העובדה כי מעולם לא היו שייכים לירושלים המזרחית על שש שכונותיה, החרידה את מחוללי "ריקודגלים" והביאה אותם לשנס מותניים לשמירת 200 אלף הפלסטינים בריבונות ישראל, שאינה מוכרת על ידי שום מדינה בעולם.

אלא שאין אלו פרצי "אהבה מאוחרת", אלא אותה גברת בשינוי אדרת. אלו אינם חוששים להיפרד מהפלסטינים, כי הרי הציעו אינספור פעמים את גירושם או את העברתם לאחריות ירדן. הם אחזי אימה משיחית מלהיפרד מהאדמה שעליה חיים הפלסטינים האלו. זו שהפכו ל"מקודשת" באמצעות המהלך החילוני של החלת החוק הישראלי עליה ב-1967. הם יודעים כי "הכלה" הפלסטינית תחזור לבית הוריה עם "הנדוניה", או יותר נכון עם מה שנשאר ממנה, לאחר שישראל הפקיעה כ-30 אלף דונם מתוך 70 אלף שסיפחה בשיכרון הכוח של ניצחון מלחמת ששת הימים.

הם תובעים מהפלסטינים להמשיך להחזיק בתעודות הזהות הישראליות כי זוהי המטרייה המשפטית המאפשרת את קיומו של המשטר המפלה בין יהודים לערבים כבר יובל שנים בכל

זכות החשיבה

תחומי החיים: באדמות שהופקעו "לצורכי ציבור" הוקמו 55 אלף יחידות דיור ליהודים ופחות מ-1,000 לערבים. הפלסטינים, המונים 40% מאוכלוסיית העיר, נהנים רק מ-10% מתקציב העירייה. במערכת החינוך שלהם חסרות 2,000 כיתות לימוד, והם חסרים טיפות חלב, גני טרום-חובה, סניפי דואר ושירותי רווחה אף ש-85% מהילדים הפלסטינים מצויים מתחת לקו העוני.

"מבקשים לקיים משטר אפרטהייד"

אותם מתנגדים ליחמה, כמו פרופ' אריה אלדד במאמרו "שטחי הפרדה" בעיתון זה מתאריך 7.6.2016, מבקשים לשמור את ירושלים "מאוחדת", אך את תושביה מחולקים במעמדם. הם מסרבים להעניק להם את האזרחות הישראלית כי לטענתם "הם החמיצו את ההזדמנות לכך". הם מבקשים לקיים במדינה האחת משטר אפרטהייד ומציעים לפלסטינים את האזרחות הירדנית.

במאמרו אלדד מתעכב על המילה "יהודית", ממחר לפרשה במונחים דתיים ונופל לבור הגזענות שאותו ניסה לכרות לאחרים. ההחלטה על הקמתה של מדינה יהודית, כמו גם ירושלים העברית והיהודית, מתייחסת לזכות הלאומית ולא הדתית של העם היהודי לכונן מדינה עצמאית בארץ ישראל. החזון הציוני לא פילל למדינה יהודית במונחים של פולחן הקורבנות שיתחדש, על פי אלדד, בשעה ש"יכון בית ה' שוב בהר הבית". הציונות ייחלה למדינה דמוקרטית בעלת רוב יהודי המקיימת שוויון זכויות לכל תושביה וחברה במשפחת העמים.

בהצעה של התנועה מדובר בהיפרדות מ-22 הכפרים הפלסטיניים, בשעה שכל המקומות הקדושים נשארים בריבונותה של ישראל. אלדד, המתיימר להכיר את ירושלים "המאוחדת", לבטח יודע שבית המקדש או אוהל מועד מעולם לא מוקמו בכפר צור באהר או בכפר עקב, ואין ולו בית כנסת אחד בכל הכפרים הללו.

תושבי מזרח ירושלים שואפים לעצמאות פלסטינית

גם קרני אלדד, במאמרה "זה לא מתחלק", שפורסם בעיתון זה ב-19.6.2016, ממחרת להשוות בין ההצעות מהמערכת הפוליטית להעביר חלק מערביי מדינת ישראל למדינה הפלסטינית במסגרת הסכם קבע ובין ההיפרדות המוצעת מערביי מזרח ירושלים. ההשוואה הזאת נטולת ההבחנה המשפטית והמהותית הנדרשת בין השניים, בשל היותם של הראשונים אזרחי המדינה שבחרו להיות כאלה מיומה הראשון. ישראל העניקה אזרחות בשטחים שנכבשו במלחמת העצמאות רק למי שנרשם במרשם התושבים בנובמבר 1948. השאר, כמאה אלף תושבים, בחרו, ביקשו וקיבלו את האזרחות בתוך כמה שנים. בחירתם בישראל כמדינתם הייתה מיידית ואישית על ידי כל אחד מהם בפנייתו למשרד הפנים. מאז הם שותפים למערכת הפוליטית הישראלית בכל רבדיה - הכנסת והרשויות המקומיות, ובכל סקר למעלה מ-90% מהם רואים בישראל את מדינתם.

לעומתם, תושבי מזרח ירושלים זכו ל"רישיון לשיבת קבע" בישראל על פי חוק הכניסה לישראל. אף שחלפו 49 שנים מאז, פחות מ-1% מהם ביקשו את האזרחות הישראלית. השאיפות הלאומיות שלהם שונות, והם רואים עצמם תושבי הבירה של

זכות החשיבה

המדינה הפלסטינית העתידית. הם בחרו להשתתף בבחירות לרשות הפלסטינית ב-1996, ב-2005 וב-2006 באמצעות סניפי הדואר בירושלים, בירת ישראל, ונמנעים לחלוטין מהשתתפות בבחירות העירוניות.

היפרדותה של ישראל מ-22 הכפרים הללו תביא לחיבורם מחדש לגדה המערבית שהופדה מהם בשנת 2000 באמצעות חומת ההפרדה, שהתוואי שלה ישונה. כלכלתם שהייתה מבוססת על מסחר, מלאכה וקמעונות תשוב להיות כזאת, והמגמות שהחומה יצרה בכך שדחפה אותם לעבודה בענפי ההסעדה, המלונאות ושירותי העירייה במערב העיר ייבלמו ויתפכו.

זוהי יחזמה של "הכל מנצחים". ישראל תסיר את האיום שבבחירתו של ראש עיר פלסטיני בעל שאיפות לאומיות שונות, אם הפלסטינים יחליטו להשתתף בבחירות שעד כה החרימו אותן. בכך היא גם תימנע מגל אלימות שעדיין לא נחזה בירושלים בשעה שאוהדי "לה פמיליה" יסרבו להכיר בתוצאות הבחירות הדמוקרטיות. ישראל תיהנה מביטחון טוב יותר לתושביה ותבטיח עד להסדר הקבע את חופש הגישה והפולחן למקומות הקדושים שיישארו בריבונותה. ישראל תידרש להבטיח מעבר הדרגתי, תוך שמירת הזכויות הסוציאליות שנצברו, ואף תסייע בידי הרשות הפלסטינית לקלוט את הכפרים הללו. מהלכים אלו יקדמו את האינטרסים של שני הצדדים השואפים לקיום של השאיפות הלאומיות שלהם בשתי מדינות ובשתי בירות תוך כבוד הדדי. הצדקנות של חסידי האפרטהייד שקופה מכדי להסתיר את מדיניותם האמיתית, המובילה את ירושלים ומדינת ישראל לתהומות של גזענות, אלימות ובידוד עולמי.

26 < כשלון מפעל ההתנחלות [הארץ, 16/06/16]

פרופ' יהושפט הרכבי כתב ב-1982, בהתייחסו למרד בר כוכבא ולריאליזם מדיני בן-זמננו: "סכנת טעות לאומית היתה טבועה בעצם הווייתנו כארץ של חזון, שכן החזון מבקש לשנות את המציאות. אולם גודל החזון, המתנה את הגשמתו, היא מציאותיותו, הטמונה בכך שלמרות שהחזון מבקש להתעלות על המציאות, רגליו תמיד נטועות בה. זה ההבדל בין חזון לבין פנטזיה המרחפת על כנפי האשליה" ("חזון, לא פנטזיה: לקחי מרד בר כוכבא וריאליזם במדיניות בימינו").

הנתונים הדמוגרפיים שפירסם המינהל האזרחי בסוף 2015 על מספר הישראלים החיים במחוז יהודה ושומרון מראים, כי גם בשנה החולפת המאמצים שממשלת ישראל החדשה בראשות בנימין נתניהו משקיעה בביסוס מפעל ההתנחלויות במטרה לקבוע עובדות בלתי הפיכות, מבטאים אשליה עצמית יקרה להחריד. משמעותם היא המשך הפגיעה במעמד ובתדמית של ישראל, וערעור המבנה החברתי שלה.

האוכלוסייה היהודית ביהודה ושומרון צמחה ב-4% ב-2015, שיעור כפול מבישראל, ונתון זה נישא על שפתי כל חסידי "ארץ ישראל השלמה". אך האמת, כתמיד, טמונה בפרטים ובמגמות העולות מהם. ממשלת ישראל אינה טורחת לערוך את ההבחנה הנדרשת בין מקורות הגידול למיקומי השונים, משום שהעמימות משרתת את מטרתה: להוכיח שהאוכלוסייה היהודית גדלה ותופסת אחיזה משמעותית בכל שטח הגדה, ומקיימת מציאות בלתי הפיכה המבטלת את היתכנות רעיון שתי המדינות.

זכות החשיבה

גם ב-2015, בדומה לחמש השנים שקדמו לה, כמעט 90% מ-15,523 התושבים שנוספו ביהודה ושומרון, נוספו כתוצאה מריבוי טבעי. הירידה הדרסטית ב-20 השנים האחרונות בשיעור ההגירה מתחומי הקו הירוק לשטחי הגדה (מכ-6,000 נפש ב-1996 לפחות מ-2,000 ב-2014) מעידה על כך ש"עם ישראל מצביע ברגליים", ולא רואה את עתידו בהתיישבות שם.

מטבע הדברים, כאשר מדובר בריבוי טבעי, חלק גדול מהגידול במספר הישראלים התרחש בקרב החרדים — כ-40%. כמעט כל הגידול הזה התרחש בשתי הערים החרדיות ביתר עלית ומודיעין עלית. ערים אלה הוקמו כפתרון זול למצוקת הדיור של החברה החרדית בישראל, וצמיחתן נובעת משתי סיבות: היותן צמודות לקו הירוק, והעובדה שעל פי כל ההצעות שהוצגו אי פעם במו"מ על ידי ישראל או הפלסטינים, הן אמורות להישאר בריבונות ישראל.

פרשנות זו מתחזקת לנוכח העובדה שבמועצה המקומית החרדית עמנואל, הרחוקה מאוד מהקו הירוק, חל בשנה החולפת גידול מזערי של 27 תושבים, אף על פי שהיא שוכנת בתחומי הגדר המתוכננת (בביתר עלית נוספו באותה שנה 2,361 תושבים). מגמה דומה ניכרת גם בשתי הערים החילוניות מעלה אדומים ואריאל, הנמצאות אף הן בתחומי הגדר המתוכננת. מעלה אדומים (הרחוקה חמישה ק"מ מהקו הירוק) תרמה למספר הישראלים החדשים פי שניים מאריאל (הרחוקה 21 ק"מ מהקו הירוק); עם זאת, הגידול בשתייהן יחד מהווה רק 7% מסך הגידול במספר הישראלים ב-2015 בכל הגדה, ורק 9.3% מהגידול בתחומי הגדר המתוכננת. לאור זאת אפשר לקבוע, כי רגלי החרדים, שרובם המכריע מכנים עצמם

"מתנחלים בעל כורחם", וגם רגלי החילונים, נטועות היטב במציאות. אין הם לוקים בפנטזיות.

גם השנה, כבכל 40 השנים האחרונות, 75% מהגידול במספר הישראלים התרחש ב"גושים", למרות העובדה שבשנים האחרונות כ-50% מיחידות הדיור החדשות נבנו מחוץ ל"גושים". מתוך הנחה כי אין די ב"גושי" ההתנחלויות — התופסים רק 4%-5% משטח הגדה — כדי למנוע הקמת מדינה פלסטינית במסגרת הסדר קבע הכרוך בחילופי שטחים, אנשי הבית היהודי וחבריהם בליכוד ממקדים את רוב מאמציהם בהרחבת ההתנחלויות המבודדות ובחיזוק המאחזים הלא-חוקיים, שרוב תושביהם נמנים עם תומכי המפלגות הללו. נתוני המינהל האזרחי מראים, כי בעוד שבתחום הגדר המתוכננת רק 9% מהגידול במספר הישראלים נזקף לזכות היישובים המזוהים עם "גוש אמונים" לדורותיו, הרי שמחוץ לגדר הם אחראים ליותר מ-50% מהגידול במספר הישראלים.

בהתאם ל"חזון" של הליכוד והבית היהודי, במפלגות אלה סבורים כי יצליחו לקבוע עובדות דמוגרפיות ומרחביות שימנעו את חלוקת הארץ על ידי הזרמת תקציבים חריגים ומפלים לטובה ליישובים המבודדים בכל תחומי החיים. בפועל המציאות חזקה יותר מ"החזון". ראשית, הזרם הלאומני-דתי-משיחי תורם פחות מחמישית מכלל הגידול השנתי במספר התושבים בגדה. במספרים מוחלטים, תוספת זו, המתחלקת על פני עשרות יישובים קטנים, אינה מגיעה אפילו למחצית מהתוספת בשתי הערים החרדיות. שנית, מחוץ ל"גושים" הדומיננטיות הדמוגרפית הפלסטינית הולכת וגוברת למול ההתנחלויות המבודדות, ועומדת היום על יחס של 1:26.

זכות החשיבה

שלישית, חלק מהיישובים היהודיים קופאים על השמרים. בחלקם הגידול באוכלוסייה הוא בשיעור נמוך מהשיעור הממוצע בישראל, ואילו באחרים יש אף ירידה במספר התושבים. ה"אינפוזיות" שתנועת "אמנה" מזריקה ליישובים המבודדים בדמות גרעיני התיישבות, אין די בהן כדי להגדיל אותם ולפתחם. אם מתעלמים מהנוכחות הצבאית המסיבית הנדרשת לאבטחתם, ההשפעה הדמוגרפית והמרחבית של היישובים המבודדים בטלה בשישים, בדומה להשפעת המאחזים הלא-חוקיים, שממשלת ישראל משקיעה כיום מאמצים ב"הלבנת" 35 מהם. גם הכוונות לחוקק חוק שיחייב את הפלסטינים לוותר על אדמתם הפרטית הנמצאת בהתנחלויות הללו בתמורה לפיצוי כספי, הן בגדר "פנטזיה המרחפת על כנפי האשליה".

העתיד של רוב היישובים החילוניים, וכן של חלק מהיישובים הדתיים-לאומיים והמעורבים, תלוי בהכרעת הממשלה לאמץ את רעיון שתי המדינות ואת הפרמטר הטריטוריאלי, שלפיו הגבול יתבסס על קווי 67' ועל חילופי שטחים מוסכמים, בסדר גודל של עד 4%. נקווה כי ההנהגות של יישובים אלו יתפכחו במהרה ויגלו אחריות לעתיד תושביהם. עליהן לדרוש מהממשלה להסיר את העמימות המדינית ביחס לעתיד יישוביהם, ובכך לעצור את המגמות של נטישה וקפיאה על השמרים, המכרסמות בהם.

הממצאים מעידים, כי גם ב-2015 כשל מפעל ההתנחלות ביצירת התנאים הפיסיים שיאפשרו לספח באופן חד-צדדי ובניגוד לעמדת הקהילה הבינלאומית את הגדה המערבית או את חלקה הגדול, מבלי לפגוע בחזון הציוני של מדינה דמוקרטית בעלת רוב יהודי. חלק מההתנחלויות אמנם צפויות לשנות במסגרת הסדר קבע את הגבולות של ישראל, אך הן לא יוסיפו

לה ולו מטר מרובע אחד, בשל חילופי השטחים. מתברר שמפעל ההתנחלויות הוא השקעת הנדל"ן הגרועה ביותר בתולדות ההיסטוריה הציונית, אלא אם כן מעדיפים יישובים יהודיים במורדות המערביים של השומרון, על פני היישובים הישראליים שבמערב ובצפון הנגב, ובעמק בית שאן.

ממשלה אחראית צריכה להפיק את המרב מהמציאות הקיימת על ידי חילופי שטחים במסגרת הסכם קבע. מפעל ההתנחלות תרם את חלקו לגיבוש תודעת פשרה בקרב אש"ף והפלסטינים, והביא אותם לקבל את החלטת האו"ם 242, שמשמעותה מדינה פלסטינית רק על 22% משטח ארץ ישראל המנדטורית. התעלמות מהמציאות הנוכחית ומאילוניה, מתוך תקוות שווא שהסמל והחזון יעצבו מציאות רצויה, היא מתכון בדוק להידרדרות לאסון.

27 < החלופה השלישית – מלחמת אזרחים [הארץ, [23/05/16

בתודעת הציבור הישראלי והערבי ובקהילה הבינלאומית התקבעה סברה, שהצדדים, הישראלי והפלסטיני, צועדים בהכרח להכרעה באחת משתי אפשרויות: מדינה אחת, או שתי מדינות לשני העמים. אלא שמימוש כל אחת מאלה אינו יכול להיות המשך טבעי של המציאות, בגלל השוני המהותי והעקרוני בין לבינה. מימושן מחייב היערכות לאומית בסדר גודל של הקמת מדינה. ממשלות בנימין נתניהו, הבורחות זה עשור מהכרעה ונמנעות מההיערכות המתחייבת, מובילות את הצדדים לחלופה שלישית, כאוטית ביסודה.

מימוש רעיון שתי המדינות מחייב היערכות לאומית עתירת משאבים, שתתמודד עם הניסיון שנעשה במשך 50 שנה למחוק את הקו הירוק ולשנות את המציאות הדמוגרפית בגדה המערבית. אף על פי שניסיון זה לא השיג את המטרה הפוליטית — יצירת תנאים לסיפוח הגדה בלי לפגוע בחזון הציוני של מדינה דמוקרטית בעלת רוב יהודי — הוא הצליח לקבוע עובדות בתחומים רבים.

ההיערכות לאפשרות של שתי מדינות אמורה לכלול, בין היתר, פינוי חלק מהמתנחלים וקליטתם בישראל, הכנת ירושלים להקמת שתי בירות, בדגש על משטר מיוחד במקומות הקדושים, מעורבות במנגנון בינלאומי ליישוב סוגיית הפליטים, היפרדות כלכלית, מעבר בין שני חלקי המדינה הפלסטינית, הקמת גבול חדש ומערכת כבישים ומעברים, היערכות מחדשת של צה"ל ותוכנית לניהול תקופת המעבר בין חתימת ההסכם למצב הקבע.

התעקשות נתניהו לשלול את הפרמטרים הידועים לקביעת גבול מוסכם ולא להיענות להצעת הפלסטינים להסכים תחילה על הגבול, מונעת אף מהפלסטינים, הסובלים מיכולת שלטונית מוגבלת, להכין תוכנית אב בהתאם לגבולות העתידיים של מדינת פלסטין.

היערכות למדינה אחת היא קשה יותר. הנה ארבעה אתגרים, שתומכי המדינה האחת וארץ ישראל השלמה לא נתנו את דעתם עליהם: ישראל לא תוכל להימנע מסיפוח רצועת עזה בנוסף לגדה, אם הפלסטינים יסכימו למדינה אחת. אתגר נוסף יהיה הכרעה על מטרות צה"ל ומאפייניו, ועל אופי מערכות הביטחון האחרות. קליטת הרשות הפלסטינית, שהיא בעלת מאפיינים של מדינת עולם שלישי, בכלכלת ישראל, החברה במדינות המפותחות, תחייב היערכות בתחום החינוך, הבריאות, הרווחה ועוד. ולבסוף, יהיה על המדינה האחת להתמודד עם קליטת חלק מהפליטים שישובו לתחומה.

קידוש הסטטוס קוו על ידי נתניהו, מה שמבטיח את שרידותו הפוליטית כראש הממשלה, ודאי שאיננו תוכנית היערכות. גם לא רעיונות הסיפוח החלקי של נפתלי בנט, החסרים כל היתכנות מדינית, ביטחונית, מעשית ומשפטית.

החלופה השלישית הולכת ומתפתחת עקב העדר הכרעה מדינית. חלופה זו היא המשך ישיר של המציאות הקיימת, ועלולה להיכפות על ישראל בנסיבות מסוימות, בהן קריסת הרשות הפלסטינית, התמוטטות מערכות המחיה בעזה, התפרצות אלימה חדשה ושילוב זרועות בין ערביי ישראל לפלסטינים. קשה לשרטט בבהירות את קווי המתאר שלה, אך ניתן לקבוע שיהיו בה מאפיינים של מלחמת אזרחים: אנרכיה

זכות החשיבה

שלטונית חלקית, עקב המתח ההולך ומתפתח בין הצמרת הביטחונית לשרי הממשלה, אלימות ברמה אישית והיומיומית, בהעדר אכיפה משטרתית, מיטוט מעמדו של בית המשפט הגבוה לצדק והתארגנויות מזוינות. כל זה יגרום לפגיעה בכלכלה ובלכידות חברתית, ויזמין מעורבות בינלאומית בדפוס של חרמות, משקיפים ואף סנקציות.

28 < מבחן ז'בוטינסקי [הארץ, 08/04/16]

האם יש אמות מידה מוסריות אוניוורסליות הנכונות לכל אדם וחברה באשר הם? נהוג לחשוב שכן. אלא שבכל הנוגע למוסר בסכסוך הישראלי-פלסטיני, נדמה שהולמת יותר האמירה שהכל יחסי. המוסר מותנה תמיד במגדיר, בהקשר, בזמן, ובסכסוך הזה על אחת כמה וכמה. השינויים הדרמטיים שחלו לאורך השנים במעמד של הצדדים המעורבים ובמאזן הכוחות ביניהם מאז שנורתה "יריית הפתיחה" ב-1917, עם הצהרת בלפור, שינו גם את עמדות הצדדים ואת הערכים המדריכים אותם.

ההחלטה הבינלאומית לאחר מלחמת העולם הראשונה על הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל היתה שונה מהאופן שבו הוקמו אז מדינות חדשות: לפי עקרון ההגדרה העצמית, שבא להבטיח כי הריבונות על ארץ תינתן לתושביה ולא לכובשיה. "פלשתינה-א"י" ניתנה לעם היהודי אף שכמעט כולו חי מחוץ לגבולות הארץ, ואף שהערבים, שהיו יותר מ-90% מאוכלוסייתה, תבעו לממש את שאיפותיהם הלאומיות על אותה חלקת אדמה. ההודאה של ועדת החלוקה ב-1947, כי "עקרון ההגדרה העצמית לא הוחל על פלשתינה בעת הינתן המנדט ב-1922 בשל השאיפה להקים בית לאומי לעם היהודי", נומקה אמנם בסיבות שונות (למשל, שלא התקיימה אז לאומיות פלסטינית נבדלת, או שצורך השעה חייב את הצלת העם היהודי); אך זאב ז'בוטינסקי הוא זה שביקש, באחד ממכתביו ב-1922, להעמיד למבחן מוסרי את התביעה הציונית למדינה, בכדי להציבה על אחד מעמודי היסוד של החברה האנושית ולממש את החלטת הקונגרס הציוני הראשון, שקבע ב-1897 כי "הציונות שואפת להקים לעם היהודי בית בארץ ישראל, שיובטח במשפט העמים".

זכות החשיבה

ז'בוטינסקי קבע שהעם היהודי עומד בשלושת התנאים של מבחן המוסריות המצדיק כינון של מדינה יהודית בארץ ישראל: א. זהו עם ללא ארץ. ב. הקמת המדינה היהודית לא תותיר ללא מדינה משלהם את אלה שהאדמה נלקחת מחזקתם. ג. תביעתו של העם היהודי למדינה בארץ ישראל נשענת על זכויות היסטוריות.

היום, בחלוף מאה, מעניין לבחון דווקא את התביעה הפלסטינית העכשווית להקמת מדינה משלהם בראי "מבחן המוסריות" של ז'בוטינסקי.

התנאי הראשון שמציב ז'בוטינסקי הוא: "האם אתה זקוק לאדמה? אם אינך זקוק לה, אם יש לך די, הרי אז אי אפשר להסתייע בזכויות היסטוריות". הערבים ניסו בתחילת שנות ה-20 להתמודד עם התביעה היהודית למדינה בטענה שאין עם יהודי נבדל הזקוק לאדמה משלו, או כפי שנכתב מאוחר יותר באמנת אש"ף: "היהדות כדת שמימית אינה לאומיות בעלת קיום עצמי, וכמו כן היהודים אינם עם אחד... אלא הם אזרחים במדינות שהם שייכים להן". חבר הלאומים דחה את הטענה הערבית וקבע בכתב המנדט ב-1922, כי "ניתנה בזאת הכרה לקשר ההיסטורי של העם היהודי עם פלשתינה, חכותו לכינון מחדש של ביתו הלאומי בארץ זו".

כאשר מחילים את התנאי הראשון של ז'בוטינסקי על מציאות החיים של הפלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה כיום, מוצאים כי הוא מתקיים גם מתקיים. הם אכן עם היושב בארצו, אך חסר עצמאות מדינית. הטענות של הימין בישראל כי "אין עם פלסטיני" אינן עומדות במבחן המציאות. שהרי עוד ב-1947 הכיר בן גוריון בכך וקבע: "בוודאי יש ליישוב הערבי בארץ זכות להגדרה עצמית ושלטון עצמי, לא נעלה על דעתנו לקפח זכות זו

או להמעטה". בהחלטת החלוקה באותה שנה הכיר ארגון האו"ם בזכות של הערבים למדינה עצמאית במולדתם וב-2012 קיבל לשורותיו את פלסטין כמדינה משקיפה.

התנאי השני שמציב ז'בוטינסקי ב"מבחן המוסריות": "ואפילו אתה זקוק לאדמה, האם אותו עם, שמחזקתו אתה תובע מנה, יוכל לוותר על אותה מנה: שמא תביעה זו תשאיר אותם ללא אדמה?".

התשובה של ז'בוטינסקי מושתתת על הטענה כי העם הנתבע לוותר על חלק מאדמתו הוא העם הערבי כולו, השולט ביותר מ-99% מהשטחים הלא-טורקיים באימפריה העותמאנית. בעדותו בוועדת פיל ב-1937, חזר ז'בוטינסקי על עמדה זו: "...אינני מכחיש, שתוך כדי תהליך זה ייהפכו הערבים, בהכרח, למיעוט בארץ ישראל זו. אבל מכחיש אני שזה הוא סבל. אין זה סבל בשביל שום אומה אשר יש לה עתה כל כך הרבה מדינות לאומיות, ועוד תיתוספנה לה מדינות רבות בעתיד. חלק אחד, ענף אחד, של אותו גזע, ולאו דווקא גדול ביותר, יצטרך לחיות במדינה השייכת לזולתו". ל"ענף" זה, קרי לערביי א", הבטיח ז'בוטינסקי עוד קודם, ב-1923, כי "את הרחקתם של הערבים מארץ ישראל הנני חושב לבלתי מתקבלת על הדעת בהחלט; בארץ ישראל תמיד ישבו שני עמים... הנני מוכן להישבע בשמנו ובשם צאצאינו שלא נפר לעולם שיווי זכויות זה, ולא נעשה ניסיון לדחוק את רגליו של מישהו".

בהקשר זה, ז'בוטינסקי מתעלם מהעובדה כי המרחב הערבי כולו, שהובטח לחוסיין בן עלי מחיג'אז כי יהפוך לממלכת הערבים, חולק למדינות בצורה מלאכותית לפי האינטרסים של הבריטים והצרפתים. לכן הוא אף רואה בתביעה של ערביי

זכות החשיבה

פלשתינה מידה מסוימת של חמדנות, וכותב "מובן בהחלט שערביי ארץ ישראל היו מעדיפים שפלסטין תהיה המדינה הערבית הרביעית או החמישית או השישית... אך כשטענת הערבים מוצגת מול תביעתם של היהודים להצלה, הרי דומה הדבר לתיאבון היוצא לטעון נגד רעב".

דווקא קבלת רעיון החלוקה של "פלשתינה — א"י" על ידי התנועה הציונית ב-1937, ואימוץ החלטת החלוקה של האו"ם ב-1947, הן שמספקות לציונות ציון "עובר" בהקשר לתנאי השני של ז'בוטינסקי. שהרי, הקמת המדינה היהודית על חלק מן האדמה בלבד (55%) מותירה בידי ערביי הארץ את "המנה" שלהם (45%). לפיכך, כל ניסיון של מפלגות הימין כיום לתבוע בעלות על ארץ ישראל כולה מעניק להם מיד ציון "נכשל" במבחן המוסריות של ז'בוטינסקי.

הטענה של הימין, כי "יש להם, לפלסטינים, 22 מדינות ערביות שהם יכולים להתיישב בהן", אינה עומדת במבחן המציאות. מדינות ערב שהתגבשו בלאומיותן האזרחית עד 1948, מסרבות לקבל אליהן את הפלסטינים (למעט ירדן עד 1988) ולהעניק להם אזרחות, ואיש אינו מנסה לכפות זאת עליהן. גם הטענה כי ירדן היא פלסטין אינה מחזיקה מים. כי אם זה היה כך, על ישראל לספח מיד את השטחים ולהעניק על פי כתב המנדט לכל הפלסטינים אזרחות ישראלית, ואף לקבל את כל הפליטים הפלסטינים שבמדינות ערב האחרות, כפי שהובטח על ידי ז'בוטינסקי. קרי, סופה של המדינה היהודית.

גם בצד הפלסטיני, העמדות ביחס לתנאי השני, דומות היום לעמדות הישראליות. העמדה הרשמית של אש"ף, נציגו המוכר של העם הפלסטיני, היא לעצמאות מדינית בשטחי הגדה

וברצועת עזה בלבד, כפי שהתבטא מחמוד עבאס בראיון לאל-ערבייה ב-2008: "אבדה הזדמנות החלוקה של 1947, ולפניה אבדה הזדמנות החלוקה של ועדת פיל. אך איננו רוצים לאבד הזדמנות נוספת. לפיכך קיבלנו את חלוקת 1948 ו-1967, שאיננה כוללת יותר מאשר 22% מפלסטין ההיסטורית". אחרים בין הפלסטינים ובראשם תנועת חמאס, סבורים כי אין די באלו; לטובת הפליטים הם מבקשים את "פלסטין" כולה, מהים ועד הנהר, כפי שהסביר ב-2007 אבו מרזוק, סגן ראש הלשכה המדינית של חמאס: "מדוע צריך משהו להכיר ב'זכותה' של ישראל להתקיים, כאשר היא מעולם לא הכירה בפשעים הבסיסיים של רצח וטיהור אתני ככלים שבאמצעותם השתלטה על העיירות והכפרים שלנו, המשקים והפרדסים שלנו, והפכה אותנו לאומה של פליטים?... אלה אינן שאלות ריקות, והסירוב שלנו לזנוח את קורבנות 1948 ואת צאצאיהם אינו סרבנות לשמה". כלומר, חמאס, המבקש לשלול מהעם היהודי את מדינתו נכשל בתנאי השני של מבחן המוסריות של ז'בוטינסקי. אש"ף, לעומת זאת, מקבל ציון "עובר".

ובאשר לשאלה השלישית, הבוחנת את מוסריות התביעה הציונית כותב ז'בוטינסקי: "רק אם זה בסדר {(אם מתמלאים שני התנאים הראשונים, ש"א)} בא תורה של השאלה השלישית — זכויות היסטוריות כסיוע לתביעה על פיסת ארץ מסוימת, זוהי, חושב אני, נקודת הראות המוסרית של תביעתנו". ההכרה בזכויות ההיסטוריות של העם היהודי בא"י על ידי הקהילה הבינלאומית היתה רחבה ומלאה. קומבו, איש משרד החוץ הצרפתי, כתב ב-1917: "יהיה זה אך מן הצדק והפיצוי, לתמוך, בעזרת המעצמות, בהחייאתו של הלאום היהודי על אותה ארץ ממנה גורש לפני מאות בשנים". צ'רצ'יל, שר המושבות דאז הוסיף ב-1919, כי "זה צודק לחלוטין, שהיהודים הפזורים בעולם

זכות החשיבה

כולו, יהיה להם מרכז לאומי ובית לאומי, שבו יוכלו להתאחד. והיכן יכול הדבר להיות אם לא בארץ ישראל, שאליה הם קשורים למעלה מ-3,000 שנה בקשרים כה עמוקים וקרובים?", ואילו חבר הלאומים אישר פה אחד את ה"הכרה בקשר ההיסטורי של העם היהודי עם פלשתינה".

והיכן עומדת להם זכותם של ערביי ארץ ישראל בארץ? הם, שמוסכם כי היו רוב מוחלט בארץ בעת יצירת הסדר החדש שלאחר מלחמת העולם הראשונה — זוכים להכרה בינלאומית מ-1947 ואילך.

בהחלטת החלוקה ב-1947 נכתב: "רק באמצעות החלוקה יכולות שתי השאיפות הלאומיות המנוגדות הללו לבוא לידי ביטוי ממש...". ב-1988, לאחר הכרת אש"ף בהחלטה 242 של מועצת הביטחון, מקבעת סדרת החלטות של האו"ם את זכות הפלסטינים למדינה עצמאית על 22% משטח ארץ ישראל המנדטורית.

אז מה היה לנו כאן? שלושה עקרונות מוסריים, אובליסקים של צדק, שעליהם מסתמך האב-המייסד של הציונות הרוויזיוניסטית בבואו להצדיק את זכותם של היהודים בארצם; ועתה, כמאה שנה מאוחר יותר, ניסיון מחשבתי במאמר זה להחיל את אותם שלושה עקרונות על מציאות חייהם של הפלסטינים. המסקנות מניסיון זה מובילות בהכרח לפתרון של פשרה, שיתיר כל צד וחצי תאוותו בידו. ועוד מסקנה חשובה: המתנגדים בשני הצדדים לפתרון כזה בטענות משיחיים, והטענות "כולה שלי", בשל פרשנות כזו או אחרת, רחוקים ת"ק פרסה מהמוסריות שהיתה כה חשובה בעיני ז'בוטינסקי, הנדרשת כיום — בדיוק כמו אז — ליישוב הסכסוך.

29 < "ירושלים המאוחדת" – לא כל מה ששורד הופך בהכרח לנכון וצודק [המכון הישראלי לדמוקרטיה, 15/03/16]

"תוספת שטח מרבי שייכלל בירושלים ואשר יאפשר את התרחבותה של ירושלים לכרך גדול. אם יתברר בעתיד שהפרחנו בהכללת שטחים ואוכלוסייה, ניתן יהיה להפריד בין השטח המוניציפלי של ירושלים לבין אזור חיצוני בסטטוס של מועצה אזורית". זו הייתה תשובתו של האלוף רחבעם זאבי ("גנדי") לשאלתו של שר המשפטים יוסף שפירא על שיקולי הועדה לקביעת הגבול העירוני החדש של ירושלים המאוחדת, שהעידה על היעדר עבודת תכנון מעמיקה למהלך היסטורי זה. ועדה זו, תוך 17 ימים בלבד, ללא עבודת מטה ראויה, בחרה להוסיף 64 קמ"ר מהגדה המערבית, עם 22 כפרים פלסטינים לירושלים המזרחית, שהשתרעה עד 1967 על 6 קמ"ר וכללה 6 שכונות בלבד.

העתיד הגיע ומתחווך כי אכן הפרחנו. מדיניות כוחנית, קצרת ראות מדינית, כלכלית וחברתית שהתבסמה מאדי הניצחון הצבאי במלחמת ששת הימים ומ"שיכרון הכוח" שאפף את הנהגת המדינה, הולידה את הפירות הבאושים עמם מתמודדת כיום החברה בישראל בכלל ובירושלים בפרט. המציאות הנוכחית ב'ירושלים המאוחדת' מתאפיינת במגמות ביטחוניות, כלכליות וחברתיות שליליות הפוגעות בכלל תושביה והמאיימות להפוך את בירת ישראל לעיר בעלת רוב יהודי קלוש, ענייה להחריד ומוכת טרור.

זכות החשיבה

דיוני הממשלה ב-1967 מראים כי לנגד משרטטי התוואי החדש עמדו חמישה יעדים מרכזיים שבהשגתם ראתה ישראל משקל נגד לחסרונות שבספוח כפרים ואוכלוסייה פלסטינית שמעולם לא היו חלק מירושלים (אנה חזן, 1993). בחינתם כיום מראה כי ישראל כשלה בהשגת כול היעדים ונותרה רק עם החסרונות שבספוח המופרז, שהלכו והתעצמו עם השנים.

העיקרון הראשון והחשוב ביותר היה דמוגרפי טריטוריאלי - לספח לירושלים שטחים נרחבים, אך להימנע מלכלול בתחום העיר מחנות פליטים וכפרים ערביים המאוכלסים בצפיפות, על מנת לשמור גם בעיר המורחבת על רוב יהודי מוצק. מספר הפלסטינים שהפכו לתושבי ירושלים, ומכאן גם לבעלי תעודות זהות ישראליות, הגיע בן לילה ל 69,000 נפש שהיוו 26% מאוכלוסיית ירושלים. מאחר שהסיפוח השטח נועד לאפשר בניית שכונות יהודיות, נלוותה אליו הפקעה של 24,500 דונם מתוך 70 אלף הדונמים שסופחו, ועליהם נבנו בסיוע ממשלתי 51,000 יחידות דיור עבור יהודים ורק כ- 600 עבור פלסטינים. שאר השטח התמלא במהירות באוכלוסייה פלסטינית באמצעות בנייה לא חוקית של כ-20 אלף יחידות דיור. כיום מניין הפלסטינים עומד על 316 אלף נפש המהווים למעלה מ-37 אחוזים מאוכלוסיית העיר. זוהי מגמה מתמשכת שכבר ב-2005 התריע ראש המועצה לביטחון לאומי, האלוף במיל' גיורא איילנד, בפני ראש הממשלה שרון ש "לאור התחזיות הדמוגרפיות...יש משמעות גדולה מתי נלך להסדר הקבע, רצוי שלא נגיע למצב שבו נלך להסדר קבע כאשר מחצית מהתושבים בבירה הם פלסטינים". השבתם של הכפרים הללו למעמדם המונציפאלי הקודם, כפי שהיחמה מציעה, יסיר באחת את האיום באובדן הרוב היהודי בירושלים המתקיים מאז 1870.

היעד השני היה להפריד כלכלית בין ירושלים לבין אזורי הגדה המערבית. בפועל, בהעדר כל מכשול פיזי בין ירושלים לגדה המערבית במשך ארבעה עשורים, מזרח ירושלים נשארה הליבה האורבנית והכלכלית של הגדה. עם הקמת המכשול מסביב לירושלים, יצרה ישראל במו ידה מגמות הפוכות לאינטרסיה. היא אסרה על כניסת פלסטינים מהגדה לירושלים ובכך הביאה לקריסה כלכלית של העסקים למיניהם במזרח ירושלים ודחפה את הפלסטינים לעבודה מערבה, במקצועות השונים מתחום התמחותם שהיה מסחר לסוגיו. מהלך שגרם לגידול של מאות אחוזים במספר המועסקים במערב העיר. חיבורם מחדש של הכפרים הפלסטינים לגדה המערבית ישקם את כלכלתם, יבלום את המגמות הקיימות ויביא להיפוכן באמצעות חזרת הפלסטינים למקצועות המסורתיים והמועדפים על ידם באזור מגוריהם.

העיקרון השלישי היה אסטרטגי ביטחוני. מכיוון שהעוסקים בנושא היו בטוחים שהגבולות שהם מסמנים יהיו גבולות המדינה בעתיד הקרוב, הם ביקשו להכליל בתוך הגבולות האלה חלק ניכר מרכזי ההרים המקיפים את ירושלים. בפועל, במשך השנים בנתה ישראל על הרכסים הללו שכונות חדשות: רמות אלון ורמת שלמה בצפון וגילה בדרום. כך שכיום הר גילה מדרום לירושלים (השייך למועצה האזורית גוש עציון), נבי סמואל מצפון ומשלטי מעלה אדומים ממזרח, הנמצאים כולם מחוץ לגבולות הסיפוח, הם השולטים טופוגרפית על העיר שהתרחבה. השאיפות הלאומיות של הפלסטינים במזרח ירושלים והפלייתם המתמשכת הניעו גלי אלימות וטרור קשים מצידם.

זכות החשיבה

היה זה ראש הממשלה והרמטכ"ל לשעבר, אהוד ברק, שהבין כי לא ניתן להתעלם מכך ובשנת 2000 אישר תוכנית שהוגדרה כך "מדובר בפתרון יעיל, אבל לא מוחלט...הוא כולל שתי חומות בירושלים: האחת מדינית, סביב לעיר הרחבה, כולל מעלה אדומים גוש עציון וגבעת זאב. השנייה ביטחונית, בין רוב השכונות הפלסטיניות לעיר המערבית, ובין השכונות הישראליות במזרח ירושלים ולאגן הקדוש, עם מעברים מבוקרים בתוך העיר". הצבת המכשול החדש המוצע בין הכפרים הפלסטינים לירושלים ימנע מעבר של מפגעים לשכונות הישראליות ויאפשר למשטרה הפלסטינית לאכוף חוק סדר במ בתאום עם צה"ל זרועות הביטחון.

העיקרון הרביעי היה לכלול בתחומי העיר מיתקנים חשובים, כגון שדה התעופה בעטרות, בית המטבחים בשועפאת ובית הקברות בהר הזיתים. בפועל, שדה התעופה אינו מופעל מסיבות כלכליות מאז קיץ 2000 וחסרונו אינו מורגש. בית המטבחים הפסיק אף הוא לפעול, והקבורה בהר הזיתים חדלה כמעט לחלוטין.

העיקרון החמישי היה להתחשב בבעלויות על קרקעות ובהסדרים קודמים, בעיקר כשמדובר באדמות שהיו בבעלות יהודית, כמו באזור נווה יעקב. בפועל סופחו שטחים שהיו בתחום העיריות של בית לחם, בית ג'אלה ואל בירה מששליש מתוכם הופקע. השבת האדמות שנותרו לשליטת הכפרים והרשות הפלסטינית תאפשר את פיתוחן בעבור הפלסטינים.

עלינו להכיר בעובדה כי למרות 49 שנות "איחוד" ירושלים ו"הבטחתו" של אבא אבן למזכ"ל האו"ם ב-1967 "להשוות

שירותים לכל התושבים", מזרח ירושלים הערבית מופלית לרעה ומתנהלת בפועל כמעט בנפרד ממערב העיר ומהשכונות היהודיות במזרחה, במרבית תחומי החיים: 50% משטחי מזרח ירושלים סובלים מבעיות ברשת המים והניקוז וכ 160,000 מהתושבים הערבים לא מחוברים או מחוברים באופן לקוי לרשת המים, וכן חסרים 70 ק"מ של צינורות ביוב. ל 50% משטחי מזרח ירושלים אין תוכניות מיתאר מותאמות, מפורטות ומאושרות, מה שמקשה לתכנן מערכות כבישים ותשתיות ומעכב מתן אישורי בנייה האמורים להינתן על פי תוכניות מיתאר. מאז 1967 הנפיקה עיריית ירושלים פחות מ 4,000 היתרי בנייה לפלסטינים, שמכוחם נבנו כ 8,000 יחידות דיור במזרח ירושלים. ב 1967 היו במזרח ירושלים 12,500 יחידות דיור, ואילו היום ישנן למעלה מ 40,000; במילים פשוטות, 50% מיחידות הדיור של הפלסטינים נבנו ללא היתר.

עד הקמת החומה שניתקה את הגדה המערבית ממזרח ירושלים, אפשר היה לקבוע כי למרות גישתו החופשית כמעט של כוח עבודה ערבי לשוק התעסוקה היהודי בירושלים, בשני חלקי העיר התקיימו שני שוקי תעסוקה סקטוריאליים. כך גם בתחום התחבורה והחינוך עד היום. שני שלישים מן המשפחות הערביות נמצאות מתחת לקו העוני - אוכלוסייה שנכללים בה 85% מן הילדים הערבים בעיר. למעלה מ 1,600 כיתות לימוד חסרות במיגזר הערבי בעיר, והנשירה מבתי הספר הערביים עומדת על 40%.

הפלסטינים משלמים מיסים ומקבלים תשלומי העברה של המוסד לביטוח לאומי הניתנים לכל תושב ישראלי, אבל הם פונים לרשויות הממלכתיות הישראליות רק אם אין להם חלופה

זכות החשיבה

אחרת. יחד עם זאת, שירותי העירייה המוענקים לפלסטינים נופלים באורח דרמטי מאלה של היהודים. למרות העובדה ש 37 אחוזים מתושבי ירושלים הם פלסטינים, רק 12 אחוזים מתקציב העירייה מושקעים בשכונות הפלסטיניות.

כפי שמוכיחים סקרי דעת הקהל, וכפי שעולה מן ההתנהגות היומיומית, התושבים הפלסטינים במזרח ירושלים אינם רואים את עצמם קשורים למוסדות הפוליטיים של מדינת ישראל ולא למוסדות העירוניים שלה, חאת מפני שמוסדות אלה פועלים על בסיס החוק לתיקון פקודת העיריות (מס' 6) תשכ"ז 1967, שאינו מקובל עליהם. רק מיעוט מבוטל של 13,000 איש מקרב האוכלוסייה הערבית ניצלו את האפשרות לבחור באזרחות ישראלית בהמשך למעמד של תושב ישראל. נתוני משרד הפנים מלמדים כי בעשור האחרון קיבלו אזרחות מלאה 3,374 פלסטינים.

אחוז השתתפותם של הפלסטינים תושבי העיר בבחירות לעיריית ירושלים הוא זעום. בבחירות ב 2008, שבהן זכה ניר ברקת, שיעור ההשתתפות עמד על 1.7% בלבד (2,200 מתוך 132,000 בעלי זכות בחירה). ב-2013 שיעור זה ירד ל-0.7 אחוז בלבד. מנהיגי הציבור הפלסטיני דוחים בעקביות אפילו את הרעיון לקרוא לפלסטינים להצביע למען רשימה משותפת של ישראלים ופלסטינים, שתדגול במתן זכויות פוליטיות לתושבי מזרח העיר ובהפיכתה לבירת המדינה הפלסטינית.

את יחסה המפלה של ישראל לפלסטינים במזרח ירושלים היטיב לסכם זאת ראש הממשלה לשעבר, אהוד אולמרט, שכיהן בזמנו כראש עיריית ירושלים, בראיון שנתן ביום ירושלים במאי 2012.

"מבחינות רבות אני חושב שירושלים מתקדמת", אמר אולמרט, ומייד סייג "אני מדבר על ירושלים שהיא מערב ירושלים. אני מתכוון לשכונות שבהן גרים יהודים, גם במה שלא היה חלק מהעיר עד 1967. במה שקשור לחלקים אחרים של ירושלים, שבהם לא גרים יהודים, אין שינוי גדול. הגעתי למסקנות עצובות מאוד לגבי עתידה של ירושלים כעיר מאוחדת [...] אף ממשלה ישראלית מאז 1967 לא עשתה אפילו אפס קצהו של מה שנדרש כדי לאחד את העיר באופן מעשי. [...] גם הממשלה שאני עמדת בראשה לא עשתה את כל מה שהיה צריך כדי להפוך את ירושלים לעיר מאוחדת. אומנם השקענו בירושלים, אבל במודע השקענו בעיקר במערב העיר ובשכונות החדשות כמו הר חומה, פיסגת זאב, רמות וגילה, ונמנענו מלהשקיע באזורים שאני חושב שבעתיד לא יהיו חלק מירושלים שתהיה בריבונות מדינת ישראל."

במילים אחרות, איחוד העיר מבחינתה של ישראל היה איחוד של אדמות ואתרים אבל לא איחוד של תושבים. לכן, עתידם המדיני, כלכלי וחברתי של הפלסטינים צריך להינתן בידם בכפוף ללמצב הביטחוני ולתהליך המדיני.

לבסוף, איחוד ירושלים בכלל והחוקיות של שלטון ישראל במזרח העיר בפרט לא זכו להכרה מצד שום מדינה בעולם. באו"ם, בקהילה האירופית ובפרלמנט המצרי התקבלו החלטות השוללות את מעמדה של ירושלים המאוחדת כבירת ישראל. האו"ם מגנה בעקביות את ישראל על מעשיה החד צדדיים בירושלים. לפיכך, כול מהלך בדומה לתוכנית המוצעת אשר מסיר את השליטה הישראלית משטחים שנכבשו במלחת ששת הימים אינו מאיים על מעמדה המדיני של ישראל אלא ההיפך.

זכות החשיבה

על החברה בישראל להפנים את העובדה כי לא כול מה ששורד כבר 50 שנה הופך אותו בהכרח לנכון, צודק או יפה. לא ניתן לספח שטח מבלי לספח את התושבים החיים בו ולהעניק להם את מלוא הזכויות. כמו כן, לא ניתן להפריד בין התושבים למאווייהם הלאומיים. עמדתם, התנהגותם של הפלסטינים במזרח ירושלים מזה עשורים מעידה על רצונם להיות תושבי הבירה של המדינה הפלסטינית. הפרדת הכפרים המוצעת משרתת בצעד נוסף את היעד הזה, כמו גם את האינטרסים של מדינת ישראל.

"התנועה למען הצלת ירושלים היהודית" אינה מתיימרת להציג תוכנית ללא חסרונות כלל, אך היא מתייחסת למגמות הקיימות המאיימות על עתידה של בירת ישראל ומבקשת בתוכנית המוצעת לבלום אותם ואף להפכם. הסיכונים שבתוכנית בטלים בשישים לעומת הסיכונים במציאות הנוכחית, ויש ביתרונות התוכנית בכדי להניע בעתיד את הצדדים לצאת מהקיפאון המדיני. על ממשלת ישראל לנקוט במהלכים אלו טרם תתממש הצהרתו של קולק לברק טרם קמפ דייוויד 2000: "הממשלה שלך, כולם שיכורים. יום אחד הם יתפכחו, אבל זה יהיה מאוחר מדי."

30 < צאו מקיבעון הגושים [הארץ, 10/03/16]

מרגע שמושג מתגבש בשיח הציבורי, קשה מאוד לשנות אותו. לפעמים התגבשותו משקפת חוסר מחשבה, לפעמים כוונת מכוון, לפעמים קיפאון מחשבתי ולפעמים כל אלה חוברים יחד. לעובדה שלמדינת ישראל אין גבולות קבע יש השפעה רבה על התנהלותה בתחום המדיני, בהקשר של יישוב הסכסוך עם הפלסטינים. במסגרת הניסיונות להסכים על גבולות המדינה התגבש המושג "גושי ההתיישבות" לכדי מאובן של איש אין כוח לנתץ. מושג זה, המתייחס ליישובים יהודיים בגדה הקרובים זה לזה, נהפך בשני העשורים האחרונים לעיקרון מסדר בכל תוכנית מדינית מוצעת: כך היה בכל פרקי המו"מ שהתקיימו עד היום, וגם במהלכים החד-צדדיים שישראל נקטה.

תוכנית ההתנתקות מעזה ומצפון השומרון ב-2005 היתה ראשיתו של תהליך, שבו ביקש ראש הממשלה אריאל שרון לפנות את רוב היישובים המבודדים ולרכז את ההתיישבות ב"גושים". אהוד אולמרט, שהחליפו, ביקש ב-2006 להשלים את המהלך באמצעות "תוכנית ההתכנסות", שעיקרה היה ריכוז היישובים היהודיים ממערב לתוואי גדר ההפרדה.

ב-2008, במסגרת תהליך אנאפוליס, המשיך אולמרט את קו המדיניות שהתחיל אהוד ברק ב-2000, והציע לפנות את היישובים המבודדים, לספח את גושי ההתיישבות ותמורתם לתת לפלסטינים שטחים בתוך הקו הירוק. באחרונה הכריז ראש הממשלה בנימין נתניהו על עבודות להשלמת גדר ההפרדה שתגן על "הגושים", וגם יו"ר האופוזיציה, יצחק הרצוג, קרא להיפרדות על בסיס "הגושים".

זכות החשיבה

מדינות שוחרות שלום שואפות לקבוע את גבולותיהן באופן שיבטיח יציבות ביחסיהן עם שכניהן, אין כל טעם לקבוע קווים המערערים יציבות זו; גבולות, כך יודע כל הורה, חייבים להיות ברורים, בהירים והגיוניים, ולשרת מטרה ארוכת טווח. לא כך מתנהלת ישראל ביחס ל"גושים", ולהשפעתם על הגבול העתידי שלה ועל יחסיה עם המדינה הפלסטינית העתידית.

אם בוחנים את התהוות מושג "הגושים", הרי ברור שהוא משקף את התפתחות האינטרסים קצרי הטווח של ישראל בגדה, המונעים מפוליטיקה פנימית, ומתעלם לחלוטין הן מהאינטרסים של התושבים הפלסטינים ומההשלכות על יכולתם לקיים מדינה בעתיד, והן מהאינטרסים ארוכי הטווח של ישראל, ומיכולתה לשמור על יציבות הגבול העתידי.

השימוש התכוף במושג "גושים" קיבע את ההתייחסות אליו כאל אקסיומה, מעין עובדה מוגמרת ובלתי ניתנת לערעור, כאילו מדובר באזורים שאינם ניתנים לפינוי. לא ההווה עיצבה, במקרה זה, את התודעה, אלא להפך, התודעה מנסה לעצב את המציאות, שחלקנו מדמיינים לעצמנו, חזאת ללא כל היגיון ביטחוני, כלכלי, דמוגרפי או מדיני. מסיבה זו ממשלות נתניהו האחרונות ממשיכות לבנות את רוב יחידות הדיור החדשות ביישובים המבודדים, במטרה להפוך אותם ל"גושים", אשר התקבעו בשיח הציבורי כמרחב שיש לשמור עליו מכל משמר, אף שרוב הציבור אינו מכיר אותם כלל. מין אתרוג מושגי שכזה.

ראשיתו של המושג "גושים" בתוכנית "חמשת האגרופים", שהגה שר הביטחון משה דיין ב-1968, שנבעה בעיקר מהצורך הביטחוני לשלוט ב"גב ההר" — המאוכלס בצפיפות על ידי הפלסטינים. דיין הציע להציב "אגרוף", שכלל בסיס צבאי, עיירה

ויישובים חקלאיים, בצמוד לכל אחת מחמש הערים הפלסטיניות המרכזיות, שהיו מרכזים פוליטיים וכלכליים של הגדה: ג'נין, שכם, רמאללה, בית לחם וחברון. המטרה היתה לאפשר תגובה מיידית להפרות סדר ולפעילות טרור, או במקרה של איום ביטחוני רחב יותר — לבתר את הגדה לכמה חלקים (כל ה"אגרופים" ממוקמים לאורך כביש 60, החוצה את הגדה לאורכה). תוכנית זו נדחתה על ידי ממשלת לוי אשכול.

ממשלת אשכול בחרה ב-67' לאמץ את "תוכנית אלון", שעיקרה התיישבות יהודית ב"מרחבי ביטחון" ולא ב"גושים". התוכנית יושמה תחילה בבקעת הירדן לאחר שזו התרוקנה מתושביה הערבים שברחו לירדן, ובהמשך גם סביב ירושלים ("המשולש הגדול" של ירושלים, שלימים נקרא גם "עוטף" ירושלים). כוונת התוכנית היתה קודם כל לספק ביטחון, אולם בשלב שני היא נועדה גם לספח את המרחבים האלה, ולקבוע את הגבול החדש של ישראל לאורך נהר הירדן.

בספטמבר 1977, לאחר חילופי השלטון, שרון, שכיהן כשר החקלאות, הביא לאישורה של ממשלת בגין הראשונה את תוכניתו החדשה. בדומה ל"תוכנית אלון", גם תוכנית זו נועדה לחזק את הביטחון, ואף הוסיפה לבקעת הירדן את "מרחב הביטחון" המערבי שממזרח לקו הירוק. ואולם, בניגוד לממשלות המערך, שרון ובגין שאפו לכך שבסיומו של התהליך הגדה תהיה חלק ממדינת ישראל ובריבונותה.

באוקטובר 1978 הכין ראש החטיבה להתיישבות אז, מתתיהו דרובלס, תוכנית מפורטת ליישום תוכנית שרון. הוא טען כי "רצועת התנחלויות באתרים אסטרטגיים מגבירה הן ביטחון פנימי הן חיצוני, ובנוסף מגשימה את זכותנו לארץ ישראל".

זכות החשיבה

לפיכך, "פריסת ההתנחלויות חייבת להתבצע לא רק סביב התיישבויות מיעוטים (פלסטינים, ש"א), אבל גם ביניהן, זאת בהתאמה למדיניות ההתנחלויות שאומצה בגליל ובאזורים אחרים של המדינה". לשם ביתורו המוחלט של רצף ההתיישבות הפלסטיני ויצירת התנאים לסיפוחה של הגדה נקבעו לא פחות מ-22 גושים, שחלקם אף כלל יישובים שייבנו ממערב ל"קו הירוק", על מנת להעלימו.

הסכם אוסלו טרף את החזון של חסידי ארץ ישראל השלמה לזמן מה, וב-1997 השיקה החטיבה להתיישבות תוכנית חדשה בשם "מערכי העל". מערכים אלה החליפו שוב את תפישת "הגושים", זאת תחת הדירקטיבה המדינית של ראש הממשלה נתניהו, שכתב: "תוכנית האוטונומיה תחת שליטת ישראל היא החלופה היחידה למניעת הסכנות הללו, הצפונות בתוכנית 'השלום' של הסכם אוסלו" ("מקום תחת השמש", 1995). התוכנית כללה חמישה אזורים התיישבות יהודית, שהשתרעו על כ-60% משטח הגדה, והותירו לרשות הפלסטינית את שטחי A ו-B בלבד.

המשא ומתן על הסדר הקבע בשנים 1999–2000 (בקמפ דייוויד ובטאבה), תוואי גדר ההפרדה שנבנתה ב-2002–2007, והמו"מ באנאפוליס ב-2008, הושפעו כולם מהחשש מפני פינוי יישובים יהודיים, חשש שעיצב באופן שונה מבעבר את מטרות ה"גושים", את גבולותיהם ואת מספרם. ברור שאין זה משנה אם ננקטו צעדים חד-צדדיים או הוצעו הצעות במו"מ — בשני ערוצי הפעולה ב-20 השנים האחרונות מושג "הגושים" נשאר מאובן, ואין מי שינסה להתאימו למטרה של השגת גבול יציב בהסכם שייחתם בעתיד.

היעד של ברק, שרון ואולמרט, כמו גם של נתניהו, היה למנוע פינוי של מספר רב של ישראלים הגרים מעבר לקו הירוק. לשם כך הם שירטטו גבולות שיצרו שבעה "גושים" ו"אצבעות" שהם ברובם מדומיינים, וחסרי כל היגיון מרחבי או גיבוש יישובי; כל הגיונם הוא בניסיון ליצור רציפות טריטוריאלית מלאכותית לישראל. מיותר לציין שגושים אלה מתעלמים לחלוטין ממרקם החיים הפלסטיני או הישראלי.

כך למשל, "אצבע" אריאל, הנמתחת על פני 21 קילומטרים, מהקו הירוק מזרחה, והתאומה שלה, "אצבע" קדומים, שאורכה 23 קילומטרים — הכוללות יישובים יהודיים ממועצות מקומיות ואזוריות נפרדות ושונות — מבתרות לחתיכות את הרצף הפלסטיני בשומרון. העיר מעלה אדומים זכתה ל"גוש" המכפיל את שטחה פי שישה רק כדי לבתר את הגדה לשניים; גוש זה כולל את היישובים כפר אדומים ועלמון, השייכים בכלל למועצה האזורית מטה בנימין. והכללת ההתנחלות הקטנה בית חורון ב"גוש" גבעת זאב, מסכלת את אפשרות הפיתוח של רמאללה רבתי מערבה.

לפני כמה שנים אמר נתניהו: "ה'גושים' שלי הם לא ה'גושים' של השמאל", ולפני שנתיים הוא אף הוסיף לתוכניתו המדינית עוד שני "גושים", או שתי "אצבעות", לשבעת הגושים של אולמרט וברק, המבתרים את הרצף הפלסטיני, הפעם באזורים שליד רמאללה (עופרה-בית אל) וחברון (קרית ארבע).

ההתקבעות של ישראל על "הגושים" פוגעת באינטרס שלה עצמה בטווח הארוך — השאיפה לגבול יציב. על ישראל להגדיר את קו ההיפרדות שלה מהפלסטינים בהסכם קבע, או במסגרת תקופת מעבר, באופן אחר מתפישת ה"גושים" המדומיינים. עליה

זכות החשיבה

להציג הצעה לקו גבול חדש, שימנע יצירת נקודות חיכוך מיותרות ושיבוש של מרקם החיים הפלסטיני, ויבטיח את משטר הגבול "הנושם" והפתוח החיוני לשני הצדדים. עליה להציע כי יסופחו רק יישובים יהודיים שלא יפגעו במערך ההתיישבות הפלסטיני ובמרקם חיי תושביו, תוך יצירת קו גבול קצר וביטחוני. כך למשל אפשר לקבוע כי רק יישובי "השורה הראשונה" יסופחו לישראל. קרי, רק יישובים שבינם לבין הקו הירוק אין יישובים או תשתיות פלסטיניים. מבדיקה פשוטה ניתן לראות שקריטריון זה יאפשר לישראל להשאיר בבתיהם ותחת ריבונותה כ-75% מהישראלים הגרים מעבר לקו הירוק, זאת באמצעות חילופי שטחים בהיקף 3%, תוך קיצור קו הגבול שהוצע על ידי ישראל כמה פעמים בעבר, מכ-760 קילומטרים לפחות מ-450 קילומטרים (אורכו של הקו הירוק הוא 313 קילומטרים). גם אם במהלך זה ישראל תידרש להתמודד עם פינוי של מספר גדול יותר של ישראלים, הרי שמחיר זה בטווח הקצר בטל בשישים למול ההשלכות ארוכות הטווח של קו גבול ארוך, מפותל, פוגעני ורווי נקודות חיכוך.

מושג "הגושים" התפתח בהתאם למטרות המשתנות שביקשה ישראל להשיג, אבל בשני העשורים האחרונים הוא התקבע באופן שמזיק לה. יש להבין שאינו "תורה מסיני". חשוב מכך, אם ישראל תמשיך לטפח את ההגדרה הנוכחית שלו, ולא תעדכן ותעצב אותו בהתאם לרעיון שתי המדינות, היא תזרע במו ידיה את זרעי חוסר היציבות בגבולה עם הפלסטינים. בעוד שתפישת "הגושים" עלולה לגרור את ישראל אל מעגל האלימות המוכר והבלתי נגמר שממנו היא מתאמצת כל כך להתנתק, החזרה למתיחת "קווים" פשוטים וברורים תדגיש את האינטרס הישראלי, ורק היא תתרום ליציבות הגבול שאנו מייחלים לה.

31 < לשרטט גבול ברור בין שמאל לימין [הארץ, [22/02/16

מאז מלחמת ששת הימים התקבעה בציבור הישראלי ההנחה, ש"שמאל" ו"ימין" הם מושגים המתייחסים לעתידם המדיני של השטחים הכבושים. ממשלת נתניהו הרביעית מלמדת שעלינו לרענן את תפישתנו בכל הנוגע למושגים אלה. התייחסות אליהם ללא הרענון ההכרחי מצביעה על אטימות למציאות, שלא לומר על ניסיון להוליך שולל את הציבור.

ההסתמכות על המושגים "ימין" ו"שמאל" במובן הישן שלהם מעידה יותר מכל על ניסיון להסתיר את המלחמה הפנימית הניטשת על זהותה, משטרה ותרבותה של ישראל, ולהסיט את המאבק לשדות המוכרים, שבהם נדמה למסיטים שיש להם רוב. שמאל, ראוי להבהיר, הוא הרבה יותר מרצון להפסיק את השליטה בשטחים הכבושים.

שמאל פירושו הנפת דגל הצדק החברתי והערבות ההדדית. השמאל מבקש להבטיח לכל אדם את הזכות ואת התנאים לממש את כישוריו ויכולתו, מתוך הבטחה של קיום הוגן לחלשים ולעניים. נפתלי בנט, שבמקום להגדיר עמדה חברתית ברורה מבקש לברוח אל חיק היהדות, אמר בתחילת 2013: "לא מעניין אותי סוציאליזם ולא קפיטליזם, לנו יש כלכלה יהודית בת 3,000 שנה". האם התנגדותו, בהיותו שר הכלכלה, לפיקוח על מחיריהם של מוצרי יסוד, היא "כלכלה יהודית?"

אל משנתו הכלכלית הצטרפו בסוף 2015 מירי רגב, יריב ליון, ציפי חוטובלי, מוטי יוגב ואיילת שקד, שהצביעו נגד קידום הצעת חוק איסור אפליה בדיוור. החוק המוצע אוסר על אפליה על רקע

זכות החשיבה

גזע, דת, לאום או נטייה מינית במכירה או בהשכרה של דירה. להשלמת התפישה החברתית-היהודית הביעה שקד התנגדות לחוק השכירות ההוגנת ולפיקוח על שכר הדירה.

כל עם לחירות ולעצמאות. לכן השמאל שואף למימוש הרעיון של שתי מדינות לשני עמים. מחנה הימין מאמין שארץ-ישראל ניתנה בהבטחה אלוהית לעם ישראל ולו בלבד. כדברי הרב צבי יהודה קוק, "הארץ הזו היא שלנו. אין כאן שטחים ערביים ואדמות ערביות, אלא אדמות ישראל, נחלת אבותינו הנצחית, והיא בכל גבולותיה התנ"כיים שייכת לשלטון ישראל". ומה על תושבי הארץ הערבים? להם, על פי הימין, נשמרת הזכות להיעקר או להיות נתונים למשטר מפלה.

שמאל משמעו תמיכה בהפרדת רשויות ובשמירה על עצמאותו של בית המשפט העליון. תפקידו של בית המשפט העליון לקיים את שלטון החוק ולשמור על זכויותיהם של מיעוטים וחלשים. נאמנותו של בית המשפט לחובות אלה הביאה עליו התקפות מצדם של רגב, אלקין, אורן חזן, יריב לוין, שקד, בצלאל סמוטריץ', בנט, ינון מגל ומוטי יוגב, שייחסו לו שלל האשמות משוללות יסוד: ניתוק מהחברה היהודית, רשעות, אי-מוסריות, אליטיסטיות, אנטי-ציונות, אנטי-יהדות, אנטי-דמוקרטיות, פגיעה בביטחון ועוד.

שמאל הוא הצבת האדם במרכז והאמונה שכל בני האדם שווים לפני החוק. לא כך בימין. רגב, לוין, חזן, חוטובלי, אלקין, יוגב, שקד ובנט הצביעו נגד הצעת חוק להוספת עקרון השוויון לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

שמאל פירשו חתירה להפרדה בין דת למדינה. תפישתו של איש הבית היהודי מוטי יוגב הפוכה. בקיץ 2015 הוא טען שכוונת הרמטכ"ל לצמצם את סמכויות הרבנות הצבאית מהווה "פגיעה בחוסן צה"ל, ברוח הלחימה ובביטחון ישראל". בתגובה לפיגוע ליד היישוב דולב הכריז כי פלוגות מעורבות של גברים ונשים "אינן יכולות לשמור או להגן מפני איומי מלחמה", ואינן מקצועיות מספיק. בדיון על ספר האזרחות אמר יוגב, "הממשלה הזאת מתכוונת לקדם ולהפוך את המדינה שלנו למדינה יהודית יותר... זה טבעה של דמוקרטיה, שהרוב קובע והרוב הוא רוב לאומי."

שמאל הוא הכרה בחופש הפולחן הדתי לכל. בניגוד לכך, בסוף 2015 רגב, חוטובלי ויוגב קידמו הצעת חוק שנועדה למנוע שימוש במערכת כריזה בבתי תפילה, ההצעה מכוונת, כמובן, נגד מוסלמים. שמאל משמעו הכרה בפלורליזם דתי. בתחילת השנה יריב לזין גינה את הזרם הרפורמי בארצות הברית וטען, בניגוד גמור למגמות בקרב הקהילה היהודית שם, שבתוך שניים-שלושה דורות הוא ייעלם עקב התבוללות.

השמאל רואה בזכות הקניין זכות יסוד השמורה לכל אדם. בקיץ 2015 יוגב וחזן הציעו חוק המכשיר בנייה של מתנחלים על קרקע פרטית פלסטינית, "בתום לב" ותמורת תשלום.

שמאל משמעו אמונה בחופש האמנות והתרבות. בניגוד לכך, שרת התרבות רגב הצהירה על כוונתה להגיש את הצעת חוק "נאמנות בתרבות" — תיקון לחוק התקציב, שיתנה תמיכה במוסדות תרבות בנאמנותם למדינה. שמאל פירשו אמונה בחופש הביטוי ובזכותו של המיעוט לנהל מאבק ציבורי על דעת הקהל. בניגוד לכך, שרת המשפטים יזמה את חוק סימון

זכות החשיבה

העמותות, שאושר בוועדת השרים לחקיקה ובקריאה ראשונה בכנסת.

שמאל הוא האמונה שישראל צריכה להיות חברה במשפחת העמים, לכבד את המשפט והנוהג הבינלאומיים ולקיים דיאלוג פתוח עם המדינות שמעוניינות בכך. בנט וחבריו, שמעוניינים להרגיל את העולם לסיפוח ישראלי של שטחי C והגדה כולה, מאמינים בדברי הרב שלמה גורן ז"ל, כי "אין בכוח שום חוק לאומי או בינלאומי לשנות מעמדנו, זכויותינו... דינם של אזורים אלו, לפי דין תורה, כא"י תחת שלטון יהודי לכל דבר ויש על כולה ריבונות, קניין ובעלות יהודית". גם מעשיה והצהרותיה של סגנית שר החוץ חוטובלי מעידים על תמיכתה בבידול ובבידוד. היא הכריזה, למשל, על השעיית הדיאלוג המדיני עם האיחוד האירופי כתגובה על סימון מוצרי ההתנחלויות, ואמרה שלא תאפשר לגורמים רשמיים משוודיה לבקר בישראל.

את הגבולות בין המחנה האוחד בהשקפת עולם הומניסטית לבין המחנה הלאומני-הדתי-המשיחי המנהיג את ישראל יש לשרטט מחדש, ובבירור. מי שרוצים להתקרא "שמאל" חייבים להבהיר לציבור את תהליך ערפול הגבולות המתרחש, ולומר בקול רם כי התומכים בטשטוש הם אלה שאבדה להם דרכם המדינית, החברתית והמוסרית.

קביעת הגבולות תבהיר כי מי שמנסים להתכנס תחת מטריית "המרכז" למעשה פוסחים על שתי הסעיפים. אין להם האומץ והיכולת לגבש תפישת עולם שלמה. מעל הכל, הקווים הברורים האלה חייבים לעמוד לנגד עיניו של הציבור הישראלי יום-יום, כדי שיוכל לדמיין לעצמו את המדינה שבה הוא מבקש לחיות ובה ברצונו לגדל את ילדיו ואת נכדיו.

32 < הבורות בשירות המשיחיות [הארץ, [26/12/15]

תרבות חיינו מתאפיינת בכמויות אינסופיות של מידע, שמופיע באופן בלתי מאורגן או ממזין, ונטול הייררכיה איכותית. הנגישות הזאת למידע העצום מאפשרת לנו אמנם לאתגר את התפישה השלטת, אך מקשה עלינו — מאחר שאנו חסרים את ה"עוגנים" המושגיים וההיסטוריים העומדים במבחנים מדעיים — להפוך את המידע לידע שישפר את יכולת הבנת המציאות שבה אנו חיים.

בתרבות הזאת, המקדשת את העכשווי והנקודתי, אנו מתקשים לעקוב אחר תהליכים המתרחשים על פני שנים ארוכות ולהבינם, עד לרגע שבו חיתוך נקודתי של תמונת המציאות משקף לנו את מלוא עוצמתו והשלכותיו של התהליך שבו היינו נתונים. זה מה שקרה באחרונה בפרשת מורי ישראל ותולדות הציונות והסכסוך הישראלי-הפלסטיני. פתאום נחשפה לפנינו במערומיה התמונה העגומה: בסקר שערך ופירסם העיתון "ישראל היום" נמצא, בין היתר, כי 69% מהמורים לא ידעו מה קרה בכ"ט בנובמבר 1947, ואילו 57% לא ידעו מהו "הקו הירוק" וכיצד הוא נקבע.

הבורות הזאת בנושאים הקובעים את גורלנו איננה מקרית. היא תוצאה של השנים האחרונות, שבהן מערכת החינוך נמצאת תחת הנהגתם של שרים מהמחנה הלאומני והדתי-המשיחי. התהליך המתחולל בחינוך הממלכתי, בהשראת השרים, מורכב בעיקר משתי מגמות חשובות, הקובעות את התרבות הפוליטית ואת זו המתקיימת במרחב הציבורי.

זכות החשיבה

המגמה הראשונה, והחשובה מבין השתיים, היא זו המבטיחה, בהעדר שני הנושאים הללו, שלא תיבנה בתוכנית הלימודים מערכת של מושגים, עובדות ושרטוט תהליכים היסטוריים, היכולה לשמש בסיס להבנה מלאה יותר של ההיסטוריה הציונית והסכסוך עם הערבים. לחלל הידע שנוצר קל יותר ליצוק "אמיתות היסטוריות" ולשנותן בהתאם לצורך פוליטי כזה או אחר, כפי שהוכיחה ההשוואה שעשה ראש הממשלה בין היטלר למופתי.

השכחתם של אירועי "כ"ט בנובמבר" מפנה מקום ל"אמת" אחרת, זו שלפיה מדינת ישראל קמה מכוח ההבטחה האלוהית והניצחון במלחמת העצמאות. תפקידה של הקהילה הבינלאומית במהלך ההקמה של המדינה נעלם. כך יכולים רבים בציבור לראות באו"ם את סמלו של הטיעון "העולם כולו נגדנו", כי מי כבר זוכר את הפסקה המכרעת בהכרזת העצמאות, המייחסת את הלגיטימציה המדינית והמשפטית של המדינה החדשה להחלטת האומות המאוחדות; ולמי אכפת שבשבת שלאחר ההצבעה הדרמטית באו"ם נאמרה בבית הכנסת הגדול בתל אביב תפילת הודיה מיוחדת, שנפתחה בזו הלשון: "אבינו שבשמים ברך את האומות, הגדולות והקטנות, אשר הצביעו ביום ההכרעה למען הכושלת שבאומות, לתת לה שם ושארית בנחלת אבותיה."

רוב אלה שכן שמעו על החלטת כ"ט בנובמבר, זוכרים רק את החלק בה המתייחס להקמת מדינה יהודית. העובדה שהוכרז בה גם על הקמת מדינה ערבית בארץ ישראל נשמטה מזיכרונם. כך גם העובדה, שהיה זה יו"ר הסוכנות והקונגרס הציוני, דוד בן גוריון, שפנה לשר החוץ הבריטי ואמר, כי "הסידור המיידני האפשרי היחיד, שיש בו יסוד של סופיות, הוא הקמת שתי

מדינות, אחת יהודית ואחת ערבית [...]. בוודאי יש ליישוב הערבי בארץ זכות להגדרה עצמית ושלטון עצמי, לא נעלה על דעתנו לקפח זכות זו או להמעיטה."

בתודעתם של רבים, החלטת החלוקה והקמת המדינה הן פרי מאבקן של המחתרות העבריות בבריטים, כאשר משקלם של האצ"ל והלח"י במאבק זה עולה משנה לשנה על חשבון ההגנה. מעטים זוכרים, כי הבריטים היו הראשונים שתמכו, באמצעות הצהרת בלפור, בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ודאגו לכלול את ההצהרה בכתב המנדט שניתן להם על ידי חבר הלאומים. מעט שבמעט יודעים, כי ההסכמה להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל כולה הותנתה בכתב המנדט בכך שהיא תהיה דמוקרטית ביחס לכל אזרחיה.

"הקו הירוק" נתקבע בתודעת רבים כ"גבולות אושוויץ", על פי הביטוי שטבע אבא אבן. רק מתי מעט יודעים, כי "הקו הירוק", הלוא הוא קווי שביתת הנשק שנקבעו בסיומה של מלחמת העצמאות, הגדיל את שטחה של המדינה היהודית, כפי שנקבע ב"החלטת החלוקה", בלא פחות מ-30%. גם החלטה 242, לאחר מלחמת ששת הימים, נחשבת לאנטי ישראלית, משום שהולידה את הנוסחה "שטחים תמורת שלום" וקבעה כי על ישראל לסגת משטחים שכבשה במלחמה, אך הרוב אינו יודע, כי החלטה זו העניקה ב-1967, לראשונה ובאופן הסותר את סעיף 2 במגילת האו"ם, הכרה בינלאומית חסרת תקדים ב"קו הירוק" כגבולה של מדינת ישראל, ויצרה את הבסיס המדיני לחתימה על הסכמי השלום עם מצרים וירדן.

לא רבים יודעים, כי עד 1967 השתרעה ירושלים המזרחית על פני פחות משישה קמ"ר, והיתר סבורים כי "ירושלים המאוחדת",

זכות החשיבה

על כל 126.4 הקילומטרים הרבועים שלה, נהנית מהמעמד ההיסטורי, הדתי והלאומי של ירושלים בימי דוד ושלמה, אף שזו השתרעה על פחות משני אחוז משטחה של ירושלים המאוחדת. ומי מאלה השואפים לשנות את הסטטוס קוו בהר הבית מעוניין ללמוד על הבטחתו של מנחם בגין ב-1944, כי הממשלה "תכריז על אֶקְס-טְרִיטורִיאליות של המקומות הקדושים לדת הנוצרית והמוסלמית?"

כך, רק מעטים מבין אלה התולים את תמונתו של מנחם בגין במשרד וקוראים להעמיד את "פושעי אוסלו לדין" יודעים, כי "הצהרת העקרונות" שנחתמה ב-1993 ("הסכם אוסלו") על ידי ממשלת רבין, היא בעצם העתק כמעט זהה להסכם המסגרת השני שנחתם על ידי ממשלת בגין ב-1978 בקמפ-דייוויד ועסק בעתידם של הפלסטינים. שני ראשי הממשלה האלו הבינו, כי הדרך אל קץ הסכסוך הישראלי-הערבי עוברת בהסכם עם הפלסטינים, ולא להיפך כפי שראש הממשלה מסביר היום.

המגמה השנייה מתייחסת להוצאת ישן מפני חדש. הכנסת התכנים הלאומניים, הדתיים והמשיחיים לתוכנית הלימודים, כפי ששר החינוך נפתלי בנט עושה במחשכים, היא קלה ונוחה כאשר אין בסיס ידע מוצק אחר שאתו יש להתמודד. זהו ביטוי נוסף לתוכניתו של בנט, שטען כי למען ארץ ישראל יש לשנות את עם ישראל ואת מדינת ישראל. הוא וחבריו מתמקדים היום ב"התנחלות בלבבות", לאחר שורה של טראמות אמוניות שמקורן בהתרסקות המשיחיות על סלע המציאות, ובראשן "תוכנית ההתנתקות", פינוי עמונה ומיגרון וכלימת תנופת הבנייה בהתנחלויות כתוצאה מהלחץ הבינלאומי.

בתהליך שנמשך עשרות שנים הלך והתמעט מספר האנשים המחזיקים בידע על תולדות הציונות, וכך נותר ריק שקל למלאו. היו מי שהסבירו זאת בהבדלים אידיאולוגיים — כמו ח"כ ניסן סלומינסקי מהבית היהודי, שהחרים את הטקס לציון 100 שנה למותו של הרצל, בטענה שהציונות של הרצל היא לא הציונות שלו. גם תגובת משרד החינוך לפני כמה שנים לשאילתה למה הרצל לא נלמד בבתי הספר התיכוניים היתה דומה: "ישנן גישות שונות ללימוד ההיסטוריה..."

האמת המכאיבה היא שמדובר בעצם בתהליך הפוך, של הוצאת חדש מפני ישן. ראשית, יש לזכור, כי הזרמים החינוכיים החרדיים, ששיעור תלמידיהם הולך וגדל מדי שנה, מעולם לא ראו צורך בלימוד תולדות הציונות, ודאגו לשמור כל הזמן על ה"ישן", שבחלקו הוא אנטי ציוני. אלה הם פני הדברים גם בקרב האזרחים הערבים. שנית, הציונות של הרצל, ויצמן, ז'בוטינסקי ובן גוריון ביקשה ליצור מדינה יהודית ליברלית, דמוקרטית ושוויונית, החברה במשפחת העמים, ואילו המגמות הנוכחיות מורות כי החברה היהודית בישראל פונה אל ערכי העבר, שמהם ביקשה הציונות החילונית להתנתק.

באם לא תיבלמה המגמות הללו והתהליך לא יהפוך את כיוונו, תלך ישראל ותתקרב למימוש אזהרתו של הלורד נתנאל רוטישילד במכתבו להרצל ב-1903: "אומר לך בכנות מוחלטת: אני אראה בחלחלה את ייסודה של קולוניה יהודית במלוא מובן המלה. קולוניה שכזאת תהיה גטו, עם כל הדעות הקדומות של גטו. מדינה יהודית קטנה, קטנונית, אדוקה ואי-ליברלית, אשר תדחה מתוכה את הנוכרי ואת הנוצרי."

זכות החשיבה

את המלחמה על אופיה, זהותה ועתידה של מדינת ישראל יש להחזיר לשדה החינוך, אשר ננטש כבר לפני שנים רבות על ידי מפלגות השלטון, כאתנן לצורך הקמת ממשלה. מדובר בתהליך ארוך, אך למיעוט שעדיין מאמין באפשרות של ישראל אחרת, לא נותר אלא לשוב ולהתחיל לבנותו מחדש.

33 < התכנית להפרדה לאומית של עמיר פרץ: פתח של תקווה [הפורום לחשיבה אזורית, 06/12/15]

השבוע השיק שר הביטחון לשעבר, ח"כ עמיר פרץ, את תכניתו להפרדה לאומית בין ישראל לבין הפלסטינים. ניכרת בה "קפיצת האמונה" הנדרשת מכל מנהיג פוליטי המבקש ליישב את הסכסוך עם הפלסטינים במסגרת הסדר קבע; היא ברורה, קונקרטית, מעוגנת במציאות האזורית ומפזרת את הערפל העוטף בשנים האחרונות את עמדות מפלגות האופוזיציה ביחס לתהליך המדיני.

חשיבותה של התוכנית בכך שהיא מבוססת על הפרמטרים האפקטיביים שהנחו את מחמוד עבאס ואהוד אולמרט בתהליך אנאפוליס ב-2008. הם מתייחסים לארבע סוגיות הליבה: הגבולות יותוו על ידי העקרון של קווי 1967 וחילופי שטחים ביחס 1:1, הביטחון יתבסס על פירוז המדינה הפלסטינית, בירושלים תקומנה שתי בירות לישראל ולפלסטין, וסוגיית הפליטים תמצא את פתרונה על ידי שיבתם למדינת פלסטין ופיצויים. ראש הממשלה נתניהו נסוג מכל הפרמטרים האלה כאשר נבחר בשנית ב-2009.

תכניתו של חברת הכנסת פרץ מציגה "עמדת פתיחה ישראלית" המבוססת על הצעתו האחרונה של אולמרט בסוף 2008. ככזו היא מקיימת את התנאי הפלסטיני לחידוש המו"מ מהנקודה שבה הופסק. חלוקתה לשלבים ואזורים מעניקה גמישות שתסייע בהבאת הצדדים לקו הגמר.

בתחום הטריטוריאלי שומר פרץ על ה"גושים" שנקבעו על ידי ברק ואולמרט, אך מצמצם את גודלם מ-6.5 אחוזים לפחות מ-5

זכות החשיבה

אחחים. הגדרת ה"אצבעות" של אריאל וקדומים בשתי הקבוצות האחרונות בסדר העדיפות לחילופי שטחים מעידות על כך ששטחיהן במזרח, החודרים לעומק של למעלה מ-20 ק"מ לתוך המדינה הפלסטינית ופוגעים ברציפותה, לא ישרדו במעלה המשא ומתן. המשמעות היא תוספת של כ-10,000 בתי אב למפונים מהשטחים, אתגר שישראל בהחלט יכולה להתמודד אתו מבחינת שיכון ותעסוקה.

כך גם בסוגיית ירושלים. פרץ מבין את הרגישות היהודית למקומות הקדושים, ולכן מבקש בשלב הראשון להבטיח כי ה"אגן ההיסטורי" ישאר בריבונותה של ישראל תוך הקמת מנהלת ישראלית-פלסטינית משותפת. יחד עם זאת, פרץ מודע לעובדה כי איזור זה מקודש ורגיש גם בעיני המוסלמים, ולפיכך הוא מציע כי מיד לאחר יישום ההסכם יוקם צוות מו"מ לגיבוש "המשטר המיוחד" שיונהג באיזור זה לשם הבטחת חופש הגישה והפולחן במקומות הקדושים לכל הדתות.

התוכנית אינה מתעלמת מהעובדה כי המחנה הפלסטיני מפוצל בין הגדה לבין עזה, אך בה בעת אינה מנציחה את הפיצול הזה. המשא והמתן עם אבו מאזן יתנהל גם על עזה, אם כי שלבי היישום של ההסכם יוכרעו במשותף עם ההנהגה הפלסטינית הרשמית ובשיתוף פעולה עם הקהילה הבין-לאומית. זאת, כפי הנראה, בכפוף למידת המשילות שתפגין הממשלה הפלסטינית העצמאית ברצועת עזה.

חבר הכנסת פרץ מבקש להבטיח את חידוש התהליך המדיני באמצעות צעדים בוני אמון שעיקרם מאבק משותף בטרור ובאלימות, הקפאת הבנייה מחוץ לגושים בתמורה להפסקת כל פעילות פלסטינית נגד ישראל במישור הבין-לאומי, ומעל הכל הכרזה ישראלית המאמצת את קווי 1967 כבסיס

לגבולות, כפי שקבעה מליאת האו"ם ב-29 בנובמבר 2012, ובתמורה הכרזה פלסטינית כי מטרת המו"מ היא השגת הסכם שלום שיביא לקץ הסכסוך.

את התכנית הבילטרלית חותם נדבך אזורי: הכרה של מדינות ערב בסוף הסכסוך ומימוש הבטחתן לנורמליזציה והסכמי שלום עם מדינת ישראל בהתאם ליזמת השלום הערבית.

אין בתוכניתו של פרץ הצעות מרעישות ויצירתיות, אולם אלה כבר מזמן אינן נדרשות בשדה המדיני לטובת יישובו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. לעניין זה נדרשת תוכנית ברורה ומנהיגות אמיצה והחלטית, שאינה מסתירה מהציבור את ה"מחירים" הנדרשים כדי להבטיח את עתידה של מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית של העם היהודי, אשר נהנית מגבולות בטוחים ומחברות במשפחת העמים. יש לקוות כי כוחו ואומץ לבו של עמיר פרץ יעברו יחד עמו מספסלי האופוזיציה אל קדמת הבמה, בבוא היום.

34 < שופטים על הכוונת [הארץ, 03/12/15]

הכתובת שוב על הקיר. מהבהבת באדום ניאוני ומשוכפלת בנחישות על ידי מי שאצבעם לוחצת על ההדק המדומיין. ואף על פי שהם לא יישירו מבט, אלא רק ימלמלו "לא התכוונו", "זה הרי רק עשב שוטה" — המלים כמוהן כאותם שלושה קליעים קטלניים.

הלקח מעולם לא נלמד וחרטה לא היתה, רק המטרה השתנתה, והיום היא לא ראש ממשלה אלא בית המשפט העליון ושופטיו, מה שממחיש כי החלוקה לימין ושמאל רלוונטית הרבה מעבר למאבק על עתיד הסכסוך הישראלי-פלסטיני. אנחנו נמצאים עמוק בתוך מלחמה על אופיה ומטרה של מדינת ישראל. באחרונה נראה כי ההתקפות של חברי כנסת ושרים ממפלגות הבית היהודי, הליכוד וישראל ביתנו על בית המשפט העליון, שוברות שיאים.

שוב ושוב מטיחים בבית המשפט העליון קשת רחבה של האשמות, שעלולות להכשיר את דעת הקהל לתמיכה בחוקים שיפגעו במעמדו ובסמכויותיו, ולנטוע אצל יחידים מוטיבציה לפעולה אלימה נגד השופטים.

"השופטים מנותקים מהציבור הישראלי", הכריזה מירי רגב (ליכוד) בשנה שעברה, לאחר שבג"ץ פסל את אחת הגרסאות המחמירות של חוק ההסתננות. חבר סיעתה זאב אלקין החמיר וטען, כי "בג"ץ העדיף את טובתם של מסתננים לא חוקיים על פני ביטחונם של מאות אלפי אזרחים שומרי חוק בישראל", ויריב לוין (ליכוד) קבע כי שופטי העליון נתנו "הכשר לטרור".

לא רק מנותק, אלא גם רשע, לא מוסרי, אליטיסטי ומתנהל במחשכים. "ומקום המשפט שמה הרשע", צייץ ינון מגל (בעודו ח"כ בבית היהודי) בעקבות החלטת בג"ץ לפנות את פרויקט דריינוף בבית אל, וחבר סיעתו, מוטי יוגב, בציץ משלו: "הגיע הזמן להעמיד את הרשות השופטת על מקומה ולהראות לה מי הריבון". בהזדמנות אחרת כינה יוגב את שופטי העליון חונטה, ודיבר על "מגדל השן הדיקטטורי שהם יצרו לעצמם". זה עוד בלי להזכיר את הפוסט בפייסבוק שבעטיו הוגברה השמירה על השופט עוזי פוגלמן, שבו כתב יוגב כי השופט "שם את עצמו בצד של האויב" (לאחר שעיכב הריסה של בתי מחבלים).

ירון מזח (ליכוד), תייג את השופטים כמי שגרים בשכונות יוקרה, ויריב לוין מתח ביקורת על בג"ץ "אשר פולש לתחומן של הכנסת והממשלה ומאמץ לא אחת עמדות פוסט-ציוניות", והלין על ששופטיו "מתמנים בחדרי חדרים, ללא דיון ציבורי ותוך הנצחת שלטונה של קבוצת מיעוט שולית על מערכת המשפט כולה".

כעת סלולה הדרך לכל האשמה מופרכת. "בג"ץ רמס את הרשות המחוקקת", אמרה איילת שקד אחרי פסילת חוק ההסתננות לפני כשנה. ומוטי יוגב: "התערבות בג"ץ היא פגיעה חמורה בעיקרון הפרדת הרשויות ובדמוקרטיה בישראל".

העליון מוצג כגוף שפוגע בביטחון, ואף יותר מכך. "חבל שבית המשפט מעניק זריקת עידוד לאויב הערבי ולמכונת הטרור שהוא מפעיל כלפינו", אמר איש הבית היהודי בצלאל סמוטריץ' אחרי ההחלטה להרוס בית כנסת בגבעת זאב. מירי רגב כבר מכינה את כתב האישום: "אם בג"ץ לא יאפשר לנו לחזק את ההרתעה ולהעניש בחומרה את המרצחים, הוא יישא באחריות להמשך גל הטרור", אמרה לאחר הפסיקה שערכה הריסת בתים.

זכות החשיבה

נבחרי הציבור יודעים בדיוק מדוע זה קורה: העליון הוא אנטי-יהודי, אנטי-ציוני, תומך בטרור ופוגע בביטחון המדינה — פשוט משום שהוא "שמאלני". יריב לוי אמר כי בבג"ץ "יש אחיזה חזקה של שמאל רדיקלי — לא רק שמאל — הנוהג בבית המשפט כאילו יש לו מדינה ולא הפוך". סמוטריץ' אמר ש"בית המשפט העליון משמש במודע ומרצון כלי ניגוח פוליטי בידיהם של ארגוני השמאל הקיצוני, "ואורן חזן (ליכוד) טען כי בג"ץ מנהל את המדינה, ואף חזה שהדבר "יביא לשביתות רעב המוניות וטרור ברחובות".

מה הפתרון? "הגיעה העת להחזיר את בית המשפט העליון למקומו ולתפקידו הטבעי", מציע-מאיים סמוטריץ'. ראש מפלגתו, נפתלי בנט, מציע גרסה מאופקת יותר להצעה: "אם עודף ההתערבות יימשך, נפעל לבלימת אקטיביזם זה. ממשלה צריכה למשול ושופטים צריכים לשפוט. ברגע ששופטים או יועצים משפטיים חודרים לתחום המשילות, זו פגיעה בסיסית במדינה".

לוי גם מציע, "לפעול לשינוי שיטת בחירת השופטים על מנת להבטיח כי הרכבו של בג"ץ יהיה מאוזן ופלורליסטי". והוא מפרט: "הגיע הזמן לשנות מהיסוד את שיטת בחירת השופטים, כדי שעל כס השיפוט יישבו אנשים המחויבים למדינת ישראל ולרעיון הציוני".

עצוב יהיה אם יום אחד יעלה צורך לדון בהתבטאויות הללו בוועדת חקירה, אך עצוב עוד יותר יהיה אם נבחרי הציבור יצליחו להפוך את ישראל למדינה שבה התבטאויות כאלה אינן נחקרות כלל.

35 < משיחיסטים מנכסים את הציונות [הארץ, [20/08/15

"אני גר כאן ואתה גר ברעות רק מתוקף ההבטחה האלוהית שהארץ הזאת ניתנה לעם ישראל בלבד", סיכם את השיחה בינינו השבוע מתנחל בהר חרשה (מאחז ליד טלמון). זה היה טיעון צפוי בוויכוח על חוקיות המאחז, והוא הועלה בלית ברירה, בהעדר נימוקים משכנעים אחרים. המישור העובדתי והחוקי אינו המגרש הביתי של המתנחל הלאומני-משיחי, וסיכויי להכריע בו קלושים.

הטיעון הנ"ל, הנשמע כיום גם מפי שרים וח"כים רבים, מבטא את היכולת של הדת להעניק למאמיניה תשובות אקסיומטיות לכל תחומי החיים. הוא משרת את חסידי הלאומנות המשיחית, שעמם נמנים אנשי הבית היהודי, אך גם רבים מהליכוד, שפועלים לנכס את הציונות החילונית ואת הישגיה, ולשכתבם לפי ערכיהם. לשיטתם, ההבטחה האלוהית לעם ישראל לרשת את הארץ, והתגייסותם למענה, הן שהביאו לתקומת מדינת ישראל ולשגשוגה, ולא כל מהלכי התנועה הציונית והחלטות מנהיגיה.

העובדה כי האמונה בגאולה בידי משיח, שנאזקה במשך 2,000 שנה בציווי הדתי "לא לקרב את הקץ", לא חוללה תקומה ריבונית של העם היהודי במולדתו ההיסטורית - אלא רק בהינתן הצהרת בלפור, הזכות להגדרה עצמית, ואישור כתב המנדט ב-1922 - לא הצליחה לערער את המבנה האמוני הקושר תמיד בעיני המשיחיים את כל האירועים לאל היהודי. לרב קוק (הראי"ה) לא היה כל קושי לנכס את הצהרת בלפור בכותבו "אתחלתא דגאולה ודאי הולכת ומופיעה לפנינו... כל בעל נפש,

זכות החשיבה

שיש בו יכולת לחדור ולהתבונן במה שמצוי מעבר לתופעה החיצונית הנראית לעין יודע שיד ד' נראית מנהיגה את ההיסטוריה ועתידה להוביל את התהליך הזה אל השלמתו".

העובדה שההנהגה החילונית - הרצל, ויצמן, ז'בוטינסקי, בן-צבי, בן-גוריון, שרת ואחרים - היא זו שאימצה לעם היהודי שאיפות פוליטיות ופעלה להגשמתן במסגרת תנועה לאומית, הציונות, אינה ממוטטת את ההנחה של חסידי הקוקזים. חסידי הלאומנות המשיחית לא ראו במפעל המדיני וההתיישבותי של התנועה הציונית מהלך שנחוץ לבניית כלכלתה ומוסדותיה של המדינה שבדרך, אלא אות אלוהי לסיום הגלות ולתחילת הגאולה.

הם אינם מתרשמים מהעובדה שהציונות החילונית ביקשה לכוון חברה חילונית וליברלית, כפי שאיים ז'בוטינסקי בתקיפות: "בבית הלאומי נכריז על אותם יהודים שלא יסירו מעליהם את חלד הגלות ויסרבו לגלח את הזקן ואת הפאות כעל אזרחים מדרגה שנייה. לא ניתן להם זכות בחירה". במשנתם, הציונות החילונית היא החמור - החומר - שעליו רוכב המלך המשיח המבשר את הגאולה, כמאמר הפסוק: "גִּילִי מְאֹד בֵּית צִיּוֹן, הִרְעִי בֵּית יְרוּשָׁלַיִם, הִנֵּה מִלְכֶּךָ יָבוֹא לָךְ, צִדִּיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא, עֲנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמֹר, וְעַל עֵיר בֶּן אֶתְנֹת" (זכריה ט, 9).

הרצי"ה, הרב קוק הבן, נרתם להסביר את "הנס" הדתי שבהקמת המדינה. לשיטתו, החלטת החלוקה לא היתה פרי של המאמץ המדיני האדיר של התנועה הציונית, השפעת השואה והתבססות היישוב היהודי בארץ, אלא קרתה רק משום שאלוהים היטה את לב אומות העולם לתמוך בתהליך הגאולה,

וכאשר מגיעה הגאולה, אין מקום לנסיגה: "כאיילת השחר - כך היא גאולתם של ישראל".

לפי המשיחיים, גם הניצחון במלחמת העצמאות איננו תוצר של עומק הראות המדינית של בן-גוריון ואחרים. אניטה שפירא מדגישה כי החיפוש המתמשך של בן-גוריון אחר העיתוי הנכון להקמת המדינה התבסס על נתונים ולא על נסים: "בשנות ה-30 הוא דיבר על פתרונות עם הערבים, אבל באותו זמן הוא רשם אצלו ביומן כל חודש, בשקט ובהיחבא, סטטיסטיקות המשוות בין מספר הגברים בגיל גיוס - יהודים וערבים. כמה עוד אנו צריכים כדי שנוכל לעמוד נגדם".

הניצחון לפי המשיחיים לא היה אלא נס אלוהי, כי רק כך יכולים הם להסביר את מיתוס ניצחונם של מעטים וחלשים על רבים וחזקים. הכנותיו המדוקדקות של היישוב היהודי בהנהגת בן-גוריון - כפי שהוא הסביר זאת ב-1960 לכנסת: "במלחמת הקוממיות היו הערבים מפולגים... הם גם לא היו מצוידים... כשבא הציוד שלנו הוא היה יותר טוב משלהם. מלבד זאת, אם כי זה נראה קצת משונה, לנו היה אז צבא יותר גדול מאשר להם" - הן עובדה היסטורית חסרת משמעות מבחינתם.

כך נהפכה גם מלחמת ששת הימים לנס אלוהי. אפילו את ההתנחלות בשטחים, ספינת הדגל של משנתם, הם נימקו בעובדה שהחמור החילוני העובד בשירותם רק התחלף, ו"לא ידע מי הקורא אותו". אלון, פרס ורבין הם שדחפו את בני הקיבוצים והמושבים לבקעת הירדן, גם אם לא בהצלחה יתרה. ודווקא שרון, החילוני והפרגמטי, היה זה שהפך את מפעל ההתנחלות למה שהוא היום, באמצעות ניצול מצוקת הדיור של החרדים ודחיקתם למודיעין עלית ולבית"ר עלית, ודחיקת

זכות החשיבה

החילונים - עולים ובני המעמד הנמוך ומעמד הביניים - למעלה אדומים ולאריאל. הלאומנים המשיחיים לא הצליחו להקים ולו יישוב אחד שבו חיים רבבת יהודים. רוב יישוביהם קטנים, מבודדים ונסמכים על תמיכת המערכת הממשלתית.

בניגוד לדוגמטיות המשיחית, שיודעת להסביר את מהלכי ההיסטוריה רק בכיוון של התפשטות טריטוריאלית המגובה בציווי אלוהי, מנהיגיה החשובים של ישראל ידעו לדבוק בחזון הציוני של מדינה דמוקרטית של העם היהודי בנקודות ההכרעה ההיסטוריות, גם כאשר זה היה כרוך במהלכים של התכנסות. הם השכילו לעצב את המציאות באמצעות הבנה נכונה שלה. בחינה מדוקדקת של התנאים הדמוגרפיים והמדיניים הניעה את בן-גוריון להסתפק בקווי שביתת הנשק ("הקו הירוק") ב-1949, ולהסיג את צה"ל מסיני ב-1956. כך הכריע בגין על שלום עם מצרים בתמורה להחזרת סיני ב-1979, ורבין החזיר בהסכם עם ירדן ב-1994 אדמות שישראל השתלטה עליהן בערבה. ברק נסוג מדרום לבנון ב-2000, וכעבור חמש שנים שרון פינה את צה"ל והיישובים מרצועת עזה ומצפון השומרון.

בכל אלה נוכחנו, למגינת לבם של הלאומנים-המשיחיים, כי שום התערבות אלוהית, גם לא כזו של הרגע האחרון, לא אירעה כדי למנוע את המהלכים הללו. המנהיגים הללו ראו בטריטוריה של ישראל אמצעי לסיפוק צורכיה המדיניים, הכלכליים, התרבותיים והחברתיים המשתנים של החברה הישראלית, ולא מטרה מקודשת בפני עצמה ובלתי ניתנת לשינוי, הגוברת על כל שיקול ואינטרס אחרים. הם גם לא קידשו את הסטטוס קוו כגולדה ושמיר בזמנם, וכנתניהו היום, אלא בחרו בעשייה ציונית אקטיבית ואחראית.

בשל האמונה העיוורת של חסידי הלאומנות המשיחית שכל מה שקורה במערכת המדינית והפוליטית הוא ביטוי להעדפות אלוהיות, ושהיכולת להבין את מהלכי ההשגחה נתונה רק להם, לתפישתם אין כל צורך בדמוקרטיה. "הגיעה העת שתפנה את מקומה", אמרה יהודית קצובר. יתרה מזאת, החסידים הללו, הטוענים ש"כל מדרך רגל שלנו, כל הנפת יד, פותחים וסוגרים מעגלים חשמליים המדליקים נורות בעולמות העליונים", דורשים את כל ההעדפות והאמצעים התקציביים. הגדיל לטעון ח"כ בצלאל סמוטריץ', שבמאמר שפירסם לפני שנה תחת הכותרת "מגיע לנו יותר", הסביר, ללא שמץ מבוכה, שראוי שהמדינה תשקיע יותר תקציבים בחינוך של הציונות הדתית. מדוע? מפני שלפי אמונתו על בניה הוטלה המשימה להנהיג את עם ישראל.

לאן להנהיג את עם ישראל? לחנן פורת התשובה - ל"הקמת 'ממלכת כהנים וגוי קדוש', השבת שכינה לציון, כינון ממלכת בית דוד ובניין בית המקדש - כנקודת מפתח לתיקון עולם במלכות ש-די". תשובה זו, שניתנה ב-2008, רק חזרה על מה שנכתב ב-1974 עם הקמת גוש אמונים, שביקש לעצור את ההסדרים המדיניים שלוו בוויטורים על טריטוריה שנכבשה, וליטול לידיה את מושכות הציונות: "גוש אמונים קם מתוך מטרה ליצוק בשורה חדשה-ישנה בכלים ובדפוסים קיימים, כדי לשוב ולעורר מחדש להגשמה ציונית מלאה במעשה וברוח... תוך הכרה כי מקור החזון במורשת ישראל ובשורשי היהדות, ותכליתו - הגאולה השלמה לעם ישראל ולעולם כולו".

באותה עת רק מעטים הבינו את גודל האיום על החזון הציוני, בהם רבין, שכתב ב-1979: "בגוש אמונים ראיתי תופעה חמורה ביותר - סרטן בגופה של הדמוקרטיה הישראלית. נגד תפישתם הבסיסית, הנוגדת את בסיסה הדמוקרטי של ישראל, היה הכרח

זכות החשיבה

להיאבק מאבק אידיאי, החושף את המשמעות האמיתית של עמדות הגוש ודרכי פעולתו"; ופרופ' ישעיהו ליבוביץ, שהסביר כי משנתו המשיחית של הרצי"ה תגרום למעבר "מן האנושיות דרך הלאומיות אל החייתיות", ותהפוך את "עם ה'" ל"עם הארץ".

היום, בממשלות נתניהו, נהפכה הגישה הלאומנית-משיחית למדיניות הרשמית. נציגיה המובהקים אוחזים בתיקים מיניסטריאליים חשובים - חינוך, תרבות, משפטים, ביטחון פנים, עלייה, תיירות ואף בנציגות באו"ם. הצהרותיהם ומעשיהם מעצבים את הדימוי של ישראל בדעת הקהל העולמית, הודפים ומרחיקים ממנה את ידידיה הקרובים ביותר, וגורמים לכרסום מתמשך בתמיכה של יהדות התפוצות. הסיכוי להשיב את הציונות למקורותיה ולירשיה האמיתיים תלוי בהתפכחותו של הציבור היהודי בישראל מאשליית המשיחיות מעשה ידי אדם, שכל כולה פוליטיקה של מטה המתנהלת בדפוסים של לאומנות גזענית נגועה בשחיתות, ומאיימת על עתידה הביטחוני, הדמוקרטי, המוסרי והחברתי של מדינת ישראל.

36 < מפוררים את הבית [הארץ, 04/06/15]

בנימין נתניהו אינו רק ראש הממשלה אלא גם מעין "קצה קרחון", המבטא תפישת עולם, הלך רוח, אינטרסים ונכונות לפעול לפי הזרמים העמוקים המניעים את חברי ממשלתו. הממשלה בראשותו היא פרק חדש בתולדות הציונות, שבו מתהווה קשר שונה בין המאבק על גבולות ישראל לאופי המשטר בה.

הקמת המדינה הכריעה את המאבק ארוך השנים בין המחנות ביישוב היהודי בשאלת גבולות המדינה, אך מאבק זה מעולם לא איים על הבכורה שהעניקו כולם למשטר הדמוקרטי. מכאן גם ההסכמה על חשיבותו של רוב יהודי לשמירת זהותה היהודית והדמוקרטית של המדינה. מלחמת ששת הימים החייתה את המאבק בתחום המדיני-טריטוריאלי. המחנות היו תמימי דעים שעל עזה להישאר חלק בלתי נפרד מישראל, אך הגדה נותרה סלע מחלוקת. מפלגת העבודה הציעה פתרונות שונים להפגת המתח שבין ביטחון המדינה לזהותה היהודית והדמוקרטית: האופציה הירדנית, סיפוח חלקי ואוטונומיה. גם מנחם בגין, שדרש בתחילה לספח את הגדה, נמנע מכך לאחר שנבחר לראש ממשלה, בשל האיום על הזהות היהודית של ישראל.

חסידי הרב יהודה צבי קוק (הרצי"ה), שלימים הפכו ל"גוש אמונים" ויורשיו, ראו את הדברים אחרת. הרצי"ה ראה במחלוקת בין המחנות עניין אמוני, ששורשיו לאומניים-משיחיים. הוא יצק למאבק טיעונים אחרים: המציאות המדינית מבטאת בשורה אלוהית-משיחית, האמונה המוחלטת שחסידי "הבשורה" הם בעלי היכולת לפענח את רצון האלוהים ואת מהלך ההיסטוריה, "הבעלות של העם היהודי על ארץ ישראל כולה היא

זכות החשיבה

מוחלטת ולא ניתנת לערעור", לא על ידי הקהילה הבינלאומית ולא על ידי המוסדות הנבחרים של הדמוקרטיה הישראלית, ו"יש לרשת את הארץ על ידי הורשתה מיושביה" (הערבים).

שניים מהראשונים להבין שמדובר במחלוקת על מהות הציונות ועל המשטר בישראל היו ישעיהו ליבוביץ, שהזהיר שמשנתו המשיחית של הרצ"ה תגרום למעבר מן "האנושיות דרך הלאומיות אל החייתיות" ותהפוך את "עם ה'" ל"עם הארץ"; ויצחק רבין, שכתב ב-1979: "נגד תפישתם הבסיסית, הנוגדת את בסיסה הדמוקרטי של ישראל, היה הכרח להיאבק מאבק אידיאי, החושף את המשמעות האמיתית של עמדות הגוש ודרכי פעולתו" ("פנקס שירות").

נדמה כי הירתמות אנשי הליכוד לשיתוף פעולה עם המשנה של אנשי הגוש נובעת ממניעים לאומיים-מדיניים ובטחוניים. אך הגוון האידיאולוגי שמאפיין את חברי הכנסת ושרי הליכוד בעשור האחרון מעיד על שינוי דרמטי במהות המאבק. היעלמותם של ארנס, אולמרט, מילוא, בגין, איתן, לוי, לבני, לנדאו ומרדור, ותפיסת מקומם בידי "יורשי ז'בוטינסקי" החדשים, דנון, חוטובלי, גמליאל, רגב, אקוניס, אלקין, ארדן ולוין, מעידות כי למאבק יש דמות חדשה. הוא מתנהל בין המחנה ה"יהודי" של א"י השלמה (לפי הפרשנות הלאומנית-עד-גזענית של אנשי מחנה זה), למחנה הדמוקרטי הדוגל ברעיון שתי המדינות לשני העמים. כפי שדן מרדור היטיב להסביר: "הליכוד סטה מדרכו ההיסטורית. אומרים בעד זכויות אדם אך לא זכויות אזרח לפלסטינים, זה כמו בדרום אפריקה".

במלים אחרות, קו ההפרדה עובר כיום בין אלו הסבורים שהזכות של העם היהודי על ארץ ישראל כולה גוברת על כל זכות אחרת,

גם במחיר פגיעה בדמוקרטיה, המשך השליטה בעם אחר, החלת מערכות משפט נפרדות ליהודים וערבים, אפליית מיעוטים ופרטים - כי "אנחנו העם הנבחר" ו"כל הארץ ניתנה לנו על ידי בורא עולם" - לבין אלה המבקשים להבטיח שישראל תהיה מדינה דמוקרטית של העם היהודי, שמקיימת שוויון מלא לכל אזרחיה וחברה במשפחת העמים.

כדי לממש את חזונה, על ממשלת נתניהו לדבוק במדיניות משלימה בשני מישורים: במישור המדיני-בטחוני עליה להפחיד את הציבור ולשכנעו שהוא בחזקת "עם לבדד ישכון" והעולם כולו אנטישמי. לכן איראן היא מבחינתו "הדיקטטורה הנאצית" והפצצה שלה תסמן את "שנות ההשמדה", ודאעש הוא הוכחה לכך ש"עומדים עלינו לכולתנו", גם אם הוא יוצר הזדמנות לשינוי בבריתות האזוריות. לשיטתו, יחמת הליגה הערבית אינה אפשרית, ולכן יש להתעלם ממנה. ואילו את חמאס יש לשמור על "אש קטנה". מהלכיו נועדו להבטיח את המשך הפילוג בקרב הפלסטינים, המערער את הלגיטימיות והסמכות של אבו מאזן, ולהזין את האשליה שהפילוג יסיר את תושבי הרצועה מהמשוואה הדמוגרפית, באם נתניהו יצעד את הצעד הנוסף, ויספח את הגדה. במישור זה העמיד נתניהו לצדו את חוטובלי, כדי שתסביר ל-138 מדינות באו"ם שהכירו במדינת פלסטין, ש"העם (היהודי) דורש ריבונות" בשטח פלסטין.

מדיניות הגטו הזאת מחייבת, מחוללת ומתדלקת פעולות במישור השני, של המציאות הפנימית-החברתית. במישור הזה חיוני להפגין את "אחדות העם", תמיכה בלתי מסויגת בהנהגת המדינה, גיבוי מלא ממערכת המשפט, תקשורת אוהדת ואף מוכנות לשלם בחיינו בפרוץ אלימות. מציאות כזו מבטיחה שלאופחיציה לא יהיו התנאים הנחוצים להחלפת השלטון.

זכות החשיבה

נתניהו בחר בקפידה את השרים שהציב ליד עמודי התווך של הדמוקרטיה, והם נערכים עתה לכרסם ביציבותם.

איילת שקד הוצבה מול בית המשפט העליון וארגוני החברה האזרחית. שרת המשפטים גאה בכך שהובילה את היחזמה לפגוע בסמכויות בג"ץ, מן הטעם ש"נדמה כי בשנים האחרונות קבלת החלטות המשילות אינה מסורה בידי העם ונבחריו בכנסת אלא בידי מערכת המשפט", ומתעלמת מהעובדה שהדמוקרטיה פירושה שלטון הרוב תוך הבטחת זכויות המיעוט. רוח השרה כבר קדמה למינייה ונשאה את חוקי החרם, ועדות הקבלה, עמותות השמאל ועוד.

מירי רגב, שרת התרבות והספורט, הבטיחה: "לא אתן יד לפגיעה בתדמית המדינה, החיילים והמסורת". ומי קובע פגיעה מהי? השרה וסולם ערכיה, שכולל כינוי פליטים בתואר "סרטן"? היא מרגיעה אותנו שהיא "לא הולכת לרבנים", שהרי היא "צוות הקרקע" של אלוהים: "אני מרימה עיניים למעלה ומבקשת אמת, זה עובד לי". קרי, הממונה על הבטחת הפלורליזם סבורה כי בידה מונופול על האמת, מידי הגבורה. משרד התקשורת נותר בידי ראש הממשלה נתניהו - האיש שהלך לבחירות כי הוא מתעב תקשורת חופשית, ושום מהלך של הסתה, שקר או דמגוגיה אינו זר לו.

ושר החינוך הוא נפתלי בנט. סעיף החינוך במצע מפלגתו מתעלם מהגיוון בחברה, ומבקש להחיל על כל הילדים חינוך יהודי (דתי) ציוני (לאומני). אהבת המולדת ש"הבית היהודי" מבקשת לחנך לה כרוכה בסיפוח הגדה, בהמשך השליטה בעם אחר, ובבידוד בינלאומי עד ש"נרגיל את העולם". המודל החינוכי שלה מתעלם מציוויים כמו "ואהבת את הגר". הוא מציע את

העולם החינוכי שעליו כתב ליבוביץ את האזהרה החריפה: "כשאדם מקבל את הדעה ש'המדינה', 'האומה', 'המולדת', 'הביטחון' וכו' הם הערכים העליונים, ושהנאמנות-ללא-תנאי לערכים האלה היא חובה מוחלטת וקדושה - הוא יהיה מסוגל לבצע כל מעשה תועבה למען אינטרס מקודש זה, ללא נקיפת מצפון".

בשם "ההבטחה האלוהית", "ביטחון המדינה" ו"משילות", הממשלה הנוכחית עלולה לפורר את הדמוקרטיה בישראל - המכנה המשותף המאפשר למגזרים השונים בחברה לנהל ויכוח ביניהם על ההבדלים בתפישותיהם. באם יושלם שינוי הכיוון שאליו מפנה הממשלה את הפרויקט הציוני, עתיד הדבר לערער את יסודותיו, עד שיקרוס.

37 < שקר ההתנחלויות [הארץ, 05/03/15]

ראש הממשלה בנימין נתניהו זכה בממשלותיו האחרונות בשני ניצחונות גדולים בקרב על תודעת הציבור הישראלי והקהילה הבינלאומית. שני ניצחונות כחבים שאינם מבוססים על עובדות, ישראל משלמת בעבורם מחיר יקר ומיותר.

הראשון הושג בנאום בר אילן, שאותו נשא ביוני 2009, עם שובו לראשות הממשלה. בנאום זה התקבע הרושם שהאיש תומך בפתרון של שתי מדינות לשני העמים. כמעט כולם בחרו אז להתעלם מהעובדה שלבו של נתניהו לכוד באמונה, ש"מדינת אש"ף שתושלת 15 ק"מ מחופי תל אביב, תהווה איום קיומי על מדינת ישראל" (כפי שכתב בספרו "מקום תחת השמש"). חלק מהציבור כאן, וכל מנהיגי העולם, התפכחו מהאשליה הזאת שיצר נתניהו, אך הפגיעה הקשה בתדמית ובאמינות של ישראל בכל הנוגע לכנות כוונתה לממש את הפתרון הזה, כבר נעשתה.

הניצחון השני הוא כמעט מוחלט, ולבטח עצוב יותר. רוב הציבור הישראלי והקהילה הבינלאומית מחזיקים בדעה שהתבססות מפעל ההתנחלויות בגדה בתקופת נתניהו עמוקה עד כל כך, שהפרדות לשתי מדינות כבר בלתי אפשרית. לקביעה זאת אין אחיזה במציאות.

נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מראים שבשנות כהונתו של נתניהו, 2009-2013, גדל מספר הישראלים בגדה (ללא מזרח ירושלים) בשיעור שנתי ממוצע של 5% - תוספת של 69,000 איש בחמש שנים. זהו שיעור גידול כמעט כפול מהממוצע בתחומי הקו הירוק, אך 75% מהתושבים שהיתוספו בחרו לגור בגושי ההתיישבות, בדיוק השיעור שעשו כן בשנים

שקדמו לכהונת נתניהו (בסוף 2013 התגוררו בגושים 285,214 איש מתוך 354,308 בכל ההתנחלויות).

בתהליך אנאפוליס, ב-2008, הציע אהוד אולמרט לספח לישראל במסגרת חילופי שטחים בדיוק את הגושים הללו (ששטחם אינו עולה על 5% משטח הגדה). אם נוסיף להם את השכונות היהודיות במזרח ירושלים - ששטחן מתקרב ל-1% משטח הגדה ומתגוררים בהן כ-200,000 יהודים - הרי שעם חילופי שטחים של 6% בלבד תשמור ישראל בריבונותה (ובבתייהם) 35 מכל 40 ישראלים הגרים מעבר לקו הירוק. נתונים אלה מעידים, כי למרות השקעה של עשרות מיליארדים במאמץ להרחיב את הנוכחות היהודית בשטח שמחוץ לגושים, נשמרה הדומיננטיות הפלסטינית ב-94% משטחי הגדה. באזורים אלה, ליד כל יהודי מתגוררים 26 פלסטינים, שגם מחזיקים בבעלות על כל האדמות הפרטיות בסביבה.

נתונים נוספים חושפים עובדה מעניינת ובלתי מוכרת אחרת. בניגוד למאמצי נפתלי בנט והבית היהודי להוכיח שיש להם שותפים חילונים רבים במפעל ההתנחלות, מספר החילונים בקרב המצטרפים להתנחלויות בחמש השנים הללו בטל בשישים. עיקר התרומה לגידול במספר הישראלים בשטחים היא של החרדים - 45% מהמצטרפים - רובם ככולם בשתי הערים החרדיות הגדולות: מודיעין עילית וביתר עילית, שצמחו באותן שנים ב-39%. נהירת החרדים לערים הללו נובעת ממצוקת הדיור שלהם בירושלים ובבני ברק, והופכת אותם, לדבריהם, "למתנחלים בעל כורחם". לעומתן, שתי הערים החילוניות הקטנות יותר, מעלה אדומים ואריאל (מספר התושבים באריאל קטן פי 3.5 ממספר התושבים במודיעין עילית), צמחו בחמש

זכות החשיבה

שנים אלה ב-9% בלבד, בשיעור שנתי הנמוך משיעור הגידול בתחומי הקו הירוק (1.9%).

מספר הישראלים שנוספו להתנחלויות שמחוץ לגושים בשנים אלו הוא זעיר באופן אבסולוטי - 17,795 נפש בלבד. לשם השוואה, הוא קטן ממספר התושבים שנוספו באותן שנים לעיר מודיעין-מכבים-רעות שבתחומי הקו הירוק. הגידול הזה, רובו ככולו, מיוחס ליישובים המאוכלסים על ידי אנשי גוש אמונים לדורותיו - מתפקדי הליכוד ומצביעי הבית היהודי. בכמה מיישובים אלה נרשמה עלייה משמעותית: בטלמון גדל מספר התושבים ב-29%, באיתמר ב-30%, בברכה ב-50%, ביצהר ב-41%, בעטרת ב-71% ובהר גילה ב-163%; אבל ברבים מיישובים אלה לא חל גידול משמעותי, ובכמה מהם אף נרשמה ירידה (בקריית ארבע, ברימונים, במעלה עמוס, בחגי, בכוכב השחר ובכרמל).

יישובי הבקעה וצפון ים המלח, שנתניהו ושריו מרבים להציגם להמחשת החשיבות הבטחונית של ההתנחלויות (טענה חסרת שחר), ניצבים אחרונים בסדר העדיפות של הקצאת המשאבים. הגידול במספר הישראלים שם בחמש השנים הנ"ל מסתכם ב-216 נפש בלבד - 3.6% - נמוך אף משיעור הגידול בתחומי הקו הירוק. בכשליש מיישובים אלה, כולם חילוניים, אף נרשמה ירידה במספר התושבים (למשל באלמוג, ארגמן, תומר, נעמי ועוד); השיא נקבע ביישוב מעלה אפרים, שבו נרשמה ירידה של 26.6% במספר התושבים.

גם בשכונות יהודיות במזרח ירושלים לא ניכרת "תנופת אכלוס", למרות ההכרזות של בנט על "ייהוד ירושלים". בחמש השנים האחרונות גדל מספר תושביהן בפחות מ-5,000 נפש (חלקם

ערבים), המגלים שיעור גידול שנתי נמוך מהממוצע בישראל. לפי נתון זה, אם שיעור גידול האוכלוסייה היהודית בירושלים יישאר על כנו - כבר בתוך עשור יהיה בעיר כולה רוב ערבי.

אין בנתונים ובמגמות המתוארים לעיל הפתעה גדולה למי שעוקב לאורך השנים אחר מפעל ההתנחלות בגדה. מעולם לא היינו קרובים להשגת רוב יהודי באוכלוסייה בשטחי הגדה, וגם לא בתחום הבעלות על הקרקעות והשליטה המרחבית. השגת שליטה יהודית כזאת איננה - ומעולם לא היתה - בת השגה, משום שלא היו פוטנציאל דמוגרפי או בסיס משפטי למימושה. ה"הישג" של בניית מערך ההתיישבות יהודי נפרד מהמערך הפלסטיני - בעיני אלה הרואים בכך הישג - מסתכם בתקיעת טריזים בתוככי רצף ההתיישבות הערבית. בעזרת עשרות התנחלויות קטנות ומבודדות על ראשי הגבעות, הנשענות על רשת כבישים שנבנתה בהשקעה חסרת כל הגיון מדיני, בטחוני, גיאוגרפי וכלכלי, ובהסתמך על נוכחות צבאית מוגברת, ישראל יצרה מצב של שליטה אפקטיבית בפלסטינים, ומונעת התפתחות טבעית של יישוביהם. כבר עשורים היא מתחזקת מצב זה, תוך כדי הפניית תקציבים עצומים שרק הולכים וגדלים.

עם זאת, אין להקל ראש באיום הטמון במציאות הקיימת. אמנם אין בה כדי למנוע את האפשרות להקים מדינה פלסטינית לצד ישראל, אבל היא צפויה להעלות את המחיר שישראל תידרש לשלם בהינתן פתרון מוסכם או מוכתב לסכסוך. נתניהו, בנט ואביגדור ליברמן (שהיישוב הקטן והמבודד שבו הוא גר, נוקדים, צמח בחמש השנים האלה ב-93%, וכביש מהיר חדש ורב-מסלולים מקשר אותו ישירות לירושלים) פועלים לחיזוק המגמה של הרחבת ההתיישבות מחוץ לגושים.

זכות החשיבה

בשנתיים האחרונות, בהנהגת שר הבינוי אורי אריאל, התחלות הבנייה מתרכזות דווקא בהתנחלויות המבודדות שמחוץ לגושים - עלייה מ-20% מסך כל התחלות הבנייה בהתנחלויות עד לפני כשנתיים, ל-40% בשנתיים האחרונות. בצד זאת יש לזכור, שחילופי שטחים בכל שיעור שהוא יפגעו בעתידם של חלק מהקיבוצים והמושבים בישראל הסמוכים לקו הירוק. אלה יאבדו במסגרת חילופי שטחים את אדמתם, שתועבר לפלסטין, ואת מקורות הייצור שלהם. כבכלים שלובים, גידול בשטח הגושים שיסופחו לישראל יגדיל את הפגיעה ביישובים הישראלים הללו.

אולם מעל לכל תלוי ועומד המחיר שישראל משלמת בעבור אשליה. ישראל משקיעה משאבים עצומים למען מטרה חסרת היתכנות ונעדרת כל הגיון ציוני, מדיני, כלכלי, חברתי ומוסרי. מחיר התעמולה שמנהלים נתניהו ושריו למען ההתנחלויות (כפי שאמר במפורש יובל שטייניץ "הכפלנו את התקציבים ליהודה ושומרון"), כמוהו כשחיטה בסכין קהה של הכלכלה הישראלית, של תדמיתה ושל יחסיה עם ארצות הברית, עם אירופה ועם מדינות ערב שחתמו עמה על הסכמי שלום. הציבור הישראלי שומע, סופג וסופח אינספור סיסמאות ריקות ו"תוכניות מדיניות" היוצרות תמונת מציאות מסולפת. והתודעה כידוע, גם אם היא כוזבת, היא הקובעת את העמדה הפוליטית.

לציבור הישראלי - המצביע ברגליים ומדיר עצמו בפועל מאשליה שקרית זו של מפעל ההתנחלויות - נותר לדרוש שההפרדה הקיימת היום בין רוב הישראלים המתגוררים בגושי ההתיישבות - ששטחם אחוזים ספורים משטח הגדה - לבין הפלסטינים, שהם הרוב המוחלט בגדה וגם בעלי הרוב המכריע של הקרקעות שם, תהפוך גם להפרדה מדינית, החיונית לעתיד של מדינת ישראל.

38 < תבחרו: דמוקרטיה או אתנוקרטיה [הארץ, [12/12/14

כבוגרי המאה העשרים אנחנו כבר יודעים שלא כל מה שנראה נצחי, אכן לא משתנה. שאתגרי המציאות המתפתחת בלי הרף אינם משאירים על כנם את המוכר והקיים. זאת אמירה נכונה לאימפריות שנעלמו מעולמנו, לתפיסת הזמן שלנו שהשתנתה מאוד, ואפילו לרגשות אנושיים, כמו אהבה או פחד, שעושים היום את דרכם ממוחו ולבו של היחיד אל דף הפייסבוק. כך השתנו במאה העשרים גם העקרונות המסדירים את היחסים בין עמים ומדינות, ומחייבים אותנו להביט על הסכסוך הישראלי-פלסטיני מזווית אחרת. זו המבקשת למצוא ולהדגיש דווקא את הדמיון בין הצדדים ולא את ההבדלים ביניהם, המאפשרת להם לתפוס את מקומם במשפחת העמים, כפי שבאה לידי ביטוי בהחלטת החלוקה בכ"ט בנובמבר 1947.

אחד הנימוקים הנשמע פעמים רבות מישראלים חילונים בבואם לדחות את הזכות של הפלסטינים להקמת מדינה עצמאית ממערב לירדן, היא הטענה ש"זה שלנו" כי "היינו פה קודם". טענה שבימי ערפאת, למרבה האבסורד, אף גרמה לפלסטינים לנסות לבסס "זכות ראשונים" באמצעות טקסים מגוחכים המתיימרים להציג את שורשיהם בעממי כנען הקדומים. אלו ואלו מתעלמים מהעובדה כי לאורך ההיסטוריה עברו בארץ ישראל כובשים רבים מספור, ששבטי ישראל - שכבשוה מידי אחרים, ואחר איבדוה לאחרים - הם רק גורם כובש אחד על הרצף ההיסטורי. חשוב להכיר בעובדה זו משום שהיא מסבירה את הלגיטימציה לכיבוש הארץ, על ידי השבטים הנוודים העבריים, עת הפכו לשבטים טריטוריאליים ולממלכה רב שבטית, ויצרו זיקה אל השטח שעליו התיישבו.

זכות החשיבה

הלגיטימציה לכיבוש ניתנת על ידי העיקרון האימפריאלי שהנחה את היחסים הבינלאומיים משחר ההיסטוריה ועד למאה העשרים. כלומר, הלגיטימיות שניתנה לרכישת טריטוריות בכוח, הצדיקה הקמתן של אימפריות, או נפילתן בפני כוח חזק יותר.

על פי עיקרון זה, הלגיטימציה לכיבוש הארץ על ידי המצרים, הפלשתים, האשורים, הבבלים, הפרסים, היוונים, הרומים, המוסלמים ועד הבריטים, אינה נופלת מזו של כובשי הארץ העברים ואינה עולה עליה. ואין זה משנה כלל אם בין הכובשים היו שהשתקעו בארץ והפכו לחלק בלתי נפרד מתושביה כמו הפלשתים, העברים והערבים, או לא. **העובדה כי הארץ נכבשה על ידי מאן דהו בתקופה מוקדמת לא העניקה לו "זכות ראשונים" על פני מי שכבש אותה בתקופה מאוחרת יותר.** בכתב המנדט על פלשתינה, שניתן ב-1922 על ידי חבר הלאומים לבריטניה, הוכרה הבעלות שהיתה נתונה לאימפריה העות'מנית על שטחים שכבשה 400 שנה קודם לכן, ובו נכתב: "שטח פלשתינה אשר היתה שייכת לפנים לאימפריה הטורקית". כך, מבלי כל צורך לציין ממי השטח נכבש ומיהם התושבים המקוריים בו.

השינוי הדרמטי במערכת היחסים הבינלאומיים, אשר ביטל את העיקרון האימפריאלי, היה תוצר מדיניותו של נשיא ארצות הברית וודרו וילסון לבנייה מחודשת ואחרת של אירופה והמזרח התיכון בעקבות מלחמת העולם הראשונה, ובכללה קבלת העיקרון של הזכות להגדרה העצמית הנתונה לכל עם. בנוסף, בכדי להגן על עצמאותן של המדינות החלשות, הקיימות והחדשות, חלה תפנית ביחסה של הקהילה הבינלאומית לשימוש בכוח. בכינוס הראשון של חבר הלאומים בינואר 1920, אמנת חבר הלאומים העמידה בפני השותפות מטרה אחת:

קידום שיתוף פעולה בינלאומי והשגת שלום וביטחון בינלאומיים, באמצעות מנגנון קולקטיבי והדדי של שמירה על ביטחונה, ריבונותה ושטחה של כל אחת מהן.

כשלוננו של חבר הלאומים בהשגתה של מטרה זו בין שתי מלחמות העולם לא החזיר את גלגל ההיסטוריה לאחור אלא דווקא חיזק את הדבקות בה. במגילת האו"ם, שירש את חבר הלאומים ב-1946, נכתב במפורש, בסעיף 2(4): "כל חברי הארגון יימנעו ביחסיהם הבינלאומיים מאיום בכוח או מהשימוש בו, אם כנגד שלמותה הטריטוריאלית או עצמאותה המדינית של איזו מדינה, ואם בכל דרך אחרת שאינה מתיישבת עם המטרות של האומות המאוחדות". כלומר, השגת טריטוריה בכוח הזרוע אינה לגיטימית עוד, או כפי שנכתב בראש החלטה 242 של מועצת הביטחון לאחר מלחמת ששת הימים, "...רכישת טריטוריה בדרך של מלחמה היא פסולה".

אם כך, ההכרה של חבר הלאומים ביהודים כעם, ומכאן בזכותו להגדרה עצמית, כפי שנתבעה על ידי התנועה הציונית, היא זו שהניחה את הבסיס הלגיטימי לקביעה כי יקום בית לאומי לעם היהודי, וההכרה בזיקה ההיסטורית של עם ישראל לארץ ישראל היא שהעניקה את הצידוק לכינונו דווקא בארץ זו, גם אם לא בכולה. צידוק זה, ולא אחר, הוליד את המקרה החריג וחסר התקדים, באופן בו מומשה הזכות להגדרה עצמית במזרח התיכון, במרכז אירופה, בדרום-מזרח אסיה ובצפון אפריקה. בעוד שבכל אלו היא הוענקה לציבור שחי באותה עת בגבולות המדינה החדשה שקמה, הרי שבארץ ישראל, בה תשעים אחוז מהתושבים היו ערבים, היא הוענקה ל"עם היהודי בכללותו" למרות שזה ברובו המוחלט חי מחוץ לגבולותיה. בדו"ח אונסקו"פ (הוועדה המיוחדת של האו"ם לענייני ארץ ישראל) מ-

זכות החשיבה

1947 הדבר מצויין במפורש: "עקרון ההגדרה העצמית לא הוחל על פלשתינה בעת שנוצר המנדט ב-1922 בשל השאיפה לאפשר הקמת הבית הלאומי היהודי".

עקרון ההגדרה העצמית לא הוחל על ערביי פלשתינה, בשל הטיעון עליו ממשיכה ועומדת אונסקו"פ: "לאומיות פלסטינית, להבדיל מלאומיות ערבית, היא כשלעצמה תופעה שנוצרה יחסית לא מזמן". כלומר (אם נתעלם מהעובדה כי טיעון זה נכון גם לערבים שזכו בהגדרה עצמית בעת שהפכו ל"עיראקים", "ירדנים" או "לבנונים" על פי הגבולות ששירתו את האינטרסים הצרפתיים והבריטיים בחלוקתם את המרחב הערבי) על פי הקהילה הבינלאומית, זכות ההגדרה העצמית נשללה מערביי פלשתינה, לא משום שהם היו כובשים או תושבים לא חוקיים בארץ, אלא משום שהם לא העמידו באותה עת, באמצעות תנועה לאומית, תביעה פוליטית למסגרת מדינית נבדלת ומובחנת משאר העולם הערבי במרחב.

אולם, מהרגע שערביי פלשתינה הציגו עצמם כקבוצה המבקשת עתיד משותף לחבריה החיים בגבולות הארץ, מהרגע שהביעו שאיפות פוליטיות ופעלו להגשמתן במסגרת תנועה לאומית, לרבות בכוח, הכירה בהם הקהילה הבינלאומית בהחלטת החלוקה בכ"ט בנובמבר 1947, כלאום בעל זכות טבעית להגדרה עצמית. זיקתם לארץ וזכותם למדינה התקבעה מעצם ישיבתם באותה עת בפלשתינה-א", היישות הפוליטית החדשה שהוקמה כתוצאה מהסדר העולמי החדש שלאחר מלחמת העולם הראשונה. התיישבותם בארץ ישראל, על פני הרצף ההיסטורי, הוכרה על ידי האו"ם כשקולה בערכה לזו של העם היהודי בעבר, בלי קשר למי קדם למי, מי צאצא של מי, או לשאלה אם ההתיישבות נעשתה בכוח.

כך עולה מסקירתה של אונסקו"פ ב-1947 המעניקה מקום קטן יחסית להיסטוריה היהודית העתיקה ולקשר ההיסטורי של היהודים לארץ ישראל. הדו"ח מתעכב באריכות רבה יותר על ההיסטוריה הקרובה של אחרי מלחמת העולם הראשונה, ומתמקד בהבטחות הבינלאומיות שניתנו ליהודים - הצהרת בלפור וכתב המנדט - ומנגד בהבטחות שנתנו המעצמות לערבים ולתנועה הלאומית הערבית. הועדה בחרה להתעלם מהתביעות ל"צדק מוחלט", שכל צד סבר שהוא נתון לו, ואת עיקר משקלה הטילה על המציאות העכשווית המחייבת פתרון בו כל צד ישאר עם "חצי תאוותו בידו": שני עמים בעלי זהות לאומית שונה ושאיפות לאומיות ופוליטיות מנוגדות מתקיימים בארץ ישראל. לשני העמים תביעות בעלות תוקף, ולא ניתן ליישבן, אלא, "באמצעות חלוקה".

מיותר לציין כי, כאשר פנו הגורמים המעורבים בשרטוט גבולותיה של פלשתינה-א"י אף לא אחד טרח לערוך מחקר היסטורי על משכה או גבולותיה של העצמאות הישראלית-יהודית בתקופת בית ראשון ובית שני בכדי להבטיח שזו תתחדש בהתאם ל"זכות ראשונים". הדבר היה חסר משמעות למציאות השונה של המאה העשרים, או כפי שבן-גוריון ניסח זאת: "לא נוכל לדבוק רק בגבולות ההיסטוריים, שנשתנו פעמים רבות כל כך על פי המקרה והם על פי רוב צרים מדי...". האמת הצנועה חייבת להיאמר, כי תהליך קביעת גבולותיה של ארץ ישראל היה פועל יוצא מקביעת גבולותיהן של יחידות שטח סמוכות לה - מצרים, עבר הירדן, סוריה ולבנון. היחידה הטריטוריאלית-פוליטית-ארץ ישראל נוצרה מהשטח שנותר לאחר קביעת הגבולות של שכנותיה.

זכות החשיבה

הפרגמטיות שהפגין האו"ם ביחס למשקלה של המציאות חזרת ומשתקפת בעוצמה רבה עוד יותר בקווי החלוקה שהציע למדינה הערבית ולמדינה היהודית. אלו כמעט ולא מביאים בחשבון את הזיקה היהודית ההיסטורית לחלקי ארץ ישראל. דווקא יהודה ושומרון, האזורים שבהן שכנו ממלכות ישראל ויהודה, הוקצו למדינה הערבית מכיוון שהיה בהם רוב ערבי מוחלט. ודווקא מישור החוף והעמקים, אזורים המזוהים עם התיישבות לא ישראלית של גויי הים, הוקצו למדינה היהודית משום שהיו מיושבים ברוב יהודי יחסי.

ההנהגה הציונית בראשותם של חיים ויצמן ודוד בן-גוריון היתה מודעת להתפתחויות הדרמטיות ולשיקולים מכריעים אלו של הקהילה הבינלאומית, לפיכך הדגיש בן-גוריון בהכרזת העצמאות לא רק את הזיקה ההיסטורית של העם היהודי לארץ ישראל אלא גם את חשיבותה של המציאות הקיימת, על פיה היהודים "בדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים...", והקימו בה קהילה משגשגת. וכדי להדגיש את תפקידה המרכזי של הקהילה הבינלאומית במתן הלגיטימציה והכלים להקמת המדינה, מחזרים הצהרת בלפור וכתב המנדט, וההכרזה על המדינה נפתחת במילים "על יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות...", סעיף שהרביזיוניסטים והדתיים הלאומיים ביקשו להשמיט.

האחרונים, בעלי השקפת עולם דתית-לאומית-משיחית, המבקשים לשלול את הלגיטימיות ואת התוקף של השינויים הדרמטיים ביחסים ובמשפט הבינלאומי במאה ה-20, המעניקים ליהודים ולפלסטינים זכויות שוות, ומסרבים להקמתה של מדינה פלסטינית לצידה של ישראל, ממהרים לברוח מהמציאות הקיימת ולהשעין את משנתם על מרכיבים אמוניים-אקסיומטיים. ראשית, הזכות של עם ישראל על ארץ ישראל כולה

אינה נדרשת להישען על "זכות ראשונים" כפי שחבריהם החילוניים טוענים, אלא על תוקף ההבטחה האלוהית לעם הנבחר, כפי שנכתב בוועידת המזרחי בשנת 1937, בתגובה לדו"ח ועדת פיל, "העם היהודי לא ישלים לעולם עם איזה שהוא נסיון לצמצם את גבולותיה ההיסטוריים של ארץ ישראל, כפי שהובטחה לעם ישראל, מפי הגבורה". שנית, הציווי הדתי לממש בכוח את ההבטחה, לרבות נישולם של התושבים הילידים, היא המעניקה את הלגיטימציה לכיבוש הארץ בידי יהושע אז ובידיהם היום, כפי שמנחם פליקס, ממייסדי גוש אמונים, כתב ב-1979 בבג"ץ אלון מורה "התנחלנו משום שנצטוונו לרשת את הארץ אשר נתן האל יתעלה לאבותינו... שכן מצונו... והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה". ההבטחה והציווי לממשה הם אלו שהביאו שלושת אלפים שנה מאוחר יותר גם לכינונה של מדינת ישראל - הם, ולא הזכות להגדרה עצמית. שלישית, עליונותו של דין תורה על החלטות האו"ם ועל החלטות המוסדות הנבחרים של המדינה, כפי שהרב גורן כתב "אין בכוח שום חוק לאומי או בינלאומי לשנות מעמדנו, זכויותינו... דינם של אזורים אלו, לפי דין תורה, כא"י תחת שלטון יהודי לכל דבר...". ומסכם הרב צבי יהודה קוק, הרצי"ה, "**הארץ הזו היא שלנו**, אין כאן שטחים ערביים ואדמות ערביות, אלא אדמות ישראל, נחלת אבותינו הנצחיות, והיא בכל גבולותיה התנ"כיים שייכת לשלטון ישראל".

הזכות הבסיסית להגדרה עצמית של עמים עולה על במת ההיסטוריה בתחילת המאה העשרים וצוברת מאז תאוצה ואוהדים רבים, קשה להתעלם ממנה והיא מייצרת שינוי תודעתי בחברה האנושית, שמוביל לשינויים מרחיקי לכת במציאות, גם אם ישנן מגמות הפועלות הפוך לה. בימים אלו, כשהציבור בישראל נקרא שוב להצביע בבחירות, יהיה עליו להכריע, הפעם יותר מתמיד, את **המאבק בין האתנוקרטים היהודים לבין**

זכות החשיבה

הדמוקרטים היהודים על דמותה של מדינת ישראל. ובעניין זה, הסכסוך הישראלי-פלסטיני מחדד ומבליט את המאבק על היבטיו השונים - אופי המשטר, העתיד החברתי-כלכלי והאופק המוסרי.

אם אנו והפלסטינים נביט בסכסוך בדעה מפוקחת, דרך הפריזמה של עקרון ההגדרה העצמית, וקיומה של זיקה היסטורית לארץ, אם מוקדמת ואם מאוחרת, לא נוכל להתעלם מכך שזו מבליטה דווקא את הדמיון בינינו והופכת אותנו מאויבים לשכנים. הכרה הדדית בדמיון זה, עשויה לעודד שיח של שותפים, המניחים בצד את השימוש בכוח בכדי לכפות את רצונם אחד על השני, מכירים במציאות הקיימת של שני עמים שתביעותיהם בעלות תוקף למימוש זכותם בחלק מהארץ ופועלים בכנות לממש אותן.

39 < החשש הפלסטיני להר הבית כבר לא הזוי [הארץ, 19/11/14]

לאחר מלחמת העולם הראשונה לא היה למופתי חאג' אמין אל-חוסייני כל סיכוי בהתמודדות מול התנועה הציונית, שהיתה מאורגנת היטב ונהנתה מתמיכה בינלאומית נרחבת. המחנה הפלסטיני שבראשו התייצב היה אז מפורד, מסוכסך ומוכה שחיתות. בעיקר היה מחנה זה מבודד משום שמדינות ערב מסביב היו עסוקות כל אחת בענייניה. כיוון שכך ביקש המופתי לגייס את העולם המוסלמי לעזרת ערביי פלשתינה, תוך שימוש בטענה כי היהודים מבקשים להרוס את מסגד אל-אקצא ולהקים על חורבותיו את בית מקדשם.

לפני כמעט מאה שנה הטענה הזאת נראתה הזויה ומופרכת לאור מדיניותה של התנועה הציונית והצהרותיה לגבי מעמדם האקסטרטוריאלי של המקומות הקדושים. היא נראתה לא רצינית גם אחרי המלחמה ב-1967, כיוון שממשלות ישראל נמנעו משינוי בסטטוס-קוו על הר הבית. אבל היום טענה כזאת נתפשת כמתקבלת על הדעת; בשל מדיניותה המתלהמת, הלוקה בעיוורון מדיני, של ממשלת בנימין נתניהו, האיום על אל-אקצא נראה ממשי.

דומה כי נתניהו, נפתלי בנט, אורי אריאל, מירי רגב וחבריהם לא למדו דבר על רגישותו ונפיצותו של הר הבית. המקום הזה משמש דבק המלכד את החברה הפלסטינית על פלגיה, ומניע גם אנשים שאינם קשורים לארגון כלשהו לבצע פיגועים כמו הרצח בבית הכנסת בירושלים. הגידול הדרמטי בהיקף הביקורים של יהודים בהר הבית, כולל חברי כנסת ושרים; ההכרזות של אישי ציבור שיש לאפשר תפילה של יהודים בהר הבית ואף להקים מחדש את בית המקדש; ההחמרה בהגבלות על כניסתם

זכות החשיבה

של מתפללים מוסלמים ואף סגירת ההר - דבר שלא נעשה מאז 1967 - כל אלה מחזקים אצל הפלסטינים את התחושה כי "נבואתו" של המופתי עומדת להתגשם, ועליהם למנוע זאת. הם יעשו זאת לבדם או בעזרת הארגונים האסלאמיים המתחזקים, בישראל ומחוצה לה.

גם אם בכוחו של הר הבית להניע פעולות מחאה אלימות ואחרות, לא ניתן לבודדו מהאירועים המתרחשים בקרבתו, המחזקים את הרושם כי ישראל אכן מתכוונת לשנות את המציאות בירושלים. עד כה נעשתה הבנייה הישראלית במזרח ירושלים, רובה ככולה, בשטחים שצורפו לעיר מתוך הגדה המערבית, לא בירושלים המזרחית בגבולותיה מ-1967. שם הנוכחות היהודית אפסית ומסתכמת ב-2,500 בני אדם המתגוררים במספר ריכוזים קטנים, כמו מעלה הזיתים בראס אל-עמוד. כניסתן של עשרות משפחות לעיר דוד בסילואן והכרזתו המצוצה מהאצבע של בנט על רוב יהודי בה, בהמשך להכרזה על גן המלך כגן לאומי, נתפשות כהאצת המגמה הישראלית החדשה לחדור לירושלים המזרחית, ובעיקר לאגן הקדוש. המגמה הזאת נתפשת כמאיימת על ערביותה המוחלטת של "אל-קודס", שנשמרה גם לאחר 47 שנים של כיבוש ואיחוד לכאורה.

גם המעגלים הרחוקים יותר של העיר מאוימים על ידי המגמות הישראליות באופן העלול להכרית את הרעיון להקים את הבירה הפלסטינית במזרח ירושלים. הכוונה לבנות את שכונת גבעת המטוס ולהרחיב את הר חומה בדרום ירושלים, לבנות בשטח אי-1 כדי לחבר בין מעלה אדומים להר הצופים, ולסלול כביש החוצה את בית צפאפא, נתפשת כחלק מהתוכנית לבנות חגורה יהודית מסביב המזרחית, ואת זו לבתר בכבישים המחברים את העיר עם הפריפריה היהודית שלה.

כל זה מתחבר למורסות החברתיות הידועות: הפלסטינים במזרח ירושלים, שהם 40% מאוכלוסיית העיר, נהנים רק מ-10% מתקציבה, 82% מילדיהם מתחת לקו העוני ולמערכת החינוך שלהם חסרות 1,500 כיתות. הגלים האחרונים של אלימות וגזענות נגד הפלסטינים, שהחלו בחטיפתו והריגתו של מוחמד אבו חדיר, הניעו את המחאה והאלימות שבה אנו חוזים כיום.

הרשות הפלסטינית וחמאס מבקשים לנצל את המחאה העממית הזאת. חמאס, שמצבו מזכיר את מצבו של המופתי, רואה באירועים הזדמנות להסיט את תשומת הלב של תושבי רצועת עזה מתוצאות הלחימה שם, וללחוץ על ישראל ומצרים שיגבירו את הקצב של פעולות השיקום ופתיחת המעברים ברצועה. כפי שאמר ראש השב"כ השבוע, מחמוד עבאס אינו מעודד את הטרור ואף גינה אותו, אבל הוא למד את הלקח מהעימות בעזה בקיץ, עת נדחק לשוליים בעוד חמאס זוכה ביוקרה. לכן הוא מצטרף כעת, בנסיון לכוון את האירועים לצעדי מחאה עממיים, ולהגברת הלחץ על ישראל למשא ומתן.

כך, בשל המדיניות של ממשלת נתניהו, נשבר השקט היחסי ששרר בירושלים גם בשיא האינתיפאדה השנייה. ההבטחות של ראש הממשלה למלך עבדאללה ולשר החוץ האמריקאי ג'ון קרי בעמאן השבוע, בדומה לנאום בר-אילן, חסרות משמעות כל עוד אין הוא משתמש בסמכותו למנוע את הפרובוקציות של חברי מפלגתו וממשלתו. בהמשך, עליו להחליף את אשליית "ירושלים המאוחדת", בהכרה במציאות של עיר שמעולם לא אוחדה. עליו להבין שיש לה סיכוי להיות בירה עברית מוכרת, רק אם תיפרד משכונותיה הערביות, שיהיו חלק מבירת פלסטין.

40 < עגלה מתחדשת חונה בכניסה לבה"ד 1 [הארץ, 23/10/14]

לא מזמן נפגשנו, קבוצה של אנשים החרדים לעתיד החברה בישראל, עם מפקד בית הספר לקצינים (בה"ד 1). חברי הקבוצה מתנדבים להעשיר את עולמם של הקצינים לעתיד על ידי הרצאות בנושאים כמו משפט והיסטוריה, כלכלה ומוסר, ביטחון ומדיניות חוץ. אחד המשתתפים סיפר כי בסוף אחת מהרצאותיו ניגש אליו צוער ושאל איך עליו להתמודד עם משפט מסכם של הרצאה ששמע בקורס קצינים מפי רב מהזרם הדתי-לאומי, שאמר כי העגלה החילונית ריקה מערכים, ועליה לפנות את הדרך לעגלה הדתית-לאומית הטעונה.

זוהי אמירה מקוממת שאני נתקל בה לא פעם במסגרות שונות. היא מגלמת בתוכה הטעיה, התנשאות, תביעה ריקה מתוכן למונופול על האמת, ונסיון לנכס את המפעל הציוני ואת היהדות לגווניה, לזרם לאומני-משיחי-קולני אחד, שאף כופה את עצמו על שני עולמות אחרים, שהם שלמים בפני עצמם: זה החילוני וזה החרדי.

הביטויים "עגלה ריקה" ו"עגלה מלאה" נטבעו לאחר פגישתם של דוד בן-גוריון, אז ראש הממשלה, והחזון איש, המנהיג הרוחני של הזרם החרדי של פועלי אגודת ישראל, שהתקיימה באוקטובר 1952. על פי דיווחו של יצחק נבון, שנכח בפגישה, לא נעשה בה שימוש בביטוי "עגלה ריקה או מלאה". כשבן-גוריון ביקש "למצות כל מה שמשותף בין חלקי העם, [אך חשש כי] יש בעיה יסודית: אלה יהודים ואלה יהודים, ואיך יחיו יחד?" ענה האחרון [החזון איש] בסיפור על הלכה בתלמוד: "אם שני גמלים נפגשים בדרך במשעול, וגמל אחד טעון משא, והשני איננו טעון משא, זה

שאין עליו משא חייב לפנות את הדרך לגמל הטעון משא. אנחנו היהודים הדתיים משולים לגמל הטעון משא - יש עלינו עול של הרבה מאוד מצוות. אתם צריכים לפנות לנו את הדרך". בן-גוריון כעס וטען שהציבור החילוני אינו גמל ללא משא, מאחר שהוא נושא באחריות לכלכלה, לביטחון ולהתיישבות.

רבים סבורים כי בן-גוריון, שרצה להדגיש את החשיבות של חיים משותפים במדינה שאך קמה, טעה כשלא פירט והזכיר כי "העגלה הריקה" כביכול של התנועה הציונית החילונית, שנגדה יצא "החזון איש", היא זו האחראית ליישוב מחדש של יהודים בארץ ישראל, להקמת בית לאומי לעם היהודי, להגנה על אזרחי ישראל במלחמת העצמאות ולתחילת בנייתה של חברה תוססת, יצרנית וברירה.

אחרים תוהים מדוע לא הדגיש בן-גוריון בפני החזון איש את העובדה שהעגלה החילונית עמוסה בערכי רוח שהתגבשו במהלך הדורות - ערכים של תרבות, אמנות והומניזם. האם נמנע מכך במודע, כי סבר שהחזון איש לא ירד לעומקם של דברים ולא יבין את חשיבותם? זה לא נראה הגיוני ממרחק הזמן. הגיוני יותר שהוא לא העלה את הנושא משום שבעיניו לא היה זה כלל "נושא". לבן-גוריון, המדינאי האידיאליסט והריאליסט, לא היו כל רגשי נחיתות כלפי הזרם החרדי ביהדות וגם לא כלפי היהדות כדת. הוא האמין אמונה יוקדת בדרכו החילונית, ושאלות שצוּר חילוני עומד היום נבון מולן כלל לא עלו בתקופתו, שבה רוח ומושגים של "מעש", "בנייה" ו"הקמה" קדמו למחשבה על כל השאלות האלה.

אבל המחלוקת שהיתה בין בן-גוריון לחזון איש אינה זהה למחלוקת שנתגלעה בין הצוּר לרב הדתי-לאומי, בראש

זכות החשיבה

ובראשונה משום שלשני הזרמים הדתיים - הדתי-לאומי והחרדי - סדר עדיפויות שונה. הרוב הדתי-הלאומי, שגישתו משיחית, מייחל ליהדות של בית ראשון ובית שני, שבמרכזה ניצב הפולחן; או כדברי חנן פורת המנוח, שהיה ממנהיגי הזרם הזה: "אין קיבוץ גלויות, תקומת המדינה וביטחונה אלא נדבכים ראשונים... לפנינו עוד יעדים כבירים שהם חלק אינטגרלי של הציונות, ובראשם: הקמת 'ממלכת כהנים וגוי קדוש', השבת שכינה לציון, כינון ממלכת בית דוד ובניין בית המקדש - כנקודת מפתח לתיקון עולם במלכות שדי".

במלים אחרות אפשר לומר, שפורת וחבריו מייחלים לביטולה, או לייתורה, של היהדות הרבנית שהתגבשה באלפיים שנות גלות, היהדות המזוהה עם החזון איש, שבמרכזה התורה ולימודה ולא ארץ ישראל.

אין זה מקרה שאפילו את המתיישבים בהתנחלויות בגדה מחלקים הדתיים-לאומיים לקטגוריות אידיאולוגיות. יש את אלה מ"שלהם", ויש את האחרים - "משפרי הדיור" החרדים ומתנחלי "איכות החיים" החילונים - החפים מכל אידיאולוגיה שארץ ישראל במרכזה ומערכים המבטאים לאומנות משיחית. ה"אידיאולוגים" אף מדגישים את חשיבותם של המתיישבים החרדים והחילונים, שנלחמים מבלי דעת על גאולת הארץ ועל קירוב ביאת המשיח, וברוח דברי הרב קוק (הרא"ה), המנהיג הרוחני של הזרם הדתי-לאומי, כל אחד מהם ממלא את "התפקיד ההשגחי העליון... מבלי לדעת מי הקורא אותו".

אין ספק, אידיאולוגיה של מורמים מעם היא זאת. אכן, דרך ארוכה עבר המונח "אידיאו-לוגיה", "תורת הרעיונות", שטבעו הוגי דעות בצרפת של סוף המאה ה-18. הוגים אלו ביקשו

לחקור ולבקר השקפות ורעיונות באופן מדעי, ובמאה ה-20 התגלגל המונח בשפה היומיומית ועבר לציין השקפת עולם כוללת. אין פלא, אם כן, שאצל הדתיים-הלאומיים האידיאולוגיה הלכה והצטמצמה לדבר אחד בלבד - "התורה", ולא זו המדעית. לתפישתם, ככלל תורה זו גוברת על כל אידיאולוגיה חילונית; ובתוך התורה, לשיטתם, ערכים מסוימים גוברים על אחרים, לרבות על אלו שמעמידה היהדות החרדית בראש סדר העדיפויות שלה. אידיאולוגיות כאלה אינן יכולות לפנות מקום לשוני או לגוונים.

"החזון איש" בזמנו, כמו רבנים דתיים-לאומיים כיום, הם אנשים מאמינים המייחסים לכוח עליון מערכת של אינטרסים והעדפות. על פי תפישתם, הם בני העם הנבחר העושים את "הטוב בעיניו". אולם כל אחד מהם מחזיק בתפישה אחרת, לעתים מנוגדת, באשר למהות "הטוב בעיניו". בדיוק כמו כל המאמינים בדתות המונותאיסטיות האחרות על שלל עדותיהן.

גם "הדת" החילונית של בן-גוריון לא חפה מטעויות, מגילויים חברתיים מטרידים, מתחושת עליונות או יהירות. שהרי דת, או אידיאולוגיה, הן סוג של סדר מדומיין בין אנשים שיש להם מטרה משותפת. אלא שדת מתבססת על אמונה בכוח ובחוק על-אנושי, ואילו החילוניות מאמינה כיום בהומניזם ליברלי, שבו החירות היא הערך המרכזי. החירות לחשוב בעצמך, לקבוע מה טוב לך, לכבד את בחירתו של האחר.

במקום אחר בשיחתם, עת הלן החזון איש על כך שהחילונים הולכים לים ואינם שומרים שבת ומנצלים את זמנם בה ללימוד תורה, ענה בן-גוריון: "זאת זכותם. אי אפשר להכריחם ללמוד תורה. אבל גם הם יהודים, ועושים הרבה דברים חשובים... ואם

זכות החשיבה

לא ילכו לים, אתה חושב שיבואו לבית הכנסת?" החזון איש נמנע מתשובה ישירה, ואמר: "אנו מאמינים שיבוא יום וכולם ישמרו שבת ויתפללו". ולכך הגיב בן-גוריון ברוח הליברלית: "אם ירצו, לא אתנגד שיעשו זאת. אבל אי אפשר לכפות זאת עליהם".

בן-גוריון לא חלם שיגיע רגע שבו יטענו בפני קצין לעתיד בצה"ל שיש בעולמו מקום רק לאידיאה אחת. זו שיש בה גם ערכים הומניים, אך היא מטיפה לחסידיה לקדש את הארץ על פני המדינה, להעניק בכורה לפסקי הרבנים על פני חוקי הכנסת, להעדיף את האדמה על פני האדם, את "היהודית" על פני "הדמוקרטית", ואת "עם לבדד ישכון" על פני היות "חלק ממשפחת העמים". זו שבמהותה מבכרת את העבר על פני העתיד, את המצבות על פני החידושים.

בן-גוריון זכה לראות רק חלק מהצלחותיה של מדינת ישראל, החילונית-הומנית-ליברלית שאותה ביקש ליצור: בתחומי המדע, הרפואה, החקלאות, ההיי-טק, הביו-טכנולוגיה, הננו-טכנולוגיה ותעשיית חלל. היה זה בן-גוריון שהציב ביסודה של הדת את מושג "העתיד", וכתב כבר ב-1918 בהקשר לקביעת גבולות ארץ ישראל, שיש לראות את הארץ "לא רק כנחלת העבר היהודי, אלא כארץ העתיד היהודי". גישה זו מחייבת לבחון ללא הרף את הנחות היסוד ולהתאים את העשייה למציאות המשתנה, ולא מנסה להתאים את המציאות לערכי העבר. גישה זו במהותה היא מתפתחת ומתאימה עצמה לאתגרי החיים המודרניים, כדוגמת הארכה משמעותית של תוחלת החיים, השימוש הגובר בהנדסה גנטית ובבינה מלאכותית, האתגר הסביבתי, גידול אוכלוסין, מהפכת המידע, או עולם התאגידים והשתרשותו של "האח הגדול" השלטוני בכל פינה של חיינו.

ז'אק שלנגר כבר כתב בעבר, ש"אם נקבל את אמירתו של החזון איש כפשוטה, דהיינו שעגלת היהודים החופשיים ריקה, הרי ברור שאפשר להעמיס עליה כל מיני טובין, גם ישנים גם חדשים. זהו בדיוק היתרון הגדול של העגלה החופשית הריקה. היא פתוחה לכל עבר, בעוד העגלה הדתית-החרדית המלאה דחוסה, עמוסה מדי, סגורה בעצמה ואי אפשר להוסיף לה דבר... מי שטוען שרק עגלתו מלאה והאחרות ריקות, אינו מודע לפגמים שבעגלתו שלו" ("בשבחי העגלה הריקה", "כיוונים חדשים", יוני 2013).

עגלה מתמלאת ומתחדשת חונה גם בכניסה לבית הספר לקצינים בנגב. עלינו להאמין ולדאוג לכך כי יימצאו לה עגלונים רבים, שיידעו לשמור אותה במרכז הדרך שבה צועדת מדינת ישראל גם כאשר נעות בה עגלות אחרות.

41 < גם משיח לא יוכל לכבס [הארץ, 07/10/14]

"הזמן פועל לטובתנו", נוהגים ללהג את המנטרה הנבובה נפתלי בנט ואורי אריאל עם "אחיהם" בליכוד, ישראל ביתנו ויש עתיד. "השמאלנים הם ציונים שהתעייפו", הם טוענים, וממהרים לנכס את המעשה הציוני לאמתחתם המשיחית. נרגיל את העולם לכל שגיונותינו, הם מסבירים למי שתוהה לאן פניהם מועדות.

אבל שנת תשע"ה נכנסת וממאנת להתרגל ולפעול לטובתם. מיליון ישראלים קיבלו אותה בארוחת חג שתרמו אנשים טובים. מספר הכלואים במעגל העוני גדל בכל שנה, רובם עובדים. הפערים גדלים, אך ל"אחים" המשיחיים יש פתרון: בואו אלינו אל מדינת הרווחה בגדה. "הכפלנו את התקציבים ליהודה ושומרון", מתגאה שר האוצר הקודם. חזון הציונות הסוציאליסטית בהתגלמותו.

סבבי האלימות התכופים גובים את מחירים בדם, מכים בכלכלה, גורמים לקיצוצים בחינוך ובהשכלה הגבוהה ופוגעים בשירותי הרווחה והבריאות, פגיעה שהשפעתה הכי חמורה על השכבות החלשות כמובן. ואילו ה"אחים" היהודים שבים ומציעים - לכבוש את עזה, ושר החינוך מסביר ש"היתה מלחמה" ולא יהיה נכון "לצמצם את חזון ארץ ישראל השלמה".

גם העולם לא מתרגל. מעמד ישראל ותדמיתה ממשיכים להיפגע, ובמיוחד אצל הקרובות לה ביותר, ארצות הברית ומדינות מערב אירופה. המיאוס מהמשך שליטתה בעם אחר מכרסם ומרקיב את הקשרים התרבותיים, הכלכליים והמדעיים עם מדינות העולם. ארצות הברית עוברת שינויים דמוגרפיים, וכך גם סדר עדיפויותיה. בנימין נתניהו "האמריקנולוג" אינו מבחין איך תמיכתה מחליקה מבין אצבעותיו. אחרים, שיכורים

מכוח מדומיין, מרגיעים ומבטיחים שהעולם לא ינוע בלי ה"ווייז" הישראלי וכי החלקיקים לא יאיצו בלא הגניוס היהודי.

"האחים" היהודים, הממשיכים להעמיד את ה"יהודית" לפני ה"דמוקרטיה", ממאנים לראות, כיצד יהדות ארה"ב וקנדה מסתייגות מישראל. מתנתקות מישראלד המסרבת לרעיון שתי המדינות, המתרחקת מערכי הליברליזם, המקדשת את הכוח ומקיימת אפליה בחברה.

אפילו ירושלים "המאוחדת" אינה משתפת פעולה עם הבטחותיהם. בבירתנו לנצח המתחים הלאומיים והדתיים רק מעמיקים והאלימות גואה. עוניה משני צדי הקו הירוק מציב את רוב ילדיה, יהודים כערבים, מתחת לקו העוני, ורוב תושביה הם אנטי ציונים.

גם רבים מהצעירים הישראלים חדלו להאמין שהזמן פועל לטובת הציונות המשיחית. יוקר המחיה, שירות המילואים, ובעיקר חוסר התקווה והעדר התוחלת במדיניות הממשלה דוחפים אותם אל עתיד מעבר לים. לא, הם לא התעייפו. גם תושבי הנגב המערבי, נצר וענף של הציונות בלא מירכאות, אינם "מפונקים", כמו שיש מי שמאשימים אותם. הם פשוט מבינים, שחתיירה כנה לשלום אין פירושה שלילת רעיון שתי המדינות, הדרת מחמוד עבאס, הכשלת כל נסיון להכלת החמאס והמשך הבנייה הפראית בגדה. הם מבינים היום את המחיר האמיתי, כלכלי כמוסרי, של הסירוב להיפרדות מהפלסטינים.

הזמן נותר אדיש, ואינו מקדש את הסטטוס קוו המלאכותי. מעבר לפינה לא מחכה לנו מדינה דו-לאומית, אלא מדינה אחת. כזאת שמאפייניה רחוקים מכל הבטחה אלוהית או אחרת, כזאת שגם משיח לא יוכל לכבס.

42 < התהליך המדיני בין ישראל לאש"ף מועידת מדריד ועד היום - העמדות הישראליות בארבע סוגיות הליבה [מכללת נתניה וקרן אברט, 20/09/14]

כללי

1. מטרת מסמך זה לסקור ולהציג את הסכמות ממשלת ישראל ואת עמדותיה במהלכי המשא ומתן המדיני עם אש"ף, מועידת מדריד ב-1991, דרך תהליך אוסלו, מפת הדרכים ועד שליחותו של המזכיר האמריקאי ג'ון קרי בימים אלו.
2. בסקירה תוצגנה ההסכמות שנחתמו בין ממשלת ישראל לאש"ף בסדרה של הסכמים רשמיים, וכן העמדות הישראליות שלא נחתמו במסגרת המשאים ומתנים.
3. ההסכמות והעמדות הישראליות יוצגו בשלוש קטגוריות עיקריות:
 - הסכמים - הצהרת העקרונות, הסכמי הביניים (עזה ויריחו, הביניים, פרוטוקול חברון, מזכר וואי)
 - המשאים ומתנים להסדר קבע - ועידת מדריד, ועידת קמפ דייוויד, ועידת טאבה, ועידת אנאפוליס ושליחות קרי.
 - הצעות ותוכניות - תוכנית קלינטון, יחמת הליגה הערבית ומפת הדרכים.
4. כמו כן יוצג "הסכם ז'נבה", שלמרות העובדה כי אין מדובר במסמך רשמי, הוא המסמך היחידי שנוסח על ידי שני הצדדים כהסכם קבע והינו מתייחס לכלל הסוגיות. רבים רואים בו כמודל אפשרי להסכם קבע בין ישראל לפלסטין.
5. הסקירה תעסוק רק ב"סוגיות הליבה" של הסכסוך: גבולות, ביטחון, ירושלים ופליטים.

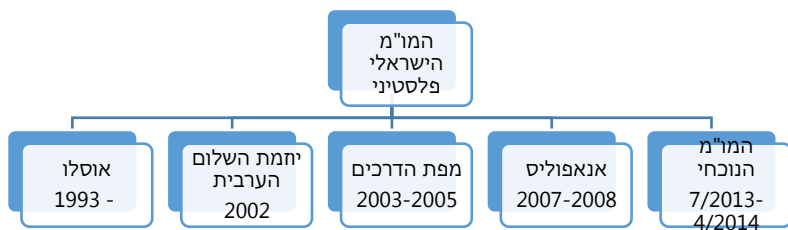
6. משקלן (ומידת סקירתן) של הסוגיות במהלכי המו"מ שונה מאחת לאחת משתי סיבות:

- חלקן נדונו רק במו"מ על הסדר הקבע.
- סוגיית הגבולות והטריטוריה, הכוללת את סוגיית ההתנחלויות, הינה הסוגייה המרכזית שלה הוקדשו בדרך כלל רוב מהלכי המו"מ.

7. מהלכי המשא ומתן בין ישראל לאש"ף התקיימו בערוצים שונים ולעיתים אף במקביל. כמו כן, בכל ערוץ התקיימו שיחות נפרדות בין אישים מהצדדים שתודרכו על ידי המנהיגים וחייבו בדיווח רק להם. כך שלעיתים באותו פרק זמן הוצגו עמדות שונות על ידי אותו צד.

8.

9. השינויים בעמדות הישראליות אינם מתפתחים באופן ליניארי אלא לעיתים חלו נסיגות לעמדות הישנות. זאת בשל העובדה שהמו"מ נוהל תחת העיקרון "שכלום לא מוסכם עד שהכל מוסכם" ולעיתים עמדת פשרה הוצגה רק כחלק מ"עסקת חבילה" כוללת של "תן וקח" בארבע הסוגיות.

תרשים מס' 1: המו"מ הישראלי-פלסטיני, 1993-2014

ועידת מדריד

ועידת מדריד היא ועידה בינלאומית שנערכה במדריד בירת ספרד בין ה-30 באוקטובר ל-1 בנובמבר 1991 במטרה לקדם את תהליך השלום בין ישראל, הפלסטינים ומדינות ערב.

לאחר מלחמת המפרץ הראשונה חידשה ארה"ב את מאמצי להגיע להסדרי שלום במזרח התיכון תוך ניצול הסיטואציה הבין-ערבית שנוצרה עם סיום המלחמה. בעיקרו של דבר הציעה ארה"ב מסגרת פרוצדוראלית לכינוסה של ועידת שלום למזרח התיכון. על פי ההצעה יתנהל בוועידה משא ומתן ישראל-פלסטיני על פתרון דו-שלבי של העימות ביניהם. בשלב הראשון יוקם שלטון עצמי לתקופת מעבר בת חמש שנים, כאשר בשנה השלישית להקמתו יוחל במשא ומתן על הסדר הקבע.

את הוועידה כינסו במשותף נשיאי ארצות הברית וברית המועצות, שהזמינו אליה את נציגי ממשלות ישראל, סוריה, ירדן, לבנון ומצרים, וכן את נציגי ארצות הברית, ברית המועצות והאיחוד האירופי. הפלסטינים יוצגו בוועידה כחלק מהמשלחת הירדנית.

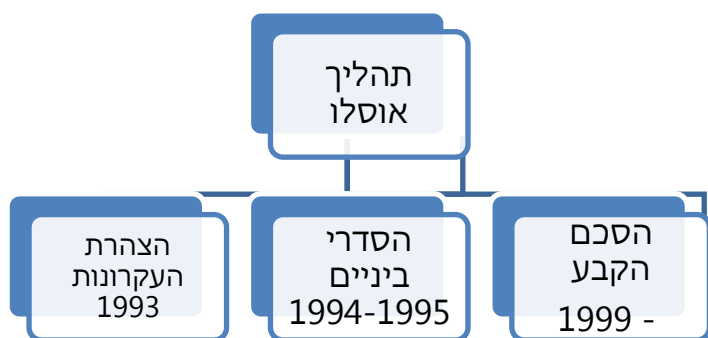
בעקבות ועידת מדריד נפתחו בושינגטון שיחות דו-צדדיות ישירות בין ישראל לבין משלחת סוריה, משלחת לבנון והמשלחת הירדנית-פלסטינית - עם כל אחת מהן בנפרד. חמשת הסיבובים הראשונים של שיחות וושינגטון התקיימו כשהליכוד בראשות יצחק שמיר הרכיב את הממשלה, ועסקו בשאלות פרוצדורליות. ישראל סירבה לדון בויתורים טריטוריאליים, והיתה מוכנה לעסוק רק בתוכנית אוטונומיה מוגבלת לפלסטינים.

בעת שנעשו ההכנות הראשוניות לכינוס ועידת מדריד ב-1991, התברר שאי-אפשר להתעלם משאלת ירושלים ותושביה הערבים. ישראל התנתה שני תנאים להשתתפותה בוועידה: ראשית, אי-הכללתם של אנשים ממזרח ירושלים במשלחת המשותפת לירדן ולפלסטינים; שנית, הוצאת ירושלים מסדר היום של הוועידה ומתחומי תחולתו של הסדר הביניים, שרוב דיוני הוועידה ייסובו עליו.

בפועל, המשא ומתן כלל בעקיפין את מזרח ירושלים, נערך בירושלים, והשתתפו בו מהצד הפלסטיני בדרך כלל אנשים ממזרח ירושלים. בין אפריל לנובמבר 1991, פגישותיו של שר החוץ האמריקאי ג'יימס בייקר התקיימו עם משלחת של שלושה נציגים, שניים מהם מירושלים - חנאן עֶשְׂרָאוי ופייסל חוסייני. מרכז פעילותה של משלחת הפלסטינים היה במזרח ירושלים, באוֹרְיֵינְט האוס. באמצעות הקשר עם הנהגת אש"ף ב"חוץ" הפכה משלחת הפלסטינים לנציגת הארגון, והאוֹרְיֵינְט האוס הפך למעין שלוחה מקומית של מחלקת החוץ של אש"ף.

לוועידה עצמה לא היו תוצאות מיידיות, אך היא תרמה את חלקה לתהליך השלום שהחל שנה מאוחר יותר. כפי שהסביר סאיב עריקאת, הממונה על המשא ומתן עם ישראל מטעם אש"ף "הלכנו למדריד תחת מטרייה של משלחת ירדנית-פלסטינית. מצד אחד לא היינו אש"ף, מצד שני קיבלנו הוראות מערפאת ומאחרים בטוניס... בחוסר רצון, באונס, שמיר נתן את הגושפנקה לקווי היסוד [terms of reference] של תהליך השלום (החלטות מועצת הביטחון 242 ו-338). בלי מדריד לא היינו מגיעים לאוסלו. הוא לא הבין מה שאנחנו הבנו - שהדברים יתפתחו באופן טבעי ושאלה שינסו לעצור את המהלך ייעלמו".

זכות החשיבה

תרשים מס' 2: תהליך אוסלו

הצהרת העקרונות

כללי

משא ומתן, שהחל במגעים סודיים, בין ישראל לארגון לשחרור פלסטין (אש"ף), התקיים ברובו בנורבגיה, והוביל לחתימה על הצהרת עקרונות של שני הצדדים בווינגטון, ב-13 בספטמבר 1993, שכותרתה "הצהרת עקרונות על הסדרי ביניים של ממשל עצמי". הצהרת העקרונות נגעה בעיקר לנסיגת ישראל משטחי עזה ויהודה ושומרון ולהקמת רשות פלסטינית לממשל עצמי באזור לתקופת ביניים שלא תעלה על 5 שנים, במטרה להגיע להסדר קבע בין הצדדים על בסיס החלטות מועצת הביטחון מספר 242 ו-338.

ב-9 בספטמבר 1993 ישראל הכירה באש"ף כנציגו של העם הפלסטיני, והודיעה על החלטתה לפתוח במשא ומתן עמו במסגרת תהליך השלום במזרח התיכון. ערפאת מצדו, בשם אש"ף, הכיר בזכותה של ישראל להתקיים בשלום ובביטחון. הוא קיבל עליו מחויבות לתהליך השלום במזרח התיכון ולפתרון

בדרכי שלום של הסכסוך בין שני הצדדים; התחייב להימנע משימוש בטרור ובפעילות אלימה אחרת; חזר על הכרתו בהחלטות מועצת הביטחון 242 ו-338; והתחייב להביא לאישור המועצה הלאומית הפלסטינית את השינויים באמנה הפלסטינית המתחייבים מהמצב החדש - בעיקר בסעיפים הפוסלים את קיומה של ישראל ובסעיפים אחרים, המנוגדים להתחייבויות שנכללו באיגרת של ערפאת לרבין.

כמו כן נקבע כי המו"מ על הסדר הקבע בין ממשלת ישראל ונציגי העם הפלסטיני, יחל מוקדם ככל שאפשר, ולא יאוחר מתחילת השנה השלישית של תקופת הביניים. המו"מ הזה יכסה את כל הנושאים הנותרים: ירושלים, פליטים, התיישבויות, סידורי ביטחון, גבולות, יחסים ושת"פ עם שכנים אחרים, וכן נושאים אחרים בעלי עניין.

לאחר דיון של יומיים בכנסת על הודעת הממשלה בראשות רבין על ההסכם, נערכה ב-23 בספטמבר 1993 הצבעה על הצעת אי-אמון בממשלה, בגין החתימה על ההסכם. נגד ההצעה הצביעו 61 חברי כנסת ו-50 הצביעו בעדה. שמונה חברי כנסת נמנעו בהצבעה ואחד נעדר.

טריטוריה וגבולות

בהצהרת העקרונות נקבע כי נקבע כי המשא ומתן יוביל "להסדר קבע, המבוסס על החלטות מועצת הביטחון 242 ו-338". וכן ש:

שני הצדדים יערכו ויחתמו על הסכם בדבר נסיגת כוחות ישראלים מרצועת עזה ומאזור יריחו בתוך חודשיים מתאריך כניסתה לתוקף של הצהרת עקרונות זו. ישראל תסיג באופן

זכות החשיבה

מזורז, ועל פי לוח זמנים, את כוחות הצבא הישראליים מרצועת עזה ומאזור יריחו, מייד עם חתימת ההסכם על רצועת עזה ואזור יריחו, בתוך פרק זמן שלא יעלה על ארבעה חודשים אחרי חתימת ההסכם זה.

ביטחון

הצדדים הסכימו כי:

על מנת להבטיח סדר ציבורי וביטחון פנים לפלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה תקים המועצה כוח משטרה חזק, ואילו ישראל תמשיך לשאת באחריות להגנה מפני איומים חיצוניים, וכן לביטחון הכולל של הישראלים לשם הבטחת ביטחון הפנים והסדר הציבורי שלהם.

ירושלים

בהצהרה נקבע כי ירושלים תידון במו"מ על הסדר הקבע כסוגייה נפרדת, עם זאת הוסכם שלתושבים הפלסטינים מירושלים תהיה הזכות להשתתף בבחירות הפלסטיניות בהתאם להסכם בין הצדדים.⁵

⁵ נוסח ההסכם מוצג באתר משרד החוץ:

<http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/declaration%20of%20principles.aspx>

לגבי מוסדות הרשות הפלסטינית, שערפאת תבע למקם אותם בירושלים וישראל תבעה כי יפעלו מיריחו ומעזה, במכתבו של שר החוץ שמעון פרס לערפאת ולשר החוץ הנורבגי נקבע כי "ישראל מאשרת שהמוסדות הפלסטיניים במזרח ירושלים הם בעלי חשיבות רבה והם יישמרו [...] ישראל לא תפריע לפעילותם. להיפך, מילוי תפקיד חשוב זה יזכה לעידוד".

פליטים

בהצהרה נקבע כי סוגייה זו תידון במו"מ על הסדר הקבע.

הסכמי הביניים

תרשים מס' 3: הסכמי הביניים במסגרת תהליך אוסלו

הסכם עזה ויריחו ("קהיר")

כללי

הסכם קהיר נחתם ב-4 במאי 1994 בקהיר, בין ראש ממשלת ישראל, יצחק רבין, וראש ארגון אש"ף, יאסר ערפאת, במעמד ארצות הברית, רוסיה ומצרים כעדות.

עיקרים:

1. שני הצדדים אישרו את דבקותם בהכרה ההדדית ובהתחייבויות המובעות באיגרות מ-9 בספטמבר 1993, אשר נחתמו בין ראש הממשלה רבין ויו"ר אש"ף ערפאת.
2. אישרו מחדש את ההבנה כי הסדרי הביניים בדבר ממשל עצמי, ובתוך כך ההסדרים הנוגעים לרצועת עזה ולאזור יריחו בהסכם זה, הינם חלק בלתי נפרד מתהליך השלום

כולו, וכי המו"מ בדבר מעמד הקבע יוביל ליישומן של החלטות מועצת הביטחון 242 ו-338.

נסיגת כוחות צה"ל מרצועת עזה ומאזור יריחו (ראה מפה):

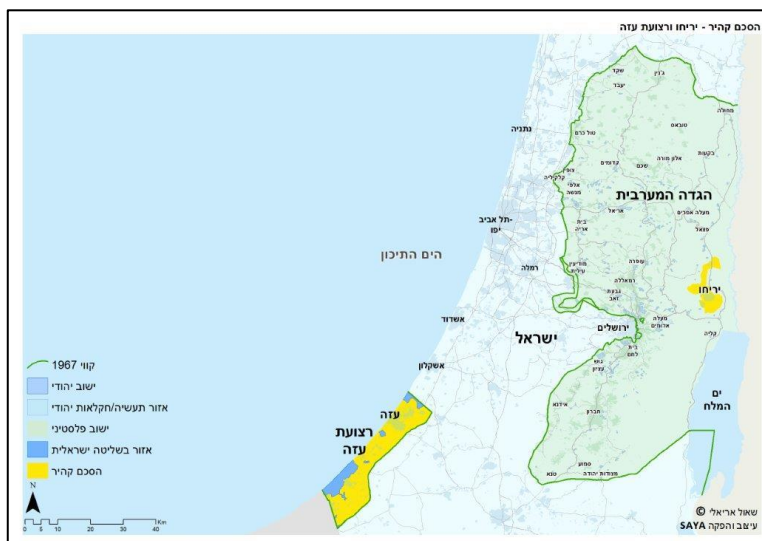
- פינוי בסיסי צבא ומתקני קבע אחרים.
- העברתם לידי המשטרה הפלסטינית.
- פריסה מחדש של צה"ל ביישובים ובאזור מתקנים צבאיים.

3. שטח הרצועה חולק לשלוש קטגוריות שליטה:

- שטחים תחת סמכות אזרחית ישראלית (היישובים ואזור התעשייה) - 43 קמ"ר.
- שטחים תחת סמכות בטחונית ישראלית (המואסי וצירי הרוחב) - 20 קמ"ר.
- שטחים תחת סמכות פלסטינית - 300 קמ"ר.

4. בהסכם נקבע כי ישראל תעשה זאת תוך שלושה שבועות ואכן ישראל השלימה את המהלך תוך שבועיים.

זכות החשיבה

מפה מספר 1: הסכם קהיר - עזה ויריחו, 4 במאי 1994

הסכם הביניים אודות הגדה המערבית ורצועת עזה

כללי

הסכם ביניים שני שנחתם ב-28 בספטמבר 1995 בווינגטון בין ישראל לאש"ף. במפה של הסכם הביניים ניתן לראות כי ישראל נמנעה מלהעביר לפלסטינים את הסמכויות בשטחים שתיכננה להשאיר בשליטתה במסגרת הסכם קבע. אזורי A ו-B, שבהם הועברו הסמכויות השונות מישראל לרשות הפלסטינית, נקבעו בדפוס של "גושים" רק בגב ההר הפלסטיני. בשלושת "אזורי האינטרסים הישראליים" - בקעת הירדן וצפון ים המלח, "עוטף ירושלים", ומרחב הביטחון המערבי לאורך הקו הירוק -

הסמכויות הועברו לרשות הפלסטינים רק לגבי השטח הבנוי של היישובים הערביים, ללא אדמותיהם.

טריטוריה וגבולות

ההסכם קבע שלוש קטגוריות של אזורים בגדה המערבית: אזור A שכלל את כל ערי הגדה למעט חברון, אזור B שכלל את הכפרים והיישובים הקטנים יותר, ואזור C בו נותרו ההתנחלויות הישראליות ומתקני הצבא.

נקבע כי טרם הבחירות למועצה הפלסטינית ישראל תקיים היערכות של כוחותיה הצבאיים בהתאם למפה המצורפת (בהיקף של 2.9% לשטחי A, ובהיקף של 23% לשטחי B). לאחר כינון המועצה הפלסטינית ישראל תקיים שלוש היערכויות נוספות של כוחות צבאיים ישראלים בהתאם להצהרת העקרונות, בשלושה שלבים לאתרים צבאיים מוגדרים, שיבוצעו במרווחי זמן של 6 חודשים ויושלמו 18 חודשים מיום כינון המועצה.

ביטחון

נקבע:

על מנת להבטיח סדר ציבורי וביטחון פנים לפלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה תקים המועצה כוח משטרת חזק, ואילו ישראל תמשיך לשאת באחריות להגנה מפני איומים חיצוניים, מהים ומהאוויר, לרבות האחריות להגנת הגבולות עם מצרים וירדן, וכן לביטחון הכולל של הישראלים ויישובים ישראליים,

זכות החשיבה

לשם הבטחת ביטחון הפנים והסדר הציבורי שלהם, ותחזיק בכל הכוחות לנקוט צעדים נחוצים לשם מילוי אחריות זו.

נקבע כי הרשות הפלסטינית תיטול אחריות לסדר ציבורי ולביטחון פנים בשטחי A ו-B. יחד עם זאת, ישראל תחזיק באזורי B באחריות הגוברת לביטחון על מנת להגן על ישראל ולהתמודד עם איום הטרור. נקבעו מנגנוני תיאום וקישור ברמות השונות ונקבעו כללים לגבי מספר אזורי ייחודיים כמו חברון, המואסי ברצועת עזה, מעבר בטוח ועוד.

ירושלים

בהסכם הביניים נקבעו הסדרי ההצבעה לפלסטינים תושבי מזרח ירושלים והוסכם שהיא תיעשה בסניפי הדואר במזרח ירושלים תחת פיקוח בינלאומי.⁶

פליטים

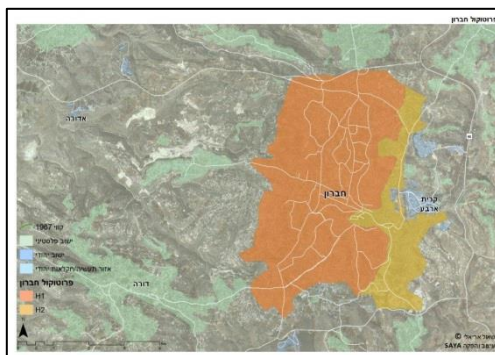
לא נדונו בהסכמי הביניים.

⁶ סעיף 6 בנספח 2 להסכם הביניים. ראו: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/the%20israeli-palestinian%20interim%20agreement%20-%20annex%20ii.aspx#article6>

על הסדרי ההצבעה ראו: ה. כהן, כיכר השוק ריקה (ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 2007), 158-181.

פרוטוקול חברון

הסכם נלווה להסכם הביניים (טאבה) שנחתם ב-15 בינואר 1997, בין ממשלת נתניה⁷ ואש"ף, לגבי הפריסה מחדש של צה"ל בעיר חברון. ההסכם חילק את

מפה מספר 2: פרוטוקול חברון

חברון לשני אזורים: H1, שבו יש למשטרה הפלסטינית מעמד דומה לזה שבשטחי A, ו-H2, שהוא אזור ובו ישראל תשמור בידה את כל הסמכויות והאחריות לביטחון פנים ולסדר ציבורי. בנוסף, ישראל תמשיך לשאת באחריות לביטחון הכולל של ישראלים (ראה מפה).

מזכר וואי

מזכר שנחתם ב-23 באוקטובר 1998 על ידי ראש הממשלה נתניה וליז"ר אש"ף ערפאת ונשיא ארה"ב קלינטון, בנוכחות

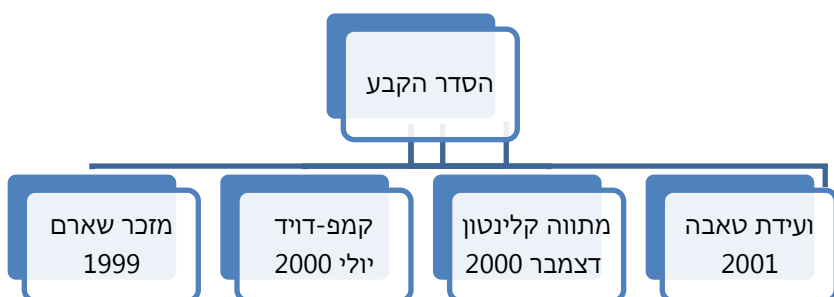
⁷ בנימין נתניהו, שנבחר לראשות הממשלה ב-1996, נאלץ לתמרן בין עמדתו-הוא, שגרסה כי "מדינת אש"ף שתושלת 15 ק"מ מתל-אביב תהווה איום קיומי למדינה היהודית", לבין מחויבותו להסכמים שישאל חתמה עליהם והלחץ הבינלאומי לקיימם שהובילה ארצות-הברית. נתניהו הצליח להעביר ב-1998 החלטת ממשלה על "מפת האינטרסים החיוניים" לישראל, עצמצמה את השטח האפשרי מבחינתו למדינה הפלסטינית ל-60% בלבד.

זכות החשיבה

המלך חוסיין מירדן, לאחר קיום ישיבות משלחות מישראל, אש"ף וארה"ב בנושא ההיערכות הנוספת הראשונה והשנייה (F.R.D). ישראל התחייבה להעביר 13% משטח C - 12% למעמד שטח B ו-1% למעמד שטח A. הפלסטינים התחייבו ש-3% מהם יוגדרו כשמורות טבע.

בפועל ישראל העבירה רק 2% משטח C ל-B. כמו כן שינתה מעמד של 7.1% של שטח B לשטח A.

המשא ומתן להסדר הקבע

תרשים מס' 4: המשא ומתן להסדר הקבע, 1999-2001

מזכר שארם

מזכר שנחתם ב-4 בספטמבר 1999 בין ראש הממשלה ברק ויו"ר אש"ף ערפאת בנוכחות מזכירת המדינה האמריקאית מדלן אולברייט, המלך הירדני עבדאללה השני ונשיא מצרים מובארכ. המזכר התייחס ליישום מזכר וואי ביחס להיערכויות הנוספות הראשונה והשנייה וקבע לוח זמנים להעברת שטחים משטח C ומשטח B ל-A. ופתיחת מו"מ להסכם מסגרת להסדר קבע.

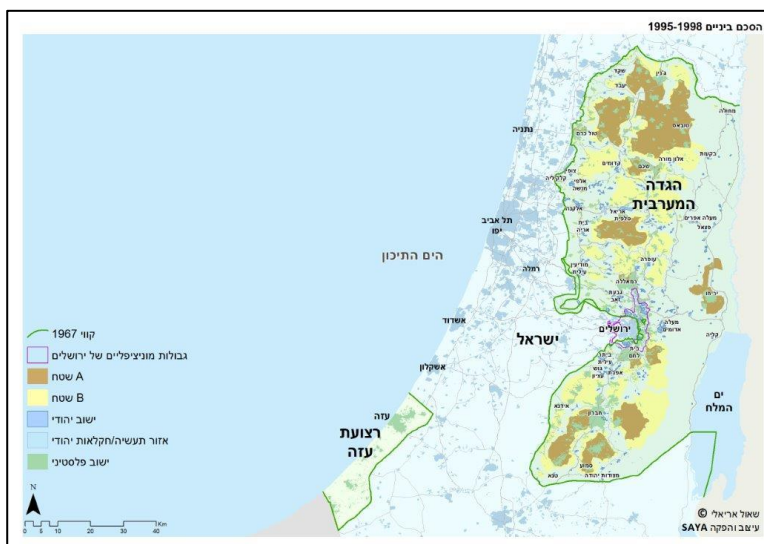
שאול אריאלי

א. ב-5 בספטמבר 1999 - להעביר 7% מאזור C לאזור B.

ב. ב-15 בנובמבר 1999 - להעביר 2% מאזור B לאזור A ו-3% מאזור C לאזור B.

ג. ב-20 בינואר 2000 - להעביר 1% מאזור C לאזור A ו-15% מאזור B לאזור A.

בסופו של דבר, בתום שתיים מן "ההיערכויות הנוספות" שישראל התחייבה להן במסגרת הסכם הביניים, שטחי A ו-B משתרעים כיום על פני 40% בלבד משטח הגדה המערבית (ראה מפה).

מפה מספר 3:

הסכמי הביניים וההיערכויות הנוספות 1995-1998

טרומ קמפ דיוויד

טריטוריה וגבולות

התפיסה הישראלית התבססה על יצירת מציאות אשר תהפוך לדעתה, את קבלת ההסכם לכדאי עבור שני הצדדים, גם אם הפלסטינים יידרשו לויתורים טריטוריאליים לטובת ישראל. כתוצאת מא-סימטריות הקיימת. הדילמה הישראלית נבעה מהמשך הכמיהה לשטחי הגדמ"ע למול דחיית הפלסטינים היושבים בהם. לכן המדיניות הייתה של רצון להיפרד מהפלסטינים אך לא מהשטחים שאינם יושבים בהם. לממשל הישראלי לא הייתה אמפטיה לזווית הפלסטינית. השיח וסדר העדיפויות נבנה על בסיס האינטרס הישראלי בלבד, ולא יישם את התפיסה שהייתה בבסיס המו"מ באוסלו של win-win.

בנאומו של רבין בכנסת ב-5 באוקטובר 1995 לאשור הסכם הביניים הוא הציג את תפיסתו לגבי הסדר הקבע:

"...את פתרון הקבע אנו רואים במסגרת שטח מדינת ישראל שיכלול את מרבית שטחה של ארץ ישראל כפי שהייתה תחת שלטון המנדט הבריטי, ולצדה ישות פלסטינית אשר תהיה בית למרבית התושבים הפלסטינים החיים ברצועת עזה ובשטח הגדה המערבית. אנו רוצים שתהא זו ישות שהיא פחות ממדינה ואשר תנהל באופן עצמאי את חיי הפלסטינים הנתונים למרותה.

גבולות מדינת ישראל, לעת פתרון הקבע, יהיו מעבר לקווים שהיו קיימים לפני מלחמת ששת הימים".⁸

רה"מ ברק הבין את החשיבות של ההיבט הטריטוריאלי של המו"מ, ולכן התחיל את המו"מ בדיון על נושא זה. אך במקום לרתום את הנושא באופן שיקדם את ההיתכנות להגיע להסכם, הוא בחר באסטרטגיה הפוכה לתקדימים שנוצרו, שהחלה לייצר מהרגע הראשון של המו"מ, חוסר אמון בין הצדדים.⁹

הצד הישראלי יכול היה לבחור באחת משתי הדרכים: הראשונה, שהשטחים הינם פיקדון בידי ישראל ושתמורת שלום מלא תתבצע נסיגה מלאה, ותוקם מדינה פלסטינית עצמאית לצד מדינת ישראל; והשנייה שהשטחים הינם אזור שנוי במחלוקת באשר לסוגיות השליטה והריבונות, כך שהפתרון הוא לחלק את הטריטוריה בין שני הצדדים. במילים אחרות, ישראל הייתה צריכה להחליט האם קו 4 יוני 1967 הוא הבסיס לקביעת הגבול בין שתי מדינות עצמאיות שיחתמו על הסדר קבע והסדר שלום, או לבטל לחלוטין את תקפותו של קו 67, להתרחק מההסכמות הקודמות שהחלטה 242 רלוונטית לדיאלוג הישראלי-פלסטיני, ובכלל לא לדון עם הפלסטינים על הקמת מדינה אלא רק על הקמת "ישות".

⁸ יש המקלים עם רבין וטוענים כי נאום זה נועד לשכנע את הכנסת להצביע בעד הסכם הביניים שנחתם שבוע קודם לכן.
⁹ חודש לאחר שנבחר, ביוני 1999, "הקפיא" ברק באופן חד-צדדי, הלכה למעשה, את מזכר וואי שנחתם על ידי קודמו בתפקיד, בנימין נתניהו.

זכות החשיבה

אסטרטגיה זו של ברק מול הפלסטינים הייתה שגויה, וטמנה בחובה את זרעי פיצוץ המו"מ. במקום להניח על השולחן, כבר בשלבים הראשונים של המו"מ, את עקרונות הפתרון (בעיקר בתחומי ההגדרה העצמית והטריטוריה), ובכך לתת תמריץ לפלסטינים להתקדם במו"מ, בחר ברק באופציה השנייה, ועוד נקט בסחבת ובשיטת מו"מ של "בזאר מזרחי". ברק כלל לא טרח להתמודד עם הפרדוקס שהוא יצר. מצד אחד הוא אשרר מחדש במזכר שארם בספטמבר 1999 שמטרת המו"מ היא להוביל להסכם קבע המבוסס על החלטת מועצת הביטחון 242 ומצד שני קיבל את עמדתו השנויה במחלוקת של היועץ המשפטי לממשלה שהחלטה 242 אינה רלוונטית לשטחי הגדמ"ע ורצועת עזה, ושאין המדובר על שטחים כבושים, אלא בשטחים השנויים במחלוקת בין הצדדים. לפיכך, עמדת הפתיחה של ישראל הציעה לפלסטינים הסדר קבע המבוסס על נסיגה ישראלית מרצועת עזה ומ-60%-55% משטח הגדמ"ע. יתרה מזאת, חודשים רבים בתוך המו"מ נכפתה עמדת רה"מ על צוות המו"מ הישראלי - שהתנגד לה - שאסור בתכלית האיסור לדבר עם הפלסטינים על מדינה, אלא רק על "ישות".

בסביבתו של ברק נשמעו גם המלצות מגורמים מדיניים בכירים ישראלים, שהיו בפועל מנותקים מהמתרחש מאחורי הקלעים של המדינאות הפלסטינית. ישראלים אילו טענו ש"ניתן לגמור עם הפלסטינים עסקה שכוללת מדינה פלסטינית בכל עזה ועל 80% בלבד משטחי הגדמ"ע, תוך סיפוח ישראלי של 20% מהשטח ללא תמורה טריטוריאלית; או לחילופין מדינה בכל עזה ועל 70% מהגדמ"ע, תוך סיפוח ישראלי של 10% ללא תמורה טריטוריאלית, והשארת 20% לדיון בעתיד".

גורמים מדיניים אחרים בישראל, וכן גורמים מתוך המערכת המודיעינית, הבהירו מנגד שלהנהגה הפלסטינית אין מרחב תמרון טריטוריאלי כזה, ושהתנאי של ערפאת לחתום על עסקה מבוסס על קבלת 100% מהשטח, תוך הסכמה לחילופי שטחים שנועדה לענות על הצרכים המיוחדים הישראלים והמציאות שהתפתחה בשטח (התנחלויות) במשך למעלה משלושים שנות כיבוש. המערכת המדינית הישראלית, לא הפנימה את העובדה שמבחינת ערפאת והנהגתו, הצד הפלסטיני כבר עשה באוסלו את הויתור המהותי והעקרוני בתחום הטריטוריאלי. בהסכם אוסלו חתמו הפלסטינים לראשונה על מסמך על פיו ההגדרה העצמית הפלסטינית - קרי המדינה - תבוא לידי ביטוי באמצעות יישום החלטת מועהב"ט 242, אך ורק בשטחי הגדה המערבית ורצועת עזה.

המו"מ הטריטוריאלי הקונקרטי החל במפגשי ראשי הצוותים הראשונים למו"מ על הסדר הקבע. לאחר מספר סבבי גישושים בתחילת שנת 2000, בין המשלחת בראשות השגריר עודד ערן¹⁰ למשלחת בראשות השר יאסר עבד רבו, הניח ערן בפני הפלסטינים מפה סכמאטית, שאינה מאפשרת ירידה לפרטים, ובה הצעת הפתיחה הישראלית. המפה כללה שלושה אזורים: אזור "חום" המבותר לשלושה קנטונים והפרוס על פחות מ-60% מהגדמ"ע, שבו אמורה לקום "הישות" הפלסטינית; אזור "לבן" הכולל כ-15% שיסופח לישראל ויכיל את רצפי ההתנחלויות בגדמ"ע כולל רצועות רוחב המבתרות את מערב השומרון מהקו

¹⁰ הפלסטינים נאלצו להמתין כ-3 חודשים למינויו של עודד ערן לאחר שגלעד שר נאלץ לפנות את מקומו בהמלצת היועץ המשפטי לממשלה.

זכות החשיבה

הירוק ועד נהר הירדן, ואת אזור ירושלים ממעלה אדומים ועד ים המלח; ואזור "ירוק" הכולל כ-25% שיוחזק במעמד מיוחד בידי ישראל ויאפשר לישראל הן להקיף את הישות הפלסטינית מכל עבריה, והן לייצר אצבעות ואיי שליטה לעבר מקומות שלא נכללו בשטחים המסופחים כגון חברון, קריית ארבע, גוש דולב-טלמון, ויישובי בקעת הירדן.

ערוץ סטוקהולם

כארבעה חודשים של בזבז זמן חלפו עד אשר החליט ברק להחזיר למו"מ את איש סודו, עו"ד גלעד שר, ולהצמידו לכישוריו של השר והפרופסור שלמה בן-עמי. השניים, יחד עם מספר מצומצם של עוזרים, הפכו לצוות עבודה שראה את הדברים בצורה מתקדמת יותר מאשר רה"מ. בדיעבד מסתבר ששני אלו אמנם השכילו להשפיע על ברק, אך לא הצליחו בסופו של דבר להביאו לנקודה הקריטית בתחום המו"מ הטריטוריאלי. תחילת חודש מאי 2000 הביאה ל"קפיצת מדרגה" במו"מ בין הצדדים ולהקמת ערוץ חשאי ורשמי שזכה מאוחר יותר לכינוי "ערוץ סטוקהולם". הפגישות השקטות שהחלו באזור ירושלים ונמשכו בשבדיה, הובילו להתקדמות משמעותית ביותר בכל תחומי המו"מ, כולל כמובן בתחום הטריטוריאלי ובהסכמה הישראלית לדבר על מדינה. במו"מ זה, התקדמות פרושה מחד, קבלה ישראלית את נוסחת "ה-100% מינוס" הפלסטינית (קרי 100 אחוז מהשטחים פחות מה שנדרש לצרכיה החיוניים של ישראל) ומאידך מוכנות פלסטינית להציב תגובות הולמות לחלק מהצרכים הישראליים.

הנטייה של ברק הייתה לשמר את תפיסת שלושת סוגי האזורים, ה"חום", ה"לבן" וה"ירוק", ולהתפשר על כך שהשטח ה"ירוק"

יוגדר כאזור שגורלו יוכרע מאוחר יותר, חמש שנים לפחות לאחר החתימה על ההסכם. כבר בנקודה זאת הציג ראש אמ"ן את עמדת אמ"ן על פיה הפלסטינים עשויים להגיע להסכמה על סיפוח ישראלי של שטח שלא יעלה על 5%-6% מהגדמ"ע.¹¹ ברק התעלם מעמדה זאת, וטרם הנסיעה למפגש בסטוקהולם, הנחה את הצוות להציע לפלסטינים מדינה על 77% בלבד, תוך סיפוח ישראלי של 13%-15% ללא תמורה טריטוריאלית, והסכמה על 8%-10% כאזורים עליהם יתקיים מו"מ עתידי לאחר חתימה על הסכם. בפועל הוצגה לפלסטינים מפה הכוללת 76.6% לפלסטינים, 10.1% אזורים בידי ישראל ובמעמד מיוחד, 13.3% שטחים מסופחים לישראל.¹² כשהצוות הישראלי החל להציג בפני הפלסטינים את העקרונות הללו, הם פגשו בצד פלסטיני כעוס שטען שישאל חזרה למשבצת הראשונה של המו"מ. אבו עלא הגיב ש"זה הורג את הרצון להמשיך", וחזר על העמדה הפלסטינית הפרגמטית: "קווי '67' הם הגבול... נהיה נכונים לדבר על שינויים קטנים בקווים אלה, ובלבד שיהיו הדדיים, שווים באופן מוחלט באיכות ובגודל". חסן עספור הוסיף שהם מוכנים לשינויים אבל לא לסיפוח חד-צדדי, ואבו עלא קבע שאין שום הצדקה שהפלסטינים יקבלו פחות ממאה אחוז מהשטח. הם הבהירו שעסקת המאה אחוז יכולה לכלול סיפוח גושי התנחלויות בגדמ"ע, ושכונות יהודיות במזרח ירושלים.¹³

עם החזרה לישראל, דיווח הצוות הישראלי לראש הממשלה אודות תוצאות המפגש. אחת ההוראות של ברק בעקבות זאת

¹¹ ג. שר, במרחק נגיעה (תל אביב: ידיעות ספרים\עידנים, 2001),

85.

¹² שם, 86, 90.

¹³ שם, 87, 90, 91.

זכות החשיבה

הייתה להכין מפות חדשות שבהן יחוברו ההתנחלויות בית-אל ועופרה, וכן בעל חצור ופסגות, אל השטחים שיסופחו לישראל כגושי התנחלויות.¹⁴ מבחינת הפלסטינים, המשמעות היא יצירת אצבע ישראלית המובילה מאזור ירושלים לכוון השוליים המזרחיים של רמאללה, כשבפועל אצבע זאת מצטרפת לגוש שמדרום ויוצרת אזור החוסם לא רק את מזרח ירושלים אלא גם את הערים אל-בירה ורמאללה. מעבר לרצון לרצות את מתנחלי בית-אל ועופרה, הידועים כגרעין האידיאולוגי המסורתי של תנועת גוש אמונים, כמעט ואין הגיון גיאוגרפי או טריטוריאלי לסיפוח זה.

גם במפגש הבא בשבדיה, שהתקיים ב-20 מאי 2000, נותרו הפערים הטריטוריאליים עמוקים ומהותיים. הצוות הפלסטיני חזר על עמדתו שהפלסטינים לא יסכימו בשום אופן לסיפוח ישראלי בגודל של 13%, ושהם גם לא יקבלו את הרעיון הישראלי לשליטה על שטחים באמצעים "סידורים מיוחדים" (השטח "הירוק") שמבחינתם מהווה למעשה עוד סיפוח ישראלי בשם אחר. הפלסטינים חזרו והבהירו לישראלים את עמדתם מאז הסכם ביילין-אבו מאזן, שהמתנחלים שיישארו בשטח הפלסטיני יוכלו להישאר כיחידים ולא כקהילות, כאזרחים ישראלים תחת ריבונות פלסטינית ועם סידורים מיוחדים בתחומי החינוך, התרבות וכיו"ב.

חמישה ימים קודם לכן, העביר ראש הממשלה בכנסת הודעה מדינית שאושרה קודם לכן בממשלה. מהות ההודעה הייתה שינוי המעמד של שלושה כפרים באזור ירושלים (אבו-דיס, אל-

¹⁴ שם, 93.

עזריה וסוואחרה המזרחית), מסטטוס B לסטטוס A. השינוי בשטח אינו מהותי והמשמעות העיקרית הינה העברת הסמכות הבטחונית למשטרה הפלסטינית שבכל מקרה נמצאה בשטח הכפרים הללו. אותו היום התקיימו הפגנות קשות של הפלסטינים בכל רחבי השטחים לציון ה"נכבה" (האסון) הפלסטינית. המתח בשטח נמשך מספר ימים ובשני "ימי הזעם" (19-20 מאי) עליהם הכריזו הפלסטינים, היו מהומות קשות ונפגעים רבים כולל כמאה פלסטינים ומספר חיילים ישראלים. בתגובה הורה ברק לצוות המו"מ לחזור משבדיה, והודיע כי לא יעביר לפלסטינים את השליטה על שלושת הכפרים, שבסופו של דבר לא הועברו אף פעם לפלסטינים. הללו טוענים עד היום, שהחלטה זאת של ברק מאפיינת את תפיסת המו"מ שלו, שהייתה - בעיניהם - רצופה מילים והבטחות יפות, כשבפועל לא נעשה שום מעשה שיוכיח על כוונותיו החיוביות. בהקשר זה הם מציינים גם את אמירותיו של ברק - שנתפסות על ידם במקרה הטוב כהירות גרידא ובמקרה הגרוע יותר כתפיסה אסטרטגית - שבניגוד לרבין, פרס, ונתניהו, הוא היה ראש הממשלה היחיד שלא העביר שטחים לפלסטינים.

בשלושת הימים הראשונים של חודש יוני, התכנס "צוות סטוקהולם" מתוגבר, למספר ישיבות ארוכות בירושלים. בתחום הטריטוריאלי, כמו גם בתחומים האחרים, דבקו הפלסטינים בעמדותיהם. אבו עלא חזר והדגיש בפני השר בן-עמי ש"ערפאת רוצה הסכם". בתחום הטריטוריאלי אמר שוב שסיפוח של 13% הינו מוגזם ביותר וביקש שהצד הישראלי יבוא עם הצעה צנועה יותר שמבוססת על העובדה שסך כל שטח ההתנחלויות הישראליות בגדמ"ע אינו עולה על 2% מהשטח. "תציגו גישה

זכות החשיבה

ריאליסטית יותר בקשר לגושי ההתנחלויות, ושיהיו חילופי שטחים (swaps).¹⁵ התגובה הישראלית הייתה ביקורת על כך שהפלסטינים לא הגישו שום הצעה קונקרטית בנושא הטריטוריאלי.

הפער בין סך כל השטח המבונה של ההתנחלויות, שהינו בפועל פחות מ-2% משטח הגדמ"ע, מול גודל השטח שישראל דרשה לספח, רדף אחרי הצדדים לאורך המו"מ. הפער החל להצטמצם רק לאחר תוכנית קלינטון ששוגרה לאוויר כשישה חודשים מאוחר יותר. בבסיס הויכוח עמדו שתי תפיסות מנוגדות: ישראל שאפה לספח כמה שיותר שטח ללא קשר חד משמעי לאינטרסים לאומיים מובהקים, ואילו הפלסטינים שאפו להוציא את ישראל מכמה שיותר שטח ללא התחשבות בצורך הישראלי לשמור, לא רק על מספר רב של התנחלויות בתוך הגדמ"ע, אלא גם להכלילם בתוך גושים עם יכולת התרחבות והתפשטות אורבאנית, ועם צירי תחבורה מקשרים נוחים.

יחד עם זאת, הן בן-עמי והן גלעד שר, הבינו את הצורך הפלסטיני להציג עסקה המורכבת מהמספר המוחלט של 100%, ולהגיע להסכמה מוקדמת באשר לעקרון חילופי השטחים שיקל על הפלסטינים להסכים לסיפוח ישראלי של גושי ההתנחלויות. אולם ראש הממשלה לא היה מוכן להפנים זאת. ברק, שבתחילת הדרך רצה להציע לפלסטינים להתחלק בשטח הגדמ"ע ביחס של 50:50, נאחז ב"נוסחת הזהב" שלו (כך היא כונתה על ידי הצוות), שכללה סיפוח לישראל של 650 קמ"ר מהשטחים, אותה הציג הצד הישראלי בקמפ דייוויד כעסקת

¹⁵ שם, 112.

נסוגת ישראל מ-89.5%, וללא חילופי שטחים. את שכלול האחוזים גזר ברק לא משטח הגדמ"ע, כפי שבדרך כלל נעשה, אלא מהסכום הכולל של שטח הגדמ"ע והרצועה, וכך הקטין לכאורה את גובה האחוז.

מספר שבועות לפני קמפ דיוויד, הגיע הצוות הישראלי לפגישה עם ערפאת בשכם, מתוך מטרה לרכך את הגלולה המרה ולהכין את הפסגה. בן-עמי הסביר לערפאת שעמדת הפתיחה הישראלית עמדה בעבר על נסיגה ישראלית רק מ-50% מהשטח, ועתה אנו עומדים על 87%, כשמ-76% ישראל תיסוג מיידית. הוא הוסיף שגם על 13% שישראל מבקשת לספח עוד ישאו ויתנו הצדדים. ערפאת לא הגיב. כשהצוות הישראלי דיווח לברק אודות הפגישה, הבהיר ברק שישראל צריכה לשאוף להחזיק בבקעת הירדן כשלושים שנה, כשכל עשור תיערך בדיקה האם ניתן להעביר חלקים לפלסטינים.¹⁶ המשמעות מבחינת הפלסטינים הייתה שמדינתם תצטמצם בפועל לכ-75% בלבד.

הצעד הישראלי "לקראת" הפלסטינים בין שיחות סטוקהולם לועידת קמפ דיוויד, הוריד את גודל הסיפוח הישראלי מכ-13% לכדי כ-11%. שינוי זה, שנראה מהותי לצד הישראלי, לא עשה רושם עז על הפלסטינים. בעיניהם, הייתה העמדה הישראלית עדיין מוגזמת ביותר, מה עוד שישראל הוסיפה לדבוק בתפיסה, שכעשרה אחוז נוספים, רובם בבקעת הירדן, יוחזקו בידי ישראל למספר שנים לא ברור. על פי בן-עמי, אבו עלא הסכים לסיפוח שיכלול 4% בלבד.¹⁷

¹⁶ שם, 140-142.

¹⁷ ע. גרנות, מעריב, 6 באפריל 2001, מתוך ש. בן-עמי, חזית ללא

זכות החשיבה

עיוות התפישה שאפיין את דרג מקבלי ההחלטות בצד הישראלי בסוגיית מרווח המו"מ בנושא הטריטוריאלי נראה אף גדול יותר, כשעתה ידוע שהן הערכת אמ"ן והן הערכת קצין המודיעין של המשלחת הישראלית לקמפ דייויד קבעו כי "אפשר להגיע להסכם עם ערפאת בתנאים הבאים: מדינה פלסטינית שירושלים המזרחית [הערבית] בירתה, ריבונות בהר הבית, 97% מהגדה פלוס חילופי שטחים ביחס של אחד לאחד בנוגע לשטח הנותר, נוסח כלשהו הכולל הכרה באחריות ישראל לבעיית הפליטים ונכונות לקבל 20 או 30,000 פליטים".¹⁸ יתרה מזאת, על פי האלוף מלכא, שבועות אחדים לפני קמפ דייויד הוא סקר בפני הקבינט את עמדות ערפאת ואמר ש"אין סיכוי שהוא יתפשר על 90% מהשטחים וגם לא על 93%". תגובת ברק הייתה, על פי מלכא, "אתה אומר לי שאם אני אציע לו 90% הוא לא ייקח? אני לא מקבל את ההערכה שלך". מלכא נותר בשלו ואמר לראה"מ "שאכן אין סיכוי שהוא ייקח". האלוף מלכא מוסיף ש"ברק ראה את עצמו כמעריך שאינו זקוק להערכות המודיעין, מכיוון שהוא מודיעין בפני עצמו, וחשב שהוא יותר חכם. אחר כך היה לו נוח להסביר את הכישלון שלו ע"י תיאור מסולף של המציאות".¹⁹

עורף: מסע אל גבולות תהליך השלום (תל אביב: ידיעות אחרונות, 2004).

¹⁸ ע. מלכא, ראש אמ"ן לשעבר, הארץ, יוני 2004, בראיון עם

העיתונאי עקיבא אלדר.

¹⁹ שם.

ביטחון

במשאים ומתנים שהתקיימו בין ישראל לפלסטינים על הסכם הקבע, במסגרת תהליך אוסלו בשנים 2001-1999, התפיסה הישראלית בסוגיית הביטחון עברה מהפך מבחינת הצורך לשלוט בשטח. במשא ומתן שהתקיים בעת כהונתו של אהוד ברק כראש ממשלה, ישראל התעקשה בתחילה לנהל אותו על-פי מה שהתווה יצחק רבין בנאומו בפני כנסת ישראל ב-4 באוקטובר, 1995: "אנו רוצים שתהא זו ישות שהיא פחות ממדינה... גבול הביטחון יוצב בבקעת הירדן, בפירוש הנרחב ביותר של המושג הזה".

ואכן, בקעת הירדן נכללה בשטח שישראל תבעה לספח בכל המפות שהציגה בפני הפלסטינים והאמריקאים בסבבי המשא ומתן, לרבות בפיסגת קמפ דייויד 2000. להצדקת תביעה זו, המשלחת הישראלית השתמשה בטיעונים בטחוניים, שהתייחסו בעיקר לפוטנציאל של איום ממזרח, כולל החשש מהברחת אמצעי לחימה אל תוך הגדה. אך לאור העמדה הפלסטינית, שטענה כי התביעה הישראלית לגבי בקעת הירדן היא נסיון לספח שטח במסווה של ביטחון, רוחבו של "מרחב הביטחון" בבקעה הלך והצטמצם עם התקדמות המשא ומתן, והתביעה לריבונות הוחלפה בדרישה לנוכחות צבאית זמנית על חלק מהבקעה.

בסוף מאי 2000 גובש מסמך ישראלי שהתחייס לסוגיית הביטחון בעקרונות ומילים הבאות: "פירחה של פלסטין מכוחות צבא. מומלץ כי ישראל תסכים לערבות בינלאומית לביטחונה הלאומי של פלסטין. מתן אשור לכינונם של האתרים הצבאיים

זכות החשיבה

לפריסה צבאית ישראלית. מספר האתרים ושיטחם יהיה מצומצם. כינון משטר בקרה לפיקוח על ההבנות שסוכמו".²⁰

ירושלים

השיחות על עתיד ירושלים נפתחו לבסוף במרץ 2000, בעת כהונתו של אהוד ברק כראש ממשלה, לאחר שנבחר לתפקיד במאי 1999. בחודש מאי 2000 אישרו ממשלת ישראל והכנסת את העברתן של אבו-דיס, אל-עזריה וערב א-סוואחרה א-שרקיה הסמוכות לירושלים ממעמד של שטח B למעמד שטח A, אך בסופו של דבר נמנע ברק מלהוציא את המהלך אל הפועל בלחץ גורמים בקואליציה - ש"ס, המפד"ל ו"ישראל בעלייה" (שתי האחרונות עזבו את הקואליציה לקראת שיחות קמפ דייוויד).

לפני פיסגת קמפ דייוויד ביולי 2000 ברק עדיין החזיק בהצעה להסדר קבע עם הפלסטינים, שלפיה ירושלים המאוחדת תישאר בריבונות ישראל. עמדה זו הביאה את ממשלת ישראל להימנע מלקיים כל דיון על ירושלים, גם כשהחלו הדיונים על סוגיות אחרות בהסדר הקבע. ישראל ניאותה לבסוף לדון בסוגיית ירושלים רק בפיסגת קמפ דייוויד.

ברק הנחה את נציגי ישראל לשיחות שלא לנהל מו"מ מהותי על ירושלים ולדחותו "ממש לסוף". לטענתו, דיון מהותי על ירושלים "עלול לפוצץ את התהליך מבחינת השיח הציבורי בישראל. ברק

²⁰ שר, במרחק נגיעה, 104.

ביקש כי יקפידו שלא לתעד עמדות בנושא ירושלים ושלא לנסח טיוטות או מסמכים בנושא זה.²¹

יחד עם זאת, בערוץ סטוקהולם²² עלה נושא ירושלים בקווים כלליים בלבד. ישראל הציעה בשיחות פתרון של הרחבת גבולות ירושלים מעבר לגבולות המוניציפאליים הנוכחיים, עד מעלה אדומים במזרח, גבעת זאב בצפון וגוש עציון בדרום והעיר המורחבת תכיל בשטחה שתי בירות: ירושלים ואל-קודס כל עיריית-משנה תנהל את השכונות שלה ויונהג משטר מיוחד בעיר העתיקה.²³

במסמך ההכנה של צוות המו"מ לפיסגה נכתב כי יוגדר שטח מרחב ירושלים שיכלול את העיר וסביבותיה ובו יוגדרו שטחים ישראלים - "ירושלים" ושטחים פלסטיניים - "אל-קודס", ושטחים אפורים בהם יונהגו הסדרים מיוחדים. באגן ההיסטורי

²¹ שר, 121; בן-עמי, 88.

²² ערוץ שיחות חשאי בין שלמה בן-עמי לבין אבו-עלא, אליו הצטרפו גלעד שר וחסן עצפור. ערוץ זה זכה לכינוי "ערוץ סטוקהולם", היות וממאי 2000 התנהלו השיחות בין משתתפיו בהארפסונד שבשבדיה. סבב השיחות הראשון בשבדיה התקיים בין ה-11 ל-17 במאי 2000; הסבב השני החל ב-20 במאי, אך הופסק על רקע האלימות שפרצה בשטחים ("ימי הזעם"), והסבב השלישי והאחרון התקיים בישראל החל מן ה-1 ביוני של אותה שנה. ערוץ השיחות היה חשאי, אבל דבר קיומו נחשף בשלב מוקדם.

²³ שר, 81, 114; בן-עמי, 39. על עמדה זו ראו גם: ד. יתום, שותף סוד (תל אביב: משכל, 2009), 376-378.

זכות החשיבה

יכונן משטר מיוחד ותהייה הכרה הדדית בזכותו של כל צד להכריז על עיר בירה בשטחיו.²⁴

ניתן לראות כי בשלב זה, בו נערכו המגעים לקראת ועידת קמפ-דיוויד, חיפשה ישראל פתרונות שלא יצריכו ויתור על ריבונות ישראלית בגבולות המוניציפאליים של ירושלים, בין אם בהרחבת גבולות העיר, בין אם בהסכמה על דחיית הדיון בנושא ובין אם בהסדרים מיוחדים שלא יכללו שינויים במעמד הריבוני של העיר.

יחד עם זאת, בן-עמי ושר רמזו ביוני 2000 בשיחה עם נציגים אמריקאים ערב ועידת קמפ-דיוויד, על אפשרות שהבירה הפלסטינית תכלול גם שכונות ערביות "חיצוניות" במזרח ירושלים, כמו צור באהר, שועפאט ובית חנינא. בן-עמי הציע ששכונות אלו יהיו בריבונות פלסטינית ואילו שר הציע להשאיר את סוגיית הריבונות בהן פתוחה.²⁵ על פי הצעה זו, השכונות "הפנימיות" יישארו בריבונות ישראלית, אך לפלסטינים יוענקו בהן סמכויות מסוימות. בהתייחס למרחב הגמישות בנושא ירושלים אמר ברק לקלינטון ב-1 ביולי 2000 כי יסכים לריבונות פלסטינית רק בחלק של אבו-דיס שנמצא בתחום המוניציפלי של ירושלים ובשועפאט חזאת אך ורק אם לא יהיה ניתן להגיע להסכם ללא הסכמה זו.²⁶

²⁴ שר, 103-104.

²⁵ בן-עמי, 112-113.

²⁶ מ. אינדיק, שלום אמריקני (תל אביב: עם עובד, 2009), 299. מרידור מספר

כי ברק אמר לו בפגישתם ב-8 ביולי 2000 כי הוא "מוכן לפשרות מסוימות בירושלים, (למסירת) שכונות ערביות ולגישה חופשית לפלסטינים להר הבית

פליטים

ממשלת ישראל והנהגת אש"ף הגיעו למשא ומתן על שאלת הפליטים רק לאחר החתימה על הסכם אוסלו בספטמבר 1993. שאלת הפליטים נדחקה במהירות לשלב הדיונים על הסדר הקבע, ועלתה לראשונה על שולחן המשא ומתן רק בשנת 2000. בעת ניהול המשא ומתן, ההנהגות - בשני הצדדים - התייחסו לסוגיה באופן יותר פרגמטי מאשר הציבור. בפומבי נשמעו - בעיקר מהצד הפלסטיני - הצהרות נוקשות הרבה יותר ביחס לזכות השיבה ומימושה בפועל.

לגבי הנָרְטִיב של סוגיית הפליטים, ההנהגה הפלסטינית הכריזה שאם ישראל תכיר בזכות השיבה, ותבקש סליחה או תביע חרטה על חלקה בדינמיקה של היווצרות שאלת הפליטים, הפלסטינים יהיו מוכנים להכיר במציאות שנוצרה מאז, לרבות קיומה של ישראל כמדינה ריבונית ולגיטימית. הישראלים, מצידם, סבורים שכל הכרה ישראלית בזכות השיבה משמעה הודאה באחריות ליישוב נושא הפליטים, וגם אם זכות זו לא תמומש בפועל בשלב הראשון, עצם ההכרה טומנת בחובה את קיצה של ישראל כמדינה יהודית.

נציגי אש"ף ביקשו להבחין בין ההכרה בזכות השיבה לבין מימושה בפועל באופן שלא יאיים על הרוב היהודי בישראל. נציגי ישראל שאפו להתעלם לגמרי מזכות השיבה ולהתרכז יותר בהיבטים המעשיים של הפתרון - קליטת הפליטים מחוץ

שיהיה גם הלאה בשליטתם המעשית אך בלא וויתור על ריבונותנו". ראו: ג. וייץ, "רגעים אחרונים של דיאלוג: יומני מרידור", הארץ, 29 ביולי 2011, 18.

זכות החשיבה

לישראל, בין במדינת פלסטין ובין במקומות מגוריהם הנוכחיים, או מתן פיצויים. שתי ההנהגות הסכימו שכל פתרון ימומש באמצעות מנגנון בינלאומי.

ביחמה של יוסי ביילין ואבו מאזן ב-1995, שנה לפני המועד המוסכם לקיום השיחות הרשמיות על הסדר הקבע, נאמר כי הפלסטינים מבינים שלא יוכלו ליישם את מה שנראה להם כזכותם לשוב לבתיהם, כי הצד הישראלי מכיר בסבל החומרי והנפשי שנגרם לפליטים הפלסטינים, וכי שני הצדדים מבקשים להקים אירגון בינלאומי, בראשות ממשלת שבדיה, לטיפול בנושא הפיצויים. ישראל תשתתף במימון קרן בינלאומית שתפצה את הפליטים ותמשיך לקלוט פליטים במסגרת איחוד משפחות ומקרים הומניטריים מיוחדים.

במסמך שנוסח על ידי צוות המו"מ לקראת קמפ דייוויד 2000 נכתב ש: "מוצע לשקול את החבילה הבאה:

סוגיית האחריות - הצהרה משותפת צופת פני עתיד המתמקדת בצורך לפתור את בעיית הפליטים כנגד אמירה ישראלית חד-צדדית על ההכרה בסבל שנגרם כתוצאה מן המלחמה ב--1947 9 והנכונות לקחת חלק בפתרון הבעיה.

ישראל תקצה לפתרון בעיית הפליטים סכום כסף שייקבע ויפרס על פני מספר שנים, מכספי הממונה על נכסי נפקדים, כגרעין הפיננסי של הפתרון. הפלסטינים יתחייבו כי לא תהיינה תביעות נוספות.

השיבה - מבין הפליטים שיבקשו לממש את זכות השיבה לישראל, ישראל תקלוט מספר קטן של פליטים לשנה בכפוף

לשיקול דעתה הריבוני על בסיס הומניטארי, לשאר הפליטים תוצענה תוכניות שיקום/הגירה. ישראל והפלסטינים יכנסו ועידת תורמות חדשה לנושא הפליטים במטרה להשלים את הסכום ל- 20 מיליארד דולר.

ועידת קמפ דייוויד 2000

כללי

ועידת קמפ דייוויד²⁷ לשלום במזרח התיכון הייתה ועידה שנערכה בין 11-25 ביולי 2000 בראשות נשיא ארצות הברית ביל קלינטון, ראש ממשלת ישראל אהוד ברק ויושב ראש אש"ף יאסר ערפאת.

טריטוריה וגבולות

עמדתו של ברק הייתה: הפלסטינים לא יקבלו 100% מהשטח. ברק סירב בתחילת כהונתו לאשר את הגדרת מטרת המו"מ שהוכנה באופן פנימי במנהלת שבמשרדו בנוסח "קיומן של שתי מדינות ממערב לירדן" וביקש בתחילה להכתיב כי המטרה תוגדר כ "חלוקה צודקת בין הצדדים של שטחי יהודה ושומרון". לפיכך עמדתו הייתה לדחות את עקרון גבולות 1967. השר בן-עמי החרה והחזיק אחריו כשהודיע לצוות הפלסטיני בנוכחות

²⁷ במקביל לשיחות שהתקיימו בקמפ דייוויד ועסקו בסוגיות הליבה התקיים משא ומתן בין משלחות ישראל ואש"ף בעיירה סמוכה באמינסברג על הנושאים הגנריים שאינם מעניינה של עבודה זו.

זכות החשיבה

הנשיא קלינטון ש"אנחנו לא יכולים להיענות לדרישה להסכים על העיקרון של 'גבולות 67' ואחר כך לדבר".²⁸

בן-עמי אמנם הסכים עם ברק אך הוא הופתע להיווכח עד כמה תגובתו של ברק לנייר עבודה אמריקאי שכלל את התפישה שהנחת המוצא היא גבולות 1967 "הייתה היסטורית שלא לצורך, ובעיקר בלתי מועילה" בלשונו של בן-עמי. בן-עמי גם הציע לברק לתת בידי האמריקאים "פיקדון" בנושא גבולות 1967, ברוח הפיקדון של יצחק רבין על רמת הגולן, אך ברק התנגד גם לרעיון זה.²⁹

הפער בין הצדדים בסוגיה הטריטוריאלית היה עצום. ראש הזירה הפלסטינית בחטיבת המחקר באמ"ן באותה עת, אל"מ (מיל") אפרים לביא, העביר למקבלי ההחלטות תמונה ברורה ובהירה של העמדה הפלסטינית, על פיה "מתכוונים ערפאת וההנהגה הפלסטינית למצות את התהליך המדיני, במטרה להגיע לפתרון של שתי מדינות על פי העמדה המדינית הפלסטינית הקבועה והמוכרת שהתקבלה באש"ף ב-1988: מדינה בגבולות 67, כולל ירושלים הערבית,³⁰ על בסיס החלטות האו"ם 242 ו-338. אמ"ן הדגיש אז "שנושא הטריטוריה הוא הסוגיה המהותית בעיני

²⁸ ע. גרנות, מעריב, 6 באפריל 2001, מתוך יומנו של שלמה בן-עמי.

²⁹ בן-עמי, 143, 154.

³⁰ הכוונה לירושלים המזרחית עד ל-1967 שהשתרעה על פני 6 קמ"ר בלבד וכללה את העיר העתיקה.

הפלסטינים ואילו זכות השיבה מהווה קלף מיקוח חשוב מול ישראל".³¹

הצעת הפתיחה הישראלית שהונחה על שולחן הדיונים בקמפ דייויד כללה סיפוח של 13% ועוד החזקת אזור בגודל של כ-10% למשך מספר רב של שנים, קרי מדינה פלסטינית על כ-77% משטח הגדמ"ע ומרבית רצועת עזה. בטרם התיישבו הצוותים לדון על הנושא הטריטוריאלי, הנחה ברק את אנשיו באופן שכיוון את הדיונים לכדי משבר. הוא סיכם באופן חד משמעי: "אין חילופי שטחים".³² כאמור, אחדים מהמשלחת הישראלית הבינו שללא חילופי שטחים אין סיכוי להגיע לשום הסכם. עבודות מקצועיות כבר הוכנו מחוץ לכותלי משרד ראש הממשלה, בכדי לאתר שטחים רלוונטיים בתוך הקו הירוק, הניתנים להעברה לפלסטינים. חברי משלחת אלה, האמינו בטעות שברק שומר את "הויתור" הזה, לרגע האחרון של המו"מ.

אך ברק בשלו. דיוני השבוע הראשון בנושא הטריטוריאלי עלו שוב ושוב על שרטון. "מה הפלא," שואל רטורית בן-עמי, "שהדיון על הטריטוריה הסתיים בפיצוץ? לא הייתה בידינו כל תחמושת כדי להניע את גלגלי המו"מ. לא היינו מוסמכים להציע נוסחה בעניין גבולות 67' וגם לא לגבי הגבול המזרחי, כלומר בקעת הירדן".³³ לדעת בן-עמי, ברק סבר שבהפגנה של עצבים חזקים

³¹ א. לביא, הארץ, 13 ביוני 2004, בראיון עם יואב שטרן.

³² שר, 160.

³³ בן-עמי, 155.

זכות החשיבה

הוא ישבור את הפלסטינים, "חזאת הייתה הטעות המכרעת של הועידה הזו ושל כל קונצפט עשיית השלום מצדו".³⁴

בן-עמי אף קובע מפורשות, ומודה שבאותה ישיבה מפורסמת שבה "הפך הנשיא (קלינטון) את השולחן על אבו עלא" והאשים את הפלסטינים בהיעדר "Good Faith", הציגו הישראלים מפה חדשה "שהייתה בה בפירוש הרעה בהשוואה למפות קודמות שלנו. אהוד הוסיף למפה הזאת 3% נוספים של סיפוח ותקע 'אצבעות' סיפוח בלב הגדה כדי לכלול גם את קדומים, עלי, בית-אל ועופרה. לא הייתי שלם עם המפה שהצגתי, אם כי כמובן מילאתי את הוראותיו של אהוד". לעצמו רשם בן-עמי בזכרונותיו: "אינני מבין לאן חותר ברק. האם הוא רוצה לטרפד כל סיכוי לשלום? מה האסטרטגיה הגאונית כאן?"

לברק גם נותרה לכל אורך הפסגה דרישה בלתי מובנת, לא רק לפלסטינים, אלא גם לישראלים. הוא התעקש משום מה, לספח חלק קטן מצפון רצועת עזה, במקום לצאת מהרצועה באופן מוחלט.³⁵ אפילו גלעד שר בספרו מציין שהדרישה "היתה לדעתי מיותרת ותמוהה".³⁶

4 ימים לפני תום הועידה הציג הצוות הישראלי בפני הפלסטינים מפה,³⁷ על פיה השטח שיימסר מיד לפלסטינים יגיע ל-77.2%, והשטח שיימסר לאחר מספר שנים יהיה 8.8%, כך שהסיפוח

³⁴ שם.

³⁵ הכוונה לאזור שנקרא התוחמת הצפונית וכלל את היישובים

ניסנית, אלי סיני ודוגית שבצפון רצועת עזה.

³⁶ שר, 167.

³⁷ שר, 203.

הישראלי יהיה של 13.3%, וכמה עשירות האחוז עוד נותרו למעשה שנויים במחלוקת. בפועל הייתה זאת עמדה קשוחה יותר ממה שנאמר לפלסטינים קודם לכן, אם כי בעל פה הוסבר לפלסטינים שהסיפוח יכלול "רק" 11.5%-11%. על פי השר דן מרדור, שהשתתף בפסגה, "המפות שהוצגו בקמפ דייויד שמרו בידינו 17%. אחר כך היו דיבורים על 10.5%. הדבר הכי מרחיק לכת היה 10.5%". לדעתו "גם זה היה מינימאלי מדי. ואני לא מוכן לחילופי שטחים".³⁸

בכל מקרה, הגרסה המוצגת בדיעבד על ידי דוברים ישראלים, על פיה הציע ברק בקמפ דייויד מדינה פלסטינית על 95% ופיצוי טריטוריאלי של 5%, או לחילופין 97% ועוד 3% פיצוי, הינה שיכתוב של ההיסטוריה. ברק עצמו אמר בראיון עיתונאי שבקמפ דייויד הוא הסכים להעביר לפלסטינים בין 90%-91% משטחי הגדמ"ע ובתמורה לחילופי שטחים של 1% מתוך הקו הירוק, וכן שמעולם לא הסכים למסירת בקעת הירדן.³⁹ יחד עם זאת, הצעתו הרשמית האחרונה של ברק לנשיא קלינטון הייתה מדינה פלסטינית על 89% מהשטח עם מעבר עילי שיחבר בין הרצועה לבין הגדמ"ע.

דני יתום כותב בספרו "שותף סוד" כי ההצעה של ברק לערפאת באמצעות הנשיא קלינטון הייתה "שטח של לא פחות מ-11%, שבו גרים 80 אחוזים מהמתנחלים, יסופח לישראל, בנוסף לא נעביר שטח ריבוני ישראלי (החלפת שטחים) לפלסטינים...

³⁸ ראיון עם דן מרדור, מוסף הארץ, 21 במרץ 2003.

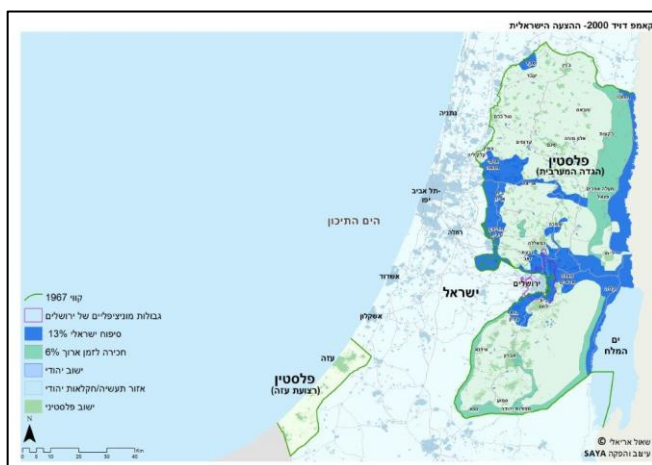
³⁹ בראיון לניחוזיק ולושינגטון פוסט, כפי שמצוטט בידיעות

אחרונות, 15 ביולי 2001.

זכות החשיבה

למשך שנים ספורות ישראל תשלוט על כרבע מבקעת הירדן, כדי להבטיח שליטה במעברים בין ירדן לפלסטין" (ראה מפה).

יום לפני סיום הפסגה עדיין נאחז הצד הישראלי בעמדתו הרשמית מפתיחת הוועידה. התפיסה האחרונה שהוצגה לנשיא קלינטון כללה שוב את סיפוח 650 הקמ"ר ואת העיקרון שלא יהיו חילופי שטחים. הפער הזה שבין עמדת ברק לעמדת הפשרה הפלסטינית היה כל כך גדול, עד שלא אפשר להם לזוז ברצינות בתור המו"מ.

מפה מספר 4: ההצעה הישראלית בקמפ דיוויד 2000 לגבול

ביטחון

ככלל, העמדה הישראלית האחרונה סוכמה והוצגה בקמפ דיוויד באופן הבא: "סידורי הביטחון יתקיימו על-פי התפיסה שהמדינה הפלסטינית תהיה מפורזת. למשך שנים ספורות ישראל תשלט על כרבע מבקעת הירדן, כדי להבטיח שליטה במעברים בין ירדן לפלסטין".

את עיקרי הסידורים הבטחוניים בקמפ דיוויד בסוגיית הביטחון ניתן לסכם כך:

- הצדדים הסכימו על תחנות ההתרעה הישראליות בגב ההר; הפלסטינים ביקשו כי תהיה במקום נוכחות של נציג אמריקאי או אחר וכן של קציני קישור פלסטינים.

- הצדדים הסכימו כי תהיה בקרה אווירית אחת. הסמכויות והאחריות בתחום הביטחון במרחב האווירי יישארו בידי ישראל, ואלה יגברו בכל מקרה על הסמכויות האזרחיות. הפלסטינים הדגישו כי הם דורשים שבשום דרך לא ייפגעו הטיסות המסחריות שלהן וכי שדה התעופה שלהם ימשיך לפעול.

- הפלסטינים קיבלו במהותו את עקרון הפירוז אך דרשו כי ההגדרה תהיה ש"המדינה הפלסטינית תהיה מוגבלת בחימושה" ולא "מדינה מפורזת".

- הצדדים הסכימו על הצבת כוח בינלאומי בבקעת הירדן. הפלסטינים הדגישו כי ברצונם שהכוח יהיה אמריקאי.

1. ירושלים

הפיסגה ידעה עליות ומורדות ביחס למידת הגמישות שהפגינה ישראל בהצעתה לפתרון בירושלים.

ב-15 ביולי שרטט ברק בפני קלינטון את הצעתו לפתרון סוגיית ירושלים. על פי הצעה זו תישאר העיר בריבונות ישראלית והבירה הפלסטינית תקום בכפרים אבו-דיס וענתא; השכונות הערביות של מזרח העיר יזכו לאוטונומיה מוניציפאלית מסוימת ובעיר העתיקה תישמר ריבונות ישראלית, אך יוסכם על "משטר מיוחד". ברק הבהיר לאמריקאים כי אם יוצג מסמך שמציע ריבונות פלסטינית בירושלים, הוא ינטוש את הפסגה.⁴⁰

ב-16 ביולי, ברק הציג לקלינטון מרחבי גמישות חדשים, שיצרו תפנית משמעותית בעמדה הישראלית המסורתית לגבי ירושלים. ברק הציג הצעה על פיה השכונות הפלסטיניות החיצוניות במזרח ירושלים יהיו בריבונות פלסטינית. בשכונות הפלסטיניות הפנימיות תישמר הריבונות הישראלית, אך הן יזכו לסמכויות של שלטון עצמי בנושאי תכנון ובנייה ואכיפת החוק; העיר העתיקה תחולק כך שעל הרובע המוסלמי והנוצרי תחול ריבונות פלסטינית ועל הרובע היהודי והארמני תחול ריבונות ישראלית; על הר הבית תחול ריבונות ישראלית, אך הפלסטינים יקבלו אפוטרופסות על המתחם; יימצא פתרון תחבורתי שיאפשר תנועה מן השכונות החיצוניות אל ה'חרם', ללא מעבר בשטח ישראל. ההצעה כללה גם אפשרות תפילה ליהודים על הר הבית.

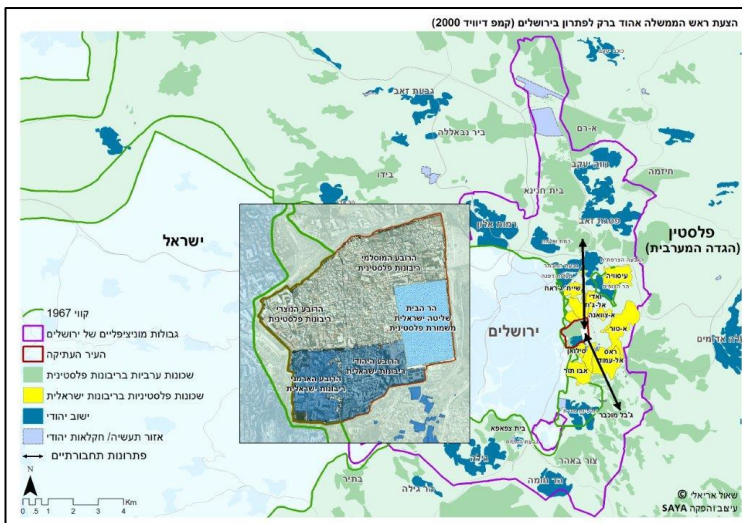
⁴⁰ יתום, 378-381.

ברק הציע לקלינטון שיעלה את הצעתו בפני הפלסטינים ויציג אותה כרעיון אמריקאי.⁴¹

ההצעה הנדיבה ביותר והאחרונה מצד ישראל בקמפ דייוויד ניתנה בפגישה בין ברק לקלינטון. כפי שמעיד דני יתום, ברק הציע לפלסטינים באמצעות קלינטון את הפתרון הבא: הר הבית יהיה בריבונות ישראלית, עם סוג של משמורת פלסטינית ואישור תפילה ליהודים על ההר. בעיר העתיקה ערפאת יקבל ריבונות על הרובע המוסלמי ועל כנסיית הקבר הקדוש. יהיה ניתן להציע לו גם את הרובע הנוצרי, כאשר הריבונות ברובעים היהודי והארמני היא ישראלית. השכונות החיצוניות המוסלמיות יעברו לריבונות פלסטינית, והשכונות הפנימיות המוסלמיות יישארו בריבונות ישראלית ויהיה שם משטר מיוחד, כשמנהלות השכונות יקבלו סמכויות מוניציפליות מהריבון הישראלי. נבנה פיתרונות תחבורתיים שיאפשרו למוסלמים להגיע מהשכונות החיצוניות לתפילות בהר הבית, בלי לעבור בשטח ריבוני ישראלי (ראה מפה).

⁴¹ אינדיק, 316-317; יתום, 395; Dennis Ross, The Missing Peace: The Inside Story of the Fight for Middle East Peace (New York: Farrar, Straus, and Giroux, 2004), 685-690.

זכות החשיבה

מפה מספר 5:
ההצעה הישראלית בקמפ דיוויד 2000 לירושלים

עם שובו של קלינטון לקמפ דייויד הודיע ברק כי הוא נסוג מהצעתו לגבי ירושלים, מאחר שערפאת דחה אותה והכריז על תפנית בעמדתו. עמדת ברק לגבי השכונות החיצוניות לא השתנתה, אך הוא הודיע כי לא יסכים לריבונות פלסטינית בעיר העתיקה, אך יסכים לגלות גמישות מסוימת לגבי שכונות פנימיות אחדות.⁴²

⁴²בן-עמי, 210-212; וייץ, "רגעים אחרונים של דיאלוג", 27; אינדיק, 326. ברק אמר לבן-עמי, כי ברצונו לבצע נסיגה טקטית בעמדותיו, כדי שערפאת ישלם מחיר על סירובו. בן-עמי הציע לו שיחזור בו מהסכמתו לריבונות פלסטינית ברובע הנוצרי, אך יציע בתמורה ריבונות פלסטינים בשכונות ערביות שמחוץ לחומות (בן-עמי, 210-211).

פליטים

בקמפ דיוויד 2000 לא היתה כמעט שום התקדמות בסוגיית הפליטים. ישראל שללה כל קליטה של פליטים אם כי הייתה נכונות לקליטה מוגבלת של 10-12,000 פליטים. עד סוף הפיסגה לא נוצרה שום הסכמה בין הצדדים, לא לגבי תיאור אופן היווצרות הבעיה, לא לגבי הפיצויים, ולא לגבי מספר הפליטים שייקלטו בישראל.

בין קמפ דיוויד לטאבה

טריטוריה וגבולות

מו"מ זה שנמשך מספר חודשים, וכלל 18 מפגשי עבודה שקטים ומפורטים, וחילופי טיוטות מתקדמות, הביא את הצדדים קרוב יותר להסכם. בפועל, נרשמה התקדמות במו"מ בכל התחומים, ביחס לנקודה האחרונה בקמפ דיוויד.

במחצית דצמבר שוב החל הדו-שיח לציבור תאוצה. שני המנהיגים, ערפאת וברק, נראו להוטים להגיע להסדר. ברק המשיך להתעקש מחד על נוסחת סיפוח 650 הקמ"ר, כי בשטח זה הראה את האפשרות לסיפוחם של 80% מהישראלים (ללא מזרח ירושלים), אך בישיבת קבינט השלום ב-18 דצמבר 2000, יום לפני יציאת המשלחות לסבב נוסף בווינגטון, הוא כבר

זכות החשיבה

הביע עמדה ריאליסטית יותר ואמר ש"בטריטוריה עלינו לחתור ל-95%".⁴³

השיחות התקיימו בבסיס חיל האוויר האמריקאי בבולינג. מי שהכתיב בסבב זה את הטון בצוות הישראלי היה השר בן-עמי, שהציג עמדה ישראלית גמישה יותר ממה שנטו לאמץ חברי הצוות האחרים. הדבר יצר מתיחות קשה בקרב המשלחת הישראלית עד כדי "התפטרות" של אחד מחברי הצוות הישראלי. בן-עמי ראה רחוק יותר משאר חברי הצוות, אם כי בדיעבד - לפחות בתחום הטריטוריאלי - גם הוא לא ראה רחוק מספיק. המפה שגרמה לעימות בתוך הצוות הציגה סיפוח ישראלי שיכלול 5.5% בלבד, אך ללא חילופי שטחים.

ביטחון

ככלל עמדותיה של ישראל ביחס לסוגייות הביטחון - פירח, אתרים לפריסה בחירום, אתרים אסטרטגיים - לא השתנו במהלך תקופה זו מעמדותיה בקמפ דיוויד. אך חל בהם שינוי דרמטי שעה שלא דרשה יותר נוכחות שליטה ישראלית בבקעת הירדן.

ירושלים

הצדדים המשיכו לשאת ולתת גם אחרי כישלון ועידת קמפ דיוויד. הם התקדמו לפתרון סוגיית ירושלים ב-25 פגישות שהתקיימו בארץ ובחו"ל. עיקרן סיפוח של השכונות היהודיות

⁴³ שר, 352.

לישראל, שעה שישראל מסרבת להכלילן בחיישובי השטח המסופח.

לגבי העיר העתיקה ישראל העמדה הישראלית הציעה להנהיג בעיר העתיקה "משטר מיוחד" שלא יביא לחלוקתה, אך הדגישה כי אם עושים חלוקה, יש לעשותה ביחס של 2:2 (הנוצרי והמוסלמי לפלסטינים, היהודי והארמני לישראל).

מעניין לציין כי באותה עת חזר והתבהר הוויכוח המהותי לגבי הריבונות בהר הבית: יותר ויותר הובהר כי מטרת כל צד משני הצדדים היא למנוע את הריבונות הזאת מן האחר יותר מאשר להחזיק בה בעצמו. ישראל הסכימה לוותר על ריבונותה אך ביקשה להבטיח כי לא יעשה דבר העלול לפגוע בשרידים המקודשים לעם היהודי ועל כך כי ישראל אינה מוותרת על הקשר שלה אליו. כך היה הנוסח שהציע שלמה בן-עמי בסבב השיחות שהתקיים בבסיס חיל האוויר האמריקאי בבולינג ב-19 בדצמבר 2000: "המדינה הפלסטינית מכירה בקדושת המקום לעם היהודי, כמו גם במרכזיותו של האתר בהיסטוריה, במסורת, ובזהות של העם היהודי. אשר על כן מתחייבים הפלסטינים שלא לערוך כל חפירה על מתחם ה"חרם" או מתחתיו, פן יפגע הדבר בקדושי היהודים. כמו כן, מתוך הכרה באותם ערכים, יוכלו היהודים להתפלל על ההר במתחם מוגדר שיוסכם עליו. ההסכם הזה, כמו גם ההצהרה המלווה אותו, יאושרו על ידי ועידת מדינות האסלאם" (הפלסטינים דחו זאת על הסף).

1. פליטים

עמדת ישראל לא השתנה ביחס לפליטים. שינוי אחד יש לציין עת ברק היה מוכן להגדיר את כל ההסכמות כיישום של החלטת עצרת האו"ם מספר 194.

הצעת קלינטון

כללי

לקראת תום הסבב בבולינג, ב-23 דצמבר 2000, זימן הנשיא קלינטון את שתי המשלחות והציג בפניהם את "תוכנית קלינטון".

טריטוריה וגבולות

הנשיא קלינטון "מאמין כי בפתרון הוגן יש להקצות 94-96% משטחה של הגדמ"ע למדינה הפלסטינית. תמורת השטח שיסופח לישראל, יש לפצות את הצד הפלסטיני בחילופי שטחים של 1-3%⁴⁴. זאת בנוסף להסדרים טריטוריאליים, כמו למשל מעבר בטוח קבוע בין הגדמ"ע לרצועת עזה. על הצדדים לשקול גם חילופי שטחים בהחכרה. קיימות דרכים יצירתיות לפתרון, שיענו על הצרכים והדאגות של הישראלים והפלסטינים בתחום זה. הנשיא סבור שעל הצדדים לשרטט מפה שתעמוד בעקרונות

⁴⁴ קרי, ישראל תהנה מ-3% ללא חילופי שטחים. בנוסף, ייתכנו חילופי שטחים בהיקף שנע בין 1-3% תמורתם ישראל תפצה את הפלסטינים ביחס 1:1. כך שבסופו של דבר המדינה הפלסטינים תשתרע על שטח שגודלו 97%.

הבאים: רציפות השטח; צמצום השטחים המסופחים; צמצום מספר הפלסטינים שיושפעו מהסיפוח."

ביטחון

קלינטון ביקש לאזן בין צורכי הביטחון של ישראל לבין כיבוד הריבונות הפלסטינית. הצעתו, המתוארת על-ידי גלעד שר, כללה את המרכיבים הבאים:

- המפתח לסוגיה טמון בנוכחות בינלאומית, שאפשר יהיה להסיג אותה מן האזור רק בהסכמה הדדית. הכוח הזה יהיה אחראי גם לפיקוח על יישום ההסכם בין שני הצדדים.
- על-פי מיטב שיפוטו של הנשיא, על הנסיגה הישראלית להתבצע בשלבים תוך 36 חודשים, ובמקביל הכוח הבינלאומי יתפרס באזור בשלבים.
- בסיומה של תקופה זו תישאר נוכחות ישראלית קטנה בנקודות צבאיות מסוימות בבקעת הירדן, לתקופה נוספת של 36 חודש ותחת סמכותו של הכוח הבינלאומי. תקופה זו יכולה להצטמצם במקרה שיחולו התפתחויות אזוריות חיוביות שיקטינו את האיום על ישראל.
- תחנות התרעה מוקדמת: ישראל תחזיק שלושה מיתקנים כאלה בגדה המערבית, עם נוכחות של קישור פלסטיני. נושא תחנות ההתרעה יועלה לדיון אחרי עשר שנים (לפי הנוסח הפלסטיני: אחת לעשר שנים), וכל שינוי במעמדן יחייב הסכמה הדדית.

זכות החשיבה

- שטחים לפריסת חירום: הנשיא מבין כי הצדדים מתכוונים להכין מפה של שטחים לפריסה כזו והדרכים אליהם. מצב חירום פירושו איום ברור ומיידי לביטחונה הלאומי של ישראל, איום בעל אופי צבאי שמחייב הפעלת מצב חירום לאומי. הכוח הבינלאומי יקבל הודעה על כל החלטה כזו.
- מרחב אווירי: המדינה הפלסטינית תהיה בעלת הריבונות על המרחב האווירי שלה, אבל על שני הצדדים יהיה להכין סידורים מיוחדים שיענו על צורכי אימון וצרכים מבצעיים של ישראל.
- הנשיא מבין כי עמדת ישראל היא שפלסטין תוגדר כ"מדינה מפורזת", בעוד שהצד הפלסטיני מציע שתהיה זו "מדינה המוגבלת בנשקה". כפשרה מציע הנשיא שפלסטין תוגדר כ"מדינה שאינה חמושה". בנוסף לכוח בטחוני פלסטיני חזק, יהיה למדינה הפלסטינית כוח בינלאומי לצורך אבטחת גבולה ולמטרות הרתעה.

ירושלים

- חלוקה אתנית של ירושלים: "מה שערבי לפלסטינים, מה שיהודי לישראל". שכונות ערביות יהיו חלק מפלסטין, ושכונות יהודיות מעבר לקו הירוק (כגון: רמות, גילה, ארמון הנציב ורכס שועפאט) יהיו בישראל.

- חלוקה "אנכית" של הר הבית: מה שלמעלה, מסגדי אל-אקצא וכיפת הסלע והרחבה שביניהם, יהיה בריבונות פלסטינית. מה שלמטה, החלל התת-קרקעי שמתחת למסגדים המוסלמיים, שבו אולי טמונים שריד בית המקדש היהודי, יזכה למעמד מיוחד שיכבד את הזיקה היהודית. קלינטון הציע שתי חלופות להר הבית: באחת, מקבלת ישראל את הריבונות בחלל התת-קרקעי, המחובר לכותל המערבי, שיימצא בריבונותה בכל מקרה. בחלופה השנייה, מחזרת הזיקה ל"קודשי היהדות" מתחת להר הבית, ומוצע להקים מנגנון פיקוח בינלאומי שיגביל את הריבונות הפלסטינית בחלל התת-קרקעי וימנע חפירות במקום.

- משטר מיוחד בעיר העתיקה: משטר זה יאפשר מעבר חופשי בלי גדרות וביקורת גבולות. הרובע הנוצרי והרובע המוסלמי יהיו חלק מפלסטין. הרובע היהודי, כמו הכותל המערבי, יהיה בישראל. הרובע הארמני יחולק בצורה שתאפשר מעבר בריבונות ישראלית בפרוודור משער יפו אל הכותל. שאר הרובע יהיה בריבונות פלסטינית. לדברי שר החוץ דאז, שלמה בן-עמי, הנשיא קלינטון לא התייחס במפורש לשאלת האגן הקדוש, לכל האזור שמחוץ לעיר העתיקה הכולל את עיר דוד וקברי הנביאים בואכה הר הזיתים.

פליטים

חידוד נוסף של שאלת הפליטים הגיע בהצעת הנשיא קלינטון מדצמבר 2000. נאמר בה כי ישראל תכיר בסבל הנפשי והחומרי של הפליטים הפלסטינים כתוצאה ממלחמת 1948 ובצורך לסייע לקהילה הבינלאומית לטפל בבעיה. לפליטים יוענקו חמש אפשרויות לקליטה:

- במדינה הפלסטינית.
- בשטחים שישראל תעביר במסגרת חילופי השטחים.
- במדינות שבהן הם חיים כיום.
- במדינות שלישיות המוכנות לקלוט אותם.
- בישראל, על-פי אישורה הפרטני.

עדיפות תינתן לפליטים בלבנון. שני הצדדים יקבעו שזהו מימוש החלטת עצרת האו"ם 194. יובהר כי זכות השיבה של הפליטים לא תוכל להתממש באופן חופשי בישראל, ויאמר כי לפלסטינים יש זכות שיבה לפלסטינה ההיסטורית או ל"ביתם הלאומי". ההסכם יציין את סוף הסכסוך.

ב-28 בדצמבר אישרה ממשלת ישראל ברוב של 10 תומכים מול שני מתנגדים ושני נמנעים את רעיונות הנשיא קלינטון כבסיס להמשך המו"מ, תוך התניה בהסכמה פלסטינית דומה 45.

⁴⁵ שר, 369; בן-עמי, 387; אינדיק, 357. להצעה התנגדו השרים רוני מילוא ומיכאל מלכיאור ונמנעו השרים רענן כהן ומתן וילנאי. על הדיון בממשלה ראו: בן-עמי, 387-391.

שאול אריאלי

ישראל הגיבה לתוכנית והודיעה שהיא רואה בפרמטרים בסיס לדיון כל עוד אלו מקובלים כמו שהם על הפלסטינים. כמו כן היא ביקשה את ההבהרות וההערות הבאות:

1. השטח המוצע למדינה הפלסטינית אינו מאפשר לשמור 80% מההתנחלויות בשטחי מדינת ישראל.
2. הפרמטרים בנושאי ביטחון שונים מהעמדה הישראלית.
3. ישראל מעוניינת במשטר מיוחד על האגן הקדוש.
4. יש צורך בהבהרות בנוגע לסוגיית שיבת הפליטים.
5. הפרמטרים לא התייחסו לסוגיות חשובות נוספות ליחסי הקבע בין הצדדים.

טאבה 2001

כללי

השלב האחרון של המו"מ התקיים בטאבה והחל ב-21 ינואר 2001, מרחק ימים ממועד הבחירות לראשות ממשלת ישראל. שני הצדדים הגיעו לשיחות מצוידיים בפרמטרים של הנשיא קלינטון.

טריטוריה וגבולות

ככלל הישראלים ניסו למתוח את תנאי ההסכם מעבר לגבול הגבוה של 6% סיפוח ומתחת לגבול הנמוך של 3% פיצוי טריטוריאלי. המפה הישראלית הראשונה כללה סיפוח של 8%, קרי מדינה פלסטינית על 92% מהשטח (ראה מפה).

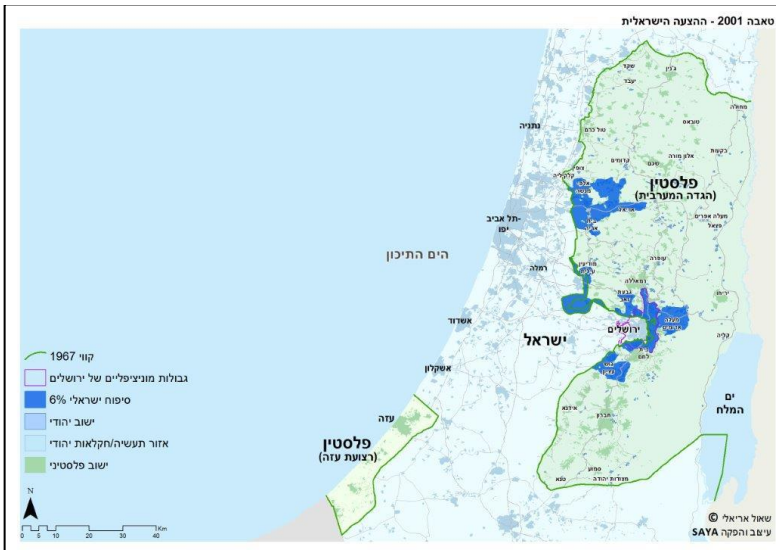
מפה מספר 6:

ההצעה הישראלית הראשונה בטאבה 2001 לגבול

התביעה הישראלית מתקופת קמפ דייוויד של החזקתם ללא סיפוח של מאות קמ"ר נוספים בידי ישראל לשלושים שנה נעלמה משולחן הדיונים. יחד עם זאת הפלסטינים הגיבו בכעס על כך שהאחחים גבוהים מהצעת קלינטון ושהאזור המסופח כולל כפרים פלסטינים רבים. הפלסטינים דרשו שהצדדים יעבדו על מפה שתכיל 5% סיפוח, כפשרה בין המספר הנמוך לגבוה בתוכנית קלינטון. הצד הישראלי סרב ודבק במפת 8%. בעת

שאול אריאלי

ובעונה אחת עם הסירוב של חלק אחד במשלחת שדבק במנדט הקשוח של ברק, החלו הצדדים בחדר אחר להתקדם בנושא הטריטוריאלי. רעיונות חדשים קרבו את עמדות הצדדים, אך בטרם הדבר התפתח, נזעק ברק - שעודכן על ידי נציגיו בצוות - והורה לשרים שחק ובן-עמי שלא לחרוג מתחת לרף 8% סיפוח לישראל. השניים כבר הציגו בפני הפלסטינים את מפת 6% (ראה מפה).

מפה מספר 7:
ההצעה הישראלית השנייה בטאבה 2001 לגבול

ביטחון

הצדדים הגיעו לטאבה על בסיס הצעת קלינטון, אף-על-פי שהציגו לה הסתייגויות רבות. המפות שהציגה ישראל לא כללו יותר את הדרישה לריבונות ישראלית בחלק כלשהו מבקעת הירדן. הוויכוח התקיים בעיקר על הנקודות הבאות:

- אזורי הפריסה של צה"ל בשעת חירום: הצד הישראלי ביקש לשמור על פעילותן של חמש עמדות חירום בשטח הפלסטיני (בבקעת הירדן). הפלסטינים הסכימו לשתי עמדות לכל היותר, שהצבתן תותנה בקביעת תאריך שבו ישראל תתחייב לפרק אותן. כמו כן דרש הצד הפלסטיני כי שתי העמדות הללו יופעלו בידי הכוח הבינלאומי ולא בידי ישראל. הצד הישראלי הביע באופן לא-פורמלי נכונות לבחון כיצד יוכל כוח רב-לאומי לתת מענה לחששותיהם של שני הצדדים.

- הצד הפלסטיני סירב לפריסת כוחות ישראליים בשטח הפלסטיני בעיתות חירום, אך היה מוכן לשקול דרכים שבהן יוכל כוח בינלאומי לשמש בתפקיד זה, בייחוד בהקשר של מאמצים לשיתוף פעולה בטחוני אזורי.

- מספר האתרים הצבאיים: הצד הישראלי תבע שלוש תחנות התרעה מוקדמת בשטח הפלסטיני. הצד הפלסטיני הסכים להמשך פעילותן של תחנות ההתרעה המוקדמת בכפוף לכמה תנאים.

- חלוקת הספקטרום האלקטרומגנטי: הצד הישראלי הכיר בכך שלמדינה הפלסטינית תהיה ריבונות על המרחב האלקטרומגנטי ואמר כי לא ינסה להגביל את השימוש המסחרי של הפלסטינים

בו, אבל ביקש לקבל את השליטה עליו לצורכי ביטחון. הצד הפלסטיני רצה ריבונות מלאה על המרחב האלקטרו־מגנטי, אבל הסכים להיענות לצרכים ישראליים סבירים במסגרת של שיתוף פעולה בהתאם לכללים ותקנות בינלאומיות.

• שיתוף הפעולה במרחב האווירי: שני הצדדים הכירו בריבונות המדינה הפלסטינית על המרחב האווירי שלה. הצד הישראלי הסכים לקבל ולכבד את כל זכויות התעופה האזרחיות הפלסטיניות על-פי תקנות בינלאומיות, אבל שאף למערכת שליטה אווירית מאוחדת תחת שליטה ישראלית כוללת. ישראל ביקשה גם גישה למרחב האווירי הפלסטיני לצרכים מבצעיים ולאיימונים צבאיים. הצד הפלסטיני רצה לבדוק מודלים לשיתוף פעולה ותיאום בתחום התעופה האזרחית, אך לא הסכים לתת לישראל את השליטה הכוללת במרחב האווירי. אשר לאיימונים ופעילות צבאית במרחב האווירי הפלסטיני, הצד הפלסטיני דחה את הבקשה מכיוון שלטענתו היא אינה עולה בקנה אחד עם הנייטרליות של המדינה הפלסטינית, בטענה שאי-אפשר לתת את הזכות הזאת לישראל ולמנוע אותה מהמדינות הערביות השכנות.

ירושלים

המשלחת הישראלית בראשות שר החוץ שלמה בן-עמי הציגה מפות המשאירות את השכונות היהודיות במזרח העיר בריבונות ישראל. לפי הצעת ישראל, יתקיים משטר מיוחד באגן ההיסטורי, שמשמעו שמירת הסטטוס קוו הדתי-ניהולי באתרים הקדושים, ומתחתיו ובמסגרתו תחולק הריבונות הפונקציונלית בעיר בעתיקה על-פי הרבעים: הרובע הארמני והיהודי לישראל והמוסלמי והנוצרי לפלסטין.

זכות החשיבה

בטאבה התנהל גם דיון על הקשר בין שני חלקי העיר. העמדה הפלסטינית הציעה שירושלים תהיה עיר פתוחה, ללא חלוקה פיזית פנימית, עם נקודות ביקורת מחוץ לשתי הבירות. ישראל הציעה שתוקם עיר פתוחה במרחב גיאוגרפי מוגבל יותר, שיכלול את העיר העתיקה וחלקים מן האגן הקדוש, אך הפלסטינים התנגדו לכך והדגישו שיסכימו לעיר פתוחה רק אם גבולותיה יחפפו את הגבולות המוניציפאליים של ירושלים. הנציגים הישראלים העלו אפשרות נוספת של "משטר גבול גמיש" שיעניק תעודות זהות מיוחדות לתושבי ירושלים ואל-קודס שיאפשר להם מעבר חופשי בין חלקי העיר.⁴⁶

פליטים

על בסיס הצעות הנשיא קלינטון נפנו הצדדים פעם נוספת לסבב שיחות בטאבה. את המשא ומתן על הפליטים בטאבה ניהלו יוסי ביילין ונביל שַעַת'. הנציג הפלסטיני פתח והדגיש את מרכזיותה של שאלת הפליטים ואת מצבהם של הפליטים בלבנון, וציין - תוך ציטוט מחקרים ישראלים רבים - את חלקה של ישראל ביצירת בעיית הפליטים. ביילין, מצידו, הזכיר לשַעַת' את העובדה שהערבים דחו את הצעת החלוקה ואת החלטה 194

⁴⁶ מ. קליין, יחמת ז'נבה: מבט מבפנים (תל אביב: הוצאת כרמל, 2004), 140-141; שר, 313, 355, 410; ע. אלדר, "מסמך טאבה: פתרון לפליטים ביישום החלטה 194", הארץ, 13 בפברואר 2002. גלעד שר טוען כי לאורך המו"מ לא עלה בידו לקבל תשובה ברורה מן הפלסטינים לגבי משמעות המונח "עיר פתוחה". הוא כותב בספרו כי תפיסת "העיר הפתוחה" היא "דגם תיאורטי שאין כל אפשרות מעשית ליישמו במציאות."

שהתקבלה לפני סיום המלחמה, וגם את ההצעה הישראלית בוועידת לחאן לקלוט 100,000 פליטים.

לאור הפער בנְרְטִיבִים לגבי האחריות ליצירת בעיית הפליטים ולגבי זכות השיבה, הוסכם שכל צד ייתן תיאור תמציתי של ההשתלשלות העניינים כפי שהדברים נראים בעיניו, ופרשנות נפרדת להחלטה 194, תוך הסכמה שמימושה יהיה כפוף להצעת קלינטון. המיפגשים הנוספים בטאבה הוקדשו לדרכים למימוש ההחלטה. הם היו יותר מעשיים, ונדונו בהם האפשרויות לקליטת הפליטים מלבנון בפלסטין או במדינות שלישיות המוכנות לקלוט אותם.

אשר לשטחי ישראל שלפני 1967, נאמר כי יהיה ניתן לבנות שיכונים בשטחים שיועברו למדינה הפלסטינית במסגרת חילופי השטחים. ישראל תמשיך באיחוד משפחות במקרים הומניטריים מיוחדים. הצדדים נגעו בעקרונות לפיצויים שייתרמו על-ידי מדינות העולם ויינתנו גם למדינות שהפליטים נקלטו בהן. דובר גם על הקשר לפיצויים ליהודי ערב על רכושם. הוסכם כי אונר"א תיסגר תוך חמש שנים.

שיחות טאבה הופסקו ב-27 בינואר 2001 והמשלחות נפרדו ללא הסכם. בסיומו של הסבב, הוחלפו טיוטות בין הצדדים, התגבשה הסכמה באשר להשתלשלות העניינים, ונוצרה הסכמה כמעט מלאה לגבי העקרונות לפתרון הבעיה. הפיצוי הכספי שישראל תממן נותר לשלב הסכם הקבע, ואילו ההתייחסות למספר הפליטים שישראל תהיה מוכנה לקבל באופן סמלי נותרה להכרעת המנהיגים, לקראת החתימה על הסכם המסגרת.

יחזמת השלום של הליגה הערבית

יחזמת השלום הערבית שפורסמה בחודש מרץ 2002, בביירות, לבנון, בוועידה השנתית של הליגה הערבית:

מועצת הליגה של מדינות ערב, במושב ה-14 של הפסגה:

מאשרת מחדש את ההחלטה שהתקבלה ביוני 1996 בפסגת החירום הערבית בקהיר, כי שלום כולל וצודק במזרח התיכון הוא הבחירה האסטרטגית של מדינות ערב, ואשר יושג בהתאם למשפט הבינ"ל, ואשר ידרוש התחייבות דומה מצד ממשלת ישראל.

לאחר הקשבה להצהרתו של הנסיך עבדאללה בן עבד-אלעזיז, יורש העצר של ערב הסעודית [כיום מלך ערב הסעודית], שבה הציג את יחזמתו, הקוראת לנסיגה ישראלית מלאה מכל השטחים הערביים שנכבשו ביוני 1967, תוך יישום של החלטות מועצת הביטחון 242 ו-338, שאושרו מחדש בוועידת מדריד בשנת 1991 ושל עקרון שטחים תמורת שלום; ולהסכמתה של ישראל למדינה פלסטינית מתוך שכנוע של מדינות ערב כי פתרון צבאי לסכסוך לא יביא לשלום או יספק ביטחון לצדדים, המועצה:

1. מבקשת מישראל לשקול מחדש את מדיניותה ולהצהיר כי שלום צודק הוא גם בחירתה האסטרטגית.

2. קוראת לישראל לאשר (את הדרישות הבאות):

א. נסיגה ישראלית מלאה מכל השטחים שנכבשו מאז שנת 1967, לרבות רמת הגולן הסורית לקווי 4 ביוני 1967, וכן את יתר השטחים הלבנוניים הכבושים בדרום לבנון.

ב. מציאת פתרון צודק לבעיית הפליטים הפלסטינים שעליו יוסכם תוך התאמה עם החלטה 194 של העצרת הכללית של האו"ם.

ג. הסכמה להקמת מדינה פלסטינית עצמאית וריבונית בשטחים הפלסטיניים הכבושים מאז ה-4 ביוני בגדה המערבית וברצועת עזה, עם מזרח ירושלים כבירתה.

3. בתמורה לכך, מדינות ערב מאשרות את הסעיפים הבאים:

א. מחשיבות את הסכסוך הערבי-ישראלי כבא אל קיצו, ונכנסות להסכם שלום עם ישראל, ומספקות ביטחון לכל מדינות האזור.

ב. מכוננות יחסים נורמליים עם ישראל בהקשר של שלום כולל זה.

4. המועצה מאשרת את דחיית כל הצורות של אזורי הפלסטינים אשר סותרים את הנסיבות המיוחדות של המדינות הערביות המארחות.

5. המועצה קוראת לממשלת ישראל ולכל הישראלים לקבל את יחמה זו על מנת להבטיח את הסיכויים לשלום ולהפסיק את שפיכת הדם, ולאפשר למדינות ערב ולישראל

זכות החשיבה

לחיות בשלום ובשכנות טובה ולספק לדורות הבאים ביטחון, יציבות ושגשוג.

6. המועצה קוראת לקהילה הבינלאומית ולכל המדינות והארגונים לתמוך ביחמה זו.

7. המועצה מבקשת מיו"ר הפסגה להקים ועדה מיוחדת המורכבת מחלק מהמדינות החברות ומהמזכירות הכללית של הליגה של מדינות ערב, כדי לנקוט במגעים ההכרחיים להשגת תמיכה ליחמה זו בכל הרמות, ביחוד מהאו"ם, מועצת הביטחון, ארה"ב של אמריקה, הפדרציה הרוסית, המדינות המוסלמיות והאיחוד האירופי.

ממשלת ישראל לא הגיבה עד היום באופן רשמי להצעה למרות שזו מאושרת ומתחדשת כל שנה מחדש על ידי הליגה הערבית.

מפת הדרכים

מפת הדרכים היא תוכנית מדינית לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני. התוכנית מוצגת כמימוש החזון אותו הציג נשיא ארצות הברית ג'ורג' בוש הבן בנאומו ב-24 ביוני 2002. התוכנית מציעה פתרון הדרגתי, רב-שלבי ורב-שנתי לסכסוך הישראלי-פלסטיני, בפיקוח ובסיוע "הקוורטט", ובה יעד ליישוב סופי וכולל של הסכסוך הישראלי-פלסטיני עד שנת 2005.

שלב א' - הפסקת הטרור והאלימות, נורמליזציה של חיי
הפלסטינים והקמת מוסדות פלסטיניים

1. הפסקה מיידית וללא תנאי של פעולות פלסטיניות אלימות.
2. חידוש שיתוף פעולה בטחוני בין הצדדים.
3. רפורמה פוליטית פלסטינית מקיפה.
4. ישראל מבצעת את כל הדרוש לנורמליזציה של החיים הפלסטיניים.
5. נסיגה ישראלית מכל השטחים שנכבשו מאז 28.9.2000.
6. הקפאת פעילות בהתנחלויות בהתאם לדו"ח מיטשל.

שלב ב' - יעדים

1. ועדה בינלאומית לשיקום הכלכלה הפלסטינית.
2. הקמת מדינה פלסטינית בגבולות זמניים.
3. חידוש הקשרים בין ישראל למדינות ערב.
4. חידוש המעורבות הרב-צדדית בסוגיות אזוריות: מים, סביבה, פיתוח כלכלי, פליטים ובקרת נשק.
5. אישור חוקה חדשה למדינה פלסטינית דמוקרטית ועצמאית.

שלב ג' - יעדים

1. הכרה בינלאומית במדינה פלסטינית בגבולות זמניים. השקת מו"מ להסדר קבע.
2. המשך הרפורמה.

זכות החשיבה

3. המשך פעילות בטחונית אפקטיבית.
4. מו"מ להסדר קבע על בסיס החלטות 338, 242 ו-1397 של מועצת הביטחון.
5. מדינות ערב מסכימות לנורמליזציה מלאה של היחסים עם ישראל.

ראש ממשלת ישראל אריאל שרון הודיע על תמיכתו בתוכנית בנאומו בכנס הרצליה ה-3 בשנת 2002. ממשלת ישראל דנה בתכנית ב-25 במאי 2003 וקיבלה אותה בכפוף ל-14 הסתייגויות. בהסתייגויות שהגישה ישראל למפת הדרכים היא קבעה כי "לא יהיה כל עיסוק בסוגיות הקשורות להסדר הקבע וביניהן...". בפועל הצדדים לא המשיכו מליישמה מעבר לשלב ראשון.

יחמת ז'נבה 2003

כללי

יחמת ז'נבה היא הצעה להסכם קבע ישראלי-פלסטיני שאותו ניסחו צוותים לא רשמיים בראשות יאסר עבד-רבו ויוסי ביילין בפיקוח ובתמיכה של ממשלת שווייץ. המסמך נחתם באוקטובר 2003 והוא מתבסס על מתווה קלינטון מדצמבר 2000.

טריטוריה וגבולות

עם תחילת המפגשים בינואר 2002, אומצה גישה חדשה לניהול המו"מ בין הצדדים. לא עוד גישת "משחק סכום אפס" שתפסה

כל ויתור של האחד כרווח של השני והובילה לדינאמיקה בה כל צד חותר לסחוט את המקסימום שאפשר מהצד השני, אלא, גישה הרואה בהשגת הסכם אשר ייצור מציאות עתידית יציבה וחיובית כאינטרס משותף וחיוני. מקורה של גישה זו בעבודה שנקראה "2020 - היום שאחרי", שהוכנה ע"י המועצה לביטחון לאומי (להלן: המל"ל) בראשותו של האלוף במיל' גדעון שפר (אף הוא שותף בכיר ביחמת ז'נבה), עבור המו"מ בקמפ דייויד, אך לא יושמה הלכה למעשה. ברוח זו, הצדדים התאמצו להימנע מיצירתן של נקודות חיכוך פוטנציאליות, בולטות בפגיעה בריבונות ועוד.

הצדדים הסכימו כי המו"מ ימשיך מהנקודה בו הופסק בשיחות הרשמיות שהתקיימו בין המשלחות בטאבה, בינואר 2001. זאת התאפשר בזכות השתתפותם של אישים רשמיים לשעבר משני הצדדים, שנטלו חלק פעיל ביותר במו"מ הרשמי, כמו השר ד"ר יוסי ביילין, הרמטכ"ל אמנון ליפקין שחק ומחבר מסמך זה, השרים הפלסטינים יאסר עבד רבו, ד"ר סמיח אל-עבד, ד"ר נביל קסיס ועוד. החלטה זו חסכה מהצדדים לחזור לנקודות פתיחה חדשות ישנות, ולהינות מההתקדמות המשמעותית שהושגה במו"מ בטאבה בה הצליחו הצדדים לגשר על פערים. כמו כן, היא כבלה את הצדדים, שהיו לא רשמיים, לאינטרסים, העקרונות והעמדות הרשמיות שהנחו את הצדדים בתהליך אוסלו. דבר שאומנם חסם לעיתים רעיונות חדשים "מחוץ לקופסא", אך הבטיח המשכיות ועיקביות של התהליך המדיני הרשמי ואף הקל על שיווקה של היחמה לדעת הקהל.

הצדדים חזרו והסכימו לראות בחילופי השטחים כפתרון הדרוש למתח המתקיים בנושא הטריטוריאלי. מתח זה מורכב מקוטב אחד הנשען על החלטת מועהב"ט 242 ואופן יישומה בהסכמי

זכות החשיבה

השלום בין ישראל למצרים וירדן בהם דבקה ישראל בקווי יוני 1967. מנגד, הקוטב השני נשען על צרכים ישראלים בטחוניים ותשתיתיים, ועל מציאות הנוכחית בה מתגוררים קרוב לחצי מיליון ישראלים מעבר לקו הירוק, לרבות במזרח ירושלים, בכ- 140 יישובים ושכונות הפרוסים ברחבי הגדה המערבית. לפתרון הבסיסי למתח זה בדמות חילופי שטחים היה על הנושאים ונותנים לקבוע עקרונות ומידות.

הגישה שנבחרה למו"מ וההסכמות על הסוגייה הטריטוריאלית היוו "עסקת חבילה" שגישרה על הפערים בסוגיות כולן. קרי, העיקרון שתבע ברק בקמפ דייוויד "שכלום לא מוסכם עד שהכל מוסכם" נשאר בתוקפו. בהיעדר לחץ חיצוני של מתווכים ותקשורת, ותחת אמון בסיסי בין הנושאים ונותנים, התאפשרה גישה של "תן וקח" בין הסוגיות שהעניקה גמישות רבה יותר מאשר במו"מ בו מתקיימים ויתורים בכל נושא בנפרד. גישה זו יצרה מצבים של "win-win" במקרים רבים. למשל, כאשר נידון נושא הריבונות הישראלית על המעבר בין עזה לגדה, הצד הישראלי נענה לעמדה הפלסטינית שלא לחשב שטח זה במניין חילופי השטחים, ובתמורה ניתנה לישראל הזכות להשתמש בכבישים שברבונות פלסטינית לצורך חציית הגדה המערבית (כביש 443, 60, ו-90). בנוסף, היה קל ונכון יותר להציע בחילופי השטחים אזורים בצד הישראלי בהם היו כפרים ערביים טרם 48, בכדי להעניק לצד הפלסטיני "נכסים" בשיווק ההסכם בדעת הקהל הערבית.

יש לזכור כי כמו בכל תהליך שבו שותפים צדדים בעלי אינטרסים שונים, לא ניתן להתקדם בצורה ליניארית ורצופה כמו בתהליך עבודה המאפיין מיזמים ברמת ודאות ויציבות גבוהה. המו"מ וההתקדמות בו היו מעגליים. לפעמים הביצה הקדימה לתרנגולת ולעיתים ההיפך. קרי, לעתים העקרונות נקבעו ותיחום הגבול נקבע לאורם, ולעתים טיטות המפות באזורים שונים יצרו עקרונות. כך התגבשו והסתכמו בהדרגה לאורך סבבי השיחות בין הצדדים העקרונות הבאים:

1. ההסכם מציב גבול קבוע, סופי, מוכר ומוסכם בין שתי המדינות - פלסטין וישראל, במטרה להביא לחלוקה סופית ומוסכמת של א"י המערבית והמנדטורית בין הצדדים. הכוונה הייתה להגיע בסופו של המו"מ להסדר קבע שייושם מיד לאחריו. כל הרעיונות להסכמי ביניים, לגבולות זמניים ולחילופי שטחים "משולשים", עם ירדן ומצרים בשלב כזה או אחר נדחו.

2. הגבול בין ישראל לפלסטין יתבסס על קווי 1967, בהתאם להחלטה 242 של מועצת הביטחון ומתווה הנשיא קלינטון - הצדדים הסכימו כי תיושם הנוסחה של "שטחים תמורת שלום" בדומה להסכמי השלום הקודמים שחתמה ישראל עם מצרים וירדן. יחד עם זאת הוסכם כי קווי 1967 ישמשו כקו התייחסות לקו הגבול החדש בהתאם לרעיונות לחילופי השטחים שעלו בהצעת הנשיא קלינטון, בעיקר ביחס למזרח ירושלים.

3. חילופי שטחים יתבצעו ביחס של 1:1 באופן שמשרת את האינטרסים של הצדדים - הסכמה זו שימרה את היקף השטח של גבולות '67 אולם לא את הקו עצמו. יש להדגיש כי הסכמה זו

זכות החשיבה

חרגה באופן משמעותי ממתווה קלינטון מאחר וישראל ויתרה על 3% מהשטח שהייתה אמורה לספח ללא תמורה. ערפאת, בתגובה למתווה קלינטון, אומנם שלל את הרעיון הזה בהסתייגויות שהגיש, אך לא עד כדי פסילת ההצעה כולה, והוא אף שלח את המשלחת הפלסטינית לטאבה על בסיסה. בתמורה לכך, הצד הישראלי הצליח להוציא את "זכות השיבה" של הפליטים מנוסח ההסכם. קלינטון אומנם הבהיר ש"אין זכות שיבה ספציפית לישראל", אך הוא קבע כי "שני הצדדים מכירים בזכות הפליטים לחזור לפלסטין ההיסטורית" או "לחזור למולדתם". הצד הישראלי ביצת ז'נבה הצליח להביא לפשרה שהתמקדה בפתרון המעשי של הפליטים ללא שימוש "בזכות השיבה". הוא הביא לאימוץ הרעיון של קלינטון שחייב קליטה מסוימת של פליטים בישראל, אבל בכפוף לחוקיה הריבוניים ולמדיניות הקליטה שלה.

נקודה חשובה נוספת הייתה שהפלסטינים דרשו כי חילופי השטחים יהיו שווים לא רק בהיקפם אלא גם באיכותם, שעה שמבחן האיכות היה טיב הקרקע מבחינה חקלאית. בשלב מסוים של המו"מ הפלסטינים אף הגדילו לעשות וביקשו ביחס למדידת השטח, כי "ניישר" אותו באמצעות תוכנה מתאימה. טענה זו נשענה על העובדה כי ישראל סיפחה אזורים הרריים וביקשה לפצות את הפלסטינים באזורים מישוריים. שתי דרישות אלו אומנם נדחו על ידי הצד הישראלי, אך החלופות הישראליות של העברת שטחי מדבר הוסרו אף הן משולחן המו"מ.

4. שטחי ההפקר שהיו קיימים לאורך גבולות 1967 יתחלקו בין הצדדים באופן שווה - נימוקי שני הצדדים ביחס לשטח שהשתרע על כמעט אחוז אחד מסך שטחי הגדה המערבית היו בעלי תוקף, ולא נמצאה דרך לחלקם זולת חלוקה שווה. יחד עם

זאת, בשל הקרבה של שטח זה למסדרון ירושלים ולכביש הגישה אל העיר, סוכם כי רוב השטח יישאר בריבונות ישראל והפלסטינים יפוצו בעבור חלקם במסגרת חילופי השטחים. רעיון זה אומץ מאוחר יותר על ידי הצדדים במו"מ הרשמי באנאפוליס.

5. אף צד לא יספח יישובים או תושבים של הצד השני - עקרון זה בא להבטיח לפלסטינים שלושה דברים מרכזיים: למנוע מישראל את האפשרות לתבוע "יישור" של קו הגבול בהתאם ל"אצבע" שהתנחלות גדולה יוצרת (למשל: גבעת זאב, מעלה אדומים ואחרות) על ידי סיפוח של יישובים פלסטינים סמוכים לה; לשלול את האפשרות, לה התנגדו הפלסטינים נחרצות, לקיים חילופי שטחים מאוכלסים בהם יועברו לריבונותם יישובים ערביים ישראלים; ולבסוף, למנוע אפשרות להשאיר מובלעות ישראליות אקסטריטוריאליות בשטחי המדינה הפלסטינית.

עיקרי ההסכמות

טריטוריה וגבולות

עסקת הבסיס שגובשה עם תחילתו של המו"מ, בין ד"ר סמיח אל-עבד, סגן שר התכנון הפלסטיני והאחראי בצד הפלסטיני על המו"מ הטריטוריאלי מ-1993 ועד היום, לבני, הייתה ביחס ל"גושי ההתנחלויות" המרכזיים. בטאבה הציגו הפלסטינים את הצעתם לגבול הכוללת את השארת אריאל בריבונות ישראל, אך לא כך לגבי מעלה אדומים וגבעת זאב. ההצעה הפלסטינית זכתה לכינוי הישראלי "בלון על חוט". קרי, השטח הבנוי של אריאל חובר לאורך כביש 5, לגוש יישובי קרני שומרון, ומשם כביש צר לאלפי מנשה ולישראל. היה זה, שר התיירות דאז

זכות החשיבה

רא"ל במיל"ל אמנון ליפקין שחק (חבר המשלחת הישראלית בטאבה) שהציע כי על ישראל להעריך מחדש את עמדתה ביחס לסיפוח יישובים כמו אריאל, הרחוקים למעלה מ-20 ק"מ מהקו הירוק. בהמשך לגישה מרעננת זו, הוסכם ממש בהתחלת המו"מ כי ישראל תוותר על סיפוח אריאל, ובתמורה הפלסטינים יסכימו כי תספח את מעלה אדומים וגבעת זאב. עסקה זו זכתה מאוחר יותר לביקורת קשה מצד חלק מחברי המשלחת הפלסטינית, והיו אף ניסיונות (שכשלו) להמירה בשטחים אחרים. חשיבותה של עסקה זו התחוורה מאוחר יותר, שעה שבמסגרת ההצעה הפלסטינית לאולמרט במהלך תהליך אנאפוליס ניסו הפלסטינים שוב להוריד מהמפות את היישובים הללו. יחד עם זאת, ההערכה אז כמו היום היא שבמסגרת הסכם כולל, מעלה אדומים וגבעת זאב תישארנה בריבונות ישראלית.

עסקה זו חזרה ומיקדה את ישראל באזור "עוטף" ירושלים. רוב האוכלוסייה הישראלית מעבר לקו הירוק מתגוררת שם, וסיפוח היישובים המרכזיים באזור ענה על הצורך הישראלי להרחיב את "מסדרון" ירושלים, וכן לא להחזיר את עיר הבירה להיות "עיר קצה" בדומה לתקופה טרם 1967. היא נהנתה מסיפוח של מעלה אדומים במזרח, גבעת זאב בצפון וביתר עילית עם גוש עציון בדרום.

הצדדים הסכימו על חילופי שטחים של 124 קמ"ר בהם כל צד נהנה מתוספת של 24 קמ"ר משטחי ההפקר. בפועל ישראל זכתה ב 38 קמ"ר והפלסטינים ב-11 קמ"ר, אולם הם פוצו באזורים אחרים. ישראל סיפחה 21 יישובים ועשר שכונות בהם מתגוררים 75% מהאוכלוסייה הישראלית מעבר לקו הירוק, כ- 375,000 ישראלים שיישאו בבתיהם. בתמורה ישראל תעביר לפלסטינים שטחים לא מאוכלסים ב"עוטף" עזה, בהיקף של 86

שאול אריאלי

קמ"ר שיגדילו את שטחה של הרצועה בכ-25%. ואת היתר באזור חבל לכיש שבמערב יהודה (ראה מפה).

מפה מספר 8: יוזמת ז'נבה אוקטובר 2003 - גבולות

ביטחון

המדינה הפלסטינית תהיה מפורזת, בפיקוח כוחות בינלאומיים, ותכלול כוח ביטחון בלבד למטרות שמירת חוק וסדר ומניעת טרור.

הפילסטינים מתחייבים להימנע מלהצטרף, לסייע, לקדם, או לשתף פעולה עם כל קואליציה או ברית שמטרותיה עיונות את ישראל.

זכות החשיבה

הפלסטינים מתחייבים למאבק כולל ובלתי פוסק בטרור ובאלימות. כמו כן, הם לא ירשו וימנעו הקמת כוחות לא סדירים או כנופיות חמושות בשטחם. מאבק זה, יימשך בכל עת ללא קשר למשברים אפשריים בין הצדדים. הצדדים גם יחוקקו חוקים ויפעלו להביא קץ להסתה.(ראה מפה).

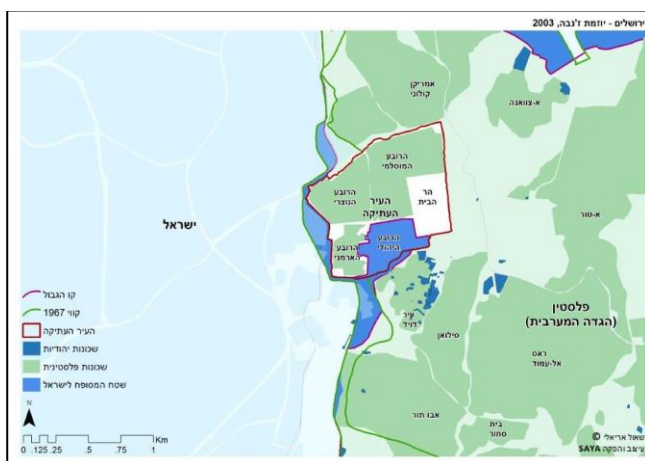
מפה מספר 9: יחמת ז'נבה אוקטובר 2003 - סידורי ביטחון

ירושלים

מתווה קלינטון אומץ לטובת הפתרון לסוגיית ירושלים; הפלסטינים יכירו בירושלים כבירת ישראל.

השכונות היהודיות יסופחו לישראל והערביות לפלסטיין. מכלל זה הוצאה שכונת הר חומה משום שבנייתה ב-1996 סתרה את "הצהרת העקרונות" לפיה התחייבו הצדדים להימנע מקביעת עובדות בשטח במהלך תקופת הביניים.

העיר העתיקה חולקה באופן המשאיר תחת ריבונות ישראלית את הרובע היהודי ומחצית מהרובע הארמני בו מתגוררים יהודים. כמו כן ישראל השאירה בשליטתה, באבטחתה, ובניהולה, אולם תחת ריבונות פלסטינית, את מצודת דוד, מנהרת החשמונאים ובית העלמין היהודי שבהר הזיתים. בהר הבית ובכותל המערבי הסטאטוס קוו הניהולי דתי הפך למדיני ריבוני (ראה מפה). הפלסטינים מכירים בקשר ההסטורי ובמשמעות הייחודית של הר הבית לעם היהודי. מובטחת הגישה החופשית של ישראלים להר הבית. מסגרת הבקרה הבינלאומית תאכוף את איסור החפירה והבניה בהר הבית.

מפה מספר 10: יוזמת ז'נבה אוקטובר 2003 - העיר העתיקה

מודל "העיר הפתוחה" שעלה בוועידת טאבה אומץ ביחס לעיר העתיקה על מנת להימנע מהקמת מכשול פיזי בתוך חומות העיר העתיקה. לבסוף, נקבעו הסדרים מיוחדים על שיתוף

זכות החשיבה

כוחות בינלאומיים באבטחת חלקה הפלסטיני של העיר העתיקה, בדגש על הר הבית.

תושבי מזרח ירושלים הפלסטיניים יהפכו לאזרחי המדינה הפלסטינית ויאבדו את מעמד תושב הקבע של ישראל ממנו הם נהנים היום.

פליטים

זכות השיבה אינה מחכרת כלל. שאלת הפליטים מצאה את פיתרונה במרכיבים המעשיים. נאמר בה כי הפתרון המוסכם לסוגיית הפליטים הפלסטינים יביא קץ למעמד הפליטות ויכלול מרכיב של פיצוי כספי ומגורי קבע. בפני כל פליט יעמדו מספר אפשרויות באשר למגורי הקבע שלו. האפשרות היחידה שתהיה פתוחה אוטומטית בפני כל פליט היא להתגורר במדינה הפלסטינית, ביתו הלאומי. האפשרויות האחרות הן: להישאר במקום מגוריו הנוכחי או לעבור לאחת המדינות השלישיות שיקלטו את הפליטים. מימוש האפשרויות הללו כפוף להחלטתן הריבונית והבלעדית של כל אחת מאותן מדינות.

ישראל תהיה אחת מן המדינות השלישיות שישתתפו במאמץ לשיקום הפליטים. בנוגע למספר הפליטים שיישובו לישראל, נקבע כי ישראל תציע מספר שיתחשב בממוצע של מספר הפליטים שייקלטו בארצות שלישיות (הכוונה לארצות שאינן פלסטין או מדינות ערב המארחות), מה שהעמיד את המספר - על-פי נתונים שהעבירו מדינות שלישיות כמו ארצות-הברית, קנדה ואחרות - על כ-15,000 פליטים. ההסכם יביא לפתרון קבוע ומלא של סוגיית הפליטים, ולאחריו לא יהיו שום תביעות נוספות בנושא.

אנאפוליס 2008

כללי

ועידת אנאפוליס התקיימה בין התאריכים 27-28 בנובמבר 2007 באקדמיה הימית שבעיר אנאפוליס שבמדינת מרילנד, ארה"ב, בהשתתפות נציגי ישראל, אש"ף, הקוורטט (האיחוד האירופי, ארה"ב, האו"ם ורוסיה) ונציגים ממרבית הליגה הערבית, ביניהם מצרים וירדן, ומדינות ללא קשר דיפלומטי עם ישראל, ביניהן סעודיה, מלזיה, סודאן, לבנון ואף סוריה.

ביום הראשון, לאחר הפתיחה הטקסית, נאמו נשיא ארצות הברית ג'ורג' בוש, ראש ממשלת ישראל אהוד אולמרט ויושב ראש אש"ף ונשיא הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס. ביום השני נאמו שרי החוץ של שאר המדינות המזמנות.

בניגוד להסכם אוסלו ולועידת וואי, ובדומה לועידת מדריד, לא היוותה ועידת אנאפוליס סיכום של משא ומתן, אלא נסיון לפתיחתו. מטרת הוועידה הייתה לנסות להניע מחדש את תהליך השלום, ולסלול את הדרך למשא ומתן אינטנסיבי לקראת הסכם קבע ישראלי-פלסטיני.

בראש המשלחת הישראלית עמדו ראש ממשלת ישראל אהוד אולמרט ושרת החוץ ציפי לבני, ובראש המשלחת הפלסטינית עמדו נשיא הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס בתפקידו כיו"ר אש"ף, וראש ממשלת הרשות סלאם פיאד. בתחילת 2008 הוחלט על הקמת 12 ועדות לטיפול בכל הסוגיות שעל הפרק, ואלה פעלו במהלך כל השנה.

זכות החשיבה

המשא ומתן התקיים 8 חודשים וכלל כ-300 פגישות ברמות השונות.

טריטוריה וגבולות

המו"מ היה זהה במתכונתו ובאופיו למשאים ומתנים שהתקיימו לפני-כן. בדומה למשא ומתן בתקופת ברק, כך גם בתקופת אולמרט, הפער בין סך-כל השטח הבנוי של ההתנחלויות, לרבות השכונות היהודיות במזרח ירושלים, שהינו בפועל פחות מ-2% משטח הגדה המערבית, לעומת גודל השטח שישראל דרשה לספח, רדף את הצדדים לאורך המשא ומתן.

ישראל, שאפה להגדיל את שיעורו של השטח שיסופח, מכמה סיבות: הרצון להקטין את מספר הישראלים שיפנו (לא יותר מ-20%); הכוונה ליצור אופק התפתחותי ליישובים שיסופחו; הצורך הבטחוני לשלוט באזורים טקטיים כאלה ואחרים וספח מינימום פלסטינים החיים בשטחים שיסופחו לישראל. לפיכך, כל המשאים ומתנים שעסקו בשאלת הגבול נפתחו בדיון על הדרישות הישראליות, ורק לאחר שהללו סוכמו או לפחות הובנו, החל הדיון על מיקומם של השטחים שיועברו מישראל לפלסטין בתמורתם.

באנאפוליס התנהלו בעצם שני ערוצים רשמיים מקבילים. האחד נערך בין שרת החוץ ציפי לבני ואחמד קריע (אבו עלא). לבני הציעה סיפוח של 7.3% לישראל וביקשה לדחות את הדיון בחילופי השטחים למועד מאוחר יותר. השני היה בין אולמרט לעבאס. בסוף הדיונים, ב-16 בספטמבר, הציע אולמרט סיפוח לישראל של 6.5% משטח הגדה (כ-380 קמ"ר). כפיצוי הציע אולמרט 5.8% משטחי ישראל, וחישב את משקלו של המסדרון

היבשתי בין עזה לגדה המערבית כ-0.7% נוספים, למרות שגודלו האמיתי הוא קטן פי עשרה, ולמרות העובדה שישראל דרשה שישאר בריבונותה. הצידוק לכך נשען על העובדה כי קשר כזה לא התקיים לפני המלחמה ביוני 1967. בהצעה זו הניח אולמרט כי עבאס יוכל להציג כי קיבל חילופי שטחים ביחס 1:1.

הויכוח בין הצדדים ביחס לקו הירוק שעה שהפלסטינים דרשו שייחשב כנקודת המוצא והישראלים כקו היחוס, הוכרע על פי הצעת המזכירה רייס שהציבה את הנוסחה של 6205 קמ"ר לחישוב השטח (הגדמ"ע, רצועת עזה ומזרח ירושלים).

באנאפוליס היה חידוש מרענן בעמדה הישראלית. בפעם הראשונה הציעה ישראל שטחים קונקרטיים לטובת חילופי השטחים עם הפלסטינים. בהצעת אולמרט ניתן לראות את השטחים האלה ב"עוטף עזה", בדרום הר חברון, בחבל לכיש ובדרום בקעת בית שאן (ראו מפה 26). ישראל התעקשה על תוואי הדומה לתוואי הגדר המתוכנן כגבול הקבע, למעט שטחה של מזרח ירושלים הערבית.

אולמרט, כמו ברק לפניו בטאבה, מתח קו גבול באורך של למעלה מ-800 ק"מ - כמעט פי שלושה מאורכו של הקו הירוק - כדי לענות על אילוץ פוליטי פנימי אחד: מספר הישראלים שיתפנו במסגרת ההסדר. ב-6.5% מן השטח ישראל תוכל לשמור 85-87% מתוך חצי מיליון הישראלים הגרים כיום מעבר לקו הירוק.

זכות החשיבה

מחלוקת נוספת בתחום הטריטוריאלי עדיין נטושה על מעמדו של שטח ההפקר שבמובלעת לטרון. שטח זה, שהיקפו 46 קמ"ר (0.8% משטח הגדה המערבית), נולד בסיום מלחמת העצמאות, עת נחתם הסכם שביתת הנשק בין ישראל לירדן ב-3 באפריל 1949. בניגוד לאזורים אחרים בגדה המערבית, שבהם שורטט קו שביתת הנשק כקו האמצע שבין עמדות שני הצבאות, לא חולק האזור הזה, בגלל שליטתו הטופוגרפית על הכבישים העולים לירושלים (מעלה בית חורון, הכביש מלטרון לנבי סמואל, והכביש הישראלי הישן שעבר ממשמר איילון לצומת נחשון ומשם לצומת שמשון).

ישראל, שנמנעה מאז ועד היום להכריז על גבולותיה, החילה את חוקי המדינה על השטחים שנמצאו מעבר לגבולות החלוקה ונכבשו על ידה במלחמה, אך לא על שטח ההפקר. כך גם נהגה ירדן כאשר סיפחה את הגדה המערבית באפריל 1950.

מאז מלחמת ששת הימים, ישראל לא החילה את חוקי המדינה על שטח ההפקר, זאת בשונה מהאופן שבו נהגה במזרח ירושלים. ולמרות זאת, גם אל שטח ההפקר התייחסה ישראל כאילו היה שטח ישראלי לכל דבר, והקימה בו את היישובים כפר רות, שילת, מכבים, נוף איילון, לפיד ונווה שלום.

ישנם כמה פסקי דין ישראליים סותרים ביחס למעמדו של שטח ההפקר, שמקורם בשתי טענות בסיסיות הפוכות זו לזו. אלה שרואים בו חלק מישראל טוענים כי מאחר שישראל היתה הראשונה שהפגינה בו שלטון אפקטיבי, ריבונותה חלה בו גם ללא חקיקה ראשית. המתנגדים לכך סבורים כי מציאות זו היא הסדר שלילי, ובשל העובדה שקיימת תביעה לריבונות פוטנציאלית פלסטינית, שהפלסטינים ביטאו אותה בסבבי המשא ומתן עם ישראל, השטח הזה אינו חלק מישראל.

הקהילה הבינלאומית והפלסטינים טוענים כי השטח הזה נכבש על-ידי ישראל ב-1967 ולכן הוא נכלל בשטחים הכבושים. יתר על כן, הוא היה אמור להיכלל במדינה הערבית על-פי החלטת החלוקה מ-1947. ב-2012 האיחוד האירופי אף פירסם את רשימת המיקודים של היישובים שהיצוא מהם למדינות האיחוד האירופי אינו פטור ממס, ובנוסף להתנחלויות ולמזרח ירושלים כלל בהם גם את היישובים הישראליים שבשטח ההפקר. באנאפוליס, הסכימו הצדדים לחלק באופן שווה את שטח ההפקר ביניהן, אם כי בפועל הוא יישאר ברובו בריבונות ישראל, שתפצה את הפלסטינים בשטחים מתחומה במסגרת חילופי השטחים.

ביטחון

אחד העקרונות שהנחו את הנושאים ונותנים מטעם ישראל בתחום הביטחון היה להימנע מהסדר קבע שייצור מציאות בעלת פוטנציאל איום גדול יותר לישראל אם ההסדר יופר. לפיכך ביקשה ישראל להבטיח במשא ומתן שני אינטרסים:

- המדינה הפלסטינית לא תשמש פלטפורמה נוחה יותר לתקיפתה של ישראל אם תיווצר קואליציה כזו ממזרח בטווח זמן בינוני וארוך.
- יימנע טרור נגד ישראל שמקורו במדינה הפלסטינית או שיעבור דרכה.

זאת באמצעות תפיסה הנשענת על שלוש רגליים:

1. פירוז המדינה הפלסטינית מיכולות צבאיות עיקריות ומתשתיות טרור.
2. יצירת הסדרי ביטחון המעניקים לישראל עומק אסטרטגי מותנה.
3. שיתופי פעולה דו-צדדי ורב-צדדי לקיום ההסדרים ונטרול הכוחות והגורמים המתנגדים להסכם.

במהלך המשא ומתן הפנימה ישראל את טענת היסוד הפלסטינית שלא ניתן, בעת ובעונה אחת, גם לחתום על הסכם קבע האמור לייצר באופן מובנה מציאות בטחונית טובה יותר, וגם לקיים בשטח היערכות צבאית המתאימה למציאות של קונפליקט ואלימות ומשמרת את הכיבוש. עקב כך נדרשה ישראל לוותר על רוב תביעותיה הטריטוראליות בבקעת הירדן, שבאופן

תודעתי שימשה מרחב המגננה של ישראל נגד כל איום ממזרח. כמו כן, ישראל נדרשה לוותר על שליטה בשטחים שממזרח לקו הירוק השולטים על מישור החוף, אזור שמרוכזים בו 73% מהאוכלוסייה בישראל, ופועלים בו שדות התעופה האזרחיים והצבאיים שלה ו-80% מתעשייתה.

בשונה ממה שהוצע בקמפ דיוויד ובדומה למה שהוצע בטאבה, קו הגבול שהוצע על-ידי ישראל באנאפוליס אינו בנוי אפוא על רציונל בטחוני של שליטה בשטח, אלא בעיקר על שיקול דמוגרפי-פוליטי, שיבטיח כי מקסימום ישראלים ואפס פלסטינים יסופחו לישראל.

דפוס ההסדר שנדרש לענות על הצרכים הישראלים ולמזער את הפגיעה בריבונות הפלסטינית החל מתגבש, והוא הכיל בתוכו כמה מרכיבים מרכזיים:

- הראשון, פירוז המדינה הפלסטינית מצבא ואיסור על הזמנה או חנייה של צבא זר בשטחה. פלסטין תפוז מנשק כבד כמו מטוסים, טנקים, תותחים ונשק רקטי, ויותר לה להחזיק רשימה מוסכמת של אמצעי לחימה. המרחב האווירי ישמש את חיל האוויר הישראלי בנוסף לשימוש האזרחי של התעופה הפלסטינית.
- השני, הפלסטינים יקימו כוח משטרת חזק שיהיה ביכולתו לאכוף חוק וסדר ולהילחם בטרור.
- השלישי, ישראל תשמור בניהולה שנים-שלושה אתרים להתרעה מוקדמת.
- הרביעי, כוחות בינלאומיים ייפרסו באזורים רגישים מבחינת הצדדים - בגבול בין ישראל

זכות החשיבה

לפלסטין, בגבול בין פלסטין לירדן ולמצרים, במעברים הבינלאומיים, בירושלים, באתרים להתרעה מוקדמת ולאורך צירים מוסכמים. תיאום וקישור יופעלו בין כל הצדדים. יש לציין כי שר הביטחון ברק התנגד לכל פריסה של כוחות בינלאומיים.

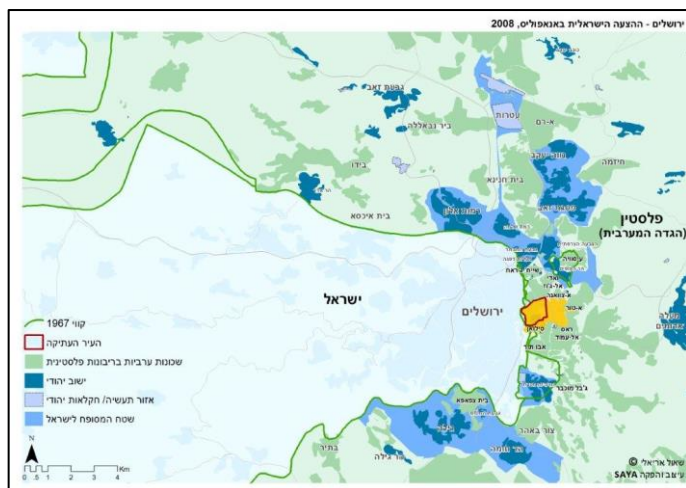
- מרחב אווירי מאוחד בשליטה בטחונית גוברת של ישראל.
- מרחב אלקטרו-מגנטי אחוד, מתואם ובניהול משותף, מבלי לפגוע בצרכי ישראל הסובלת מנחיתות טופוגרפית.

כמו כן ישראל המשיכה לתבוע פריסת כוח צבאי משולב, ישראלי-פלסטיני-ירדני-זר בבקעת הירדן לשם מניעת הברחות נשק שאסור על פי ההסכמים לתחומי המדינה הפלסטינית והסתננות גורמי טרור וכוחות אחרים עויינים לתחום הגדה המערבית.

המשא ומתן באנאפוליס לא הצליח אף הוא להסתכם לכדי הסדר קבע, אבל הותיר בצדדים את התחושה כי נושא הביטחון הוא בר-הסכם. בראיון שנתן מחמוד עבאס בנובמבר 2012 הוא חזר והדגיש כי נושא הביטחון סוכם כולו עם ראש הממשלה אולמרט.

ירושלים

ראש הממשלה הישראלי הציג עמדה הכוללת את כל השכונות היהודיות בריבונות ישראל (ראה מפה).

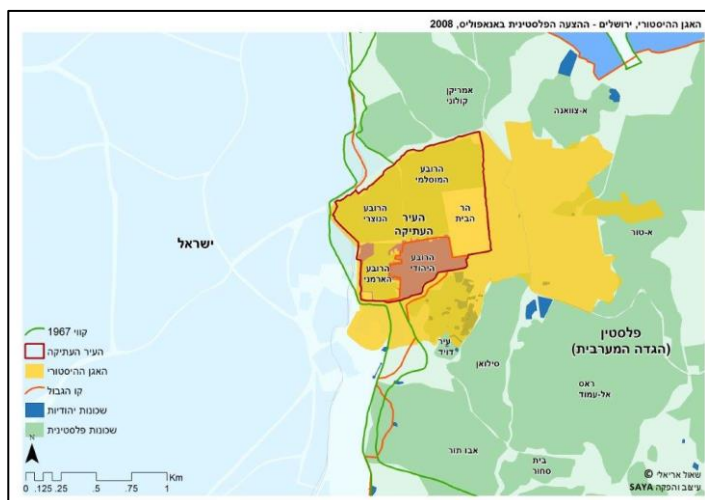
מפה מספר 12:

ההצעה הישראלית באנאפוליס 2008 - ירושלים

אשר לאגן ההיסטורי, הוא הציע כי זה יזכה לשטח בעל מעמד מיוחד, בו מעניקים הצדדים את סמכויות הניהול לצד שלישי מוסכם, מבלי שכל צד יוותר על תביעתו לריבונות בשטח. כמו כן הציע אולמרט הקמתה של ועדת היגוי המורכבת מחמש חברות: ישראל, פלסטין, ארצות-הברית, ירדן וערב הסעודית (וכן מרוקו ומצרים) (ראה מפה). כך תיאר זאת מאוחר יותר אהוד אולמרט עצמו: "הצעתי פתרון בירושלים לפיו החלקים היהודיים יהיו בריבונות ישראל והחלקים הערבים בריבונות המדינה

זכות החשיבה

הפלטסטינית. הדברים נאמרו במפורש במסגרת הצעה רשמית. חשבתי שאפשר למצוא פתרון באגן הקדוש והוא הוגדר במפה מדויקת, לפיה הוא יהיה מנוהל על-ידי חמש מדינות⁴⁷ שישאל בתוכן כשהוא פתוח לכל הדתות והמאמינים".

מפה מספר 13:

ההצעה הישראלית באנאפוליס 2008 - האגן ההיסטורי

⁴⁷ ישראל, פלסטין, ארה"ב, ירדן וערב הסעודית.

פליטים

בסוף 2007 חודש המשא ומתן בין ישראל לפלסטינים במסגרת ועידת אנאפוליס. ישראל ראתה את המענה לבעיית הפליטים בהקמתה של מדינה פלסטינית, שהיא הבית הלאומי הפלסטיני. ישראל לא רואה באחריותה, לבטח הבלעדית, לבעיית הפליטים הפלסטינים, וכורכת פתרון במענה במקביל לבעיית הפליטים היהודים שגורשו ממדינות ערב. ישראל הבהירה כי היא אינה מכירה באחריותה לבעיית הפליטים אולם הביעה נכונות להכרה בסבל אשר נגרם לשני הצדדים כתוצאה מהמלחמה.

ישראל אינה מכירה בזכות השיבה אך אולמרט הסכים שעל בסיס ההסכמה הישראלית למפת הדרכים בו מופיעה יחזמת הליגה הערבית ובכללה החלטה 194 זו תהיה הדרך לקבלת התביעה הפלסטינית. בנוסף, במשא ומתן בין מחמוד עבאס לאהוד אולמרט הסתכמו העמדות הבאות ביחס למספר הפליטים שתקלוט ישראל: אולמרט הסכים לקליטתם של 1,000 פליטים מדי שנה במשך חמש שנים. ישראל הציעה כי בנוסף למדינה הפלסטינית, ייושבו פליטים פלסטיניים בהסכמה במדינות המארחות ובמדינות שלישיות.

אחת ההסכמות החשובות שבהושגו בעקבות מעורבותה של מזכירת המדינה האמריקאית היא הקמת מנגנון בינלאומי לפתרון בעיית הפליטים. מנגנון זה יעסוק בסיום מעמד הפליטות, כמנגנון בלעדי לתביעות הפליטים, ליישובהם מחדש של הפליטים, שיקומם ולמתן פיצויים לפליטים. יתרה מכך, הייתה הסכמה של שני הצדדים לכם שהמנגנון הבינלאומי יהווה כלי ליישום ההסכם הבילטרלי. בנוסף הייתה הסכמה של הצדדים לפירוקו של ארגון אונר"א.

זכות החשיבה

הצד הישראלי התעקש כי לצדדים לא תהיינה מחויבויות נוספות מעבר לנאמר בהסכם, כלומר קבלת "סוף התביעות" בנוסף ל"סיום הסכסוך".

טבלה מס' 1:

סיכום העמדות שהציג רה"מ אולמרט בתהליך אנאפוליס

הסוגיה	אולמרט	הערות
גבולות	סיפוח ישראלי - 6.5%	לבני סירבה להציג מפה לחילופי שטחים טרם סיכום השטחים שיסופחו לישראל
	סיפוח פלסטיני - 5.8% ומסדרון עזה-גדה	
ביטחון	מדינה מפורזת	סידורי ביטחון נוספים
ירושלים	חלוקת השכונות ובינאום האגן ההיסטורי	
פליטים	שיבה של 1000 פליטים כל שנה במשך 5 שנים	לבני סירבה לכל חזרה של פליטים

שליחות קרי

עם התייצבותו מחדש בראשות ממשלת ישראל, נשא בנימין נתניהו ב-14 ביוני 2009 נאום שבו דיבר על עמדת ישראל להסדר הקבע בנושאי הביטחון. עיקריה של עמדה זו: המדינה הפלסטינית תהיה מדינה מפורזת; השיבה לגבולות 1967 תידחה על הסף; ישראל תשלוט במעברי הגבול הפלסטיניים ובמרחב האווירי. לימים הרחיב נתניהו את תביעותיו בנושא הגבולות וחזר ודרש שליטה ישראלית בבקעת הירדן, דרישה שעם הזמן הלכה והצטמצמה לנוכחות צבאית לתקופה ארוכה בת עשרות שנים, ובאחת ההתבטאויות שלו אף הפכה לנוכחות ישראלית מוגבלת לאורך נהר הירדן בלבד. נתניהו דרש כי משך הנוכחות הישראלית יותנה ברמת הביצוע ולא בזמן. לא תהיה שיבת פליטים לישראל וירושלים מאוחדת בריבונות ישראל.

אם נבקש לסכם את שליחות קרי, שהסתיימה באפריל 2014 ללא תוצאות וללא הנחת הצעה להסכם מסגרת, נוכל לעשות זאת בהתייחס לפערים שעלו במפגשים וללקחים המרכזיים.

נתניהו העביר את התביעה להכרה פלסטינית בישראל כמדינה יהודית במובן הלאומי לחזית המשא ומתן האחרון. ראשיתה של תביעה זו בדרישתה של ציפי לבני באנאפוליס 2008 לחתום את המשא ומתן ואת ההסכם עם ההכרה הפלסטינית. תביעה זו הינה חדשה ולא נכללה כלל במשאים ומתנים הקודמים, שהסתפקו בהכרה הדדית בין אש"ף לישראל, כפי שבאה לידי ביטוי במכתבים ששיגרו יצחק רבין ויאסר ערפאת טרם החתימה על "הסכם העקרונות". נתניהו לקח תביעה זו צעד אחד קדימה וביקש להפוך אותה לעיקרון לכל הסכם, מה שנדחה על ידי הפלסטינים מסיבות רבות.

זכות החשיבה

בתחום הטריטוריאלי ישראל דחתה בתחילה את הפרמטר של "קווי 1967 כבסיס וחילופי שטחים ביחס של 1:1". מאוחר יותר דווח על ידי השליח האמריקאי, מרטין אינדיק, כי נתניהו הסכים לבסיס של קווי 1967 וחילופי שטחים. מהתבטאויותיהם של ראש הממשלה נתניהו, שר החוץ ליברמן ואחרים, עולה כי למפת ה"גושים" בת 6.5% שהציע אהוד אולמרט באנאפוליס יש להוסיף שני "גושים" חדשים, את קרית ארבע ואת עפרה-בית אל. באמצעות גושים אלו נתניהו מבקש להשאיר בריבונות ישראל כ-90% מהישראלים הגרים מעבר לקו הירוק. כפיצוי לפלסטינים עלו שתי הצעות: האחת, העברה של חלק מאזור ואדי ערה (נחל עירון) שב"משולש הקטן" ביחס שאינו 1:1 (להערכת ביחס של 1:6), והשניה, תשלום כספי בתמורה לאדמות.

בנושא ירושלים העמדה הישראלית חיפשה למקם את הבירה הפלסטינית באחת משכונות הקצה כגון בית חנינא.

בנושא ביטחון, מעבר לדרישה על פירוז המדינה הפלסטינית, ישראל התנגדה לנוכחות של כוחות אמריקאיים במדינה הפלסטינית. עיקר הדיונים נסובו על משך הזמן בו תתקיים נוכחות צבאית ישראלית זמנית ברצועה שבבקעת הירדן. העמדה הישראלית תבעה עשרות שנים. כמו כן, תבע נתניהו יכולת פעולה ישראלית בכל שטחי המדינה הפלסטינית נגד טרור.

עיקר הקושי לראות התקדמות וסגירת הפערים בין הצדדים נובע מהיעדר כל מסגרת מחייבת של עקרונות מוסכמים עבור ארבע הסוגיות. המודל האמריקאי לניהול המשא ומתן על כל הסוגיות ללא קווים מנחים אפשר לישראל לפתוח מחדש את כל העמדות שהוצגו בזמנו על ידי ישראל באנאפוליס.

טבלה מס' 2: סיכום העמדות שהציג רה"מ נתניהו במהלך שלחות קרי

הסוגיה	נתניהו
גבולות	90% מהמתנחלים ישארו בריבונות ישראל, אופציות לפיצוי על השטח
ביטחון	מדינה מפורזת
ירושלים	מאוחדת
פליטים	אין שיבה

סיכום

העמדה הישראלית התפתחה ועברה שינויים משמעותיים שהיו תוצר של שיקולים שונים:

- בראשיתה, מנאום רבין באוקטובר 1995 ועד טרום קמפ דייוויד, העמדה הישראלית הניחה כי תקום מה שרבין כינה "ישות פלסטינית" ולא מדינה במובנה המלא. לפיכך גובשה תכנית בפיקוד המרכז שנשאה את השם "צעד נוסף", שעיקר שיקוליה היו בטחוניים. על פי תכנית זו, הישות הפלסטינית תשתרע על פני 60%, וישראל תמשיך לשלוט בגבולותיה החיצוניים.
- במסגרת "תהליך סטוקהולם" טרם ועידת קמפ דייוויד חל שינוי בעמדתה של ישראל והיא קיבלה את העמדה הפלסטינית ביחס לגודלה של המדינה הפלסטינית – "100% מינוס". קרי, 100% מהשטחים פחות הצרכים הייחודיים של ישראל שייצענו בחילופי שטחים שווים.

זכות החשיבה

- עד ועידת קמפ דייויד ביולי 2000 העמדה הישראלית התבססה על שלושה שיקולים:

1. בטחוניים – שמירת הגבול המזרחי עם ירדן בשליטת ישראל.
2. התיישבותיים – שמירתם של מרבית הישראלים הגרים מעבר לקו הירוק בריבונות ישראל.
3. היסטוריים\קדושים – שמירתה של ירושלים בריבונות ישראל.

- לפיכך, בשלב זה, ישראל עדיין דחתה את הדרישה הפלסטינית לקווי 1967 עם חילופי שטחים שווים.
- במהלך קמפ דייויד הועלתה האפשרות לחלוקת ירושלים בפעם הראשונה על ידי ישראל.
- השינוי הדרמטי היה בוועידת טאבה 2001 עת ישראל לא כללה את בקעת הירדן בדרישותיה וביססה את כל תביעותיה בתחום הטריטוריאלי על השיקול ההתיישבותי בלבד.
- השינוי האחרון חל בוועידת אנאפוליס עת ישראל הציגה על מפה את השטחים שהיא מציעה להעביר לפלסטין בתמורה לשטחים שהיא ביקשה לספח.

ניתן לראות כיצד התמונה היישובית נשארה להתקיים לבדה כשיקול מכריע במערכת השיקולים הישראלית, שעה ששאר השיקולים הלכו ונעלמו במעלה הדרך, הן במהלך התהליך המדיני שהתקיים והן במהלך הנסיונות החד-צדדיים של ישראל לעצב את גבולותיה.

43 < אין ביטחון בסטטוס קוו [04/08/14, YNET]

התנהלותו של ראש הממשלה בנימין נתניהו במבצע "צוק איתן" ובמהלכים שהובילו אליו מעידים כי מטרתו המדינית, גם אם לא הוגדרה כך רשמית, היא אחת - חזרה מוקדמת ככל שניתן לחיק החמים והבטוח מבחינתו, המכונה בטעות "הסטטוס קוו".

הסטטוס קוו שעליו הושתתה מדיניותו של נתניהו בשנים האחרונות אינו משקף מצב אמיתי של איזון ויציבות בטחונית ומדינית, אלא ההיפך. הוא ביטוי לחששו העמוק של ראש הממשלה מתזוזה מדינית, שהיה ביכולתה למנוע את ההסלמה שאנו חווים בימים אלה. הסטטוס קוו היה למעשה ביטוי לקיפאון מחשבתי בצד הישראלי שקיים את התנאים שאיפשרו לחמאס להניע בכל פעם מחדש את ההתלקחות הבאה.

נתניהו התגלה בכל שלוש הכהונות שלו כמי שבורח כאחוז אמוק מהצורך לקבל את ההכרעות הקשות הנדרשות, גם במחיר גלישה מסוכנת במדרון המדיני, החברתי והכלכלי שמעולם לא נבחנה לעומק על ידי הציבור. ממשלתו הנוכחית, יותר מהקודמות, מותחת את זרועותיו לשני כיוונים, אך בכוחות לא שקולים. מצד אחד חברי מפלגתו, ישראל ביתנו, הבית היהודי וחלקים מיש עתיד הדורשים לרשת את כל הארץ ולספח את הגדה המערבית. מנגד, חלשים יותר במשיכתם, התנועה וכמה "בלתי מזדהים" מיש עתיד, הדוחפים להכרעה שמשמעה חלוקת הארץ על בסיס של פשרה.

לחפש מוצא

התוצאה ממתיחה לא מאוזנת זו של נתניהו היא ה"סטטוס קוו". המשמעות היא ששיקול זה שומר על נתניהו בראשות הממשלה אך מוציא לפועל את מדיניותם של התומכים בסיפוח: הרחבת מפעל ההתנחלויות, בעיקר מחוץ לגושים, הגדלת הנוכחות היהודית במזרח ירושלים, בעיקר באגן ההיסטורי, התנגדות למשא ומתן אמיתי עם אבו מאזן, טיפוח הפילוג בין חמאס לרשות הפלסטינית והמשך המצור על עזה בשיתוף משטרו של א-סיסי.

חטיפת ורצח הנערים והמהומות שבאו אחר כך הפרו את הסטטוס קוו, בבת עינו של נתניהו. הוא מיהר לברוח מהזירה המדינית אל הזירה הבטחונית, בדומה לשימוש שעשה באיום האיראני בכדי למסך ולמנוע כל הסדר משמעותי ולרצות את הסרבנים בממשלתו. נתניהו הניח שגם כאן יהיה לו קל יותר מאשר מול עבאס המדיני, לצבוע את המציאות בשחור של חמאס ובלבן של עצמו עבור הציבור הישראלי. בעיוורונו, הוא לא שיער כי מהלכי הענישה נגד חמאס בגדה המערבית, שלילת הממשלה הפלסטינית שחמאס הכיר בה והמשך המצור על עזה, יובילו את חמאס (שעמדותיו הקיצוניות כלפי ישראל לא השתנו), אך מעמדו שהיה בשפל חסר תקדים דחף אותו לידי אבו מאזן), לחדש את דרך ההתנגדות והטרור, הנכס היחיד שנשאר ברשותו.

מה עם היום שאחרי?

מרגע שהחל מבצע צוק איתן, התנהלותו של נתניהו, שרצה לחזור בכל מאודו לסטטוס קוו, הייתה אחראית, מחושבת ומדינית יותר מההתלהמות החובבנית המהולה רגשות נקם של

חברי ממשלתו הניצבים מימין לו. הירי מעזה שהתגבר הבהיר לו כי זה איום אמיתי על השקט הדרוש לו, איום על הסטטוס קוו. והוא אכן מיהר להציע הסדר של שקט תמורת שקט, וקיבל בלהיטות את הפסקות האש.

אך נתניהו התעלם ממצוקתו של חמאס ומהאסטרטגיה שלו, שלא יכולה הייתה לקבל את הנוסחה הזו, ומצא עצמו נאלץ להורות על כניסה קרקעית לרצועת עזה. זהו כישלון מדיני שהוליד תביעות של פירוז הרצועה שללא כיבושה המלא הפכו למגוחכות, וגבה את חייהם של עשרות חיילים. גילוי המנהרות והפירים אמנם נעשה "מטרה" חדשה להיתלות בה, והקל על ראש הממשלה לטעון שזו מלחמת "אין ברירה", אלא שנתניהו, באחריות יש לומר, מיהר לתחום את היעדים הצבאיים לכדי פיצוץ המנהרות ובכך להצדיק את הפסקת האש.

"היום שאחרי" מעלה, ביתר שאת, את השאלות הבאות: האם עכשיו, לאחר שההתמודדות עם עזה חשפה את פוטנציאל ההסלמה הטמון בסטטוס קוו המדומה, ימשיך נתניהו לאפשר את המשך מימושן של כל התוכניות הפרועות של שרי מפלגתו ושל אורי אריאל וחבר מרעיו, אלה השוללות כל פשרה ובכך מחזקות את חמאס?

האם עכשיו, כשברור שמדיניותו כלפי אבו מאזן והסדר קבע, יצרה את התנאים והכר הנוח לחמאס להרעיד את ה"המצב הקיים", יחתור נתניהו להסדר קבע, שרק במסגרתו ניתן יהיה לפרז את הרצועה תחת אחריותו של אבו מאזן? והחשוב מכול, האם ימשיך נתניהו להניח לקיצונים ההולכים ומתרבים לדרדר

זכות החשיבה

את החברה הישראלית לתהומות של אלימות וגזענות כפי שנחשפו בחודש האחרון?

ואולי, יהיה זה דווקא הציבור שיפגין בגרות, ויחליט כי נקעה נפשו מהסטטוס קוו המדומיין שבו חנינו בשנים האחרונות באחריותו של נתניהו, ימאס במי שאפשר לקיצונים להוביל את ממשלתו ולהתסיס את הציבור, יחדל להאמין במי שמשנתו היא הישרדות ולא מדיניות, וייתן את קולו לאחר?

44 < דרושה הצגה חדשה [הארץ, 02/07/14]

המסך עולה. השחקנים תופסים את עמדותיהם הקבועות. אף אחד לא נעזר בדפים כתובים כדי למלא את תפקידו. כולם שחקנים ותיקים בהצגה העולה כבר שני עשורים. גם הקהל אינו משתנה - מתייצב לכל ההצגות. בעל כורחו. מצלמות הטלוויזיה נפרשות, שדרנים תופסים את כיסאותיהם, שלא הספיקו להתקרר הרבה מאז הפעם האחרונה. הטקסט ידוע והבימאים מיותרים. תוכנה של ההצגה קבוע, ורק שמה משתנה: "גשמי קיץ", "עופרת יצוקה", "עמוד ענן".

את סצינת הפתיחה בוחרים מבין כמה אפשרויות - ירי רקטות "בלתי נסבל", התנקשות בבכיר בארגון טרור, רצח נערים חפים מפשע, חטיפת חייל לצורכי מיקוח. ההצגה מתחילה בסצינה הנבחרת. לכאורה, אין רקע, אין עבר, אין הסתה, אין התלהמות, אין הכשרת דעת הקהל, אין קיפאון מדיני. רק "כאן ועכשיו", שבו מנסים למקד את תשומת לבו של הקהל.

גם את המערכה השנייה ניתן לבחור, אך מתוך מספר אפשרויות קטן יותר: חיל האוויר תוקף עשרות יעדי טרור ברצועת עזה; מטחי רקטות בתגובה לחיסולו של אחד מבכירי הארגון. המערכה השנייה מלווה באופציה הכואבת "חזור". ניתן ללחוץ עליה מספר רב של פעמים. לעתים היא מוצגת במשך שבועיים תמימים, כשהשינוי היחיד הוא במספר הנפגעים בקרב הקהל. זה שתפקידו אינו רק לצפות במתרחש, אלא לשמש שחקן מוביל - זה שנפגע, זה שמוחה, זה שתומך בשחקניו. מידת הפגיעה בו מהווה את השיקול המכריע בשאלה אם לעבור למערכה השלישית.

זכות החשיבה

גם זו יכולה להתבסס על אחת משתי אפשרויות. אם צד אחד נפגע באופן ש"חצה קו אדום", תתחיל המערכה בריכזי כוחות ובהצהרות משני הצדדים בדבר הצפוי לצד השני אם המערכה תעלה על הבמה. לעתים המערכה הזאת מוצגת רק בחלקה - עד "פאתי עזה" או "השטח הבנוי". הפרשנים אוהבים את החלק הזה - הוא מאפשר להם להפליג לתרחישים של "קריסת הארגון", או "היום שאחרי".

אם הצד השני הוא זה שנפגע חמורות, השחקנים נאלצים לוותר על הסצינה האחרונה. שחקנים אחרים שהסתתרו מאחורי הקלעים עוברים לקדמת הבמה. אמריקאים, מצרים, אירופים ושליחים אחרים. הנוסחה הגואלת לסיום ההצגה מופיעה. היא אף פעם לא לגמרי על דעת כל השחקנים, אך הם מסכימים לרדת מהבמה. כל אחד לצד אחר, לא שוכח לסמן וי על חלקו בהצגה.

כולם מתקפלים. המסך יורד. קברים נחפרים והמשפחות השכולות נותרות עם יגון. הפרשנים מסכמים. מיליארדים נמוגו בעשן הפצצות. המבנים המשוקמים מהפעם הקודמת חוזרים להריסותיהם.

אף לא אחד מהבימאים, משלל השחקנים, הוותיקים והמתחלפים, לא טורח לבדוק את התסריט. להוסיף קטע שיספק את הרקע להצגה. לשכתב סוף אחר. כי הקהל בא בהמוניו, חלקו בעל כורחו. אבל הוא שם. שותף מלא.

האם גם הפעם זה ייגמר כך? האם לא הגיע הזמן לעבור להצגה אחרת, לצלם סרט אחר, לא בשחור לבן אמנותי, אבל גם לא בוורוד וולט דיסני? האם לא הגיע הזמן לסרט ריאליסטי?

מהמציאות עצמה? סרט מפוכח, כזה שהאפור של המציאות שולט בו. שאין בו "אהבה מאוחרת" או "שלום עולמי". רק "פשרה" ו"חצי תאוותו". סרט שיש בו איזונים בין אינטרסים והיערכות לאיומים המשותפים העשויים לבוא ממזרח. שתהיה בסבטקסט שלו כל הלגיטימציה להיערך לאתגרים הכלכליים והחברתיים שמאיימים להתפרץ. האם לא הגיע הזמן לצלם את הסרט הזה? כי אין ספק שהקהל יבוא בהמוניו והרייטינג יהיה בשמים.

45 < זהות ששורשיה נטועים בסכסוך [הארץ, [26/06/14

מי מפחד מהסדר קבע? ככלל, כמעט כולנו. מי יותר ומי פחות. כמעט לכל אחד בחברה הישראלית סיבה או שתיים לחשוש מהשינוי הדרמטי שההסדר יכול לחולל. כל אחד והפחד שלו: מי בגלל שהוא חרד לאמונתו, מי שחושש לביטחונו, מי משום שאינו רוצה להתמודד עם שינויים מערכתיים ומי שסיום הסכסוך ידרוש ממנו להעריך מחדש את זהותו ושאיופיו.

החוששים ביותר הם סרבני רעיון שתי המדינות ובראשם אנשי "גוש אמונים" לדורותיו. עבורם, הוויתור על הגדה המערבית, על שטחי מולדת, יפוצץ את המרחב המשיחי שבתוכו הם פועלים וימוטט את הבית מבפנים.

אלו רואים במפעל הציוני ראשיתו של תהליך משיחי. אין זו המשיחיות הנסית האורתודוקסית המקובלת, אלא משיחיות שהצלחתה מותנית באדם. הרב קוק, מייסד הזרם, טען שגם אם הציונות ראשיתה בחולין, הרי שבשלביה המאוחרים תשוב אל הקודש, ובארץ ישראל תתממש אוטופיה דתית ששיאה כינון מחדש של בית המקדש, הקמת סנהדרין וחידוש המלוכה. כיבושי מלחמת העצמאות, ועוד יותר מכך, כיבושי מלחמת ששת הימים, חיזקו אצלם את האמונה כי ההתפשטות הטריטוריאלית היא ביטוי לרצון האל בגאולת עמו.

אנשי גוש אמונים ראו בהסכמי אוסלו נסיון ליטול מהם את המושכות כדי למנוע מלהביא לידי סיום את מה שנראה בעיניהם המהפכה הציונית. לכן המשיכו ללא ליאות במאמצי ההתנחלות בחבלי יהודה ושומרון, כדי למנוע את קריסת המציאות

המשיחית שהחלה עם הנסיגות הישראליות משטחים שכבשה - סיני ועזה. הסדר קבע ייאלץ אותם להודות כי כוחם לא עמד להם להשלים את תהליך הגאולה כולו, שהקמת מדינת ישראל לאמונתם היתה רק השלב הראשון בו. הם יידרשו לעבור רפורמה מחשבתית ולבחון את אמונתם לעומק ואולי אף לגנוז את רעיון כינון ממלכת בית דוד. זהו שבר אדיר וספק אם החברה הישראלית תצליח לעבור אותו ללא סבב מטלטל של אלימות.

גם תומכי הסדר הקבע חוששים. אך לא בגלל הסכנה הבטחונית בפניה תעמוד ישראל, לכאורה, עם הקמתה של מדינה פלסטינית בגבול המזרחי. כי פירוחה של המדינה הפלסטינית בתוספת סידורי ביטחון מפליגים יימנעו סכנה זו.

חששם אחר והוא כי ההסכם לא יוביל לסוף הסכסוך בפועל. כי הפלסטינים יסרבו להתחיל בתהליך הפיוס הנדרש לאחר יישומו של ההסכם, לא ישתפו פעולה כמתחייב מהעובדה ששתי המדינות חולקות אותו שטח גיאוגרפי, ויבלמו את תהליכי הנורמליזציה עם העולם הערבי. חשש זה נובע מהעובדה כי במהלך מאה שנות הסכסוך, שני הצדדים, בעת שהיו חזקים יותר - הפלסטינים בתחילת המאה הקודמת והישראלים ממחציתה ועד היום - נמנעו מלהפגין נדיבות כלפי הצד האחר מתוך הכרה בזכויותיו, וגם כאשר סוף סוף עשו זאת היה זה כתוצאה ממצאות שאימה על האינטרסים שלהם. זהו חשש שאפשר להבינו והוא עלול להתממש אם הפלסטינים יאמינו באשלייה כי ניתן לחנך את ילדיהם לתבוע את "הצדק" ההיסטורי שלהם מבלי לפגוע בעתידם המדיני והכלכלי.

גם ערביי ישראל יידרשו לתהליך הערכה מחדש של המציאות. מצד אחד, ההסדר הוא הזדמנות לסיום מדיניות של הפליה

זכות החשיבה

והדירה בפועל, אך מצד אחר הם גם יידרשו להפנים כי סוף סוף זכו הפלסטינים למימוש זכותם להגדרה עצמית, ותיחלש תביעתם לאוטונומיה מכל סוג שהוא בעלת משמעות פוליטית במדינת ישראל.

גם מערכת הביטחון על כל אגפיה, תידרש לשינויים גדולים שיהיו כרוכים בצמצום, התכנסות וחשיבה אחרת. השב"כ יידרש למסור או לחלוק את משימותיו עם המוסד, תהליך הפיכתו של צה"ל לצבא מקצועי וקטן יואץ והמוטיבציה לשרת תרד. חלק מחובשי הכיפה הסרוגה יפסיקו לראות בו "צבא השם" ובהיעדר עימות יכולתו לשמש צינור מובילות חברתית תדעך. משטרת ישראל תידרש לחזור לעסוק באכיפת חוק וסדר בלבד, ומג"ב יחזור לתפקידו המקורי - לשמור על הגבולות.

אכן, אין להקל באיומים ובסיכונים שטומן בחובו הסדר הקבע, אך יש לשאוב עידוד מסקרים המראים כי הרוב בחברה הישראלית, מוכנים להתמודד עימם. אין ספק כי מערכות וסקטורים שונים יידרשו להתמודד עם שינויים מבניים וארגוניים שמהלך כה רחב ורב משמעות זה עתיד לחולל, אך בראש ובראשונה יש להבין כי המאוימים ביותר הם אלה שהסדר הקבע עלול להמיט חורבן על אמונתם ועל חזון חייהם. התנגדותם תהיה העזה מכול, עד כדי שבירת כל הכלים. יש להתכונן לכך. ולמרות זאת לצעוד קדימה בנחישות גדולה. שלום עושים עם אומץ.

46 < היתכנות רעיון שתי המדינות ממערב לירדן [Politique étrangère, 03/14]

רעיון חלוקת ארץ ישראל המנדטורית ליווה את הסכסוך הישראלי-פלסטיני כמעט משחר ימיו. הועדה הבריטית המלכותית בראשות של הלורד פיל היתה הראשונה שהציעה ב-1937 חלוקה של הארץ מטעם גורם בינלאומי. בעיני הבריטים, החלוקה נראתה "הדרך האחת שאנו יכולים להציע כדי לטפל בשורשי המחלה". כלומר, החלוקה היא הפתרון היחיד שיכל לענות על המתח בין שתי תביעות יסוד המטרידות את מעצמת המנדט: הכרה ייחודית בזכותו הטבעית של העם היהודי להקים את ביתו הלאומי בארץ ישראל מולדתו, מצד אחד, והכרה בשאיפות הלאומיות של הרוב הערבי החי בה, מצד שני.

מאז חזר ועלה רעיון החלוקה במספר הצעות, שהמרכזית שבהן הייתה החלטת העצרת הכללית של האו"ם, מספר 181, ב-29 בנובמבר 1947. גם זו נומקה בטענה ש"רק באמצעות החלוקה יכולות שתי השאיפות הלאומיות המנוגדות הללו לבוא לידי ביטוי ממשי ולאפשר לשני העמים לתפוס את מקומם כאומות עצמאיות בקהילה הבינלאומית ובאומות המאוחדות..." על יסוד החלטה זו הכריז דוד בן-גוריון, ב-14 במאי 1948, על הקמתה של מדינת ישראל, בעוד הפלסטינים דחו את ההצעה ויצאו למלחמה בכדי לבטלה,⁴⁸ אך סיימו אותה כשרובם פליטים, רכושם אבד, והשטחים שיועדו למדינה הערבית נחלקו בין ישראל, ירדן ומצרים.

⁴⁸ ראה נאומו של ג'מאל חוסייני, נציג הוועד הערבי העליון, בפני מועצת הביטחון ב-16 באפריל 1948.

זכות החשיבה

כיבושן של הגדה המערבית מידי ירדן ורצועת עזה מידי מצרים על ידי ישראל במלחמה ב-1967, יחד עם התביעות הישראליות לריבונות על שטחים אלו ומפעל ההתנחלות הישראלי בהם, הולידו מחדש את אפשרות שתי המדינות למול מדינה אחת.

ב-1988 הכיר אש"ף בהחלטות האו"ם, 181 ו-242, שהולידה את הנוסחה "שטחים תמורת שלום", ועל רקע ההתפתחויות האזוריות והעולמיות הכירו אש"ף וממשלת ישראל אחד בשני באופן הדדי ב-1993. הסכם אוסלו שנחתם בעקבות כך, בספטמבר 1993, אמור היה להוביל לחלוקת הארץ לשתי מדינות, אך 20 שנה של הסכמי ביניים ומשאים ומתנים להסדר הקבע לא הניבו את ההסכם המיוחל.

בשנים האחרונות, חזרת ועולה השאלה האם הסכם כזה אפשרי? או שמא, מן הראוי לחזור ולבחון חלופות אחרות לרעיון שתי המדינות בארץ ישראל.

נייר זה בא לתאר, לבחון, לנתח ולענות על השאלה האם ישנה היתכנות להסכם זה. לצורך כך אבחן את הרעיון בשלושה מימדים מרכזיים: תודעתי, פוליטי ומרחבי. כל אחד מהמימדים הינו תנאי הכרחי להגעה להסכם אך אף לא אחד מהם הוא תנאי מספיק. יחד עם זאת התמקדתי במימד המרחבי מבלי להמעיט בערכם של האחרים, תחת הנחת עבודה האומרת, כי במקרה הייחודי של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, המתקיים מהפער הבלתי ניתן לגישור של הנרטיבים הלאומיים של הצדדים, למציאות המרחבית ישנה השפעה דומיננטית על ההיתכנות להגיע להסכם המבוסס על פשרה שיסודה בהחלטות הבינלאומיות.

היתכנות תודעתית

השאלה המרכזית העומדת לבחינה היא: האם תודעת שני הצדדים בשלה ומוכנה להסדר של שתי מדינות? האם ניתן לגשר על הנרטיבים הלאומיים של הצדדים? האם ניתן להגיע להסדר שלא יכלול פיוס?

בקרב שני הצדדים ישנן שתי גישות מרכזיות לגבי תפיסת הסכסוך והדרכים לפתור אותו. האחת היא גישה חילונית-רציונלית והשנייה דתית-אמונית. הגישה הראשונה מתקיימת במישור הפוליטי המקובל בארצות דמוקרטיות, ולפיכך מחייבת לבחון ללא הרף מחדש את הנחות היסוד ולהתאים את העשייה הפוליטית למציאות המשתנה. הגישה השנייה מתקיימת במישור הדתי, עומדת על אַקסיומזות אמוניות, ומבקשת להכפיף את המציאות לאמונה. הדוגלים בגישה זו משעינים את עמדתם על טיעונים אמוניים, ואולי יותר מזה על רגשות דתיים.

בשתי הגישות תופס מקום מרכזי המרכיב הלאומי. בגישה החילונית, הדגשת העובדה שהיהודים ופלסטינים הם עם, לאום על-פי התפיסה האירופית של המושג, היא שהצדיקה ותבעה פתרון לאומי טריטוריאלי על בסיס הזכות הטבעית הנתונה לכל עם להגדרה עצמית.

לעומת זאת בגישה הדתית, המרכיב הלאומי מוכפף למרכיב הדתי: הפתרון הטריטוריאלי בדפוס של ארץ ישראל או פלסטין כולה נתפס בגישה זו כתנאי הכרחי לקיום לאומי ריבוני של העם ולזהותו.

זכות החשיבה

הבחירה הפלסטינית והישראלית לשינוי דפוס המאבק ביניהם להשגת מטרתם, האמונה על הגישה הראשונה, באה לידי ביטוי בהסכמי אוסלו ב-1993. זו מדגישה את התפיסה של "אין ברירה" שהניעה את הצדדים לנטוש את המאבק החמוש ולהחליפו בחתירה לפשרה מדינית. לא מדובר בגילוי של "אהבה מאוחרת" בין הצדדים או בפיוס היסטורי, אלא בצורך להבטיח את האינטרסים החיוניים של הצדדים על ידי בחירה של חלופה הנתפסת כאופטימלית בין חלופות שונות.

תודעת ה"אין ברירה" שהובילה ל"הצהרת העקרונות" נוצרה משילובן של תובנות ישנות וחדשות בקרב שני הצדדים. התובנות הישראליות היו:

- איום על זהותה היהודית של מדינת ישראל בהיעדר רוב יהודי בין הים לירדן.
- האינתיפאדה הראשונה שפרצה בסוף 1987 העידה כי השליטה בעם אחר אינה מספקת לבדה את הביטחון הנדרש, וגם גובה מחירים כלכליים, מוסריים, וחוקיים כבדים מאוד.
- אש"ף שקיבל את החלטות האו"ם נתפס כפרטנר ראוי בקרב הקהילה הבינלאומית.

התובנות הפלסטיניות היו:

- ועידת אלג'יר ב-1988 השלימה את המהלך של חוסיין מלך ירדן על ההפרדה המדינית והמנהלית של הגדה המערבית מממלכת ירדן ועל ההכרה באש"ף כנציגו הבלעדי של העם הפלסטיני, כפי שהליגה הערבית והאו"ם הכירו ב-1974.

- קריסת הפטרונית ברית המועצות ב-1988.
- תמיכתו של ערפאת בסדאם חוסיין במלחמת המפרץ ב-1991, שהביאה לירידת קרנו במערב ובעולם הערבי.
- תנופת ההתנחלות הישראלית בירושלים ובגדה המערבית, שהעיבה על היכולת ליישם באופן טריטוריאלי מלא את החלטת האו"ם 242.
- ההכרה בדבר מגבלות הכוח הפלסטיני, בעולם שאינו מקבל את דרך הטרור.

לאחר כישלונו של המשא ומתן להביא לחתימת הצדדים על הסכם קבע כבר שני עשורים, אנו עדים להיחלשותה של "תודעת האין ברירה" בקרב הצד הישראלי בעיקר ובעליית כוחו של המחנה התובע "כולה שלי". להתפתחות הזאת יש כמה סיבות:

- המצב הבטחוני בישראל ובגדה המערבית בשנים האחרונות מעניק לציבור הישראלי את התחושה של חוסר דחיפות למרות אי-היציבות הטבועה בו.
- החמאס, השומר על שלטונו בעזה, רואה בהיעדר הסכם ובעליית כוחן של התנועות האסלאמיות בעולם הערבי, הזדמנות היסטורית לרשת את הנהגת העם הפלסטיני מידי אש"ף ולכן משמר את הפיצול בצד הפלסטיני.
- השחיקה שחלה בתדמיתה ובאמינותה של ישראל בדעת הקהל העולמית מתפרשים בעיני חלק מהציבור הישראלי כ"אותה אנטישמיות בשינוי אדרת". ההתנגדות להמשך שליטת ישראל בשטחים

זכות החשיבה

ותהליך הדה-לגיטימציה של מפעל ההתנחלויות מתוארים במונחים של "הסתה פרועה" ו"כישלון ההסברה". גם התהפוכות האחרונות בעולם הערבי מגויסות לאותה מטרה.

- על רקע שינויי המשטר בכמה מן המדינות הערביות, גורמים פוליטיים שונים בישראל מייחלים לראות את ירדן הופכת למולדת הפלסטינית. יש אפילו כאלה שרואים בעימות הבא הזדמנות לדחיפה יזומה של אוכלוסיית הגדה המערבית לעברו השני של הירדן, ומתעלמים בכך מהשלכותיה על הסכם השלום עם ירדן, המיטיב בטחונית עם ישראל.
- בעיני ישראלים לא מעטים, השליטה בעם אחר, נטול זכויות אזרחיות, אינה נתפסת יותר כסותרת את המשטר הדמוקרטי וכמאיימת על חוסנה המוסרי של החברה בישראל.
- רבים בציבור הישראלי סבורים כי ההתנתקות הישראלית מעזה פירושה הוצאתה ממגרש המשחקים הדמוגרפי. יש גם הטוענים כי מספרם האמיתי של הפלסטינים בגדה המערבית קטן במיליון, ולכן אין "איום דמוגרפי" על זהותה היהודית של ישראל.

מסקנת הפרק הזה היא, כי בתנאים מסוימים, שונים מהמציאות הנוכחית, כמו התחזקותם של ערכים דמוקרטיים ואוניברסליים בשתי החברות או מעורבות בינלאומית נמרצת וברורה בדפוסים מתגמלים ומענישים את שני הצדדים, יכולה לחזור להתקבע תודעת ה"אין ברירה", שביכולתה להניע מחדש את רוב הציבור לוויתורים נוספים מעבר למה שבנכונותם כיום. תודעה זו יכולה בשלב הראשון להביא להסדר קבע שיכלול את המגמות

הקיימות ובהמשך, לאחר יישומו, להביא ליציבות שתאפשר שיח מסוג אחר בין הצדדים העשוי לכלול גם פיוס או יצירת נרטיב משולב. יחד עם זאת שינוי זה בקרב הרוב בשני הצדדים לא יבטל את ההתמודדות עם אלו הרואים בסכסוך דתי ומעמדיים מכשולים להסכם הכרוך בויתורים טריטוריאליים בכלל ובמקומות הקדושים בפרט.

היתכנות פוליטית

ישראל

ההיתכנות הפוליטית של תמיכה ברעיון שתי המדינות על ידי ישראל בנויה מעמדותיהם של השחקנים הבאים: ראש הממשלה, הממשלה, האופוזיציה ודעת הקהל.

בכדי לקדם את רעיון שתי המדינות נדרש ראש הממשלה להיות ראשון לקבל החלטה תומכת. החלטתו מושפעת בראש ובראשונה מעמדת מפלגתו המהווה את מפלגת השלטון. עמדתו העקרונית של נתניהו שוללת את הקמת של מדינה פלסטינית עצמאית לצידה של ישראל. בנימין נתניהו, שנבחר לראשות הממשלה ב-1996, נאלץ לתמרן בין עמדתו-הוא, שגרסה כי "מדינת אש"ף שתושל 15 ק"מ מתל-אביב תהווה איום קיומי למדינה היהודית", לבין מחויבותו להסכמים שישראל חתמה עליהם והלחץ הבינלאומי לקיימם שהובילה ארצות-הברית, מה שהוביל בכהונתו של נתניהו לחתום בינואר 1997 את "פרוטוקול חברון", ובאוקטובר 1998 את "מזכר וואי".

במהלך כהונתו השנייה והשלישית הכריז נתניהו על נכונותו לפתרון שתי המדינות אך בפועל דחה את הפרמטרים שעל

זכות החשיבה

בסיסם התנהל המשא ומתן בין אולמרט למחמוד עבאס. בממשלתו השנייה נתקבלה החלטה מספר 5251 ב-2 בדצמבר 2012 הדוחה את החלטת העצרת הכללית של האו"ם מיום 29 בנובמבר 2012⁴⁹ ובה נכתב "לעם היהודי זכות טבעית, היסטורית וחוקית למולדתו ולבירתה הנצחית ירושלים. למדינת ישראל, כמדינת העם היהודי, יש זכות ותביעה לאזורים שמעמדם שנוי במחלוקת בארץ ישראל". כמו כן, מפעל ההתנחלות ביהודה ושומרון עלה ופרח במהלך כהונתו. חידוש המשא ומתן בין ישראל לאש"ף באוגוסט 2013 למשך 9 חודשים נזקף בעיקר ללחץ האמריקאי והאירופי הכבד על נתניהו ואבו מאזן, ועל האינטרס הישראלי בגיוס הקהילה הבינלאומית כנגד האיום שבהתגרענות איראן.

ממשלת ישראל הנוכחית לא קיבלה כל החלטה רשמית בנוגע לפתרון שתי המדינות כמתווה ליישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני, זאת על אף העובדה שרעיון הקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל איננו חדש. תהליך הקמת הממשלה היה כרוך בחתימה על שלושה הסכמים קואליציוניים: בין הליכוד-ביתנו לבין יש עתיד, הבית היהודי והתנועה. בכל שלושת ההסכמים נעדרת התייחסות מפורשת לעמדת הממשלה בנוגע לפתרון שתי המדינות, זאת לאור ההתנגדות העזה מצד הבית היהודי לרעיון זה, כמו גם לאור התנגדותם של חלק חברי הכנסת של הליכוד.

⁴⁹ החלטה 67/19 של העצרת הכללית של האומות המאוחדות היא החלטה לשדרוג מעמדה של הרשות הפלסטינית באו"ם - מישות משקיפה שאינה מדינה. למדינה משקיפה שאינה חברה. ההחלטה אושרה בעצרת הכללית ה-67.

בניתוח העמדות של שרי ישראל נוכל לקבוע כי יש רוב של 11 שרים כנגד ההסכם מול 9 תומכים. בנוסף יש להזכיר שאת עיקר המאבק נגד ההסכם מובילים 7 סגני השרים שאינם בעלי זכות הצבעה בהחלטות הממשלה (אם כי יש ביכולתם להשפיע רבות על אגירת הדיונים ועל הצבעת השרים). שבתנאים מסוימים יכל ראש הממשלה להעביר החלטה חיובית באם יצליח לשכנע את המתנדנדים כמו גדעון סער לטובתו. שינוי בעמדתו הבסיסית של ליברמן, יביא לשינוי דרמטי בהצבעת שרי מפלגתו, אך לא ניתן להצביע כיום על שינוי זה.

בבחינת עמדתן העקרונית של מפלגות הכנסת ה-19 על פי מצעי המפלגות שפורסמו במסגרת בחירות 2013 עולה כי ישנו רוב תומך בפתרון שתי המדינות הנמדד ב-56 מנדטים.⁵⁰ יחד עם זאת אציין כי רע"ם-תע"ל התומכת דורשת בעקרונית את הבטחת זכות השיבה של הפליטים הפלסטינים, עניין שהוא "ייהרג ובל יעבור" מבחינתה של ישראל. מנגד, "יש עתיד" התומכת עומדת על השארת ירושלים המאוחדת בריבונות ישראל - עניין שהוא בלתי קביל לחלוטין על הצד הפלסטיני. ההתנגדות לפתרון זה עומדת על 46 מנדטים. בנוסף, ישנן מפלגות שלא היה ניתן לקבוע לגביהן את עמדתן העקרונית - יהדות התורה וש"ס, המונות 18 מנדטים. יחד עם זאת ניתן להניח שבתרחיש בו יוצב להחלטת הכנסת הנוכחית הסכם קבע מלא - עשויה מפלגת ש"ס לתמוך בו.

⁵⁰ הבחירה במצעי המפלגות נובעת מהעובדה כי מדובר בהכרעה עקרונית ומהותית של המפלגה. לכן ניתן להניח כי ככלל תהיה משמעת סיעתית בהצבעה למעט אולי במפלגת הליכוד.

זכות החשיבה

מבחינת דעת הקהל הישראלית והפלסטינית נראה שבשני הצדדים ישנו רוב תומך בפתרון שתי מדינות. עפ"י ממצאים של שלושה סקרים שנערכו לאחרונה עולה כי 62-68% מהישראלים תומכים בפתרון שתי המדינות ואילו 21-33% מתנגדים לו. באשר לפלסטינים, בהתבסס על הסקר המשותף בלבד,⁵¹ 53% תומכים בו ו-46% מתנגדים.

על אף התמיכה הרבה בפתרון שתי מדינות כמתווה ליישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ממצאי הסקר המשותף מצביעים על כך שתחושת האיום בקרב שני הצדדים ורמת אי-האמון של כל צד בצד האחר גבוהות מאוד. אלה צפויות להוות מכשול לתרגום התמיכה בפתרון שתי מדינות לכדי מעשים בשני הצדדים.

אסכם ואומר ששינוי בהיתכנות הפוליטית בישראל אפשרי בהינתן שלושה תנאים מצטברים: "קפיצת אמונה" של ראש הממשלה נתניהו למיכה כנה בהסכם, פיצול בליכוד (הנתמך על ידי מצביעי הליכוד - ביתינו לטובת התומכים בהסכם) והחלפת הבית היהודי במפלגת העבודה בקואליציה.

⁵¹ הסקר המשותף החדש ביותר לדעת הקהל הפלסטינית-ישראלית נערך בין 13-21 ביוני 2013 ע"י המרכז הפלסטיני למחקרי מדיניות ודעת קהל ברמאללה ומכון טרומן למחקרי שלום באוניברסיטה העברית.

פלסטין

כל נסיון לשרטט את עמדות החמאס ביחס לסוגיות הפרטניות של פתרון שתי המדינות חייב לנוע על הספקטרום שבין העמדות העקרוניות-אידיאולוגיות של הארגון כפי שנכתבו במסמכי היסוד שלו - אמנת החמאס, ובין עמדותיו הפוליטיות הנוכחיות - נאומו של ראש הלשכה המדינית של החמאס ח'אלד משעל בפני "וועידת הארגונים האסלאמיים בעולם הערבי והסוגייה הפלשתינית בצל השינויים והמהפכות הערביות" - כנס של מכון המחקר הפלשתיני "אלזייתונה" בביירות. אוכל לבקש ולסכם בקצרה כי החמאס מוכן לקבל מציאות שמבחינתו היא זמנית אך הוא לעולם לא ישלים איתה ברמה העקרונית, אלא רק כשלב בדרך להשגת המטרות ארוכות הטווח - שחרור פלסטין מהים ועד הנהר. קרי, גם באם תינתן נכונותו של החמאס למדינה פלסטינית בקווי 1967 זו לא תלווה בחתימה על הסכם המסיים את הסכסוך ואת התביעות או מוותר על חזרה של הפליטים הפלסטינים לישראל.

לכאורה, עמדות ארגון הפתח ובכיריו ביחס לנושאים הנושאים המרכזיים המזוהים עם רעיון שתי המדינות ובראשם סוגיית גבולות יוני 1967 כבסיס להסכם, סוגיית המאבק המזוין, סוף הסכסוך, סוגיית הפליטים הפלשתיניים, עתיד ירושלים ויחזמת השלום הערבית, זהות לאלו המובעות בהסכמים החתומים של אש"ף וכן בהצהרות והצעות גישור שליוו את המו"מ מאז 1993 (מפת הדרכים, ההבנות לקראת וועידת אנאפוליס ומסמכים אחרים), אך בפועל אין הדבר כך. לעיתים קרובות קיימים הבדלים בין ניירות עמדה פנימיים ותקנונים המשקפים עמדות

זכות החשיבה

היסטוריות של ארגון הפתח (וארגוני אש"ף האחרים) והסותרים את עמדות אש"ף כגוף. תקנונים אלה מעולם לא בוטלו והם נמצאים בשימוש בפועל בפורומים שונים של הפתח (הן ברמת המחוזות והן ברמת המוסדות הכלליים של הארגון). הם, והעמדות המובעים בהם מהווים גורם מרכזי באינדוקטרינציה הפנימית של הארגון ובכנסים ובהודעות הרשמיות שלו. בהקשר זה ראוי גם להדגיש שבכירי הפתח העומדים בראש אש"ף מתבטאים לעיתים בפורומים של הפתח באופן שונה מבחינה עקרונית מהעמדות המובעות על ידם בפורומים שבהם הם מבטאים את עמדת אש"ף. כמו כן, חלק מהנוסחאות שהוסכמו לאורך השנים האחרונות במסמכי הפיוס השונים בין הפתח והחמאס (בהם גם מסמך האסירים), מכילים לעתים קרובות עמדות שהופיעו במקור בנוסחים שונים בתקנון הפנימי של הפתח.

יחד עם זאת, יודגש שכל בכירי הפתח החיים ופועלים בתוך תחומי הרש"פ ואש"ף קיבלו עקרונית את ההסכמים החתומים בידי אשף כהסכמים מחייבים ובכלל זה את מרכיבי ההכרה ההדדית מול ישראל, השאיפה להסדר מדיני על בסיס גבולות 1967, הפסקת השימוש באלימות ומרכיבים נוספים המגולמים בהסכמים מול ישראל. בה בעת, אף אחד מהם לא התנער מהעקרונות הארגוניים של הפתח שהשתנו מעט מאוד, אם בכלל, לאורך עשרות השנים האחרונות.

לאחר הצהרת העקרונות בין אש"ף ובין ישראל, התנער הראשון מאלימות ואימץ את עקרונות ההכרה הדדית וניהול מו"מ מדיני מולה. למרות זאת ברמה התיאורטית והאידיאולוגית-עקרונית, המאבק המזוין מול ישראל והציונות נותר מרכיב מרכזי בתפיסה האידיאולוגית של ארגון הפתח החבר באש"ף (וכך גם יתר

הארגונים שהחזיקו בעיקרון זה קודם לכן בראשם החזיתות העממית והדמוקרטית לשחרור פלשתינ (ואחרים). מבחינה תיאורטית, המאבק המזוין והמאבק הקיומי בציונות היו ונותרו עיקרון קיים באידיאולוגיה של הפתח במקביל לקיומו ברוב הארגונים הפלשתיניים בראשם החמאס והג'יהאד האסלאמי. הגם שבכירי הרש"פ ואשף שרובם המכריע אנשי פתח מובהקים, מנהלים בפועל בשנים האחרונות מדיניות של מאבק בטרור ואלימות ובחלק מהמקרים גם נגד פעילים של מה שמוגדר "תנזים" הפתח ו/או מה שמוכר מאז שנת 2000 גם כזרוע הצבאית של הארגון "גדודי חללי אל-אקצא". עיקרון המאבק המזוין מעולם לא נמחק מתקנון הפתח (גם לא לאחר תיקון האמנה הלאומית הפלשתינית בשנות התשעים) והוא נחשב עדיין באינדוקטרינציה הפנימית שלו כעקרון מרכזי וקיים - גם אם מוקפא. לשם הדגמה, סעיף 19 של תקנון הפתח קובע כי "המאבק המזוין הוא אסטרטגיה ולא טקטיקה והמהפכה החמושה של העם הערבי הפלשתיני היא גורם מכריע במערכת השחרור לחיסול הקיום הציוני. מאבק זה לא יופסק, אלא בחיסול היישות הציונית ושחרור פלשתינ כולה".

בפרספקטיבה היסטורית ניתן גם לומר ששני מנהיגי אש"ף עד כה מיקמו עצמם בנקודה שונה על הספקטרום שבין עמדות הפתח כתנועה מהפכנית צבאית במקור ובין עמדות אשף החדשות הנגזרות מההסכמים. כך למשל, יאסר ערפאת שחתם על הסכמי ההכרה ההדדית נותר קרוב לרוח הערכים הישנים של הפתח כ"תנועת שחרור והתנגדות לאומית ומהפכנית" כפי שהוא מוגדר בתקנונים הפנימיים שלו בעוד מחמוד עבאס שירש אותו התרחק בהתמדה מדימוי זה (למרות שגם הוא מעולם לא התנער ממנו) לעמדות הקרובות הרבה יותר לאלו שהובעו בידי אשף במו"מ מול ישראל.

זכות החשיבה

אם נסכם בקצרה את יכולתו של מחמוד עבאס לנוע להסכם הייתי אומר כי הוא סובל מאופוזיציה אישית בפתח (מוחמד דחלאן ומרואן ברגותי) ומאופוזיציה לאומית דתית של החמאס ויכולתו להגיע להסכם מותנת בכך שההסכם יימצא בטווח ההחלטות הבינלאומיות, יהנה מתמיכת הקהילה הבינלאומית והליגה הערבית, ומתמיכת המדינות הערביות המעורבות בשלוש סוגיות: ביטחון, ירושלים ופליטים ובראשן ירדן ומצרים.

לסיכום, נקודה ההחלטה הראשונה נתונה בידי ראש ממשלת ישראל ולכאורה נתניהו הכריע בעצם חידוש המו"מ. אך מהדברים שהצגו עולה כי ראש הממשלה לא נערך ולא קידם את הרעיון באף לא אחד מהמוסדות הפוליטיים שהוא עצמו עומד בראשם. נתניהו לא הביא את החלטתו לאישור מרכז מפלגת הלכוד, הוא לא כלל אותה בהסכמים הקואליציוניים והוא לא טרח להביאה לאישור ממשלתו.

לכאורה עומדת פני נתניהו האפשרות להחליף את הרכב הקואליציה הממשלתית על ידי הוצאתה של מפלגת "הבית היהודי" והכנסתה של מפלגת "העבודה" ומרצ או ש"ס. בהנחה שנתניהו מעוניין בהסכם, מהלך כזה הנו בעייתי מבחינתו משום התנגדותם של חברי מפלגתו (כולל ישראל ביתנו) למהלך מסוג זה. נתניהו יידרש למעשה שרון ערב תוכנית ההתנתקות מעזה כדי לבצע זאת, אך בניגוד לשרון, כל השרים (למעט השר שטייניץ) וחברי הכנסת ממפלגתו ניצבים נגדו. בנוסף לכך, סיכוי לקיים ממשלה בה יושבים ביחד ש"ס, "יש עתיד" ו"העבודה" החלוקים מהותית ביניהם ובין מפלגת הליכוד בנושאים כלכליים וחברתיים, הם נמוכים.

בהיעדר עניין בתחום המדיני בקרב הציבור הישראלי ובהערכה כי הבחירות הבאות עדיין לא בפתח, אין זה נראה כי יש ביכולתו של הציבור הישראלי להשפיע על עמדות ראש הממשלה וממשלתו. לפיכך, המפתח להערכה של ההיתכנות הפוליטית נעוצה בתוצאות המשא ומתן שעד עתה נכשל. היעדר הצעה אמריקאית בעלת פרמטרים ברורים מנעה את הבדיקה האם נתניהו אכן מוכן לפשרה על פי הפרמטרים הידועים בכדי להשיג הצעה להסדר קבע עימה יילך לציבור אף מעל לראשיהם של חברי מפלגתו, או שהוא אינו מתכוון לכך.

בצד הפלסטיני אנו עדים בימים אלו לחלון זמנים בו עדיין מחמוד עבאס מחזיק במושכות, לצד היחלשותו של החמאס על רקע חילופי השלטון במצרים. ניתן לקבוע כי עבאס קיבל את ההחלטה ההיסטורית ביחס למימוש רעיון שתי המדינות, אך ללא ספק, ייתקל בקשיים רבים מבית ומחוץ ביחס לאישורו וליישומו על פי הפרמטרים הידועים, בעיקר ביחס לסוגיית הפליטים.

מדינות ערב, העסוקות בתהפוכות המלוות את מרביתן בשנים האחרונות, ירצו לראות ביישוב הסכסוך, דבר המתיישב עם המאבקים האזוריים מול איראן. הקהילה הבינלאומית ברורה בעמדתה אם כי עדיין לא נמרצת דיה ביחס למעורבותה במו"מ, ולתביעות ברורות משני הצדדים, וביחס למחויבויות שעליה לשאת ביישום ההסכם.

היתכנות מרחבית

עיקרו של המימד הזה בעובדות שנוצרו בגדה המערבית מאז מלחמת ששת הימים על ידי מפעל ההתנחלות הישראלית ופריסת התשתיות הישראליות בהם. אבקש לבחון את השפעתן על היכולת להפריד בין האוכלוסיות בגדה המערבית בעלויות כלכליות וחברתיות סבירות ובפרק זמן מתקבל על הדעת.

תמונת מצב

תנועת ההתנחלות היהודית יצרה במרוצת השנים מערך מפוזר שתקע טריזים בתוך גושי ההתיישבות הכפרית הפלסטינית והוא כולל 135 יישובים ושכונות בהם מתגוררים 530,000 תושבים. מערך היישובים הישראלים הקביל למערך הפלסטיני אבל לא השלים אותו. ההתיישבות לא הגיעה לכלל שליטה יהודית דומיננטית, לא מבחינת שיעור האוכלוסייה היהודית בהשוואה לאוכלוסייה הפלסטינית, ולא בהיקף השטח שתפסו ההתנחלויות בפועל.

בסוף שנת 2012 חיו בגדה המערבית ללא מזרח ירושלים 2,460,358 תושבים. מתוכם 2,134,464 פלסטינים (86.75%) והשאר ישראלים (13.25%). במזרח ירושלים חיים 360,000 פלסטינים (65.5%) ו-190,000 ישראלים (34.5%).

93% מהבנייה הישראלית בגדה המערבית היא למגורים ולמבני ציבור, 7% לתעשייה ו-0.00016% לחקלאות. גודלו של השטח הבנוי הישראלי עומד על 71 קמ"ר המהווים כ-1.2% משטח הגדה בעוד שהשטח הבנוי הפלסטיני עומד על 443 קמ"ר (7.5%).

בגדה המערבית פרוסים 11 אזורי תעשייה ומלאכה מרחביים ישראלים הכוללים 773 מפעלים ועוד 325 עסקים ובהם רוב העובדים הם פלסטינים. הישראלים מעבדים 93,000 דונם, 85% מהם בבקעת הירדן, והפלסטינים מעבדים 2-1.2 מיליון דונם.

על בסיס הסכם הביניים שנחתם בין ישראל לאש"ף ב-28 בספטמבר 1995 העבירה ישראל עד 1998, 40 אחוזים משטח הגדה המערבית (שטחי A ו-B) לשיפוטה של הרשות הפלסטינית שהוקמה ב-1996, ובהם מתגוררים 2,060,000 פלסטינים המהווים 94.5% מהפלסטינים בגדה (ללא מזרח ירושלים בה הפלסטינים נהנים ממעמד של תושבי ישראל מאז 1967). כ-50,000 פלסטינים בעלי היתר עבודה מישראל. מחציתם עובדים בישראל ומחציתם בהתנחלויות. כ-60% מהם עובדים בבנייה. הם מוסיפים כמיליארד שקל לת"ג הפלסטיני (20%).

עד כאן נוכל לסכם כי למרות קיומו ופיתוח של מפעל ההתנחלות הישראלי בגדה המערבית במשך 46 שנה, עדיין המאזן הדמוגרפי נוטה בצורה ברורה לטובת הפלסטינים ביחס של כמעט 1:7. השליטה המרחבית היא פלסטינית הן בכל הקשור לעבוד חקלאי העומד על יחס של 1:12, והן ביחס לשטח הבנוי העומד ביחס 1:6.2 לטובת הפלסטינים. כך שניתן לקבוע שהתיישבות הישראלית לא שינתה בצורה משמעותית את המציאות הדמוגרפית והמרחבית בגדה המערבית ובוודאי שהשפעתה אינה בלתי הפיכה. יחד עם זאת ישראל מעסיקה כחמישית מכוח התעסוקה הפלסטיני בגדה המערבית התורם 21% מהתמ"ג המקומי.

גבול "טוב" בתרחיש מדיניים

בשלב זה עלינו לבדוק האם ניתן להגיע לגבול "טוב" במסגרת התרחיש המדיניים שליוו את המשא ומתן בין הצדדים בעשור האחרון. ניתן להציב את העמדה פלסטינית שהוצגה באנאפוליס 2008 כחלופת המינימום העומדת על חילופי שטחים ביחס 1:1 בשעור של 2% משטח הגדה המערבית (ראה מפה 1). את עמדת המקסימום ניתן לראות בהצעה הישראלית באנאפוליס 2008 העומדת על חילופי שטחים בסדר גודל של 6% (ראה מפה 2).

צ'רלס פוקס, מגדולי המומחים לגבולות במאה ה-20, קבע ארבע תכונות להגדרת "גבול טוב", תוך כדי הדגשת העובדה שגבול כזה קשה להשגה אך יש להתקרב אליו ככל שניתן:

1. מקומו וסימונו חייבים להיות ברורים.
2. עליו להיות ככל הניתן גבול אֶתְנִי.
3. עליו להימנע מהפרדת אוכלוסיות בעלות תלות הדדית, אלא אם ישנן חלופות לכך.
4. עליו להימנע מחציית יישובים או שטחי המחיה המיידים שלהם.

בכדי לענות על מידת הקירבה של הגבול המוצע לתכונות אלו הוצבו חמישה מדדים לבדיקה:

1. המאזן הדמוגרפי - בין ישראלים לפלסטינים.
2. גודל השטח הבנוי - של ההתנחלויות ושל היישובים הפלסטינים.
3. השימוש בכבישים על ידי ישראלים ועל ידי פלסטינים.

4. בעלויות קרקע - בעלות פרטית יהודית ופלסטינית ואדמות מדינה מוסדרות ומוכרזות.
5. תשתיות חיוניות.

בתרחיש הפלסטיני של חילופי שטחים של 2%, כפי שמופיע בטבלה מספר 1, אנו רואים כי החסרון הגדול של ההצעה הפלסטינית הוא בעובדה שלא מושגת הפרדה אתנית מיטבית. במילים אחרות, בהנחה כי ישראלים לא ייבקשו להישאר בריבונות פלסטינית, הרי שישראל תצטרך להתמודד עם פינויים של 194,000 ישראלים המהווים 38% מהישראלים הגרים מעבר לקו הירוק, ולפנות 105 יישובים ששטחם הבנוי משתרע על פני 46,000 דונם. כמו כן ידרש מענה לעובדה שמאות ק"מ שישראלים משתמשים בהם לחצות את הגדה המערבית יהיו בשליטה פלסטינית.

לעומת זאת, בתרחיש המקסימום הישראלי, של חילופי שטחים של 6%, בהם ישראל שומרת על 87% מהישראלים החיים מעבר לקו הירוק והמתגוררים ב-61 התנחלויות, ניתן להצביע על שלושה חסרונות בולטים: הישארותם של 204,000 דונם של אדמה פרטית פלסטינית בריבונות ישראל, קיומם של 70 ק"מ של כבישים המשמשים את הפלסטינים ויישארו בישראל, וקיומן של שתי "אצבעות" - אריאל וקדומים - החודרות למרכז המדינה הפלסטינית ופוגעות ברציפותה (ראה מפה 2).

זכות החשיבה

טבלה מספר 1: סיכום המדדים בשלושה תרחישים מדיניים

חלופת מינימום פלסטינית		המדד	אוכלוסייה (אלפים)	התנחלויות ישראליות	שטח בנוי (קמ"ר)	שימוש בכבישים (ק"מ)	קרקעות פרטיות (קמ"ר)
חלופת מינימום פלסטינית	2% לישראל	ישראלים	336 (99.5%)	30	25 (97%)	103 (86%)	2.5 (2%)
		פלסטינים	2 (0.5%)	0	1 (3%)	17 (14%)	35 (28%)
	98% לפלסטין	ישראלים	194 (7.5%)	105	46 (10%)	1130 (34%)	8 (0%)
חלופת פשרה		פלסטינים	2382 (92.5%)	0	397 (90%)	2212 (66%)	2176 (39%)
	4% לישראל	ישראלים	408 (99.4%)	44	36 (97%)	198 (83%)	106 (39%)
		פלסטינים	2.6 (0.6%)	0	1 (3%)	38 (17%)	5.5 (2%)
חלופת מקסימום ישראלית	96% לפלסטין	ישראלים	122 (4.9%)	91	35 (8%)	1035 (32%)	5 (0.1%)
		פלסטינים	2381 (95.1%)	0	397 (92%)	2191 (68%)	2105 (39%)
	6% לישראל	ישראלים	458 (98.5%)	61	50 (93%)	354 (83%)	6.5 (1.4%)
חלופת מקסימום ישראלית		פלסטינים	7 (1.5%)	0	4 (7%)	70 (17%)	204 (45%)
	94% לפלסטין	ישראלים	72 (2.9%)	69	21 (5%)	879 (29%)	2007 (39%)
		פלסטינים	2376 (97.1%)	0	394 (95%)	2159 (71%)	4 (0.1%)

בשלב זה נבדק הפוטנציאל המעשי של ישראל לחלופי שטחים על ידי בחינת האזורים שהוצעו על ידי ישראל והפלסטינים במסגרת המו"מ על פי פרמטרים שונים (בטחוני, ערכי, היסטורי רציפות ועוד).

מבדיקה זו עולה שסך כל הפוטנציאל הישראלי, כפי שהוצג על ידי ישראל במשאים ומתנים השונים, בקיזח האילוצים שהכתיבו הפרמטרים השונים, עומד על 7.2%. אך בשלב הנוסף של הבחינה, והוא תיעדוף האזורים הללו על ידי הפלסטינים, מתקבלת תמונה של פוטנציאל ריאלי ישראלי צנוע שאינו עולה על 4%. גם חלופה זו כרוכה בפגיעה במקורות הייצור של לא

מעט יישובים ישראלים הקיימים בתחומי הקו הירוק , אך פגיעה זו סבילה יחסית.

ממצאים אלו הובילו לקביעת חלופת הפשרה של חילופי שטחים בסדר גודל של 4% (ראה מפה 3). חלופה זו משאירה בריבונות ישראל 78% מהישראלים הגרים מעבר לקו הירוק ב-44 יישובים. היא מבטלת את חדירת שתי "האצבעות" (אריאל וקדומים) הפוגעות ברציפות הפלסטינית, מצמצמת בשליש את מספר הישראלים המיועדים לפינוי, מצמצמת בחצי את היקף האדמות הפלסטיניות שישארו בריבונות ישראל, ומצמצמת כמעט בחצי את היקף הכבישים בשימוש פלסטיני שישארו בישראל.

חלופה זו מצביעה על היתכנות מרחבית סבירה מאוד לקביעת גבול "טוב" בין ישראל לפלסטין. יחד עם זאת יש ליתן את הדעת ולהיערך תכנונית ותקציבית לנושא התשתיות החיוניות. ראשית, חשמל, המיוצר רק בישראל ונמכר לפלסטינים. שנית, חלוקת מי אקוויפר ההר ושיתוף פעולה בנושא התפלת מים וטיהור מים והובלתם. שלישית, מסדרון תחבורתי בין רצועת עזה והגדה המערבית. רביעית, בניית נמל ימי ושדות תעופה פלסטיניים או שימוש משותף באלו הישראליים. חמישית, פירוק מכשול הפרדה הקיים ובנייתו מחדש על הגבול המוסכם לרבות מעברים שונים.

קליטת המפונים בישראל

לבסוף עלינו לענות על השאלה האם יש ביכולתה של ישראל לקלוט את מספר המתנחלים המפונים בהתייחס לתעסוקה ולמגורים? בכדי לענות על שאלה זו נבדקו כמה מקומות עבודה חדשים וכמה יחידות דיור חדשות יידרשו למפונים, והאם יש ביכולתה של ישראל לענות על כך.

זכות החשיבה

על פי נתוני הלמ"ס מספר המועסקים הישראלים, עצמאים ושכירים, במחוז יו"ש עמד ב-2012 על 124,400 איש ואישה (3.7% מכלל המועסקים במשק). מתוכם מועסקים רק 40% בתחומי המחוז. קרי, מספר המשרות החדשות הנדרשות יורד ל-50,000. על פי תרחיש הפשרה של חילופי שטחים בסדר גודל של 4% רק 35% מאוכלוסייה זו אמורים להתפנות, כך שהמספר הנדרש הוא 17,500 משרות חדשות.

בשנים 2003-2009 נוספו על פי הלמ"ס 456,000 מקומות עבודה במשק, ועל פי שר האוצר היוצא, יובל שטייניץ, בשנים 2010-2012 נוספו עוד 330,000 מקומות עבודה חדשים. כך שבעשור האחרון נוספו בממוצע כ-80,000 מקומות עבודה חדשים כל שנה.

על פי נתונים אלו ובהנחה שיישום ההסכם יפרס על פני 5 שנים לפחות הרי נראה כי יש ביכולתה של מדינת ישראל להבטיח כ-4,000 מקומות עבודה כל שנה עבור הישראלים שיתפנו מאיו"ש.

ביחס למגורים נבדק על ידי תנועת "כחול לבן" האם קיימים במדינת ישראל 30,000 פתרונות דיור באזורים ובמקומות שיתאימו לקליטת 30,000 משפחות ממתישבי יו"ש (תחת המפתח של 4 נפשות למשק בית) על פי תרחיש הפשרה?

הפתרון לתושבי היישובים שייקבע כי יש לפנותם חייב להיות מותאם למאפיינים העיקריים של התושבים על מנת למקסם את סיכויי קליטתם מחדש. כיום ישנם שני פתרונות אפשריים לקליטת התושבים המפונים:

- פתרון קהילתי שיינתן על ידי המדינה, כלומר,

העתקת קהילה שלמה ויישובה מחדש ביישוב קולט אחד.

- פתרון סל-קליטה, הכולל מתן פיצוי כספי (אישי או משפחתי) וחיפוש פתרון קהילתי ללא הכוונה מצד המדינה.

ההערכה כיום הינה, שעיקר הפתרונות הקהילתיים יהיו לגבי יישובים קהילתיים קטנים, בהם מתגוררים צעירים בגילאי 40-25, בעלי אידיאולוגיה התיישבותית, אשר יעדיפו פתרון משולב לכל חברי היישוב ואילו בשאר סוגי היישובים (עירוני, קיבוצים, מושבים) יועדף פתרון של סל קליטה.

אומדן יתרת יח"ד למימוש בתכניות מפורטות מאושרות עומד על כ-97,300 יח"ד במדינת ישראל (ללא מחוז ת"א משום היותו יקר באופן משמעותי מהאחרים). יתרת יח"ד המשמעותית ביותר (כ-65%) מצויה במחוז מרכז.

כ-70% מיתרת יח"ד למימוש מצויות ברשויות עירוניות ואילו במועצות המקומיות ובמועצות האזוריות יש רק כ-5% וכ-25% בהתאמה. נתון זה צפוי ליצור פערים בנסיון להתאים את אופי האוכלוסייה המפונה לאופי היישובים הקולטים, בייחוד בנוגע לביקוש ליישובים קולטים בעלי אופי קהילתי. כמו כן יש להתמודד עם מספר חסמים למימוש הפוטנציאל: (1) פיתוח תשתיות-על (כבישים, רכבות וכיו"ב); (2) מחירי קרקע גבוהים ונגזרת עלויות פיתוח; (3) קרקעות פרטיות; (4) ראשי רשויות מעדיפים שטחי תעסוקה מאשר תושבים; (5) מחלוקת בין גופים בירוקרטיים; (6) התנגדויות מצד הציבור, גופים סביבתיים ומשרדי ממשלה; (7) בעיות משפטיות.

זכות החשיבה

מממצאי המחקר עולה המסקנה, כי היקף יתרות יח"ד למימוש במסגרת תכניות מפורטות ומאושרות ברשויות הנבחרות שנבדקו מספק לבדו את הביקוש הצפוי לקליטת מפוני יו"ש. בהנחה שהביקוש של כלל צרכי ישראל בשנה הינו בהיקף של כ-40,000 יח"ד בשנה, היתרה שנמצאה עונה על הנדרש לטווח הקצר (עד 2-3 שנים). עם זאת, חשוב להדגיש את הצורך בהפניית משאבים למימוש המלאי הקיים על ידי הסרת החסמים השונים.

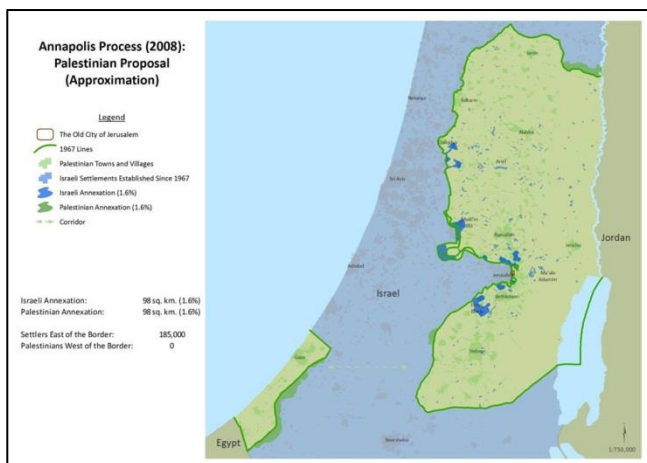
לעניין העלויות בקליטתם של המפונים ניתן לציין כי לפי מחקר שערך עיתון "גלובס", פינוי של 150,000 איש יעלה למשק הישראלי 42 מיליארד שקלים - יותר מעשרה אחוזים מתקציב המדינה. באם ישראל תאלץ להתמודד עם עלויות הפינוי באמצעות תקציב בלבד, וללא סיוע בינלאומי, היא תידרש לפרוס את הפינוי על פני 5 שנים לפחות, מה שיביא לתוספת של 2% בתקציב המדינה.

באם נסכם את ההיתכנות המרחבית נוכל לומר שקיימת היתכנות מרחבית ברורה לישום תרחיש חילופי השטחים בסדר גודל של 4% מכל ההיבטים שנבחנו. יחד עם זאת יש להיערך להסרת חסמים במימוש פוטנציאל הדירות בישראל ולהיערך להקמת התשתיות הנדרשות להפרדה.

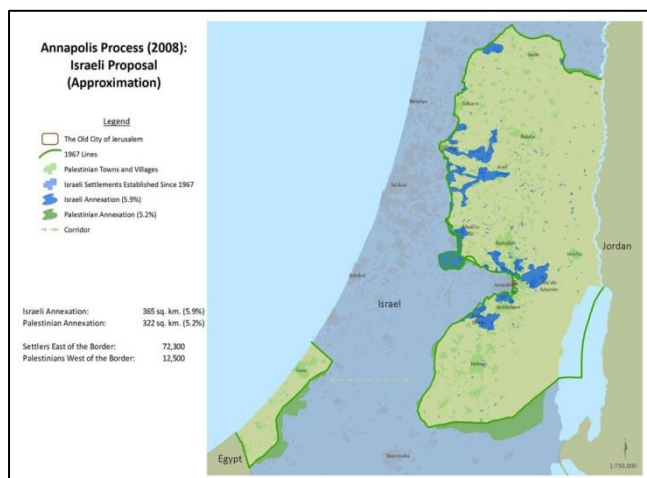
מימוש רעיון שתי המדינות לשני עמים באמצעות חלוקה של ארץ ישראל במסגרת הסכם קבע המבוסס על החלטה 242 הוא אפשרי כיום בהיבט המרחבי. זאת בהנחה שסוגיית ירושלים תיפתר במסגרת העיקרון של שתי בירות בירושלים, פתרון סוגיית הפליטים במתווה קלינטון, וקיומה של מדינה פלסטינית מפורזת לצידה של ישראל. לשם מימוש היתכנות המרחבית נדרשת היתכנות פוליטית שאיננה בנמצא בשלב זה בצד הישראלי ונדרש לחזק את ההיתכנות התודעתית המבוססת על תפיסת "האין ברירה" בקרב שני הצדדים.

יחד עם זאת יש לזכור שיציבותו של גבול מותנית בראש ובראשונה בתפיסת הצדדים את ההסכם, קרי, כסוף הסכסוך וקץ התביעות. בכיבוד ריבונותו של האחר והכרה כנה בזכותו לגבולות בטוחים, ובשיתוף פעולה מלא ביחס להיבטים סביבתיים, מסחריים ואחרים.

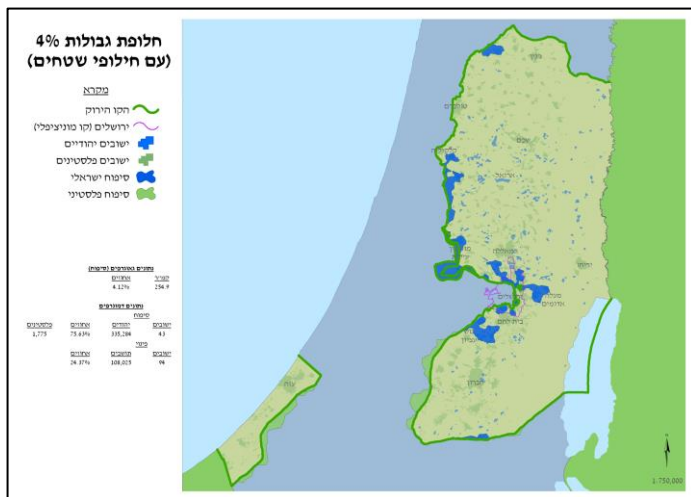
זכות החשיבה

מפה מס' 1: ההצעה הפלסטינית בתהליך אנאפוליס

מפה מס' 2: ההצעה הישראלית בתהליך אנאפוליס

מפה מס' 3: הצעת פשרה – חילופי שטחים בהיקף של 4%

47 < בלוג ההתנחלויות [YNET, 09/02/14]

הנסיון של נפתלי בנט לצרוב משפט מחץ בנאום שנשא באחרונה בנוסח "השארתי יישובים ישראלים בריבונות פלסטינית היא פניית פרסה של הציונות", חידדה באחת את הפער העמוק והבלתי מוכר לציבור בישראל, בין הציונות הדתית מבית מדרשו של הרב צבי יהודה קוק, לבין הציונות מיסודם של הרצל, ויצמן, ז'בוטינסקי ובן-גוריון.

אין מדובר רק בבורות היסטורית. הרי התנועה הציונית בראשותו של דוד בן-גוריון אימצה את החלטת החלוקה בכ"ט בנובמבר 1947, על פיה היו אמורים היו להישאר 33 יישובים יהודיים המונים עשרת אלפים נפש, בתחומי המדינה הערבית. הבית היהודי רץ לבחירות עם תוכנית התעתועים שביקשה לספח לישראל את כל שטחי C. מדובר בתפישה שונה לגמרי של הציונות ומטרותיה.

הציונות החילונית שכוננה את מדינת ישראל ראתה בה בראש ובראשונה מקלט בטוח לעם היהודי שבו יוכל לתפוס את מקומו במשפחת העמים לחיות ולעצב את גורלו. הכרזת העצמאות הדגישה את הערכים הדמוקרטיים והליברליים של מדינה זו. מנהיגי הציונות ראו בטריטוריה, לאחר שהוכרה הזיקה הראשונית לארץ ישראל, אמצעי לסיפוק צרכים מוגדרים שמקורם בתרבות, בחברה ובפוליטיקה. היקף הטריטוריה יהיה תוצאה של ערכים, אינטרסים, תועלות וצרכים, הנבחנים כל העת ומשתנים בהתאם לנסיבות. החתירה לחלוקת הארץ מאז ועדת פיל ב-1937, דרך תוכנית החלוקה, הסכמי שביתת הנשק והסכמי השלום, הייתה תוצר של הבנה שמטרת הציונות תישמר רק שעה שנצמצם את השטח שבו נכון את המדינה.

הציונות הדתית של "אתחלתא דגאולה" רואה בטריטוריה, גם אם היא פרי החלטות קולוניאליות שרירותיות, כגורם המעצב את זהותה של האומה. לפי גישה זו, הטריטוריה עומדת בראש כלל הנכסים, הערכים והסמלים הלאומיים. מעמדה של הארץ גובר על מעמדה של המדינה, משום שהחיבור אל הארץ נעשה על-פי הבטחה אלוהית, בעוד שהמדינה היא יציר חולף של האדם, שכל קריאת תיגר שלו על "גבולות המולדת" נתפשת כחילול קודש.

בניגוד לגישה הציונית החילונית המבקשת לראות בישראל מדינה דמוקרטית השומרת על זכויות תושביה ללא הבדל דת וגזע, הרי שאנשי "גוש אמונים" לדורותיו רואים את מימוש ההבטחה האלוהית כרוכה במעשי יהושע בן נון כדברי מנחם פליקס בבג"ץ אלון מורה "התנחלנו משום שנצטוונו לרשת את הארץ אשר נתן האל יתעלה לאבותינו".

התבטאותו של בנט מעידה גם על חשש גדול מחשיפת האמת במערומיה. מפעל ההתנחלות הישראלי מבוסס ברובו המכריע על שיקולים כלכליים שונים שהביאו את החרדים להוות 40 אחוזים מכלל הישראלים מעבר לקו הירוק. עשרות אחוזים נוספים הם עולים מברית המועצות לשעבר ובני שכבות שאינן מהמעמד הסוציו-אקונומי הגבוה.

אורי אריאל וחבריו מהבית היהודי יודעים היטב שללא הקצאת המשאבים החריגה והמיטיבה של מדינת ישראל להתנחלויות המבודדות, יימצא רק מספר זניח ואפסי של ישראלים שיבקשו להישאר בריבונות פלסטינית. הבלוף הגדול ייחשף. הציבור יגלה כי "הבית היהודי" מייצג רק קומץ קולני וחדור אמונה משיחית הפוגע באינטרסים המהותיים של מדינת ישראל. לנוכח תרומתה

זכות החשיבה

הבטלה בשישים לדיון הפנימי בישראל בעניין יחסי דת ומדינה, אפשר שלא תישאר כל הצדקה לקיומה במערכת הפוליטית הישראלית.

48 < בית לאומי יהודי ודמוקרטי [הארץ, 31/10/13]

"הצהרת בלפור", שניתנה לפני 96 שנה, העניקה תוקף משפטי ומדיני לזכותו של העם היהודי להגדרה עצמית בארץ ישראל. כתב המנדט, שאושר על ידי חבר הלאומים ב-1922, הוסיף להצהרת בלפור, שנכללה בו במלואה, את המלים: "הכרה בקשר ההיסטורי של העם היהודי עם פלשתינה, זכותו לכינון מחדש של ביתו הלאומי בארץ זו".

לדעת רבים במחנה השולל את רעיון שתי המדינות לשני העמים בארץ ישראל, העובדה כי הוכרז על הקמתו של בית לאומי אחד - יהודי - בארץ ישראל המנדטורית, מאשרת את תביעתם לריבונות יהודית מלאה על הארץ כולה. ישנם בקרבם אף כאלה המקדשים את כתב המנדט, וטוענים כי דחייתה של החלטת החלוקה של האו"ם על ידי ערביי פלשתינה ב-1947 משאירה אותו בתוקפו. גם אם נבחר לא להתמודד עם עמדה זו באמצעות שלל טיעונים היסטוריים, מוסריים ומשפטיים, הרי ברור שהיא מתעלמת מנדבך מהותי של ההצהרה וכתב המנדט, שהיווה תנאי והעניק להם את תוקפם.

בהצהרת בלפור בחרה הממשלה הבריטית להעמיד, בצד תמיכתה בתביעה הציונית, "תנאי ברור שלא ייעשה דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של עדות לא יהודיות בארץ ישראל". חבר הלאומים מצדו חזר והדגיש כי הקמת הבית הלאומי היהודי תיעשה "תוך שמירת הזכויות האזרחיות והדתיות של כל תושבי פלשתינה, ללא הבדל גזע ודת". המשמעות של "עסקת החבילה" הזאת היתה ברורה - אמנם בית לאומי אחד יהודי, אך גם בית שהוא דמוקרטי, וכל תושביו נהנים משוויון זכויות מלא.

זכות החשיבה

המנהיגות הציונית מאז הצהרת בלפור עד ימינו היתה ערה למתח הרב שתנאי זה הוליד ביחס למימוש המלא של כתב המנדט, בשל העובדה שערביי פלשתינה היוו רוב מכריע בארץ. חוסר יכולתה של התנועה הציונית, בשל סיבות שונות ומגוונות, להביא לגיבוש רוב יהודי בארץ ישראל, הוליד בלית ברירה את הסכמתה לרעיונות החלוקה החל מ-1937. המנהיגות הציונית בחרה לוותר על שטחים בארץ ישראל ולהישאר נאמנה לחזון הציוני של מדינה דמוקרטית, שבה הרוב היהודי שומר על אופייה וזהותה היהודית במשמעותן הלאומית.

לאורה של הכרעה זו, הסוכנות היהודית הציעה לוועדת וודהד ב-1938 להקים על שליש משטח הארץ מדינה יהודית, שבה יישמר רוב יהודי זעום, ובחרה לקבל את החלטת החלוקה ב-1947, שקבעה כי תקום מדינה יהודית ב-55% משטח הארץ, ובה רוב יהודי זעום של 55% מהאוכלוסייה. מכלול, היה זה דוד בן-גוריון שהיטיב לסכם את הבחירה הציונית האסטרטגית בסופה של מלחמת העצמאות במלים: "בין שלמות הארץ או מדינה יהודית, בחרנו במדינה יהודית".

בניגוד למנהיגות ציונית זו, מבקשים כיום רבים בממשלת ישראל ובכנסת לפרק לנוחותם את "עסקת החבילה" שבהצהרת בלפור, ולספח את שטח הגדה המערבית מבלי להעניק לכל תושביה את שוויון הזכויות האזרחיות הנדרש. אלה גם מתעלמים מהעובדה כי רצועת עזה הנה חלק בלתי נפרד מפלשתינה-א"י, ובניגוד לעמדתם העקרונית, היו שמחים לראות שתי מדינות בארץ ישראל: האחת, ישראל על פני 98.8% מהשטח, והשנייה, פלסטין ברצועת עזה, ששטחה רק 1.2% מהארץ. לעומתם, אחרים ממחנה ארץ ישראל השלמה, מוכנים לראות בישראל מדינת כל אזרחיה, והעיקר שלא לחלק את הארץ.

עולה מכך כי אלה וגם אלה - המתהדרים משום מה בתואר "המחנה הלאומי ציוני" - בחרו לצערנו, דווקא לנטוש את החזון הציוני ולהפוך את מדינת ישראל לאחת משתיים: מדינה לא דמוקרטית, או מדינה לא יהודית.

49 < הסיכון שבמעשה קטן מהסיכון שבמחדל [“אפשר לחשוב”, 27/05/13]

ההיסטוריה נוטה לתגמל אישים הנתפסים ככאלה שהבינו את גודל הרגע ועשו מעשה. אלה ייקראו בין דפיה “מנהיגים”. כך בגין וסאדאת שהחליטו לשים קץ למצב המלחמה בין ישראל למצרים, וכך בן-גוריון לאורך ולרוחב התקופה שבה הנהיג את מדינת ישראל המתהווה.

כיצד אם כן נסביר את העובדה שממשלת ישראל שוב מתעלמת מהצעת השלום של הליגה הערבית, המעניקה לה הזדמנות לממש את אחד החשובים שביעדיה האסטרטגיים - הכרה והתקבלות אל חיק המזרח התיכון הערבי והמוסלמי?

ההתעלמות מנומקת בצורכי הביטחון של ישראל לאור התהפוכות בעולם הערבי, ובכללו שכנותיה הקרובות. אך ביסודה היא נובעת מהיעדר נכונות להתמודד עם האתגרים הכרוכים במימוש פתרון שתי המדינות, גם אם אלו בטלים בשישים בהשוואה לסיכונים שהמדיניות הנוכחית מביאה עמה ובהשוואה לתועלת הצפויה מהסכם עם הפלסטינים.

חוקרי מדע המדינה העוסקים בנסיון להבין תהליכים של קבלת החלטות מציינים את הנטייה האנושית לתת משקל גדול יותר לסיכונים שנגרמים מנקיטת פעולה מאשר לנזקים הנגרמים מהיעדר פעולה. אחד המחקרים מצא, למשל, כי רוב ההורים סירבו לחסן את ילדיהם מפני מחלה קשה למרות שהסיכון להיפגע מהחיסון היה נמוך בהרבה מהסיכון למות במחלה.

נראה שנטייה זו יכולה להסביר מדוע מתעלמת ממשלת ישראל מהאיומים החמורים על עתיד ישראל הטמונים בהיעדר הסכם. היא נמנעת מפעולה כנה להשגת הסכם, ורואה בסיכונים את חזות הכל. כמה דוגמאות לכך:

- חשש מנקיטת פעולה לפינוי מתנחלים שמחוץ ל"גושים", המהווים כאחוז בלבד מהאוכלוסייה היהודית במדינת ישראל, מוביל לפגיעה ב-99% הנותרים על ידי הפיכתם בעתיד למיעוט במדינה דו-לאומית.
- חשש מהשתלטות של חמאס על מדינה פלסטינית עתידית, שאינה מהווה איום קיומי או אחר על מדינת ישראל, מוביל להנצחת הסכסוך ומעגל האלימות עם הרוב הפלסטיני שכבר הכריז על נכונותו לחיות לצד מדינת ישראל.
- חשש כי פלסטין בהנהגת חמאס תהפוך לגרורה איראנית מונע מהגיון מפוקפק ומסכל את כינונה של ברית אזורית ישראלית-ערבית-סונית נגד האיום שבהתגרענות איראן.
- והחשש החמור מכל שבית המלוכה ההאשמי בירדן ייפול וישראל תישאר עם "טבעת" של שכנות אסלאמיות, דווקא הוא, באופן פרדוקסלי, מונע את ההסכם הנדרש כל כך עם הפלסטינים - הסכם שיסייע בחיזוק הסכמי השלום עם ירדן ומצרים ואף ירחיבם לעולם הערבי כולו.

זכות החשיבה

מחקרים מראים עוד כי נזקים הנובעים מהיעדר פעולה מתקבלים בהבנה גדולה יותר אם מייחסים אותם ל"כוחות הטבע", שבמסגרתם נכללת גם "יד אלוהים". נראה שקובעי המדיניות הישראליים, המרבים להשתמש בביטויים כמו "אין פרטנר", "תורת השלבים", "ההבטחה האלוהית" ואפילו "כולם נגדנו", מחזקים בציבור את התחושה שאין ברירה זולת שימורו של הסטטוס-קוו, גם אם הם היחידים שסבורים שעדיין אפשר לקיימו.

ישראל מתעלמת מהתוצאות ארוכות הטווח שבהיחלשותה של ארצות הברית במזרח התיכון כשהיא מבקשת מידידתה הקרובה שתתמוך בסרבנות השלום שלה. עמידתו של מזכיר המדינה האמריקאי ג'ון קרי מאחורי הצהרת ועדת המעקב של הליגה הערבית היא איתות ברור לישראל לשקול את מדיניותה ולתת את חלקה במאמץ להבטיח את האינטרסים האמריקאים והישראליים בעולם הערבי המתעצב מחדש. על קובעי המדיניות של ישראל, ובמיוחד אלה הרוצים להירשם בדפי ההיסטוריה, לעשות את "קפיצת האמונה" שלהם ולהכניס למערכת החיישובים גם את התועלת הצפויה מההסכם: סוף לבידוד הבין-לאומי, פתיחת העולם הערבי והמוסלמי לכלכלה הישראלית, הפניית משאבים לצרכים אזרחיים וחזוק הברית עם ארצות הברית ואירופה.

50 < בין קוטג' לקוטג' [הארץ, 17/05/13]

חלק מקצפם של אנשי המחאה החברתית יצא על ההוצאה הנמשלתית, המיטיבה באופן חריג עם הישראלים בשטחי יהודה ושומרון, כפי שהעיד שר האוצר היוצא יובל שטייניץ: "הכפלנו את התקציבים ליהודה ושומרון". הזעם הזה מעורר מחדש את הדיון על הקשר שבין התהליך המדיני למחאה החברתית. אבל גישה הרואה את הישראלים המתגוררים מעבר לקו הירוק כמקשה אחת וכפירותיה של מדיניות אחת היא שגויה; גישה כזאת מתכחשת למגוון שבקרב אוכלוסיית המתנחלים, משחקת לידי אלה במערכת הפוליטית החותרים להתעלם מן השונות הרעיונית שבין המתנחלים, ומאפשרת לציניות של הפוליטיקאים להגיע לשיא חדש. נבירה קלה בהיסטוריה של מפעל ההתנחלות יכולה לשפוך אור על הקשר שבין ההיבטים החברתיים למפעל ההתנחלות, ולהצביע על מה ולכן "הולך הכסף" בהתנחלויות.

במאי 1977 נחרדו מנחם בגין ואריאל שרון, מחוללי "המהפך", מהעובדה כי מספרם של הישראלים המתגוררים ביש"ע אינו עולה על 5,000 איש. זו היתה הקבוצה הראשונה של מתנחלים, רובם חקלאים בני ההתיישבות העובדת, שנענו לקריאת ראשי הממשלה לוי אשכול, גולדה מאיר ויצחק רבין והתיישבו בבקעת הירדן על פי "תוכנית אלון".

הקבוצה השנייה של המתנחלים כללה את ההתיישבות האמונית-המשיחית של גוש אמונים. קבוצה זו גייסה יחסית מעט מתנחלים, אך אלה פעלו להקים יישובים גם באזורים שממשלות המערך סברו שאין ליישבהם.

זכות החשיבה

בגין ושרון מיהרו לפתוח ב-1977 את שערי יהודה, שומרון ועזה לתנופת התיישבות עירונית וקהילתית, בסיסמה "חמש דקות מכפר סבא/פתח תקוה/ירושלים", שהיה ביכולתה למשוך המונים לממש את החלום של בית עם גינה, וגם להגדיל באופן ניכר את הנוכחות היהודית בשטחים. לפיכך מפעל ההתיישבות הכמותי עבר מאז 1977 ועד היום לידי בני "ארץ ישראל השלישית" - חרדים, בני השכבות הסוציו-אקונומיות הנמוכות ועולים מחבר המדינות.

מאז ממשלות ישראל דואגות להבטיח את אטרקטיביות המעבר לשטחי יהודה ושומרון באמצעות מענקים, הלוואות ופטורים למשתכנים, ועל ידי הבטחת זמינות של מלאי קרקעות - זאת בניגוד משווע למצב בתחומי הקו הירוק. לדוגמה, בשנים 2008-1996 הפער בין מספר משקי בית למספר הדירות בתחומי הקו הירוק עמד על חוסר של 120,000 דירות, בעוד שביהודה ושומרון הוא עמד על חוסר של 272 דירות בלבד. זה מבטא מדיניות ממשלתית מובהקת: בשנים 2001-2010 היו 21,000 התחלות בנייה ביהודה ושומרון בהשקעה של 14.4 מיליארד שקלים - 50% מההשקעה במימון הממשלה, לעומת 18% בלבד של מימון ממשלתי בהשקעות בתחומי הקו הירוק. בעשור זה אוכלוסיית ישראל גדלה ב-18% ואוכלוסיית המתנחלים ב-47%. בין 1977 לחתימה על הסכם אוסלו ב-1993 גדלה אוכלוסיית המתנחלים, ללא מזרח ירושלים, פי 20, ומ-1993 ועד היום היא גדלה ב-250%.

כאמור, הקבוצה השלישית של מתנחלים הם החרדים, ששמחו לקבל מענה למצוקת הדיור החמורה בבני ברק ובירושלים, בדמות העיר ביתר עילית, שעל הקמתה החליטה ב-1980 ממשלת בגין הראשונה, והעיר מודיעין עילית, שהוקמה ב-1990

על ידי ממשלת שמיר האחרונה. שתי אלו הן הערים היהודיות הגדולות בגדה וכוללות ביחד כ-100,000 תושבים (מודיעין עילית גדולה פי שלושה מאריאל). החרדים, שלפי משנתם "עולם התורה" קודם ל"ארץ ישראל השלמה", הפכו למתנחלים בעל כורחם. בעוד ששיעורם בכלל אוכלוסיית ישראל הינו 8% הרי שבגדה המערבית שיעורם נוסק ל-40%.

הקבוצה הרביעית של מתנחלים הם בני השכבות הסוציו-אקונומיות הנמוכות. מדינת הרווחה הועתקה לשטחים - שכן ההוצאה לנפש בהתנחלויות גבוהה ביחס לזו שבתחומי הקו הירוק. ההשקעה הממשלתית בתושב יו"ש גבוהה ב-70% מהממוצע הארצי ובכ-50% מממוצע ההשקעה בתושב הפריפריה. לדוגמה, חלק מתושבי אשקלון וסביבתה מצאו עצמם באלי סיני, דוגית וניסנית שבצפון רצועת עזה, וחלק מתושבי עפולה מצאו עצמם בגנים וכדים שליד ג'נין.

הקבוצה החמישית של מתנחלים הם העולים מברית המועצות לשעבר. יצחק שמיר ושרון הצליחו להסיט חלק מגל העלייה של שנות ה-90 להתנחלויות. לדוגמה, משפחות רבות נוספו לקרית ארבע, ומספר תושבי אריאל הוכפל מ-6,000 ל-12,000, רבים מהם עולים, ורבים מהם משפחות חד-הוריות. בשנים 1992-1990, תחת ממשלת שמיר, על רקע ועידת מדריד, גדלה אוכלוסיית המתנחלים ביותר מ-30%.

הבנת ההתפלגות הזאת של המתנחלים לחמש קבוצות מסייעת להבין מדוע 93% מהבנייה הישראלית בגדה הם למגורים ולמוסדות, ורק 7% לתעשייה ולחקלאות ומדוע פחות מ-3% מהמתנחלים מועסקים בשני ענפים אלה. הסקטור החרדי, שחלקו בצה"ל ובשוק העבודה הישראלי דל, נהנה בתמורה

זכות החשיבה

להשתתפותו במפעל ההתנחלות מהטבות שהולידו את התביעה ל"שוויון בנטל". רוב המתנחלים ממשיכים לעבוד בתחומי הקו הירוק, למעט אלו שמועסקים במערכות החינוך, הרווחה והאבטחה ביישוביהם, או שהם מובטלים. לטובתם השקיעה ישראל מיליארדי דולרים בסלילת הכבישים המהירים - "חוצה שומרון", "חוצה בנימין", "חוצה יהודה" ועוד.

אך אין בתמונה זו כדי להסביר את כל מעמסת ההתנחלויות על משלם המסים הישראלי. אנשי שלוש הקבוצות האחרונות - החרדים, השכבות הסוציו-אקונומיות הנמוכות והעולים מחבר המדינות - שהם יותר מ-70% מהמתנחלים, מתגוררים רובם ככולם בגושים וביישובים הצמודים לקו הירוק. מאפייניהם אינם שונים מאוד מאלו של תושבי הפריפריה שבתחומי הקו הירוק. התמונה משתנה לבלי הכר שעה שמוסיפים לה את 70 ההתנחלויות המבודדות, הפרושות ברחבי הגדה ובלב האוכלוסייה הפלסטינית. אלה, מפעלם של גוש אמונים לדורותיו, המפד"ל של פעם והבית היהודי של היום, מוקמו ב"גב ההר" בכדי למנוע הקמת מדינת פלסטינית ו"להוריש את הארץ מיושביה (הלא יהודים)".

מאות ק"מ של כבישים נסללו בכדי לקיימן. כך למשל נדרשים כיום 15 ק"מ של כבישים אקסלוסיביים לתושבי מבוא דותן וחרמש כדי להגיע לביתם שבצפון השומרון; ונדרשים 30 ק"מ נוספים לתושבי אלון מורה מהרגע שיצאו מזרחה מאריאל (הממוקמת 21 ק"מ ממזרח לקו הירוק). אורך הכבישים שנסללו מחוץ ל"גושים", שהם בשימוש המתנחלים בלבד, מגיע ל-600 ק"מ. לאלו ניתן להוסיף עשרות ק"מ של כבישים שחלקם נסללו על ידי המועצות האזוריות או על ידי חברות ממשלתיות מכספי משלם המסים הישראלי, כדי לחבר את המאחזים הלא מורשים,

וכן ק"מ רבים של כבישים שנשללו עבור הפלסטינים בלבד במסגת הפרדת "מרקמי החיים". נתונים חלקיים אלו מסבירים מדוע 19% מסך כל ההוצאה הממשלתית לסלילת כבישים מוקצית לכבישים בגדה המערבית - פי ארבעה משיעור המתנחלים באוכלוסיית ישראל.

כבישים אלה הם "מסדרונות תחבורה" המאובטחים על ידי צה"ל. אבטחה זו כוללת הקמת ואיוש מגדלי שמירה, סיורים, מערך תצפיות, חסימת צירים המתחברים אליהם, בניית מחלפים וליווי תושבים, ספקים ונותני שירותים. בנוסף למיגון האוטובוסים, המדינה מסבסדת ב-100 מיליון שקלים את השימוש בתחבורה הציבורית בשטחים. היישובים המבודדים, שכולם מחוץ לגדר ההפרדה, מחייבים את משרד הביטחון להעניק להם "מעטפת מיגון" נדיבה, הכוללת גדר אלקטרונית, כביש ליציאת חירום, כיתת אבטחה, דרך פטרולים, מערכת תצפית, מגדלי שמירה, מוקד חירום, לחצני מצוקה ועוד.

ב-65 מהיישובים המבודדים מספר הנפשות נע בין 1,000 ל-2,000 בלבד. לכן אין זה מפתיע לגלות שמספר התלמידים בכיתות בגנים ובבתי ספר שם הוא נמוך מאוד - מספר שבתחומי הקו הירוק רק ניתן לחלום עליו. תופעה זו וצרכים נוספים מסבירים את העובדה שהתקצוב העודף לחינוך לבדו מגיע ל-300 מיליון שקלים בשנה.

ראוי לציין כי על פי השיחות שהתקיימו בעשור האחרון בין ממשלות ישראל לפלסטינים, הן על פי ההצעה הישראלית לחילופי שטחים והן על פי ההצעה הפלסטינית, יותר מ-90%

זכות החשיבה

מהמתנחלים החרדים ייכללו בתחומי ישראל, וכמוהם כ-60% מן החילונים. לעומת זאת 60-75% מהדתיים-הלאומיים ועשרות יישובי גב ההר ייאלצו להתפנות. פירוש הדבר הוא כי בעוד "מתיישבי איכות החיים", שנענו לקריאות הממשלתיות להתיישב "חמש דקות מכפר סבא", ייהנו מן הזכות להישאר בבתיהם, דווקא מתיישבי גוש אמונים, אלה שבאו "לרשת את הארץ", ייאלצו לשוב אל גבולם. אל המאבק האמוני על הארץ עתיד אפוא להצטרף המאבק האישי על הבית.

תמונה זו מבהירה למוחים, כי למאבק על מחיר הקוטג' במרכולים יש לצרף את המאבק על המחיר שמשלמת החברה הישראלית על הקוטג' בהתנחלויות המבודדות. וגם זאת רק כחלק מהעול שהעדר הסכם משית על החברה הישראלית - עול כלכלי, חברתי, בטחוני, מוסרי ומשפטי, הפוגע בחוסן הלאומי של מדינת ישראל.

51 < הגדה המערבית - שתי ביצים או חביתה? [מולד, 09/01/13]

פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני נשען מאז דו"ח הוועדה הבריטית המלכותית בראשותו של הלורד פיל ב-1937 על רעיון החלוקה משום שמדובר "במאבק בין שתי תנועות לאומיות שתביעותיהן בעלות תוקף ולא ניתן ליישב אותן זו עם זו... זולת חלוקה..."

לימים, ניתן לרעיון זה השם "שתי מדינות לשני העמים", ופרקי המשא ומתן שקיימו ישראל ואש"ף בשני העשורים האחרונים אף קבעו כי "קווי 1967 הם הבסיס [הטריטוריאלי] וחילופי שטחים יהיו ביחס של 1:1". מימושו של רעיון זה מחייב בראש ובראשונה תמיכה פוליטית וציבורית במהלך, משני צדי המתרס, אך צריכים להתקיים תנאים נוספים כמו עלות סבירה ונסבלת מבחינה חברתית וכלכלית. במילים אחרות, ואם להשתמש בדימוי של החוקר מירון בנבנישתי, האם נסיון החלוקה של הגדה המערבית הוא הפרדה בין שתי "ביצים" מובחנות, או שמא מדובר בנסיון, הנדון מראש לכישלון, של הפרדתם מחביתה לשתי ביצים.

התנגדותם של חסידי ארץ ישראל השלמה לחלוקת הארץ נתמכת היטב על ידי ממשלת ישראל בראשות בנימין נתניהו במישור הפוליטי. אך כדי לעבור לשלב הבא של תוכניתם לממש ריבונות ישראלית על כל ארץ ישראל המנדטורית, הם מבקשים להוכיח את הטענה, חסרת הבסיס העובדתי, כי מפעל ההתנחלות הישראלי בגדה המערבית, בהיקפו הנוכחי, הצליח לעקר את רעיון שתי המדינות מתוכן, ולכן יש להחיל את הריבונות הישראלית על הגדה במתכונת חלקית (שטחי C) או מלאה.

זכות החשיבה

טענה זו מופיעה לאחרונה בעשרות מאמרים ונאומים, בארץ ובמחוצה לה, מפי גורמים וגופים שונים, לרבות אלו המאמינים ומייחלים לפתרון הסכסוך בדרך של חלוקה. הסיבה לכך נעוצה בהיכרות לא מספקת עם המציאות של מפעל ההתנחלות הישראלי בגדה המערבית או לחלופין, בנסיון פוליטי מודע, של בעלי עניין, להציג את המציאות באופן מעוות בכדי ליצור את התחושה שאין ברירה אלא לספח.

ובכן, המציאות בשטח שונה מאוד. הנוכחות הישראלית האזרחית דומיננטית באופן יחסי רק בשני אזורים שמעבר לקו הירוק: במזרח ירושלים, שם מתגוררים ב-12 שכונות כ-200,000 ישראלים שהם כ-40% מכלל 530,000 הישראלים המתגוררים בשטחים ובהם לא נעסוק במאמר זה, וכן, בגושי ההתיישבות הגדולים - מודיעין עילית, מעלה אדומים, גוש עציון ומערב השומרון. שני אזורים אלה מהווים רק כ-5-6% משטח הגדה. בשאר השטח יש דומיננטיות פלסטינית ברורה, גם אם היא מבוותרת על ידי פריסה של יחידות צבאיות ואמצעים שונים ומגוונים אחרים, שתכליתה אבטחת ההתנחלויות המבודדות והקטנות שב"גב ההר" וצירי הגישה אליהן.

מפעל ההתנחלות הישראלי אינו משלים או משתלב ביישובים הערביים בגדה המערבית, אלא נפרד מהם, מתחרה, דוחק אותם לשוליים, ואף שואף לבסס שליטה בשטח. הוא מתפרס על רכסי ההרים והגבעות בדומה למוצבים צבאיים, ולא על מורדותיהם כמו היישובים הערביים; הוא מרושת במערכת כבישים נפרדת שנסללה במקור לצורכי הנעת כוחות צה"ל בעת חירום ממערב למזרח, שהפכו עם הזמן לכבישים מהירים לרווחת הישראלים. ההתנחלויות נהנות מתשתיות מים וחשמל נפרדות ומוגנות

בחלקן על ידי מכשול ההפרדה היוצר מציאות של חיבורן דה פקטו לישראל.

במרוצת השנים, אמנם נוצר ביהודה ושומרון מערך מפחר של 124 יישובים ועשרות מאחזים לא מורשים, שתקע טריזים בתוך גושי ההתיישבות הכפרית הפלסטינית, ואולם, התושבים הישראליים, שמספרם הגיע השנה ל-330,000 איש, אינם מבטאים שליטה יהודית דומיננטית בשטח, לא מבחינת שיעור האוכלוסייה היהודית בהשוואה לפלסטינית (12%), ולא בהיקף השטח הבנוי שתפסו ההתנחלויות בפועל (1% משטח הגדה המערבית).

מערך היישובים הישראליים נשען על התיישבות עירונית ולא חקלאית. 93% מהבנייה הישראלית בגדה היא למגורים ו-85% מהיישובים הינם עירוניים, ואין בהם אזורי מלאכה או חקלאות. בולטת העובדה כי בעוד שבמדינת ישראל עומד שיעור החרדים באוכלוסייה עומד על 7%, הרי שביהודה ושומרון נוסק שיעורם לשליש ממספר הישראליים. החרדים מתגוררים בשתי הערים היהודיות הגדולות ביותר בגדה - מודיעין עילית (54,000 איש) וביתר עילית (40,000 איש), הממוקמות בצמוד לקו הירוק ורבים מתושביהן אינם חלק משוק העבודה הישראלי.

רוב העובדים ב-14 אזורי התעשייה הישראליים (המצומצמים בהיקפם בשטחם) הם פלסטינים. החקלאות הפורחת של בקעת הירדן, המייצרת חצי מיליארד שקל בשנה, משתרעת על 40,000 דונם בלבד (0.6% מהגדה), והם מעובדים על ידי כ-700 בתי אב. שיעור הפלסטינים המועסקים בענף זה הוא כמעט 95% מכלל העובדים. פירוש הדבר, שרוב המתנחלים העובדים מוצאים את

זכות החשיבה

תעסוקתם בישראל ולא יצטרכו להחליף את מקום עבודתם אם יידרשו להתפנות כשייחתם הסכם קבע.

בגושי ההתנחלויות, המשתרעים על כ-6% משטחה של הגדה, מתגוררים 80% מהמתנחלים (ללא מזרח ירושלים) המהווים 95% מסך כל האוכלוסייה בתוכם (ישראלים ופלסטינים). השטח הבנוי של ההתנחלויות בתוך הגושים, אמנם משתרע על 0.6% משטח הגדה בלבד, אך הוא גדול פי שישה מהשטח הבנוי של מעט היישובים הפלסטינים שבתוכם. הדומיננטיות הישראלית בגושים ברורה וכמעט מוחלטת.

מחוץ ל"גושים" התמונה מתהפכת לחלוטין. 20% מהמתנחלים מתגוררים מחוץ לגושים ומהווים רק 2.6% מכלל האוכלוסייה שם. השטח הבנוי של ההתנחלויות האלה משתרע על פחות מ-0.4% משטח הגדה והוא קטן פי 16 מהשטח הבנוי הפלסטיני. כך לדוגמה, בצפון הגדה, בשטח שבין שכם לג'נין, הגדול פי ארבעה מרצועת עזה, אין כלל נוכחות ישראלית, למעט שבע התנחלויות קטנטנות.

ב-89% מהיישובים שנמצאים מחוץ לגושי ההתנחלויות גרים פחות מ-2,000 תושבים בכל אחד מהם. ברבים מהם המספר אינו עולה על כמה עשרות משפחות. רובם המכריע שייך לזרם הדתי לאומי של "גוש אמונים" לדורותיו, שהקים את היישובים שלו מחוץ ל"מרחבי ההתיישבות" שביקשו ממשלות ישראל (בקעת הירדן, עוטף ירושלים ולאורך הקו הירוק).

רבים מיישובים אלה ממוקמים לאורך כביש 60 (כביש "גב ההר") המשמש עורק תנועה מרכזי מצפון לדרום עבור הפלסטינים, שכוונתם היתה לבתר את הרציפות הפלסטינית

ולמנוע הקמתה של מדינה פלסטינית תוססת וחיונית היכולה לקיים סחר וקשרים בצורה נוחה.

בתוך הגושים שוב התמונה מתהפכת מבחינת שיעור הדומיננטיות היהודית. בתוכם נמצא את שלוש הערים היהודיות הגדולות ביותר - מודיעין עילית, ביתר עילית ומעלה אדומים - שמונות יותר מ-40,000 תושבים כל אחת. בתוך הגושים נמצאים עוד 15 יישובים של עד - 10,000 נפש כל אחד, כמו אפרת ואלפי מנשה, או אף שניים גדולים יותר - אריאל (18,000 נפש) וגבעת זאב (12,000 נפש). מרבית התושבים בגושים הם חרדים או חילוניים שבאים מסיבות כלכליות.

בנוגע לשימוש שעושים ישראלים בתשתיות התחבורה בגדה, אפשר לומר שזוהי למעשה מציאות של הפרדה בין מרקמי החיים הישראלי והפלסטיני: התושבים שלא מתגוררים בה, נוסעים רק ב-293 ק"מ (שהם 10%) מהכבישים שמחוץ לגושים (כמו למשל כביש 90 וכביש 443), ואילו המתנחלים נוסעים ב-19% נוספים שרובם הם צירי הגישה אל מקום מגוריהם. על 71% מהכבישים הנותרים נוסעים רק פלסטינים. לעומת זאת, בתוך הגושים, 83% מהכבישים נמצאים בשימוש ישראלים.

קיומן של התנחלויות בלב האוכלוסייה הפלסטינית בגדה ומרקם החיים של הישראלים הגרים בהן מחייבים את ממשלת ישראל להעניק להם חבילת מיגון נדיבה ב-4 שכבות:

- היישוב יקבל אמצעי מיגון כמו גדר היקפית ואינדיקטיבית, דרך פטרול, מגדלי שמירה, אמצעי תצפית, כיתת אבטחה, מוקד, לחצני מצוקה, שער חשמלי, דרך חירום ועוד.

זכות החשיבה

- הישראלים הנעים בדרכים יקבלו מיגון אוטובוסים, והעמדת רכבי ליווי לספקים ונותני שירותים.

- כדי להגביר את הביטחון יש מערך של הפרדה בתנועה: חסימות, מחסומים, שערים, נקודות ביקורת ומעברים.

- והאמצעי היקר מכולם, מכשול ההפרדה והביטחון, שאושר לבנייה על ידי ממשלות ישראל באורך 815 ק"מ - 500 ק"מ יותר מאורכו של הקו הירוק (!), ובעלות 15 מיליון שקל לק"מ - שיש לו גם מטרה נוספת - לכלול בתוכו מקסימום התנחלויות.

לא רק זאת, אלא שמערך שלם של הטבות כלכליות מרפד כ- 70% מהישראלים הגרים מעבר לקו הירוק ומעודד אותם להישאר שם: לכן, תקציבי הרשויות המקומיות בגדה המערבית יותר מכפולים משיעור תושביהן באוכלוסייה. כך ניתנת תוספת למשכנתה על ידי הלוואה בתנאים נוחים, לכל מי שרוכש דירה, ואין לו דירה במקום אחר, ללא תלות במצב הכלכלי וניקוד הזכאות לסיוע. הוסיפו לכך מימון של 50% מעלות הפיתוח של פרויקט הבנייה, פטור ממכרז על הקרקע, הנחה של 69% מערך הקרקע, ותוספות בתחום החינוך, בתחום הבריאות, ועוד.

שינוי במדיניות הממשלתית הבזבזנית הזאת תניע רבים מהתושבים, גם ללא הסכם, לחפש את עתידם בתחומי הקו הירוק.

במסגרת הסכם, בהתבסס על העיקרון שהוצג בתחילת המאמר, קווי 1967 כבסיס וחילופי שטחים ביחס של 1:1, אשר על פיו הוצגו ההצעות הפלסטינית והישראלית במסגרת פרקי המשא ומתן שהתקיימו בטאבה בינואר 2001 ובאנאפוליס ב-2008, הרי

שמספר בתי האב שיידרשו להיקלט בישראל ינוע בין 20,000 (הצעה ישראלית) ל-30,000 (הצעה פלסטינית). בהיערכות נכונה אין כל קושי לקלוט אותם בתחומי ישראל. מלאי יחידות הדיור המתוכנן בישראל עומד היום על יותר מפי עשרים מכך, ואם מבקשים לקלוט את המפונים רק במסגרת רשויות מקומיות חזקות וגדולות הרי שהמלאי עדיין עומד על פי עשרה.

צבר העובדות הזה משרטט מציאות שונה מזו שאותה רואה ישראלי החוצה ביעף את הגדה בכביש חדיש ומהיר שנבנה לטובת ההתנחלויות שלאורכו. אותו ישראלי אינו רואה את הרוב הפלסטיני שמעבר לגבעה, הנשלט מאז האינתיפאדה הראשונה על ידי "ריבונות ישראל" בהשקעה צבאית וכלכלית חסרת תקדים. זהו הרוב הפלסטיני שחסידי ארץ ישראל השלמה מתאמצים כיום להסתיר ובעתיד שואפים להרחיקו מזרחה לירדן.

אם כך, הקושי האמיתי ליישם את רעיון החלוקה, אינו פיזי אלא פוליטי תודעתי. התמונה ששורטטה פה באמצעות עובדות רבות מאירה את המציאות הדמוגרפית וההתיישבותית בגדה המערבית ואף עשויה להקל על דעת הקהל ועל מקבלי ההחלטות לחזור ולאמץ אל טבורו של השיח הציבורי את הפתרון, שלעמדתי אין בילתו, והוא חלוקת הארץ בין שני העמים על בסיס קווי 1967. כי, כפי שנכתב בדו"ח ועדת החלוקה ב-1947 "...רק באמצעות החלוקה יכולות שתי השאיפות הלאומיות המנוגדות הללו לבוא לידי ביטוי ממשי ולאפשר לשני העמים לתפוס את מקומם כאומות עצמאיות בקהילה הבינלאומית ובאומות המאוחדות..."

52 < לפקוח את העין השניה [הארץ, 31/12/12]

נראה כי רבים בוחרים באחרונה להביט במציאות רק בעין אחת. לקבל תמונה חד ממדית, המעניקה רק לכאורה הבנה ובהירות. נמנעים מלפקוח את העין השנייה, זו המעניקה את היכולת להתמודד עם העומק והמורכבות של המציאות.

אלה המביטים בעין אחת על שורה ארוכה של נבחרי ציבור, ממירי רגב ועד מיכאל בן-ארי, רואים את התנהגותם ועמדוניהם כחלק מהמקובל בציבור. אם יפקחו את העין השנייה יגלו, שהתנהגות והעמדות הללו שואבות את כוחן וקיומן מחוליים מתמשכים של מערכת החינוך על כל פלגיה. מהמספר הגדל של תלמידים בבתי ספר חרדיים וממלכתיים-דתיים, שאינם מקבלים חינוך ראוי לערכי דמוקרטיה וליברליזם, מהתעלמות מכוונת של הזרם הממלכתי מלימוד מעמיק של הסכסוך, מהדגש המוגזם על הקשר בין השואה לבין קיום מדינה לעם היהודי, מהסתמכות המדינה בעיקר על כוח צבאי כדי לקיים את עצמה, ומלימוד חסר של התופעות החברתיות שהובילו לכך.

המביטים בעין אחת בלבד רואים בנפתלי בנט את החיבור החדש בין ציונות ליהדות. "צריך לבסס את החיים הלאומיים שלנו על בסיס יהודי וצריך לתת למדינה צביון יהודי", הסביר לארי שביט (הארץ, 28.12). זה השובר הלאומני, הדתי-המשיחי, פרי משנת הרב קוק, שבו בנט מייחל לכסות את המדינה. הרב קוק גרס, שגם אם הציונות החלה בחולין, בשלביה המאוחרים היא תחזור לקודש, ובארץ ישראל תתממש אוטופיה דתית, ששיאה יהיה כינון מחודש של בית המקדש, הקמת סנהדרין וחיידוש המלוכה. זו ציונות שונה מזאת של הרצל, ז'בוטינסקי ובן-גוריון.

"הבית היהודי" ו"מנהיגות יהודית" בליכוד-ביתנו, המקבצים את אנשי "גוש אמונים" לדורותיו, מבקשים באמצעות סיפוח שטחי

"C" לקדם את המציאות המשיחית, שמאז סיפוח רמת הגולן ב-1981 לא ראתה עדנה. לכן, רק אם נפקח את העין השנייה נבין טוב יותר את אזהרת יצחק רבין, שכתב ב-1979 - "בגוש אמונים ראיתי תופעה חמורה ביותר - סרטן בגופה של הדמוקרטיה הישראלית. נגד תפישתם הבסיסית, הנוגדת את בסיסה הדמוקרטי של ישראל, היה הכרח להיאבק מאבק אידיאי, החושף את המשמעות האמיתית של עמדות הגוש ודרכי פעולתו".

אלה המביטים בעין אחת בחברה הפלסטינית ורואים בה רק ערבים המסתדרים בשורה פלקטית מאחורי הצהרות החמאס, אינם משכילים לראות את המאבק המתקיים בה. לא רק ביחס לפתרון הסכסוך, אלא גם ביחס לאופי והצביון של המדינה הפלסטינית: דתית-הלכתית כחזון החמאס, או דמוקרטית כחזון מחמוד עבאס ותומכיו. חשוב מכך, הם יגלו, שההכרעה תלויה במידה רבה גם בישראל ובמדיניותה כלפי זרמים אלה בחברה הפלסטינית.

המביטים בעין אחת על הקהילה הבינלאומית ורואים בה חזית אנטישמית ופרו-פלסטינית יגלו, אם יפקחו את העין השנייה, שהעולם אמנם מגנה את הכיבוש, ששיאו במפעל ההתנחלויות, אך מכיר בישראל של קווי 1967. הם גם יבינו, כי זו מהות היחס למדינה המבקשת להשתייך למשפחת העמים.

מי שמתבונן במציאות הישראלית כששתי עיניו פקוחות אינו יכול להתחמק ממורכבותה. לעומתו, מי שעוצם עיניו ייאלץ לדמין את המציאות ולהתנהל בה בפתרונות מדומיינים. המפעל הציוני החילוני הוא במהותו שילוב בין האומץ לחלום לבין התבונה לאמץ את המורכבות כדרך חיים.

53 < התוכנית המשיחית של נפתלי בנט [הארץ, [11/12/12]

נפתלי בנט, אם לשאול את הדימוי ממירון בנבנישתי, הוא הצבר הלבן החדש. נטוע עם שתי רגליו על אדמת הגדה הכבושה, זו שאינה שייכת לו מבחינה קניינית ומשפטית; עיוור מבחינה מוסרית למאות הכפרים הפלסטינים הנמצאים בשטח B ומתפרנסים מאדמותיהם הנמצאות בשטח C - הצבר הלבן החדש המכיר תפיסה אחת שאין בלתי, חד-מימדית ופלקטית, והיא שהכוח בלבד מעצב את המציאות.

והנה, הסקרים האחרונים המצביעים על התחזקות גוש הימין ואף על נדידת קולות מהליכוד לבית היהודי, מעידים כי יש בין מצביעי "המחנה הלאומי" כאלה הסבורים כי תפישתו המדינית של נתניהו אינה מנותקת דיה מהמציאות האזורית והעולמית, וכי יש להרחיק הלאה אל המשיחיות הכוחנית של תוכנית בנט. לשיטת אותם מצביעים פוטנציאליים, לא די בסירובו של נתניהו לראות בירה פלסטינית במזרח ירושלים ובהתעקשותו על סיפוח גושי ההתיישבות ללא חילופי שטחים, כתנאי להקמתה של מדינה פלסטינית מפורזת, אלא נדרשת גם האשליה כי סיפוח 60% משטחי הגדה (שטחי C) יביאו "הרגעה" לסכסוך הישראלי-פלסטיני.

אותו בנט טוען כי תוכניתו מעניקה לישראל שלושה יתרונות. האמנם?

היתרון הראשון, גורס בנט, הוא הענקת אזרחות ישראלית ל-50,000 הפלסטינים שבשטחי C שתביא ל"חיזוק מעמדנו הבינלאומי על ידי ניטרול מוחלט של טיעון 'האפרטהייד'". נדמה

כי התגובה העולמית החריפה והגורפת לקידום הליכי התכנון לבנייה בהתנחלויות, בתגובה להכרה הבינלאומית בפלסטין כמדינה משקיפה, נעלמה ממנו. זאת ועוד, נראה כעת יותר מתמיד, כי שכרון הכוח בטענתו ש"העולם לא יכיר בריבונותנו... (אך) העולם יתרגל לכך עם השנים", עלול להתגלות כמה שינאי לגמרי את ישראל בעמדת "המצורעת" העולמית.

יתרון שני, לשיטת יו"ר הבית היהודי, יתבטא בכך שהסיפוח ייצור "תנאי שטח יציבים ובני-קיימא עשרות שנים קדימה". איך אפשר ליישב טענה זאת עם העובדות בשטח - לא ברור. שטחי A ו-B משתרעים על לא פחות מ-43 "גושים" פלסטינים ו-121 כפרים פלסטינים נפרדים. היכן הפלסטינים יבנו בתים לילדיהם ויפתחו את כלכלתם במשך "עשרות שנים"? כיצד ניתן יהיה למנוע מהפלסטינים לצאת מהשטח הבנוי של כפריהם בשטח B ולעבד את אדמתם בשטח C שסופחה לישראל בשם "ההרגעה"?; באם בנט מבקש למנוע זאת על ידי הקמת גדר סביבם, הרי שמדובר בכ-1,800 ק"מ, פי שלושה מגדר הביטחון הבנויה, שעלתה עד כה 11 מיליארד שקלים, ובאם הוא מתכוון להציב מולם את חיילי צה"ל ומג"ב, הרי שמדובר בגיוס מילואים כללי.

יתרון שלישי ו"מוחץ" של תוכניתו, מעיד בנט, "הוא במעשיותה", ומציע "אוטונומיה מלאה עם רצף תחבורתי בשטחים שבשליטת הרשות הפלסטינית... בהשקעה חד-פעמית של מאות מיליוני דולרים". בכדי ש"הבנטוסטנים" (כינוי למדינות החסות במשטר האפרטהייד בדרום אפריקה) הפלסטינים ייהנו מרציפות מידתית, יהיה על ישראל לבנות כ-150 גשרים/מנהרות, ובכדי שהם לא יפריעו לרציפות הישראלית, נצטרך להציב הרבה יותר ממאות המחסומים והחסימות שביתרו את הגדה עד לא מכבר.

זכות החשיבה

והכל, בעלות הקמה של מיליארדי דולרים ותחזוקה שנתית המוערכת בסכומים בני שבע ספרות.

יתרה מכך, התייחסותו של בנט לרצועת עזה, שנותרה ככלל מחוץ לתוכנית כי היא "מסתפחת בהדרגה למצרים...", כלשונו, מעידה על עיוורון מדיני מוחלט. יותר משהיא מסתפחת, היא הרי גוררת את מצרים והעולם הערבי לתמיכה בה ולהחרפת יחסיהם עם ישראל. התעלמות זו הופכת את החמאס בהכרח לנציגו של העם הפלסטיני ושל הפליטים, מהם מבקש בנט למנוע מלשוב לאותה "אוטונומיה" בגדה.

זוהי תוכנית משיחית שכל כולה מושתתת על התפיסה כי "עם לבדד ישכון", וכי הזכות של עם ישראל על ארץ ישראל גוברת על כל זכות אחרת. לא רק שגישה זאת אינה ישימה מבחינה מעשית, אלא שהיא תחייב את שעבוד רוב משאביה של מדינת ישראל לטובת ההתנחלויות. התפיסה כי כוח הוא הדבר היחיד המעצב את המציאות, ובאם הוא ייטה לרעתנו, לישראל ישנה תמיד את "ברירת שמשון" - היא אינה תפיסה שכדאי או ראוי לישראל להתקיים לאורה.

54 < להילחם בחמאס, לחבק את אש"ף [הארץ, [20/11/12

מדינה שוחרת שלום משתמשת בכוחותיה המזוינים לשתי מטרות יסוד: כדי לשמור על ריבונותה וביטחון תושביה, וכדי להבטיח שהשימוש הבא בהם יידחה ככל שניתן. את פסק הזמן בין כל סבב אלימות לבא אחריו, מחויבת ישראל להקדיש לחיזוק חוסנה הלאומי מכל ההיבטים המדיניים, החברתיים והכלכליים, ולמאמץ כן להוצאת אויבים ממעגל הלחימה באמצעות חתימה על הסדרים מדיניים ובריתות אסטרטגיות.

ממשלת נתניהו כשלה בהשגתן של כל המטרות הללו. בדומה לשלוש הממשלות שקדמו לה ונכשלו בהשגת הסדרים, גם היא נכשלה בהשגת הרתעה שתמנע את הישנות סבבי האלימות ואת קיצור פסקי הזמן ביניהם. אך בניגוד לממשלות ברק ואולמרט היא לא חתרה להסדרים מדיניים, ובניגוד לממשלת שרון היא לא חיזקה את הברית האסטרטגית עם ארצות הברית. נהפוך הוא, ואולי אף חמור מכך, היא קידשה את המדיניות של "שב ואל תעשה", ולא פעלה למנוע מתהפוכות חברתיות ושלטוניות בעולם הערבי ובטורקיה מלכרסם בבריתות האסטרטגיות שישראל נהנתה מהן.

מדיניות "קיר הברזל" הישראלית, המיושמת מזה עשורים, ופירושה מדיניות של עוצמה ועליונות צבאית, היתה מוצדקת ומוצלחת מול הסרבנות של הערבים להכיר בזכויותינו. זאת, כל עוד לא שכחה ישראל את הצורך להציג תמיד אלטרנטיבה מדינית, שעיקרה הסדר קבע שבו כל צד נשאר עם חצי תאוותו בידו. תנאי מרכזי זה, הביא לתהליך המדיני שהניב שני הסכמי שלום, עם מצרים וירדן, ולנכונות הסורית בזמנו לחתום על

זכות החשיבה

הסכם שלום בכפוף לנוסחה של שטחים תמורת שלום. הפעלתם המשולבת של ההרתעה הצבאית והחתימה להסכם מדיני אמנם לא הביאה לשינוי עמוק בתודעה ובתפישה של הערבים את הסכסוך, אך העניקה לישראל את פסקי הזמן של שלום הארוכים בתולדותיה, שעדיין מתקיימים.

העליונות הצבאית והלגיטמציה הבינלאומית לישראל הן שהביאו את אש"ף ב-1988 להחליף את המאבק המזוין העקר לשחרור כל פלסטין, קרי "המולדת", במאבק המדיני למימוש זכות ההגדרה העצמית בשטחי הגדה המערבית ורצועת עזה, קרי "המדינה", לצדה של ישראל. דחייתם של נתניהו וליברמן את הצעת מחמוד עבאס להסכם במתווה זה, מחזקת את החמאס, המקדם מצדו מדיניות של "הכל או לא כלום".

ממשלת נתניהו הצליחה להדביק ברוח המדיניות הכושלת הזאת גם את ראשי המפלגות האחרות. התבטאויותיהם הדלות של שלי יחימוביץ' ויאיר לפיד ביחס לתנאים להשגת הסדר עם הרשות בהנהגתו של עבאס, מעידות כי הם רחוקים מלהבין את האילוצים והגורמים המכתיבים את "מרחב ההסכמה" האפשרי בין הצדדים ביחס לכל אחת מסוגיות הליבה של הסכסוך - ושל כולן ביחד כ"עסקת חבילה".

מבצע "עמוד ענן" מעמיד את ההתמקדות שלהם ב"צדק חברתי" באור מגוחך ועצוב ביותר. כל אזרח שישראל חשובה לו ידע לחשב בקלות את ההשלכות החברתיות-הכלכליות של יום לחימה (1.5 מיליארד שקל), שיגור טיל של "כיפת ברזל" (רבע מיליון שקל), או שעת טיסה של אף 16-איי (רבע מיליון שקל) על תקציב המדינה ועל חייו שלו. בעלי הזיכרון שבינינו לא ייתקשו להיזכר כי ממשלות ישראל הוסיפו לתקציב הביטחון, בעשור

האחרון, כ-48 מיליארד שקל כתוצאה מפעילות צה"ל בשטחים, או עלותו של מבצע "עופרת יצוקה" (כ-4 מיליארד שקל).

ההבטחה הגלומה בשמו של מבצע "עמוד ענן", להצמיד אותנו אל מחוז חפץ, מותנית, אם כן, ביכולתו של הציבור בישראל להפנים את התובנות הישנות-חדשות, ולדרוש מממשלת נתניהו, שבמקביל ללחימה בחמאס, המבקש "פלסטין אחת בין הים לירדן", לחתור להשגת הסדר עם אש"ף, המסתפק ב"מדינה פלסטינית מפורזת לצדה של ישראל".

55 < מה שהצבאות מבינים והאזרחים עדיין לא [“אפשר לחשוב”, 18/11/12]

מערכות גדולות מתקשות לעכל שינויים מהותיים בזירה הפעולה שלהן, ואף נדרש להן זמן רב יותר כדי להיערך לקראתם בהיבטים הארגוניים השונים. למרות שמאז מלחמת לבנון הראשונה ב-1982 צה"ל מנהל את כל מלחמותיו בעצימות נמוכה ובאי-סימטריה עם אויביו, רק בשנים האחרונות הוא חולל את השינויים הנדרשים ביחס לפיקוד העורף ומבנה האוגדות, והוסיף את ה"רגל הרביעית" של הגנת העורף - אקטיבית ופסיבית - ל"שלוש הרגליים" המסורתיות של תפיסת הביטחון: הרתעה, התרעה והכרעה.

צה"ל, כבול למגבלות המשפט הבין-לאומי על הפעלת הכוח, מנהל ככל שניתן "לחימה כירורגית" עם ארגוני טרור וגרילה וארגונים צבאיים-למחצה בשטחים ובלבנון. הארגונים הללו הם חסרי כל יכולת התקפה משמעותית, ועיקר אמצעי הלחימה שלהם, כמו גם מבנה כוחותיהם וארגונם, נתונים להגנה על מרחב המחיה שלהם. יכולתם ליצור מאזן הרתעה מבוססת כל כולה על ירי של רקטות בטווחים שונים שנועדו לפגוע במטרות אזרחיות ובאזרחים יותר מכל דבר אחר. אי-הסימטריה המוחלטת בינם לבין צה"ל מביאה אותם לנצל מתקנים אזרחיים, ואת האזרחים עצמם, כחומת מגן לטובת פעילותם. כפי שנוכחנו לדעת מאז מלחמת לבנון הראשונה, דרך "ענבי זעם" ו"דין וחשבון" וכלה ב"עופרת יצוקה", הסיכוי לקיים תקיפות "כירורגיות" לאורך זמן הוא כמעט אפסי, ומספר גדול של אזרחים לא מעורבים נפגעים.

העובדה שבשנים האחרונות הפך העורף הישראלי חלק מזירת הלחימה חייבה את ישראל להיערך בבניין הכוח באופן שיקצר את זמן המלחמה ככל שניתן. קרי, לבטא את עצמתו של הצבא בפרקי זמן קצרים כדי להלום קשות באויב מבלי להיגרר להתשה ולשיתוק העורף בישראל. בנוסף, ישראל נערכת לבנות מנגנונים בינלאומיים או אחרים אשר יאפשרו את סיום המלחמה במועד הקצר ביותר לאחר השגת מטרותיה.

הצד ה"חלש" במשוואת הכוח נערך בדיוק למטרות ההפוכות: לקיים מערכה של התשה לאורך זמן ארוך ובמחיר נמוך ככל שניתן, לפגוע במטרות מה"מדרגה" הבאה באמצעות אמצעי לחימה משופרים, ולנסות לגבות מחיר גבוה במיוחד במקרה של מתקפה יבשתית ישראלית.

אולם מסתבר כי הפנמת המציאות החדשה בקרב הכוחות המזוינים משני הצדדים לא הייתה מנת חלקו של הציבור הישראלי ואף לא של הציבור הפלסטיני, המנוסה הרבה יותר בסוג זה של מלחמה. שני הציבורים מסרבים להכיר בעובדה כי הם אלה שהפכו ליעד המרכזי של הלחימה; שיעור הנפגעים בקרב האזרחים משני הצדדים גבוה הרבה יותר מזה שבקרב הכוחות הלוחמים, ורוב המתקנים הנפגעים הם מוסדות ציבור ותשתיות ולא מתקנים צבאיים לסוגיהם. למרות זאת, הישראלים עדיין סבורים כי בלחימה מסוג זה תיתכן הכרעה בדפוס של "זבנג וגמרנו", וחלקם מצהירים "אני מוכן לשבת כמה שצריך בממ"ד עד שיחסלו את החמאס". הם רחוקים בתפיסתם ת"ק פרסה מההשלכות של פעולה כזו על מעמדה ומקומה של ישראל בקהילה הבין-לאומית, ובעיקר מהשלכותיו של חידוש הכיבוש על אוכלוסיה עוינת, הנהנית מתמיכת העולם הערבי כולו ובראשו מצרים.

זכות החשיבה

הפילסטינים, מן העבר השני, מייחלים לפגיעות מוצלחות בתל אביב ובירושלים. אלה אמנם תענקנה להם התרוממות רוח רגעית, אך אין ביכולתן להשפיע שהוא זה על מאזן הכוחות הנוטה באופן מוחלט לישראל. להיפך, מהלך כזה יכשיר את דעת הקהל העולמית ויתיר את הרסן בפני פעולה ישראלית מאסיבית, אשר עלולה להיות כרוכה במבצע יבשתי שיגרור בהכרח מספר גבוה של נפגעים מקרב האזרחים.

מציאות חדשה זו של העידן הא-סימטרי מחייבת את מעצבי דעת הקהל משני הצדדים להביא לחלחולן של תובנות אלה. הן עשויות להביא ליתר מעורבות וליתר השפעה של הציבור, דרך נבחריו, על תהליכי קבלת ההחלטות ועל אופן ניהול המלחמה.

56 < לא לסיפוח "גוש אריאל" המדומיין ["אפשר לחשוב", 22/10/12]

המתבונן בהצעות הישראלית והפלסטינית לגבול הקבע בין המדינות, שהוצגו במשא ומתן שהתקיים באנאפוליס ב-2008, יבחין על נקלה כי עיקר הויכוח הטריטוריאלי היה נטוש על השארית של "גוש" אריאל, בן 50,000 התושבים הישראלים, בריבונותה של ישראל. הסירוב הפלסטיני להכרה ב"גוש" זה נתפס בישראל כקהות חושים ביחס לאחת מאושיות ההתיישבות הישראלית ולעובדות הדרמטיות שאריאל קבעה בשטח. האמנם כך?

הקמתה של אריאל ב"גב ההר", כמעט במחצית הדרך בין ישראל לירדן, בשנת 1978, ביטאה את המדיניות החדשה של ממשלת ישראל דאז, בראשות מנחם בגין, ששללה את חלוקת הארץ וביקשה להתיישב בכל הגדה. בכך ניפצה ממשלת הליכוד את תפיסת ה"מערך" שראה ב"גב ההר" פיקדון להסדר קבע עם ירדן ולכן סבר שאין ליישבו. רבין, למשל, קבע בכהונתו הראשונה כראש ממשלה כי "בשומרון - לא! ללב הגדה המערבית, המאוכלס בצפיפות על ידי הערבים, אל לנו לדחוק מתיישבים יהודיים. התיישבות דרמטית כזאת יש בה מסממני הראווה וההתגרות בערבים ובארצות הברית, ואין בה צורך והצדקה מבחינה בטחונית".

תשעה מכל עשרה ישראלים סבורים כי אריאל היא העיר היהודית הגדולה בגדה המערבית, אולם אריאל ניצבת למעשה במקום הרביעי והאחרון, הרחק משלוש הערים הגדולות בגדה - מודיעין עילית, ביתר עילית ומעלה אדומים. אריאל צמחה באיטיות ובעשור הראשון לקיומה הגיעה לכדי 6,000 נפש בלבד.

זכות החשיבה

העלייה של יהודי ברית המועצות לשעבר בין השנים 1989 ל-1998 היטיבה עמה והכפילה את אוכלוסייתה. כיום עומד מספר התושבים בה על כ-18,000, כשליש ממספר תושבי מודיעין עילית. ראוי לציין, עם זאת, כי בעיר ממוקם כיום מרכז אוניברסיטאי שבו לומדים כ-11,400 סטודנטים.

אין כמו במושג "גוש" המיוחס לאריאל כדי לתעתע בתודעת הציבור הישראלי ולקיים את המיתוס בדבר מרכזיותה של העיר הנמצאת בקצהו המזרחי של ה"גוש". אלא שברדיוס של כמעט חמישה ק"מ ממרכז של אריאל לא נוכל למצוא ולו התנחלות ישראלית אחת, וברדיוס של עשרה ק"מ יצטרפו לעיירה תשעה יישובים ישראלים קטנים שבהם מתגוררת פחות מרבעה אחת. הגדול שבהם הוא עמנואל, בן 2,500 תושבים, שלתושביו החרדים אין כל זיקה מוניציפלית, חברתית או כלכלית לאריאל. אם נשווה זאת להתנחלויות שב"עוטף" ירושלים, הרי שבטווח של 10 ק"מ ממרכז העיר מתגוררים לא פחות מ-120,000 ישראלים, מעבר לישראלים שבמזרח ירושלים שמנינם עומד על כ-200,000 איש.

אריאל ממוקמת במרחק של 21 ק"מ מזרחית לקו הירוק על כביש חוצה שומרון (מספר 5), שלאורכו מפוזרים אותם תשעה יישובים ישראלים. כינויים בשם "גוש" דומה לנסיון לקרוא ליישובים מתל אביב עד נתניה או מראשון לציון עד מודיעין "גוש". אין מדובר בעיר מרכזית ליישובים חקלאים, בדומה לנווה דקלים וגוש קטיף, אלא באוסף של יישובים במדרג מוניציפלי שונה - אריאל היא עיר, אלקנה ואורנית הינן מועצות מקומיות ושאר ההתנחלויות שייכות למועצה האזורית שומרון. למעט העובדים המעטים באזור התעשייה וברשויות, כל יתר התושבים

עושים את דרכם בכביש המהיר, דרך שלושה מחלפים מפנקים, לעבודתם בישראל ולמרכזי הביילוי והקניות בה.

"אצבע" אריאל, ואחותה הדמיונית אף יותר - "אצבע" קדומים, מבתרות את המדינה הפלסטינית באזור השומרון ופוגעים ברציפותה, ומכאן ההתנגדות הפלסטינית להשאת היישובים הללו בשטח. מעבר לכך, הותרתה של אריאל בריבונות ישראל כרוכה בתוספת של החלפת שטחים בשיעור של כמעט 2% משטח הגדה, מה שידרוש מישראל להעביר לפלסטין כ-110,000 דונם אדמות שחלקן מעובד על ידי יישובים חקלאים בתוך ישראל, העברה אשר תשית על יישובים אלה מכה אנושה.

הנסיון לספח לישראל את אריאל ואת יתר ההתנחלויות ממזרח לשערי תקווה ואלפי מנשה יסתכם בעלות מדינית, כלכלית וחברתית גבוהה הרבה יותר מהעתקם של היישובים באזור פנימה לתוך שטחה הריבוני של ישראל.

57 < להיפרד משקר ההתנחלויות [הארץ, [03/10/12]

"יותר ויותר אנשים מפנימים שנוכחותנו כאן, כשליחיה של ריבונות ישראל, היא עובדה מוגמרת" - כך מכריז דני דיין, יו"ר מועצת יש"ע, בסרטון הסברה לסיכום השנה האחרונה. הסרטון הוא חלק ממאמץ אדיר של חסידי ארץ ישראל השלמה להוכיח את הטענה, חסרת הבסיס, כי מפעל ההתנחלות הצליח לעקר את רעיון שתי המדינות מתוכן, ולכן יש להחיל את הריבונות הישראלית על הגדה. טענה זו מופיעה באחרונה בעשרות מאמרים ונאומים, ומקורה באחד משניים: היכרות לא מספקת עם המציאות של מפעל ההתנחלות הישראלי בגדה, או לחלופין נסיון פוליטי מודע לעוות אותה כדי ליצור את התחושה שאין ברירה אחרת.

אמנם לאורך השנים תקעו ההתנחלויות מערך של טריזים בתוך גושי ההתיישבות הכפריים הפלסטיניים. אך טריזים אלה לא יצרו דומיננטיות יהודית שתאפשר סיפוח חד-צדדי. מספר הישראלים ביהודה ושומרון, על פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קטן בעשרות אלפים מה-400,000 עליהם הכריז דיין, ובמאות אלפים מ-650,000 עליהם הכריז בנימין נתניהו לפני שנה בארצות הברית.

בגושי ההתנחלויות, המשתרעים על פחות מ-6% משטח הגדה, מתגוררים 85% מהמתנחלים. בשאר השטח יש דומיננטיות פלסטינית ברורה. שיעור הישראלים המתגוררים מחוץ לגושים הוא 2.6% מהאוכלוסייה בלבד ואילו בתוך הגושים הוא נוסק ל-95%. השטח הבנוי של ההתנחלויות הישראליות מחוץ לגושים משתרע על פחות מ-0.4% משטח הגדה וקטן פי 17 מהשטח

הבנוי הפלסטיני, בעוד שבתוכם הוא גדול ממנו פי שישה. בקרב 89% מהיישובים שנמצאים מחוץ לגושי ההתנחלויות גרים פחות מ-2,000 תושבים, בעוד שבתוך הגושים נמצאות שלוש הערים הגדולות, כדוגמת מודיעין עילית, שמונות 40,000 תושבים ויותר. בתוך הגושים נמצאים עוד 15 יישובים בני עד 10,000 נפש כל אחד, כמו אפרת ואלפי מנשה.

בנוגע לשימוש שעושים ישראלים בתשתיות התחבורה בגדה, אפשר לציין כי אלה שלא מתגוררים בה, נוסעים רק ב-293 ק"מ, שהם 10% מהכבישים שמחוץ לגושים (כמו למשל הכבישים 90 ו-443) והמתנחלים נוסעים ב-19% נוספים. על 71% מהכבישים הנותרים נוסעים רק פלסטינים. לעומת זאת, בתוך הגושים, 83% מהכבישים נמצאים בשימוש ישראלים. זוהי מציאות של הפרדה דה-פקטו.

93% מהבנייה הישראלית בגדה היא למגורים ו-85% מהיישובים הינם עירוניים ללא אזורי מלאכה או חקלאות. ב-14 אזורי התעשייה הישראליים רוב העובדים הם פלסטינים, ובחקלאות הפורחת של בקעת הירדן שיעורם מגיע כמעט ל-95%. פירוש הדבר הוא שרוב המתנחלים העובדים מחפשים תעסוקה בישראל, ועל כן לא יצטרכו להחליף את מקום עבודתם כשייחתם הסכם קבע.

יתרה מזאת, מספר בתי האב שיידרשו להיקלט בישראל על פי ההצעות הישראלית או הפלסטינית באנפוליס לא יהיה גדול מ-30,000, בעוד שמלאי יחידות הדיור המתוכנן בישראל עומד היום על יותר מפי עשרה מכך.

זכות החשיבה

צבר העובדות הזה משרטט מציאות שונה מזו שרואה ישראלי החוצה ביעף את הגדה בכביש חדיש ומהיר שנבנה לטובת ההתנחלויות שלאורכו. אותו ישראלי אינו רואה את הרוב הפלסטיני שמעבר לגבעה, הנשלט מאז האינתיפאדה הראשונה על ידי "ריבונות ישראל" בהשקעה צבאית וכלכלית חסרת תקדים. זהו הרוב הפלסטיני שחסידי ארץ ישראל השלמה מתאמצים כיום להסתיר ובעתיד שואפים להרחיקו מזרחה לירדן. זהו אותו רוב פלסטיני שישראל חייבת להיפרד ממנו, ויפה שעה אחת קודם.

58 < כישלון הציונות [הארץ, 27/08/12]

ממצאי הסקר העולמי על דת ואתיאיזם של חברת גאלופ, שפורסמו באחרונה, לצד סקר שערך המכון הישראלי לדמוקרטיה, מצביעים על הישגים של הציונות החילונית לעומת הגישה היהודית חרדית. עם זאת, עולה מהם שהציונות לא הצליחה להנחיל את ההבנה של הצרכים החיוניים לקיומה של המדינה.

הציונות התפתחה באירופה של סוף המאה ה-19, בין היתר, בתגובה לאובדן מקורות פרנסה של יהודים בחברה מתועשת שהדירה אותם ממנה, בשל קריסת עצמאותה של הקהילה היהודית ובגלל רצונה להיות חלק מפריחת התרבות החילונית, בלי להסתכן בהתבוללות.

הציונות החילונית אימצה פתרון שאינו דתי או חברתי אלא לאומי במתכונתו המודרנית - מדינה. היא נשענה על יסודות בעברו של העם היהודי - טריטוריה, תרבות ושפה משותפות - שהגדירו אותו כלאום ושימשו בסיס לדרישה להגדרה עצמית. הציונות גרסה כי העם היהודי מוגדר על בסיס לאומי שאינו מותנה בדת, ולכן המאמינים והלא-מאמינים הם חלק ממנו. הדת על מצוותיה משנית ללאום. הגישה החרדית הפוכה. לפיה עם ישראל מוגדר על ידי קיום המצוות בלבד, ועליו להתבדל ולהסתגר חברתית וכלכלית, כדי לא להיטמע בחברות הקיימות.

לפי הסקרים, 54% מיהודי העולם מגדירים עצמם כלא דתיים, ו-43% מהיהודים בישראל רואים עצמם חילונים ומעידים כי קיום המצוות אינו המגדיר הבלעדי או החשוב ביותר להשתייכותם ללאום היהודי. זו עשויה לשמש תשובה ראויה לטענה של

זכות החשיבה

הערבים ערב הכרזת המדינה, שנימקו את התנגדותם לציונות בטענה שהיהדות היא רק דת ואין לה קשר לשאיפות לאומיות.

אם מוסיפים לחילונים את 32% מיהודי המדינה המגדירים עצמם כמסורתיים, הרי שדווקא מדינת ישראל מאפשרת ליהודים להשתתף בתרבות החילונית, מבלי להביא להתבוללותם.

ואולם, לפי הממצאים מתחזקות גם המגמה של חזרה בתשובה בישראל וההקצנה הלאומית. הנתונים המאתגרים ביותר הם אלה המראים ש-70% מיהודי ישראל מאמינים שהעם היהודי הוא העם הנבחר ו-69% מאמינים שהתורה והמצוות הן ציווי אלוהי.

נתונים אלה מעידים, כי הציונות לא הצליחה עד כה להנחיל את הצידיקים הלאומיים, החברתיים, המוסריים והכלכליים להקמתה ולקיומה של מדינת ישראל. אם מוסיפים לכך את העובדה שהיהודים החרדים בעולם משתתפים בכוח העבודה ורק בישראל הם הולכים ומדירים רגליהם ממנו, מתקבלת תמונה שלפיה ישראל צועדת בכיוון הפוך למגמה העולמית של חילון. זו תמונה שיש לה משמעות קשה באשר ליכולתה של ישראל לקיים את מדינת הרווחה ולהמשיך לשאת בנטל הבטחוני.

הציונות לא הצליחה להסביר מדוע "המדינה" חשובה יותר מן "הארץ", ולא מדוע העליונות של דין בג"ץ על פני דין הרבנים, חיונית לדמוקרטיה. היא כשלה בהדיפת הגישה של "עם לבדו

ישכון" ולא הצליחה לבסס את מעמדו כ"עם במשפחת העמים". התחזקותו של הצידוק הדתי מסייעת להסביר מדוע היהודים בישראל סבורים, כי זכותו של העם היהודי למדינה בכל שטחי הארץ גוברת על זכותם של השכנים. זוהי מגמה שיכולה להפוך את הישגי הציונות לניצחון פירוס.

59 < בניגוד לחוקי המתמטיקה [הארץ, 23/07/2012]

כבר שנים מדורגת ישראל במקצועות המדעים והמתמטיקה במקום נמוך - 41 מתוך 64 (לפי מבחני פיז"ה). זה לא אמור להפתיע, אם בוחנים את התנהלותה של המדינה, במיוחד בעשור האחרון. להלן כמה שאלות פשוטות, שאם היינו לומדים מתמטיקה כמו שצריך בבית הספר היסודי, היו מוציאות יותר מחצי מדינה לרחוב.

למשל, איך ייתכן ש-92% מהאוכלוסייה אינם מצליחים להביא את הסקטור החרדי, ששיעורו באוכלוסייה אינו עולה על 8%, לשאת בנטל השירות הצבאי ולהשתתף בכוח העבודה, ואף ממשיכים לתמוך בו בקיצבאות נדיבות? ולמה מעבר לקו הירוק הסקטור הזה, שברובו אינו ציוני, גדול פי חמישה משיעורו באוכלוסייה היהודית בתוך המדינה? איפה עובדים הישראלים המתגוררים בשטחים, אם פחות מ-7% מהבנייה ביהודה ושומרון היא לחקלאות ולתעשייה, וכל השאר למגורים ולמבני ציבור?

מדוע 91% מהציבור היהודי בישראל מאפשרים ל-9% המתגוררים מעבר לקו הירוק לקבוע את תדמיתה, פניה ומעמדה המוסרי של המדינה בקרב הקהילה הבינלאומית? ואיך הדבר מתיישב עם הפגיעה המתמשכת בשלטון החוק, בצה"ל ובחייליו, ובזכויות הפרט? למה מסכים הרוב לממן במיליארדים רבים את מדינת הרווחה מעבר לקו הירוק, מבלי לאפשר לאלה שגרים בתוך המדינה ליהנות מאותם תנאים?

כיצד אחוז אחד מהאוכלוסייה היהודית, שאמור להתפנות מההתנחלויות במסגרת הסכם קבע עם הפלסטינים, מצליח

למנוע את הפינוי הזה, שעשוי להיטיב עם 99% הנותרים במדינת ישראל ובגושי ההתנחלויות הגדולים? ואיך הצליחו 20 התנחלויות שבהן מתגוררים פחות מאחוז אחד מהאוכלוסייה היהודית, לגרום לממשלה להציע לפלסטינים במשא ומתן קו גבול המספח אותן לישראל - קו שהוא ארוך פי שניים מהקו הירוק, ושבנייתו ואחזקתו יעלו מיליארדי שקלים.

איך קרה הדבר, שישראל מסכנת את הרוב היהודי המוצק המתגורר ב-78% משטחה של ארץ ישראל הנמצאים בריבונותה, רק בשל תאוותה לספח עוד 3% הנמצאים בגדה המערבית? איך ייתכן שהיא מציעה להחליף, במסגרת חילופי שטחים עם הפלסטינים, את האדמות החקלאיות של היישובים הישראליים בעוטף עזה, בחבל לכיש, בבקעת ערד ובעמק בית שאן - יישובים שחלקם מתקופת חומה ומגדל - רק כדי לשמור עתודות קרקע נרחבות להתנחלויות ולמתנחלים חדשים, שטרם נולדו?

איך זה שישראל מסרבת לקלוט כמה אלפי פליטים פלסטינים על בסיס הומניטרי של איחוד משפחות, אך מכריזה שוב ושוב כי בכל הסדר קבע ירושלים המאוחדת תישאר בריבונות ישראל, מה שיהפוך את 350,000 תושביה הפלסטינים לאזרחי המדינה (ובאותה נשימה, יש בממשלה מי שמציעים להעביר 10% מאזרחי המדינה הערבים למדינה הפלסטינית שתקום, אף שהמחיר יהיה חורבן יחסיה עם 90% הערבים הנותרים).

את המתמטיקה הזאת, אני משוכנע שגם כל השרים וסגני השרים הרבים בממשלתו של בנימין נתניהו יתקשו להסביר.

60 < קואליציה עם הראש בחול [הארץ, 04/06/12]

"אחרי ספטמבר יבוא אוקטובר". כך, ביהירות מהולה בציניות, התייחסו בשנה שעברה חלק משרי הממשלה והנהגת יש"ע לכוונה הפלסטינית לפנות לאו"ם בבקשה להכרה במדינתם. "לא יבוא צונאמי, כי לא תהיה שום רעידת אדמה", הוסיפו וביטלו את אזהרת שר הביטחון אהוד ברק ורבים אחרים. התייחסות זו משקפת את התפישה המשברית המדריכה את דפוס חשיבתה ופעולתה של ממשלת נתניהו. זו "המכבה שריפות", אך לא עושה דבר כדי למנוע אותן - מבהילה את "הסופרטאנקר", אך ממשיכה להזניח את מערך כיבוי האש. כך בספטמבר 2011 הצליח גיוס כללי של משרדי ראש הממשלה והחוץ להכשיל את המהלך הפלסטיני ולהכניסו להקפאה הנמשכת עד ימים אלו, אך המציאות המדינית מחוץ והחברתית מבית ממשיכות לאיים על ישראל.

הקהילה הבינלאומית של המאה ה-21, המורכבת מממשלות שלצדן חברות אזרחיות ותאגידי ענק דעתניים, מתייחסת יותר למגמות מאשר לאירועים נקודתיים. "ספטמבר" לא העלה ולו אדווה בביצה הישראלית-פלסטינית, אך לא חלפה שנה וכבר אנו חוזים בגלים הראשונים שמכים בנו. גם אם נתעלם, ובצדק, מההחלטות האבסורדיות האחרונות של טורקיה בנוגע לאירועי המרמרה, לא נוכל לנקוט עמדה דומה ביחס לחרם התרבותי והאקדמי ההולך ומתרחב נגדנו בבריטניה ובמדינות נוספות, ולהעמיד פנים שלא שמענו את הודעת ממשלת הודו, כי מוטב שאהוד ברק לא יבוא לתערוכה בטחונית שהיא מקיימת בשל "רגישות המצב המדיני".

גם את דירוגה של ישראל בסקר שנערך ב-22 מדינות כמדינה הרביעית השנואה ביותר לצדה של צפון קוריאה ואחרי איראן, לא ניתן להסביר עוד רק באנטישמיות או בקנוניה של העולם המוסלמי, ומתברר שחוק החרם שהעבירה הכנסת אינו מפחיד את ממשלת דרום אפריקה, שהודיעה שתאסור על סימון תוצרת ההתנחלויות המשווקת בה כתוצרת ישראל, וגם לא את רשת הסופרמרקטים השווייצית "מיגרוס", שהכריזה השבוע כי למען השקיפות ונוחות לקוחותיה תסמן סחורות המגיעות מההתנחלויות וממזרח ירושלים.

על נתניהו וממשלתו להבין, כי מדובר במגמות ההולכות ומתגברות, גם אם נדרש לכך פרק זמן ארוך שמקשה עלינו הישראלים לראות דברים נכוחה. בדיוק כמו התהליכים שהחברה הישראלית עברה בשנים האחרונות, שעה שהיתה שקועה ב"האח הגדול": הפגיעה בערכי הדמוקרטיה, בשלטון החוק ותופעת הגזענות בישראל מוצאות את ביטויין באחרונה באופן הולך ומחריף בסדרה ארוכה של חוקים והצעות חוק של הכנסת, בהתבטאויות של חברה ובהתנהגותם במליאה ומחוצה לה, בהעמדת הדת והארץ מעל למדינה, וכן באי מימושן של פסיקות בית המשפט העליון ובנסיון לעוקפו בחוקים "מסומנים" למטרות פוליטיות צרות. לצד אלו נרשמים שיאים באלימות גזענית, הבאים לידי ביטוי בין השאר במגרשי הכדורגל ובהפגנות נגד המהגרים מאפריקה.

הממשלה המשותקת של נתניהו, שאין ברצונה ובכוחה לשרוד את פינוי מגרון ושכונת האולפנה, הצליחה על ידי צירופה של קדימה לקנות כמה חודשים שבהם תוכל לטמון את ראשה בחול. אך אלו רק יאפשרו לכל המגמות הללו, מבית ומחוץ, להתחזק ולאיים על חוסנה ומעמדה של ישראל.

**61 < המלחמה המוצלחת-הכושלת והמלחמה
הכושלת-המוצלחת [”אפשר לחשוב”,
[31/05/12]**

מדי שנה, באותו חודש ושבוע, מציינת ישראל שתיים ממלחמותיה - "ששת הימים" ב-1967 ו"שלום הגליל" ב-1982. כל מלחמה חרותה באופן שונה בזכרון הקולקטיבי הישראלי: הראשונה נתפסת כמלחמת "אין ברירה" שהסתיימה בנצחון צבאי מפואר, ובעיני חלק מהחברה אף כשלב נוסף בתהליך הגאולי של עם ישראל בארצו. האחרונה נתפסת כמלחמת ברירה, בעלת השגים צבאיים מוגבלים שהושגו במחיר גבוה של הרוגים וכרסמו בכושר ההרתעה של צה"ל.

ראייה זו נשענת על אמות מידה שהן ברובן צבאיות, כמותיות ועכשוויות ולא על ניתוח מדיני ארוך טווח. פרספקטיבה של 45 ו-30 שנה, הנשענת על אמרתו הידועה של קלאחביץ כי "המלחמה אינה אלא המשך המדיניות בצורות אחרות", מאפשרת השוואה בין התועלת של שתי המלחמות להשגת ה"תכלית המדינית" הישראלית.

מלחמת "ששת הימים" הוסיפה לישראל נכסים טריטוריאליים שאותם הייתה יכולה להמיר בהסכמי שלום על בסיס החלטת מועצת הביטחון 242, שהתקבלה בנובמבר 1967 והעניקה לישראל הכרה בכיבושיה במלחמת העצמאות ב-1949. ממשלת ישראל בחרה בתחילה לדבוק בחלופת ה"סטטוס קוו", אולם זו נותצה במלחמת יום הכיפורים ב-1973, שאחריה השכילה ישראל לממש את הנכסים הללו בהסכמי השלום עם מצרים וירדן על פי הנוסחה "שלום תמורת שטחים".

לעומת זאת, כיבושם של שטחים נרחבים בלבנון, לרבות הבירה ביירות, במלחמת של"ג, לא תורגם להסכם שלום, בעיקר בשל כריכתו בנסיגה ישראלית גם מרמת הגולן הסורית - נכס שישראל לא מצאה את הדרך להמירו בהסכם שלום עם סוריה. בסופו של דבר, ויתרה ישראל על כל כיבושיה בלבנון ונסוגה חד-צדדית לקו הבינלאומי כשעל גבולה ניצב אויב חדש, חזבאללה.

ההישגים הטריטוריאליים של ישראל בגדה המערבית ובעזה במלחמת "ששת הימים" אפשרו את פתרון הסכסוך עם הפלסטינים, אך תבוסתן של מדינות ערב חיזקה את מעמדו של אש"ף, אשר החליף את ירדן כנציג הלגיטימי והיחיד של העם הפלסטיני ודבק ב"שחרור פלסטין" כולה. דווקא מלחמת של"ג הרחיקה את אש"ף לבדידות לא מזהירה בתוניסיה ושימשה זרז להכרתו בהחלטה 242 בשנת 1988, וליצירה מחדש של האפשרות להקמת מדינה פלסטינית על 22% מפלסטין ההיסטורית בתמורה להכרה בישראל.

ביוני 1967 הנחיתה ישראל מכה צבאית ניצחת על צבאות מצרים, סוריה וירדן, אך תוך פחות מעשור התייצבו שתי הראשונות, מצויידות להפליא, למלחמה נוספת. גם האיום הפוטנציאלי של ה"חזית המזרחית" מכיוון סוריה וירדן ועיראק המשיך להתקיים. דווקא מלחמת של"ג, שבה קרסו חיל האוויר ומערך ההגנה האווירית של סוריה, הובילה אותה וגורמים אחרים עמה לוותר על החתירה ל"איזון אסטרטגי" עם ישראל. החלטתה של סוריה להצטייד במערך טילי קרקע-קרקע, והזנחתה את חיל האוויר והיבשה שלה, הוציאו אותה ממעגל העימות ומוטטו את ה"חזית המזרחית", עד שזו נעלמה בחתימת הסכם השלום בין ישראל לירדן וכיבוש עיראק על ידי ארה"ב.

זכות החשיבה

"ששת הימים" הייתה אחד משיאי המלחמה הקונבנציונאלית, ונוהלו בה קרבות שריון בהיקפים שעלו על קרבות במלחמת העולם השנייה. היא הייתה קצרה והשיגה נצחון באמצעות כיבוש שטח והשמדת מרבית הצבאות היריבים המרכזיים. מלחמת של"ג, לעומת זאת, הייתה הסנונית של עידן המלחמות הא-סימטריות: תמהיל של לחימה קונבנציונאלית של חילות אוויר ושריון עם לחימה בארגונים צבאיים למחצה, נעדרי נשק כבד ומסגרות לחימה גדולות. לישראל נדרש זמן רב להפנים את המהפך באופי הלחימה, והיא אף נדרשה לשלם מחיר יקר במלחמת לבנון השנייה, 25 שנים מאוחר יותר. הלקחים הביאו לתפנית באמצעי הלחימה, שיטות הלחימה, ארגון הכוחות, וגם להבנה כי מדובר במערכות מתמשכות שבמהלכן יש להגן גם על העורף.

מלחמה נוספת אינה נדרשת. ההישגים הצבאיים והמדיניים בשתי המלחמות הללו עדיין מספקים להשגת התכלית המדינית של הסכמי קבע בין ישראל לשכנותיה ולפלסטינים, הסכמים שיש בהם כדי להעניק יציבות אזורית ושמירת אופיה היהודי ומשטרה הדמוקרטית של מדינת ישראל.

62 < מי מפחד מיום "הנכבה" [הארץ, 14/05/12]

הפלסטינים סירבו לראות בתוכנית החלוקה - שהתקבלה ברוב קולות בעצרת הכללית של האו"ם ב-29 בנובמבר 1947 - את שראתה בה הקהילה הבינלאומית: עשיית צדק באמצעות תיקון המנדט של 1922, שבו נשללה מהם הזכות להגדרה עצמית. הם דחו כל הצעה של חלוקה או איחוד שיש בה הכרה בזכויות הלאומיות של העם היהודי. משום שתפישתם ביקשה לשלול מהעם היהודי את מה שביקשו לעצמם - לממש במולדתם את הזכות הטבעית, ההיסטורית למדינה - היא נדחתה מוסרית ומדינית על ידי הקהילה הבינלאומית. ההכרה בזכותם למדינה על 45% משטחי הארץ לא נתפשה בעיניהם כהוגנת בשל היותם רוב מכריע באוכלוסייה, ומי שבבעלותם 90% מהאדמות הפרטיות.

פרדיגמת "הכל או לא כלום" שהשיתו הפלסטינים על השאיפות הלאומיות המנוגדות של הצדדים, בדמות מלחמת 48' - שהם מודים שפתחו בה - הפכה אותם בסופה לקורבנותיה העיקריים. חוסנו והיערכותו של היישוב היהודי, בצלה הנורא של השואה, למול החולשה והרפיון של העולם הערבי והאו"ם, לא נקראו נכון על ידי הפלסטינים והביאו ל-750,000 פליטים, להתרוקנות 11 ערים מתושביהן הערבים ולאובדנם של יותר מ-400 כפרים וארבעה מיליון דונם אדמות.

לפלסטינים נדרשו ארבעה עשורים עד שהשכילו לשנות את עמדתם ב-1988, וקיבלו את החלטות הקהילה הבינלאומית - מדינה עצמאית לצד ישראל בגבולות 1967. קרי, בנוסף למחיר "הנכבה" הם נדרשו לשלם את מחיר סירובם ותוקפנותם בויתור על מחצית משטחי המדינה שהוצעה להם ב-1947. עם זאת,

זכות החשיבה

כמעט שלושה עשורים שממשלות ישראל, למרות שקיבלו את נוסחת 242, אינן מציגות במשא ומתן עמדות התואמות אותה, ואף פועלות בשטח בניגוד לה.

אנשי "גוש אמונים" לדורותיו, כמו רבים בממשלה הנוכחית, מתנגדים לרעיון שתי המדינות לשני העמים. הראשונים נתלים בהבטחה האלוהית, שלשיטתם מבטלת את ההחלטות הבינלאומיות והלאומיות ביחס לארץ ישראל, ורואה במלחמת העצמאות ובמלחמת ששת הימים שלבים בדרך לגאולה. בעיניהם, הבטחה זו שוללת מתושביה הלא יהודים של הארץ את זכויותיהם הלאומיות והפרטיות, ומצווה אותם "להוריש אותה מיושביה ואז לשבת בה". קרי, היא מעניקה להם את הזכות המשפטית והמוסרית להשתלט על אדמות פרטיות פלסטיניות, לבנות עליהן מאחזים ללא אישור הממשלה, לחמוס רכוש ערבי, לפגוע בחיילי צה"ל המבקשים לאכוף עליהם חוק וסדר ולהוציא "דין רודף" לראש ממשלה.

שרי הממשלה מצדם, מבטלים את תוקפן של ההחלטות הבינלאומיות שלאחר "הצהרת בלפור" וכתב המנדט. מבחינתם, אין תוקף להחלטת החלוקה גם אם על יסודה הוקמה מדינת ישראל; אין תוקף ל-242 גם אם על בסיסה חתמנו על ההסכמים עם הפלסטינים; אין תוקף להכרה הבינלאומית בזכותם של הפלסטינים למדינה עצמאית לצד ישראל. הם סבורים שעל הפלסטינים לראות את מולדתם בירדן, אשר הופרדה מא"י ב-1922.

אלו גם אלו חוששים מהעיסוק ב"נכבה", כי הוא מראה שטעותם של הפלסטינים, ששללו את זכותנו, לא נלמדה. כי בדומה לפלסטינים ב-48', אנו לא קוראים נכון את המציאות המדינית

והאווירה הבינלאומית. כי מדיניות של "כולה שלי" מחזקת את אלו בצד השני שאינם מאמינים בפתרון של פשרה וחלוקה. כי הגישה הזאת מבטלת את ההבחנה ההיסטורית, המשפטית, המדינית והמוסרית בין שייח מוניס לגבעת האולפנה, אותה הבחנה שהעולם, מדינות ערב והפלסטינים כבר עשו.

63 < השימוש הציני בשואה [הארץ, 02/04/12]

מי שמבקש ללמוד ממלחמת העולם השנייה על המורכבות המדינית, החברתית והמוסרית של כל מלחמה, יתקשה במשימתו. יותר מאשר בכל מלחמה אחרת בהיסטוריה, הצד הרע והצד הטוב במלחמה ההיא תויגו באופן חד וברור. גם אם יהיו מי שיבססו את ההסבר לתופעה הזאת על העובדה הידועה - המנצחים הם שכותבים את ההיסטוריה - הם לא יוכלו לבטל את הטענה ששואת יהדות אירופה, שבאחריות לה נושאים הנאצים ועוזריהם, היתה זאת שקיבעה בתודעה העולמית צד אחד כ"שחור" ואת הצד האחר כ"לבן".

דווקא האחדה מושגית-רגשית זאת הולידה את השימוש הציני וחסר הפרופורציה בזכר השואה ובמונחים הקשורים אליה, שהביא לזילותה ולפגיעה בקורבנותיה ובלקחייה ההיסטוריים. למרות זאת, מנהיגים לא נרתעו מהצגתם של מחמוד אחמדינג'אד ויאסר ערפאת כהיטלר ומהשוואה בין הסכמי אוסלו ל"הסכם מינכן", בין נאום בוש ל"נאום צ'כוסלובקיה", בין נאום אובמה ל"נאום צ'מברליין". בתוך עולם המושגים הזה, קל היה להציג את תמונתו של יצחק רבין במדי אס-אס בהפגנה נגד הסכמי אוסלו.

הגישה המגייסת את השואה לכל צורך מתכחשת להייררכיה של הרוע. היא לא מבחינה בין אושוויץ, טולת, שדרות ובושהר. אמרת "היטלר" ו"שואה" - ובאותה נשימה קבעת מיהו הצד המנצח, הנהנה מהבעלות על הצדק המוחלט. יריביה של ישראל למדו להיכנס מבעד לדלת שגישה זו פתחה להשוואה של כל דבר עם הנאציזם. כך קיבלנו, לדוגמה, גרפיטי של "גטו ורשה" וחיילי צה"ל שמדיהם מעוטרים בצלב קרס על חומת ההפרדה.

גם אם נרצה לחסוך מחוגים חרדיים ומארגונים קיצוניים את הביקורת על דבקותם בגישה זאת, לא נוכל להימנע מכך ביחס לגופים המעצבים את מדיניות ישראל. לא נוכל להתעלם מהפיכת השואה לאבן הראשה של המדיניות הישראלית. אם ארה"ב מתנגדת לבנייה במזרח ירושלים - שר החוץ אביגדור ליברמן שולח למנהיגיה תמונה של המופתי חאג' אמין אל-חוסייני עם היטלר. אם היא מתנגדת לתקיפת איראן, ראש הממשלה בנימין נתניהו שולף את מכתבי אושוויץ. לפי גישתם של ליברמן ונתניהו, כבר אין צורך במדיניות זהירה ומתוחכמת, הנעה בין גוני האפור של המציאות הבינלאומית והמבחינה בין אויבים לידידים ובין עימותים לחילוקי דעות.

גישה זו מקילה על נתניהו וליברמן להציג לבוחריהם את האשליה כאילו הם מבינים את המורכבות הרבה של הסכסוך הישראלי-הפלסטיני. באמצעותה קל לבטל את ההבחנה בין החמאס לפתח, ערביי ישראל או הג'יהאד האסלאמי. על פיה כולם בצד הרע. היא גם מבטלת את מגוון התפישות המדיניות הקיימות בחברה הפלסטינית בנוגע לישראל וליחסיה עם הפלסטינים. כך גם בטל הסיכוי למצוא בחברה הפלסטינית בן שיח שעמו אפשר להגיע להסכם קבע.

גישה זו מניחה שגם היום - בדומה למה שהיה עד 1988, אז קיבל אש"ף את החלטה 242 של מועצת הביטחון והכיר בישראל - למדיניות הישראלית אין כל השפעה על עמדות הפלסטינים. "הים הוא אותו ים והערבים הם אותם ערבים", ולכן אין כל טעם במדיניות מובחנת של מקל וגזר. כך הופכת גישה זאת לנבואה המגשימה את עצמה, משום שהיא משחקת לידי אלה בצד הפלסטיני המבקשים את השמדתה של ישראל, דוחפת לשורותיהם גם את אלו שהשלימו עם קיומה ומביאה עדנה לשוללי הפשרה בקרב הישראלים.

64 < מציאות דו-לאומית: תודעה כוזבת בחסות גושים אמונים ["אפשר לחשוב", 14/2/2012]

יאיר ולך, כמו אחרים, מתאר את המציאות הדמוגרפית המתקיימת בין הים לנהר הירדן, שבה משולבים העמים היהודי והפלסטיני לכאורה לבלי הפרד, כ"מציאות דו-לאומית". זהו תיאור מטעה ומבלבל משתי סיבות. ראשית, אין כל משמעות מדינית ומשפטית להגדרה זו, ואנשים נוטים לבלבלה עם המושג המוגדר היטב "מדינה דו-לאומית". שנית, חצי מיליון הישראלים החיים בגדה המערבית עדיין לא הפכו אותה או את השטח שבין הים לנהר ל"חביתה" המורכבת מ"ביצה" יהודית ומ"ביצה" פלסטינית, כהגדרתו של מירון בנבנישתי.

בא"י המנדטורית מתקיימים שלושה אזורים בעלי מעמד מדיני-משפטי שונה. במדינת ישראל בקווי 1967, המשתרעת על כ- 78% מהשטח, מתקיימת מדינת לאום יהודית דמוקרטית שבקרבה חי מיעוט ערבי, שווה זכויות, המונה 20% מאוכלוסייתה. ברצועת עזה מתקיים שלטון עצמי ערבי בצל מגבלות ה"סגר" הישראלי. בגדה המערבית מתקיים, על פי ההגדרות באמנות בין-לאומיות שונות, כיבוש. בחסותו מקיימת ישראל, למעלה מארבעה עשורים, מפעל התנחלות בן למעלה מחצי מיליון ישראלים החיים מעבר לקו הירוק.

מדינה דו-לאומית כוללת שני לאומים משמעותיים המיוצגים במוסדות השלטון על פי חוק ובאופן יחסי לגודלם. יהודים וערבים הם אכן שני הלאומים המשמעותיים בין הים לנהר - 52% ו-48% בהתאמה - אולם רק ערביי ישראל, שהם כרבע מהאוכלוסיה הערבית בכל השטח הזה, מיוצגים במוסדות הנבחרים של המדינה, זאת על בסיס בחירות יחסיות ולא

במסגרת הסדר בדומה לבלגיה, למשל. זאת משום ששטחי רצועת עזה והגדה המערבית, למעט מזרח ירושלים, אינם חלק ממדינת ישראל, ותושביהם הערבים אינם בעלי אזרחות או תושבות ישראלית.

מדינה דו-לאומית מקיימת שוויון בין לאומיה, אולם ביהודה ושומרון מתקיימות בפועל שתי מערכות משפטיות, אחת עבור הפלסטינים והשנייה עבור אזרחי מדינת ישראל. למרות שהערבים מונים כמעט 90% מאוכלוסיית הגדה, ישראל שולטת באופן מלא ב-60% משטחה ומקצה את "אדמות המדינה" לאוכלוסייה היהודית בלבד. עבור ישראלים הקו הירוק הוא "שקוף": אלה המתגוררים מעבר לו נהנים מחופש תנועה וממערך הטבות של המדינה, לרבות הגנת החוק הישראלי. אולם עבור פלסטינים הקו הירוק הוא מאוד נוכח: הוא מפריד בין אלה הנהנים מאזרחות ישראלית לתושבי הגדה ועזה המנועים מלהיכנס למדינת ישראל.

המציאות הפזיזת בגדה המערבית, הנעלמת מעיניהם של ישראלים רבים, היא זו שמספרת את הסיפור החשוב: מפעל ההתנחלות הישראלי אינו משתלב בשטח המחיה הפלסטיני או משלים אותו, אלא נפרד ממנו, מתחרה בו ודוחק אותו. אמנם, במרוצת השנים הוא יצר מערך מפחר שתקע טריזים בתוך גושי ההתיישבות הכפרית הפלסטינית. אולם ההתיישבות לא הגיעה לכלל דומיננטיות יהודית, לא מבחינת שיעור האוכלוסייה היהודית בהשוואה לאוכלוסייה הפלסטינית, ולא בהיקף השטח שתפסו ההתנחלויות בפועל בארבעת מערכי ההתיישבות הישראליים העיקריים - בקעת הירדן, "עוטף" ירושלים, המרחב המערבי ו"גב ההר".

זכות החשיבה

מערך היישובים היהודים נשען על התיישבות עירונית ולא חקלאית, המביאה גם כיום כ-75% מתושבי ההתנחלויות להמשיך ולהתפרנס בתחומי הקו הירוק. יישובים אלה משתרעים על רכסי ההרים והגבעות בדומה למוצבים צבאיים, ולא על מורדותיהם כמו היישובים הערביים. הם נתמכים על ידי רשת נפרדת של כבישים שנסללו במקורם לתנועת חירום של צה"ל ממערב למזרח, נהנים מתשתיות מים וחשמל נפרדות, ומוגנים בחלקם הגדול על ידי גדר ההפרדה המחברת אותם דה-פקטו לישראל. לפיכך, פינויין המלא או החלקי של ההתנחלויות לא יעזעז ולא ירע כהוא זה את מרקם החיים הפלסטיני. תוכניות שונות, שנערכו בעת המו"מ הישראלי-פלסטיני, לשילובן של ההתנחלויות המפונות בתוכנית הפיתוח הפלסטינית, היו דומות במקרים רבים לנסיון הלחמה של עץ לאלומיניום ולכן נגנזו.

המתנחלים ביהודה ושומרון מתגוררים ב-124 התנחלויות, 100 מאחזים ו-12 שכונות במזרח ירושלים. אולם סך השטח הבנוי של כל מקומות היישוב הללו לא עולה על שני אחוזים משטח הגדה. סיפוחן של השכונות ושל שלוש הערים היהודיות בגדה - מודיעין עילית, מעלה אדומים וביתר עילית - יותיר למעלה מ-70% מתושבי ההתנחלויות בריבונות ישראל. דהיינו, סיפוחן של 6% מנקודות היישוב היהודיות, המשתרעות על פני פחות מאחוז אחד משטח הגדה, יאפשר לכמעט שבעה מכל עשרה ישראלים המתגוררים מעבר לקו הירוק להישאר בבתייהם.

אשליית הנוכחות היהודית הנצחית בגדה המערבית היא הנצחון התודעתי של "גוש אמונים" על ולך ועל ישראלים רבים מאוד שאינם מכירים היטב את תפרוסת ההתנחלויות בגדה המערבית. החרדים, המונים קרוב ל-40% מהמתנחלים, מרוכזים בעיקר בשני יישובים. החילונים, ששיעורם כשליש מהמתנחלים,

מתגוררים ברובם ב"מרחבי הביטחון". אלה ואלה צמודים לקו הירוק ויסופחו על יישוביהם לישראל במסגרת הסדר קבע. לעומתם, "גוש אמונים" לדורותיו פירז את חסידיו בעשרות יישובים קטנים וזעירים בלב האוכלוסייה הערבית, מה שיצר אשלייה של נוכחות יהודית בגדה. אולם השליטה האמיתית בשטח אינה מושגת באמצעות מספר היהודים המתגוררים בו, אלא באמצעות "כידוני זה"ל" היוצרים הפרדה לאורך מאות ק"מ של כבישים הנדרשים למרחבי הרתעה הגדולים פי עשרה משטח היישוב שבתוכם, ובאמצעות המפקד הצבאי המאשר שטחי שיפוט הגדולים עשרות מונים מהיישוב עצמו.

אין מדובר, אם כן, במציאות מדינתית דו-לאומית, אלא בנסיון ישראלי לכבוש את השטח תוך הימנעות מהגדרת הערבים היושבים עליו כנכבשים. בהעדר נכונות משני הצדדים לשליטה משותפת, חלקית או מלאה, על א"י המנדטורית, דינה של המציאות הנוכחית הוא אחת משתיים: מדינת לאום אתנית ערבית בעלת מיעוט יהודי, שטרם התבססותה ככזו תעבור דפוסים שונים של משטרי כלאיים לא יציבים, או חלוקת הארץ לשתי מדינות לאום נפרדות באופן השומר על החזון הציוני של ישראל כמדינה דמוקרטית של העם היהודי. את האפשרות השנייה כדאי לממש במסגרת הסכם קבע שיידרש לסוגיות הביטחון, הפליטים וירושלים אך יותיר את רוב המתנחלים בבתיים, מאשר במסגרת המודל שבו סיימו הצרפתים את הכיבוש שלהם באלג'יר.

65 < תפיסת 1967: חוכמה לפני צדק [”אפשר לחשוב”, 10/01/12]

שני עשורים של משא ומתן עקר להסדר קבע על בסיס החלטה 242 הביאו פלסטינים וישראלים שאינם משתייכים למעגלי המשא והמתן להצביע על הסתירה בין החלטה זו לבין עמדת היסוד הפלסטינית, הרואה ב”נכבה” של 1948 מלחמה שלא הסתיימה. לפי גישה זו, תפיסת ”1967” לא הציעה פתרון צודק לליבת הבעיה - הפליטים, ובשל כך נמנעת ההגעה להסדר. מאחר שהנוסח הכללי של החלטה 242 בדבר ”הצורך להגיע להסדר צודק של בעיית הפליטים” אינו מספק, יש להרחיק להחלטה 194, אשר לא רק מעניקה לפלסטינים את ”זכות השיבה” אלא אף מפרטת את דפוס הפתרון - שיבה בפועל ופיצויים. בהתאם, ישראל נתבעת להכיר בהחלטה 194 בסיס למשא ומתן על הפליטים אף שזו אינה מופיעה בהסכמים שנחתמו בין ישראל לבין אש”ף.

עמדה זו מתפרשת על ידי רוב הישראלים כשלילת התוקף והלגיטימיות של ”הצהרת בלפור” (1917) וכתב המנדט (1922) ולפיכך שלילת ההכרה בזכותו של העם היהודי למדינה בארץ ישראל. לכן ממשלת נתניהו אימצה עמדה חדשה: בנוסף לזכותו של הפלסטינים על ”זכות השיבה”, כהוכחה לכנות כוונותיהם ביחס לשלום עם ישראל, הם נדרשים להכיר במדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי. שתי תביעות אלה נדחו על ידי הפלסטינים.

אני סבור שאלה אשר מגדירים את התביעות הפלסטיניות והישראליות שתוארו לעיל כבסיס למשא ומתן מעמידים מחסום בלתי עביר בפני הגעה להסכם, מכיוון שהתביעות הללו נוגעות

בנרטיבים הלאומיים. הפלסטינים יידרשו להיפוך תודעתי מלא בנרטיב הרואה בהקמת ישראל עוול היסטורי, משפטי ומוסרי כנגד ערביי פלשתינה, ועבורם זו תהיה הודאה באחריותם הפוליטית והמוסרית לתוצאות המרות של הסכסוך. התנגדותם להקמת ישראל, אשר נתפסת בעיניהם כהגנה עצמית על זכויותיהם הלאומיות והאזרחיות, תהפוך לתוקפנות אשר עליהם, ורק עליהם, לשאת בתוצאותיה. מנגד, ישראל סבורה כי הכרה שלה ב"זכות השיבה" תהיה קבלת אחריות מלאה על היווצרות בעיית הפליטים, ותעניק לפלסטינים לגיטימציה מלאה לתבוע את מימושה בעתיד הרחוק, מבלי להתחשב בפתרונות המעשיים והנקודתיים שאולי יוסכמו על שני הצדדים. משמעותו של תרחיש כזה יהיה סופה של המדינה היהודית והחזון הציוני.

אני מאמין ששני הצדדים יכולים להמשיך ולאמץ את "תפיסת 1967" ולפתור במסגרתה את כל הסוגיות באופן שאמנם יתחכך עם הנרטיבים הלאומיים הסותרים, אולם לא יבעיר אש מִכְלָה בין ההנהגות לבין מתנגדי הפשרה בשני הצדדים. היתרון ב"תפיסת 1967" טמון דווקא ביכולתה להמנע מהתנגשות חזיתית עם הנרטיבים הללו: היא נותנת תשובה הולמת וחכמה, גם אם לא "צודקת" במלואה, הן לשאלת פליטי 1948 הן להכרה בזכותו של העם היהודי לבית לאומי בארץ ישראל.

ישראל תוכל להבטיח כי במסגרת חילופי השטחים היא תעביר לפלסטין שטחים שעליהם ייבנו יישובים חדשים עבור פליטים שגרו בהם קודם לכן, כמו למשל בחבל לכיש. ביחס לתביעה הישראלית, ניתן יהיה לחזור ולשלב בהסכם את הנוסחים שהופיעו בהחלטת החלוקה ב-1947, שאש"ף כבר אימץ ב-1988 - בדבר כינון של שתי מדינות, יהודית וערבית, בשטחי המריבה. הישראלים והפלסטינים שיזמו את הבנות ז'נבה כבר הציעו נוסח

זכות החשיבה

שעליו, או על נוסח דומה, יידרשו הפלסטינים לחתום במסגרת הסכם קֶבֶע: "הצדדים מאשרים שהסכם זה מציין את ההכרה בזכותו של העם היהודי למדינה ואת ההכרה בזכותו של העם הפלסטיני למדינה", ובהמשך "הצדדים מכירים בפלסטין ובישראל כבתים הלאומיים של עמיהן".

חוסר היכולת להגיע להסכמה על העבר, הנובע מהנרטיבים הסותרים של ההיסטוריה של הסכסוך בשני הצדדים - "נכבה" מול "קוממיות" - מחייב את הצדדים להתרכז בהסדרים צופי עתיד העונים על שאיפותיהם החיוניות. המסגרת המוכרת של הפרמטרים של קלינטון, אנאפוליס ח'נבה מותחת עד למקסימום האפשרי את מרחבי הגמישות כלפי תביעותיהם של שני הצדדים. כאשר הסדרים אלה יעוגנו בהגדרות כמו סיום הסכסוך וקץ הדרישות ההיסטוריות, ישראלים ופלסטינים יוכלו לצעוד יחד לפיוס שאינו מבוסס בהכרח על צדק אלא על תלות הדדית.

66 < יוזמת ז'נבה - הצעות חוץ ממסדיות לתיחום גבולות ישראל, ניתוח ביקורתי [מכון תמי שטיינמץ, 07/06/10]

"יוזמת ז'נבה" הושקה בדצמבר 2003 לאחר מו"מ לא רשמי, שהתקיים בין ישראלים ופלסטינים בכירים במשך כשנתיים. היא חתמה באופן לא רשמי את תהליך אוסלו, שהחל עשור קודם לכן, כאשר הציגה מתווה להסדר קבע מלא בין ישראל לפלסטינים. מטרתו של מאמר זה היא להציג ולנתח את סוגיות הגבול שהוסכם בין הצדדים במסגרת היחמה, קשריה לסוגיות הליבה האחרות- ביטחון, ירושלים ופליטים, מתוך הנחה וכוונה כי יש בתובנות ובלקחים שנלמדו מנסיון זה בכדי לסייע בעתיד בידי הנושאים והנותנים הרשמיים.

רקע ונקודות הסכמה ופתיחה בסיסיות

עם תחילת המפגשים בינואר 2002, אומצה גישה חדשה לניהול המו"מ בין הצדדים. לא עוד גישת "משחק סכום אפס" שתפסה כל ויתור של האחד כרווח של השני והובילה לדינאמיקה בה כל צד חותר לסחוט את המקסימום שאפשר מהצד השני, אלא, גישה הרואה בהשגת הסכם אשר ייצור מציאות עתידית יציבה וחיובית כאינטרס משותף וחיוני. מקורה של גישה זו בעבודה שנקראה "2020 - היום שאחרי", שהוכנה ע"י המועצה לביטחון לאומי (להלן: המל"ל) בראשותו של האלוף במיל' גדעון שפר (אף הוא שותף בכיר ביוזמת ז'נבה), עבור המו"מ בקמפ דייוויד, אך לא יושמה הלכה למעשה. ברוח זו, הצדדים התאמצו להימנע מיצירתן של נקודות חיכוך פוטנציאליות, בולטות בפגיעה בריבונות ועוד.

זכות החשיבה

הצדדים הסכימו כי המו"מ ימשיך מהנקודה בו הופסק בשיחות הרשמיות שהתקיימו בין המשלחות בטאבה, בינואר 2001. זאת התאפשר בזכות השתתפותם של אישים רשמיים לשעבר משני הצדדים, שנטלו חלק פעיל ביותר במו"מ הרשמי, כמו השר ד"ר יוסי ביילין, הרמטכ"ל אמנון ליפקין שחק, השרים הפלסטינים יאסר עבד רבו, ד"ר סמיח אל-עבד, ד"ר נביל קסיס ועוד. החלטה זו חסכה מהצדדים לחזור לנקודות פתיחה חדשות ישנות, ולהינות מההתקדמות המשמעותית שהושגה במו"מ בטאבה בה הצליחו הצדדים לגשר על פערים. כמו כן, היא כבלה את הצדדים, שהיו לא רשמיים, לאינטרסים, העקרונות והעמדות הרשמיות שהנחו את הצדדים בתהליך אוסלו. דבר שאומנם חסם לעיתים רעיונות חדשים "מחוץ לקופסא", אך הבטיח המשכיות ועיקביות של התהליך המדיני הרשמי ואף הקל על שיווקה של היחזמה לדעת הקהל.

הצדדים חזרו והסכימו לראות בחילופי השטחים כפתרון הדרוש למתח המתקיים בנושא הטריטוריאלי. מתח זה מורכב מקוטב אחד הנשען על החלטת מועהב"ט 242 ואופן יישומה בהסכמי השלום בין ישראל למצרים וירדן בהם דבקה ישראל בקווי יוני 1967. מנגד, הקוטב השני נשען על צרכים ישראלים בטחוניים ותשתיתיים, ועל מציאות הנוכחית בה מתגוררים למעלה מחצי מיליון ישראלים מעבר לקו הירוק, לרבות במזרח ירושלים, בכ- 140 יישובים ושכונות הפרוסים ברחבי הגדה המערבית. לפתרון הבסיסי למתח זה בדמות חילופי שטחים היה על הנושאים ונותנים לקבוע עקרונות ומידות.

הגישה שנבחרה למו"מ וההסכמות על הסוגייה הטריטוריאלית היוו "עסקת חבילה" שגישרה על הפערים בסוגיות כולן. קרי, העיקרון שתבע ברק בקמפ דייוויד "שכלום לא מוסכם עד שהכל

מוסכם" נשאר בתוקפו. בהיעדר לחץ חיצוני של מתווכים ותקשורת, ותחת אמון בסיסי בין הנושאים ונותנים, התאפשרה גישה של "תן וקח" בין הסוגיות שהעניקה גמישות רבה יותר מאשר במו"מ בו מתקיימים ויתורים בכל נושא בנפרד. גישה זו יצרה מצבים של "win-win" במקרים רבים. למשל, כאשר נידון נושא הריבונות הישראלית על המעבר בין עזה לגדה, הצד הישראלי נענה לעמדה הפלסטינית שלא לחשב שטח זה במניין חילופי השטחים, ובתמורה ניתנה לישראל הזכות להשתמש בכבישים שברבונות פלסטינית לצורך חציית הגדה המערבית (כביש 60, 443, ו-90). בנוסף, היה קל ונכון יותר להציע בחילופי השטחים אזורים בצד הישראלי בהם היו כפרים ערביים טרם '48, בכדי להעניק לצד הפלסטיני "נכסים" בשיווק ההסכם בדעת הקהל הערבית.

בהתאם להצעת הנשיא קלינטון מדצמבר 2000 (שאושרה ע"י הצדדים ושימשה בסיס לשיחות) העמדה הישראלית בטאבה עמדה על סיפוח של 6-8% מהגדה המערבית. ישראל תכננה שלא "להחליף" שטחים מתוך ישראל, כי אם להמיר את 3% השטח לו הייתה מחויבת לפצות את הפלסטינים, בשטח המסדרון היבשתי בין עזה לגדה ובנכסים אחרים. באמצעות סיפוח שטח זה, יכלה ישראל לשמור תחת ריבונותה 81% מהישראלים המתגוררים מעבר לקו הירוק. מנגד, ההצעה הפלסטינית לחילופי שטחים שעמדה על 2.4% איפשרה לישראל לשמור על כ-70% מהישראלים.

ביחס לירושלים התקיים ויכוח מהותי על מעמדה העקרוני במסגרת המו"מ. ככלל, ישראל שאפה להחיל עליה פרמטרים שונים מאלו של שאר שטחי הגדה המערבית. בטאבה למשל, ישראל דרשה שהישראלים במזרח ירושלים לא ייכללו במניין

זכות החשיבה

80% מהמתנחלים שיישאר בריבונותה כפי שנכתב בהצעת קלינטון. הפלסטינים, שנתמכו בעמדה הבינלאומית, ראו במזרח ירושלים כשטח כבוש לכל דבר, על תושביה ושטחה, למעט המקומות הקדושים אשר זכו ליחס אחר. יחד עם זאת, שני הצדדים הסכימו לקבל את הצעת הנשיא קלינטון ביחס לחלוקת השכונות במזרח ירושלים על פי העיקרון הדמוגרפי - שכונות יהודיות לישראל ושכונות ערביות לפלסטין. העמדות היו חלוקות ביחס ל"אגן ההיסטורי" והעיר העתיקה. ישראל הציעה בטאבה משטר מיוחד, בעוד הפלסטינים דבקו בחלוקתו על פי הצעת קלינטון ("ועיקרון זה חל גם על העיר העתיקה") המשאירה את מרבית השטח בריבונותם.

ויכוח נוסף שנשאר פתוח בין הצדדים היה ביחסם ל"שטח ההפקר" בלטרון ובירושלים שהשתרע על 48 קמ"ר. שני הצדדים טענו לבעלות עליו מנימוקים שונים, וכל צד, שעה שהציג את עמדותיו במפות, אף טרח והקפיד לכלול שטח זה בצידו.

המרת הנוסחה שטחים = ביטחון

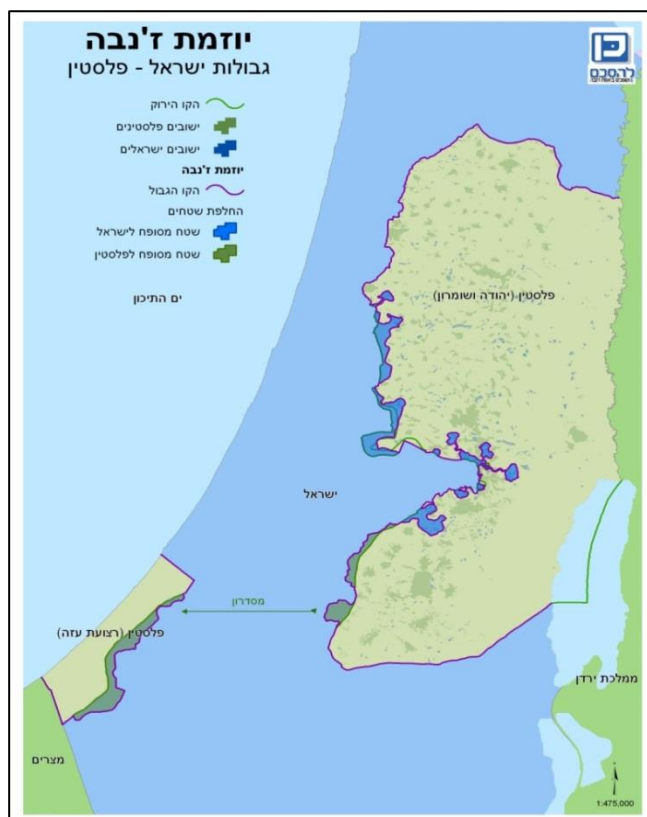
החתימה על "הסכם העקרונות" (הסכם אוסלו) לא חוללה בתודעה הישראלית את השינוי הנדרש ביחס לתפיסת הקשר בין הסכם קבע, שטחים וביטחון. בפסגת קמפ דייוויד 2000 ישראל עדיין ביקשה להשאיר בריבונותה "אזורי ביטחון", שהוגדרו לאחר מלחמת ששת הימים, שעה ש"שלושת הלאומים" של "ועידת חרטום" שיקפו את יחסו של העולם הערבי אליה. ישראל נאטמה כלפי הטענה הפלסטינית כי הסדר קבע והכרזה על סיום הסכסוך יוצרים מציאות שונה המחייבת התייחסות אחרת לנושא הביטחון. מרחבי הביטחון על פי תוכנית אלון מסוף שנות ה-60' ותוכנית שרון כעשור לאחר מכן, השתרעו על פני 40% ו-

60% משטחי הגדה בהתאמה. הן כללו רצועות רחבות בבקעת הירדן, מדבר יהודה, מסדרון ירושלים ולאורך הקו הירוק. גם על הרבה פחות שטחים מכך לא היה בנמצא "פרטנר" פלסטיני להסדר קבע.

לפיכך, היה על ישראל להמיר את הנוסחה, שטחים=ביטחון, לנוסחה שונה שעיקרה ביטחון=פירוז. בתמורה לויתור על העומק האסטרטגי אשר מעניקה הגדה המערבית לישראל לאיום ממזרח, הפלסטינים נדרשו לפרז את מדינתם מצבא ומנשק כבד, לרבות מטוסים, טנקים, תותחים, ספינות קרב, טילים ועוד. בהסכם ז'נבה, בנספח הבטחוני המפורט שפורסם בסוף 2008, תורגם הפירוז לרשימה ארוכה של מרכיבי ביטחון. הוסכם על בניית כוח בינלאומי חמוש בהרכב של ארבעה גדודים שיפרסו בבקעת הירדן לאורך הגבול בין פלסטין לירדן, וברצועת עזה לאורך הגבול עם מצרים. כמו כן, ישראל תכפיף גדוד ממוכן צה"לי לכוח הבינלאומי שמקום מושבו נקבע במרכז בקעת הירדן. ישראל תהנה משתי תחנות התרעה בבעל חצור ובהר עיבל, ומיכולת לאמן את חיל האוויר במרחב האווירי של פלסטין.

לנושא המים הייתה דינאמיקה דומה; 23% משטחי הגדה מוגדרים כאזורים בעלי פוטנציאל שאיבה גבוה של אקוויפר ההר על שלושת חלקיו. מדובר באזורים שגובהם מעל פני הים נמוך מ-400 מטרים. לפיכך, משום ששליטה פזית ישירה של ישראל בשטח בהיקף זה אינה סבירה במסגרת הסדרי קבע, פנו הצדדים לפתרונות אחרים של חלוקת המים במנותק מקו הגבול שנקבע.

זכות החשיבה

מפה מספר 1: קו הגבול בין ישראל ופלסטין

עקרונות

יש לזכור כי כמו בכל תהליך שבו שותפים צדדים בעלי אינטרסים שונים, לא ניתן להתקדם בצורה ליניארית ורצופה כמו בתהליך עבודה המאפיין מזמנים ברמת ודאות ויציבות גבוהה. המו"מ וההתקדמות בו היו מעגליים. לפעמים הביצה

הקדימה לתרנגולת ולעיתים ההיפך. קרי, לעתים העקרונות נקבעו ותיחום הגבול נקבע לאורם, ולעתים טיטות המפות באזורים שונים יצרו עקרונות. כך התגבשו והסתכמו בהדרגה לאורך סבבי השיחות בין הצדדים העקרונות הבאים:

1. ההסכם מציב גבול קבוע, סופי, מוכר ומוסכם בין שתי המדינות - פלסטין וישראל, במטרה להביא לחלוקה סופית ומוסכמת של א"י המערבית והמנדטורית בין הצדדים. הכוונה הייתה להגיע בסופו של המו"מ להסדר קבע שיושם מיד לאחריו. כל הרעיונות להסכמי ביניים, לגבולות זמניים ולחילופי שטחים "משולשים", עם ירדן ומצרים בשלב כזה או אחר נדחו.

2. הגבול בין ישראל לפלסטין יתבסס על קווי 1967, בהתאם להחלטה 242 של מועצת הביטחון ומתווה הנשיא קלינטון - הצדדים הסכימו כי תיושם הנוסחה של "שטחים תמורת שלום" בדומה להסכמי השלום הקודמים שחתמה ישראל עם מצרים וירדן. יחד עם זאת הוסכם כי קווי 1967 ישמשו כקו התייחסות לקו הגבול החדש בהתאם לרעיונות לחילופי השטחים שעלו בהצעת הנשיא קלינטון, בעיקר ביחס למזרח ירושלים.

3. חילופי שטחים יתבצעו ביחס של 1:1 באופן שמשרת את האינטרסים של הצדדים - הסכמה זו שימרה את היקף השטח של גבולות '67' אולם לא את הקו עצמו. יש להדגיש כי הסכמה זו חרגה באופן משמעותי ממתווה קלינטון מאחר וישראל ויתרה על 3% מהשטח שהייתה אמורה לספח ללא תמורה. ערפאת, בתגובה למתווה קלינטון, אומנם שלל את הרעיון הזה בהסתייגויות שהגיש, אך לא עד כדי פסילת ההצעה כולה, והוא אף שלח את המשלחת הפלסטינית לטאבה על בסיסה. בתמורה לכך, הצד הישראלי הצליח להוציא את "זכות השיבה" של

זכות החשיבה

הפליטים מנוסח ההסכם. קלינטון אומנם הבהיר ש"אין זכות שיבה ספציפית לישראל", אך הוא קבע כי "שני הצדדים מכירים בזכות הפליטים לחזור לפלסטין ההיסטורית" או "לחזור למולדתם". הצד הישראלי ביוזמת ז'נבה הצליח להביא לפשרה שהתמקדה בפתרון המעשי של הפליטים ללא שימוש "בזכות השיבה". הוא הביא לאימוץ הרעיון של קלינטון שחייב קליטה מסוימת של פליטים בישראל, אבל בכפוף לחוקיה הריבוניים ולמדיניות הקליטה שלה.

נקודה חשובה נוספת הייתה שהפלסטינים דרשו כי חילופי השטחים יהיו שווים לא רק בהיקפם אלא גם באיכותם, שעה שמבחן האיכות היה טיב הקרקע מבחינה חקלאית. בשלב מסוים של המו"מ הפלסטינים אף הגדילו לעשות וביקשו ביחס למדידת השטח, כי "ניישר" אותו באמצעות תוכנה מתאימה. טענה זו נשענה על העובדה כי ישראל סיפחה אזורים הרריים וביקשה לפצות את הפלסטינים באזורים מישוריים. שתי דרישות אלו אומנם נדחו על ידי הצד הישראלי, אך החלופות הישראליות של העברת שטחי מדבר הוסרו אף הן משולחן המו"מ.

4. שטחי ההפקר שהיו קיימים לאורך גבולות 1967 יתחלקו בין הצדדים באופן שווה - נימוקי שני הצדדים ביחס לשטח שהשתרע על כמעט אחוז אחד מסך שטחי הגדה המערבית היו בעלי תוקף, ולא נמצאה דרך לחלקם זולת חלוקה שווה. יחד עם זאת, בשל הקרבה של שטח זה למסדרון ירושלים ולכביש הגישה אל העיר, סוכם כי רוב השטח יישאר בריבונות ישראל והפלסטינים יפוצו בעבור חלקם במסגרת חילופי השטחים. רעיון זה אומץ מאוחר יותר על ידי הצדדים במו"מ הרשמי באנאפוליס.

5. אף צד לא יספח יישובים או תושבים של הצד השני - עקרון זה בא להבטיח לפלסטינים שלושה דברים מרכזיים: למנוע מישראל את האפשרות לתבוע "יישור" של קו הגבול בהתאם ל"אצבע" שהתנחלות גדולה יוצרת (למשל: גבעת זאב, מעלה אדומים ואחרות) על ידי סיפוח של יישובים פלסטינים סמוכים לה; לשלול את האפשרות, לה התנגדו הפלסטינים נחרצות, לקיים חילופי שטחים מאוכלסים בהם יועברו לריבונותם יישובים ערביים ישראליים; ולבסוף, למנוע אפשרות להשאיר מובלעות ישראליות אקסטרטוריאליות בשטחי המדינה הפלסטינית.

עיקרי ההסכמות

עסקת הבסיס שגובשה עם תחילתו של המו"מ, בין ד"ר סמיח אל-עבד, סגן שר התכנון הפלסטיני והאחראי בצד הפלסטיני על המו"מ הטריטוריאלי מ-1993 ועד היום, לבני, הייתה ביחס ל"גושי ההתנחלויות" המרכזיים. בטאבה הציגו הפלסטינים את הצעתם לגבול הכוללת את השארת אריאל בריבונות ישראל, אך לא כך לגבי מעלה אדומים וגבעת זאב. ההצעה הפלסטינית זכתה לכינוי הישראלי "בלון על חוט". קרי, השטח הבנוי של אריאל חובר לאורך כביש 5, לגוש יישובי קרני שומרון, ומשם בכביש צר לאלפי מנשה ולישראל. היה זה, שר התיירות דאז רא"ל במיל"אמנון ליפקין שחק (חבר המשלחת הישראלית בטאבה) שהציע כי על ישראל להעריך מחדש את עמדתה ביחס לסיפוח יישובים כמו אריאל, הרחוקים למעלה מ-20 ק"מ מהקו הירוק. בהמשך לגישה מרעננת זו, הוסכם ממש בהתחלת המו"מ כי ישראל תוותר על סיפוח אריאל, ובתמורה הפלסטינים יסכימו כי תספח את מעלה אדומים וגבעת זאב. עסקה זו זכתה מאוחר יותר לביקורת קשה מצד חלק מחברי המשלחת הפלסטינית,

זכות החשיבה

והיו אף ניסיונות (שכשלו) להמירה בשטחים אחרים. חשיבותה של עסקה זו התחווה מאוחר יותר, שעה שבמסגרת ההצעה הפלסטינית לאולמרט במהלך תהליך אנאפוליס ניסו הפלסטינים שוב להוריד מהמפות את היישובים הללו. יחד עם זאת, ההערכה אז כמו היום היא שבמסגרת הסכם כולל, מעלה אדומים וגבעת זאב תישארנה בריבונות ישראלית.

עסקה זו חזרה ומיקדה את ישראל באזור "עוטף" ירושלים. רוב האוכלוסייה הישראלית מעבר לקו הירוק מתגוררת שם, וסיפוח היישובים המרכזיים באזור ענה על הצורך הישראלי להרחיב את "מסדרון" ירושלים, וכן לא להחזיר את עיר הבירה להיות "עיר קצה" בדומה לתקופה טרם 1967. היא נהנתה מסיפוח של מעלה אדומים במזרח, גבעת זאב בצפון וביתר עילית עם גוש עציון בדרום.

הצדדים הסכימו על חילופי שטחים של 124 קמ"ר בהם כל צד נהנה מתוספת של 24 קמ"ר משטחי ההפקר. בפועל ישראל זכתה ב 38 קמ"ר והפלסטינים ב-11 קמ"ר, אולם הם פוצו באזורים אחרים. ישראל סיפחה 21 יישובים ועשר שכונות בהם מתגוררים 75% מהאוכלוסייה הישראלית מעבר לקו הירוק, כ- 375,000 ישראלים שישארו בבתיהם. בתמורה ישראל תעביר לפלסטינים שטחים לא מאוכלסים ב"עוטף" עזה, בהיקף של 86 קמ"ר שיגדילו את שטחה של הרצועה בכ-25%. ואת היתר באזור חבל לכיש שבמערב יהודה.

מתווה קלינטון אומץ לטובת הפתרון לסוגיית ירושלים; השכונות היהודיות יסופחו לישראל והערביות לפלסטין. מכלל זה הוצאה שכונת הר חומה משום שבנייתה ב-1996 סתרה את "הצהרת העקרונות" לפיה התחייבו הצדדים להימנע מקביעת עובדות

בשטח במהלך תקופת הביניים. העיר העתיקה חולקה באופן המשאיר תחת ריבונות ישראלית את הרובע היהודי ומחצית מהרובע הארמני בו מתגוררים יהודים. כמו כן ישראל השאירה בשליטתה, באבטחתה, ובניהולה, אולם תחת ריבונות פלסטינית, את מצודת דוד, מנהרת החשמונאים ובית העלמין היהודי שבהר הזיתים. בהר הבית ובכותל המערבי הסטאטוס קוו הניהולי דתי הפך למדיני ריבוני.

מודל "העיר הפתוחה" שעלה בוועידת טאבה אומץ ביחס לעיר העתיקה על מנת להימנע מהקמת מכשול פיזי בתוך חומות העיר העתיקה. לבסוף, נקבעו הסדרים מיוחדים על שיתוף כוחות בינלאומיים באבטחת חלקה הפלסטיני של העיר העתיקה, בדגש על הר הבית.

סיכום והערכה

המו"מ וההסכמות אליהן הגיעו במסגרת יחמת ז'נבה קיבעו את האינטרס המהותי של כל אחד מהצדדים ביחס לטריטוריה. הפלסטינים עיגנו את החלטת 242 בדמות "כל השטחים תמורת שלום", הישג שיאפשר להנהגה הפלסטינית להסביר את הוויתור ההיסטורי ב-1988 על 100% של המולדת לטובת 22% של המדינה. הישראלים עיגנו את עמדתם בדבר אי חזרתם לגבולות 1967 ואי פינויים של כל ההתנחלויות. חילופי השטחים, אפשרו לישראל לשמור את מרבית המתנחלים בביתם.

העמדת היחס על חילופי שטחים על 1:1 הבטיח לפלסטינים, בנוסף לעיגון החלטה 242 ע"פ פרשנותם, שהשטחים הישראלים שיופחו יהיו בהיקף מינימאלי ובהשפעה מועטה על רציפות המדינה הפלסטינית ומרקם החיים של תושביה בסמוך לגבול

זכות החשיבה

עם ישראל. היצמדות לקריטריון הכמותי בלבד והימנעות מהקריטריון האיכותי בשטחים שיוחלפו, מנע את פתיחתה של "תיבת פנדורה" שעלולה הייתה לפגוע בסיכויים להגיע להסכמות בנושא הגבולות ובכלל.

תוספת השטחים לרצועת עזה נשענה בצד הישראלי על שתי החלטות: האחת, הגדלתה של רצועת עזה ככל שניתן בגלל ששטחה מהווה רק 7% מהשטחים אך מרוכזים בה 40% מהפלסטינים שבשטחים; השנייה, שהייתה פנימית ישראלית, גרסה שיש לשתף את המגזר החקלאי של תנועת העבודה בנטל "המחיר הכואב" הנדרש להסכם קבע.

חילופי שטחים בשיעור של 124 קמ"ר (2.2%) אינם בחזקת "תורה מסיני". שיעור זה עשוי לעלות עד 4%, אך לא יותר מכך. זאת, משני טעמים: ראשית, תחת שלוש ההנחות: הצדדים אינם מעוניינים בחילופי שטחים מאוכלסים, הפלסטינים מסרבים לקבלת אדמות מדבר, וישראל תימנע מפינוי יישובים ותשתיות חיוניות בתחומי הקו הירוק, הרי שיפוטנציאל השטחים בישראל לחילוף הינו מוגבל ביותר ואינו עולה על שיעור זה. שנית, חילופי השטחים בעיקרם אינם קשורים לסוגיות של ביטחון, מים או צירים ראשיים, ונשענים על האילוף הפנים ישראלי המבקש להביא לפינוי של מספר מינימאלי של ישראלים במסגרת ההסדר. חילופי שטחים בשיעור העולה על 4% יאפשרו תביעות ישראליות לסיפוח של יישובים הרחוקים מהקו הירוק שייפגעו ברציפות המדינה הפלסטינית ובמרקם חייהם של תושביה. תביעות שהפלסטינים לא מסכימים לקבל, ועשויות לזרוע זרעי פורענות עתידיים בין הצדדים.

ההערכה של שני הצדדים בפתח המו"מ הייתה כי הסוגיה פתירה. מה שנדרש היה זה למצוא את נקודת המקסימום שכל צד יכל לתת ונקודת המינימום שכל צד יכל לקבל. לענין זה הייתה עדיפה הגישה של "עסקת חבילה" שאפשרה המרות וויתורים בין הסוגיות ולא רק בתוכן. כך למשל פתרון הסוגיה הטריטוריאלית התאפשר גם בעזרת הגמישות הפלסטינית שהופגנה בנושא הביטחון.

יש המבקרים את יחמת ז'נבה בטענה כי היה עליה להסתפק בקביעת העקרונות והפרמטרים ולהשאיר את שרטוט המפות לנושאים ונותנים הרשמיים. לא היה זה הרעיון שהונח בבסיס היחמה. הייתה כוונה מודעת להראות כי ההיתכנות להסדר קבע, לאחר העקרונות וההכרזות, מונחת בפרטים. הדקויות והפרשנויות המבקשות לעצב מציאות חדשה הן אילו המראות באם היא גם סבירה ואפשרית, מה שיכל להפוך אותה למוסכמת על הצדדים ולנשמרת על ידם.

אסכם ואומר כי יחמת ז'נבה, בהסכם, ומאוחר יותר בנספחים המפורטים, אכן הראתה שיתכן קו גבול בין ישראל ופלסטין העונה על האינטרסים והאילוצים של שני הצדדים. הוא אינו יכל להבטיח לבדו את היציבות הנדרשת לאורך זמן מהגבול, אך הוא משרטט לראשונה גם קו לשיתוף פעולה אפשרי בין שתי המדינות - ישראל ופלסטין.

67 < ירושלים בהסדר הקבע ובדרך אליו: חלוקה או ארגון והגדרה מחדש? [עדכן אסטרטגי, 05/05]

מבוא

99 ההצעות והעמדות שהועלו במהלך המאה העשרים בנוגע לעתידה של ירושלים⁵² מעידות על חשיבותה של העיר לשלוש הדתות - יהדות, נצרות ואסלאם - ועל מאבק האינטרסים המתמיד בין נציגיהן המדיניים. כל אחת מההצעות ביקשה לשקף את מאזן הכוחות המקומי והעולמי בתקופה מסוימת בגבולות העיר ובשליטה בה, תוך הבטחת חופש הפולחן והניהול הפנימי של המקומות הקדושים. סלע המחלוקת המרכזי בנושא השליטה המדינית היה והינו הר הבית. נדמה שבעיני הקיצונים בשלוש הדתות כל הסדר הוא בחזקת זמני, עד שיבשילו התנאים לשינוי בו לטובת הגשמת האידיאל הרוחני. במאה האחרונה נוספו למתחים הדתיים של העיר גם המתחים הלאומיים של הסכסוך הישראלי-פלסטיני,⁵³ המועצמים כל העת על ידי הצדדים עצמם ואף על ידי גורמים נוספים בעולם המוסלמי והנוצרי.⁵⁴

⁵² לפי מניינם של ר. לפידות, מ. הירש וד. האוסן, ירושלים לאן (ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 1999).

⁵³ מעצבי הציונות המדינית היו מודעים לרגישות הגבוהה הטמונה במקומות הקדושים בירושלים. הרצל דגל בבינאום המקומות הקדושים; וייצמן התנגד לצירוף ירושלים העתיקה למדינה העברית.

⁵⁴ ראו סקירת עמדות בהסדרי שלום בירושלים (ירושלים: מרכז טדי

נוסף על תביעות באתרים המקודשים, חלק גדול של הציבור הישראלי רואה בירושלים המאוחדת בגבולותיה הנוכחיים מקשה אחת ומסתייג מחלוקתה.⁵⁵ מקורה של עמדה זו במעמד המיתי שניתן לגבולות אלו בעקבות חקיקת חוק היסוד "ירושלים: בירת ישראל, 1980". האם מדינת ישראל והעם היהודי נדרשים באמת לחלוקה של ירושלים ולוויתור על קודשיה כדי לגשר על אחד המחסומים המהותיים בדרך להסכם הקבע ולסוף הסכסוך עם הפלסטינים, או שמא פתרון סוגיית גבולותיה של ירושלים הוא עניין של הגדרה מחדש?

טענתי במאמר זה, כי התנאים האזוריים שנוצרו בעקבות התהליך המדיני בין ישראל לעולם הערבי יכולים לאפשר, על בסיס ה"סטטוס קוו" במקומות הקדושים, גם לכונן פתרון מדיני בירושלים בין הפלסטינים לבין מדינת ישראל. לצורך הצגת פתרון מעשי לשני הצדדים אציע להגדיר את גבולותיה של ירושלים בשני שלבים:

בשלב הראשון אציג מודל זמני לניהול ירושלים המאוחדת - המביא בחשבון את הצרכים הבטחוניים של ישראל, את מרקם החיים הפלסטיני במזרח ירושלים ובגדה המערבית ואת הצורך של הצדדים לחזור לשולחן המשא ומתן - כפתרון ביניים עד למימושו של הסדר הקבע בירושלים.

קולק למחקרי ירושלים, מכון ירושלים לחקר ישראל, 2000).
⁵⁵ מאז שנת 2000 יותר ישראלים מסכימים לחלוקה והוויכוח הוא על היקפה.

זכות החשיבה

בשלב השני, אטען, כי בהסדר קבע, בשל הזהות בין השייכות הדתית לשליטה הניהולית במרבית האתרים, מתחייב פתרון טריטוריאלי, המתבסס, ככל האפשר, על התאמת המעמד המדיני למעמד הדתי המתקיים במקומות הקדושים, ואציע בהם ארגון פיזי שונה במקצת, כדי לאפשר זאת. לבסוף, את יתרת שטח העיר אציע להגדיר על-פי הקריטריונים שהתגבשו במהלך המשא ומתן שהתקיים בין הצדדים ובאו לידי סיכום בהצעת קלינטון בדצמבר 2000.

העיר המאוחדת - האומנם?

היהודים כבשו את ירושלים לפני כ-3000 שנה, הפכו לבירתם ונהנו משליטה דתית בה באלף השנים הראשונות ומריבונות מדינית במחציתם. ירושלים הפכה בירתה של ממלכת ישראל עם כיבושה בידי המלך דוד בשנת 1000 בקירוב לפני ספירת הנוצרים ושטחה היה כ-30 עד 40 דונם. בסוף ימי בית שני, ערב חורבנה בשנת 70 לספירה, הגיעה ירושלים לשיא פריחתה ולשיא התפשטותה, 2,200 דונם, שיא שאליו חזרה רק באמצע המאה ה-19.

מאז ומתמיד משמשת ירושלים מושא ההזדהות של העם היהודי עם מכורתו. המוסלמים קידשו את ירושלים מעט לאחר כיבושה במאה השביעית לספירה הנוצרית, לא הפכו מעולם לבירה של ישות מדינית כלשהי, אך שלטו בה שליטה דתית ומדינית של כמעט 1400 שנים. האזורים המקודשים וההיסטוריים לשלוש

הדתות משתרעים על פחות מ-2000 דונם, שהם כאחוז וחצי בלבד משטחה של ירושלים המאוחדת.

מלחמת העצמאות בשנת 1948 הותירה את העיר העתיקה ריקה מיהודים ובשליטת ירדן ל-19 שנה,⁵⁶ עת שבה ישראל וכבשה את ירושלים המזרחית ואת הגדה המערבית כולה וקבעה מחדש את גבולותיה של העיר. הממשל הצבאי הישראלי בחר לשמור על הסטאטוס קוו במקומות הקדושים. לנוצרים ניתנה ריבונות דה-פאקטו בכנסיית הקבר ובחלקים של הרובע הנוצרי. רובו של הר הבית הושאר בידי המוסלמים וליהודים ניתנה גישה חופשית לכותל המערבי ולאורך חומות הר הבית. הותר ליהודים לבקר בהר הבית אך לא להתפלל בו. כמו כן אין מונפים בתחומי ההר דגלים שיש בהם סמלי ריבונות.

אם נבקש לתאר בקצרה את מעמדה המשפטי של ירושלים המאוחדת,⁵⁷ נוכל לטעון כי מרבית הקהילה הבינלאומית השלימה למעשה עם שליטת ישראל במערב העיר, אך לא במזרחה.⁵⁸ שלטונות ישראל רואים במזרח ירושלים חלק ממדינת ישראל,⁵⁹ אך הקהילה הבינלאומית דוחה זאת.⁶⁰

⁵⁶ הירדנים הפרו את מחויבותם לחופש גישה אל המקומות

הקדושים ואף חיללו את בית העלמין היהודי בהר הזיתים.

⁵⁷ ירושלים היבטים משפטיים (ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 1999).

⁵⁸ החלטת מועצת הביטחון 242, נובמבר 1967, דורשת נסיגה

ישראלית לגבולות 1967 הכוללים רק את העיר המערבית.

⁵⁹ על-פי חוק יסוד: ירושלים בירת ישראל (1980) שחזר על הדברים שנקבעו בחוק לתיקון פקודת סדרי השלטון והמשפט (מספר 11), תשכ"ז-1967.

זכות החשיבה

הרחבת שטח השיפוט של ירושלים בשנת 1967 לא נעשה בדרך המקובלת של הקמת ועדת חקירה על ידי שר הפנים ודיון מסודר בנושא, אלא באמצעות תיקון ל"פקודת סדרי השלטון והמשפט" מספטמבר 1948 והנוסח של סעיף 11ב' אפשר את השלמת מלאכת ה"איחוד" בתוך 17 יום מתום המלחמה. הצו שפרסמה למחרת מזכירות הממשלה פירט קו לא על גבי מפה, אלא באזכור קווים דמיוניים בין נקודות ציון. בכל ההליך המשפטי לא נזכר שמה של ירושלים, ובולט בו רצון הממשלה להסוות ולטשטש את מעשה הסיפוח מחשש לתגובה בינלאומית קשה. אנה חזן מפרטת את העקרונות המרכזיים שקבעו את גבולותיה החדשים של העיר, ותחילה אבקש לבחון את הרלוונטיות של העקרונות האלה להסדר קבע תוך התחשבות במציאות שנוצרה מאז.⁶¹

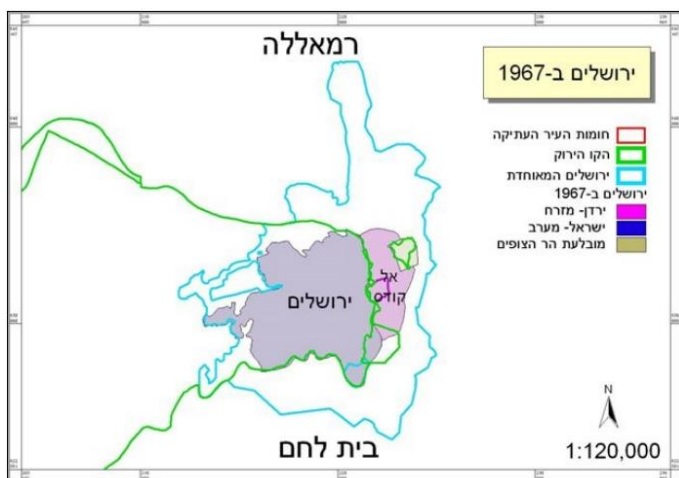
העיקרון הראשון והחשוב ביותר היה דמוגרפי טריטוריאלי - לספח לירושלים שטחים נרחבים כדי להבטיח את התרחבותה ופיתוחה, אך להימנע מלכלול בתחום העיר מחנות פליטים וכפרים ערביים המאוכלסים בצפיפות. בפועל, סך כל השטח שסופח לירושלים הוא 70,000 דונם ובהם רק כ-6000 דונם של

⁶⁰ מועצת הביטחון קבעה שאמנת ז'נבה בדבר הגנה על אזרחים בזמן מלחמה חלה על מזרח ירושלים ומעשיה של ישראל בעיר בטלים ומבוטלים ואין להם כל תוקף. ב-9 ביולי 2004 פסק בית המשפט הבינלאומי בהאג, בחוות הדעת המייעצת, כי בניית המכשול בשטחי הגדה וירושלים אינה חוקית, על ישראל לפרקו ולפצות את הפלסטינים שנפגעו מבנייתו.

⁶¹ א. חזן, גבולות השיפוט של ירושלים 1948-1993, דפי רקע לקובעי מדיניות מס' 17 (ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 1995).

ירושלים הירדנית. שאר השטח היה שיך ל-28 כפרים, שמיעוטם סופחו במלואם והשאר בחלקם (ראו מפה מס' 1).

מפה מס' 1

מספר הפלסטינים שהפכו לתושבי ירושלים בעלי תעודות זהות של ישראל הגיע בן לילה ל-69,000, שהם 23 אחוז מאוכלוסיית העיר. הסיפוח שנועד לאפשר בניית שכונות יהודיות שיכשילו כל נסיון לחלק מחדש את העיר,⁶² הביא להפקעת 21,000 דונם מתוך השטח שסופח, אך שאר השטח התמלא במהירות באוכלוסייה פלסטינית. כיום מונים הפלסטינים 231,000 נפש שהם 33 אחוז מאוכלוסיית העיר ומספר היהודים המתגוררים

⁶² שם.

זכות החשיבה

בעשר השכונות היהודיות הוא 179,000 נפש שהם כ-40 אחוז מהאוכלוסייה היהודית של העיר.

העיקרון השני היה להפריד כלכלית בין ירושלים לבין אזורי הגדה. בפועל, מזרח ירושלים נשארה הליבה האורבאנית והכלכלית של הגדה. במזרח ירושלים ובפרברים מרוכזת האוכלוסייה הגדולה ביותר בגדה המערבית, כ-800,000 פלסטינים, ויש בה פעילויות כלכליות רבות.

העיקרון השלישי היה אסטרטגי-בטחוני. מכיוון שהעוסקים בנושא היו בטוחים שהגבולות שהם מסמנים יהיו גבולות המדינה בעתיד הקרוב הם ביקשו להכליל בתוכם חלק ניכר מרכסי ההרים המקיפים את ירושלים. בפועל, במשך השנים בנתה ישראל על הרכסים הללו את השכונות החדשות: רמות אלון ורמת שלמה בצפון, וגילה בדרום, כך שכיום הר גילה בדרום, נבי סמואל בצפון ומשלטי מעלה אדומים במזרח, שמחוץ לגבולות הסיפוח, הם השולטים על העיר שהתרחבה.⁶³ הפלסטינים הסכימו שמדינתם לעתיד תהיה מפורזת מצבא זר ומנשק כבד. לפיכך הצורך הבטחוני מצטמצם להגנה מפני טרור, שאינו מחייב לספח את המרחבים הפלסטיניים שבגבולות העיר, ועל אחת כמה וכמה את המרחבים שמחוץ לעיר, שהחומה מבקשת להבטיח. יתרה מכך, עצם הוצאתם של אזורים פלסטיניים מאוכלסים בצפיפות מתחום העיר עשוי להקל את מתן המענה הבטחוני הנדרש לחיי היומיום בירושלים.

⁶³ כולם נכללים או מתוכננים כיום בתחום הגדר.

העיקרון הרביעי היה לכלול בתחומי העיר מתקנים חשובים, כגון שדה התעופה בעטרות, בית המטבחים בשועפט ובית הקברות בהר הזיתים. בפועל, שדה התעופה אינו מופעל וחסרונו אינו מורגש; בית המטבחים הפסיק לפעול; והקבורה בהר הזיתים כמעט שפסקה.

העיקרון החמישי היה להתחשב בבעלויות על קרקעות ובהסדרים קודמים. בפועל סופחו שטחים שהיו בתחום העיריות של בית לחם, בית ג'אלה ואל-בירה והופקעו 21,000 דונם של אדמות פלסטינים לבניין השכונות היהודיות. אמנם על-פי החוק הישראלי, חוק נכסי נפקדים משנת 1950, רשאית הממשלה להפקיע את אדמותיהם ורכושם של הפלסטינים, אבל ממשלת ישראל נמנעה מליישמו. ואולם בעקבות בניית הגדר ביקשה ממשלת ישראל, בישיבתה ב-8 באפריל 2004, להפקיע ללא זכות ערעור נכסים בשווי מאות מיליוני דולרים מבעליהם החוקיים.⁶⁴ במשא ומתן בין ישראל לפלסטינים התקבעה ההבנה שבהסדר הקבע תושארנה השכונות היהודיות בריבונות ישראל.

למרות 37 שנות "איחוד", מזרח ירושלים הערבית מתנהלת בפועל בנפרד ממערב העיר ומהשכונות היהודיות במזרחה, כפי שמתאר צוות החשיבה בסוגיית ירושלים במכון ירושלים.⁶⁵ 50% משטחי מזרח ירושלים הם בלי רשת מים וניקוז. ל-50% משטחי מזרח ירושלים אין תוכניות מתאר מותאמות, מפורטות ומאושרות, מה שמקשה לתכנן מערכות כבישים ותשתיות

⁶⁴ מירון רפפורט, הארץ, 22 בינואר 2005. החלטה זו הוקפאה בינתיים על ידי היועץ המשפטי לממשלה.

⁶⁵ הסדרי שלום בירושלים (ירושלים: מרכז טדי קולק למחקר ירושלים, מכון ירושלים לחקר ישראל, 2000).

זכות החשיבה

ומקשה על מתן אישורי בנייה האמורים להינתן על-פי תוכניות מתאר. למרות גישתו החופשית כמעט של כוח עבודה ערבי לשוק התעסוקה היהודי בירושלים אפשר לדבר על המשך קיומם של שני שוקי תעסוקה סקטוריאליים בשני חלקי העיר.⁶⁶ כך גם בתחום התחבורה והחינוך. מזרח ירושלים ופרבריה מהווים גם כיום, את הליבה האורבאנית של תושבי הגדה. רק מיעוט מבוטל, 6000 איש, מקרב האוכלוסייה הערבית ניצלו את האפשרות לבחור באזרחות ישראלית בהמשך למעמד של תושב ישראל. הפלסטינים משלמים מסים ונהנים משירותים ומהטבות הניתנים לכל תושב ישראלי, אך הם פונים לרשויות הממלכתיות הישראליות רק אם אין להם חלופה אחרת. הם מחרימים את הבחירות המוניציפאליות, אך הלכו להצביע ומי שיש לו כתובת גם מחוץ לירושלים הלך להצביע בבחירות ליושב ראש הרשות הפלסטינית ולמועצה הפלסטינית שהתקיימו בינואר 1996, ובבחירות ליושב ראש הרשות בינואר 2005.

מציאות זו וההתקדמות במשא ומתן בפסגת קמפ דייוויד ביולי 2000 הכתיבו את הצעת קלינטון להסדר קבע בשונה מהעמדה האמריקנית המסורתית, **הרואה בשכונות "צעדים זמניים** שאין בהם כדי להשפיע על הסטטוס הנוכחי או העתידי של העיר במשא ומתן על הסדרי הקבע".⁶⁷ קלינטון הציע שבחלוקת העיר "השטחים הערביים הינם פלסטיניים ואלו היהודיים הינם

⁶⁶ ערבים ממזרח ירושלים כמעט שאינם נקלטים במפעלים עתירי ידע וטכנולוגיה, אלא בענפי התעשייה, הטקסטיל, המתכת, ההנעלה והאבן.

⁶⁷ דברי השגריר ארתור גולדברג בעצרת האו"ם ודברי השגריר צ'ארלס יוסט במועצת הביטחון בשנת 1969.

ישראליים. עיקרון זה יחול גם על העיר העתיקה". הצדדים קיבלו הצעה זו והתקדמו לפתרונה בסבב השיחות בטאבה בינואר 2001.⁶⁸ לבסוף, ב"יחמת ז'נבה" הלא רשמית התוו הצדדים קו גבול המממש הלכה למעשה את הצעתו של הנשיא קלינטון (ראו מפה מס' 2)⁶⁹.

קריסתו של התהליך המדיני בעקבות פסגת קמפ דייוויד הביאה למציאות שונה של אלימות בה שני הצדדים מרגישים נבגדים וחסרים "פרטנר" לפתרון המקובל עליהם. הלחץ הציבורי בשל האלימות והטרור המאפיינים את המציאות של ארבע השנים האחרונות, אילץ את ממשלת ישראל להחליט על הקמתו של מרחב ה"תפר", לרבות בירושלים. התואי שאושר בממשלה ביוני 2002 ובאוקטובר 2003 ביקש לכאורה להעניק לגבולותיה של ירושלים מרחב בטחוני נוסף. כל הרכסים השולטים על ירושלים והממוקמים מחוץ לגבולותיה נכללו במרחב ה"תפר". הר גילה בדרום, השולט גם על בית לחם ובית ג'אלה, נבי סמואל ורכס שיח' זיתון בצפון השולטים גם על ביתוניא ורמאללה.

⁶⁸ ראו: ג. שר, במרחק נגיעה: המשא ומתן לשלום 1999-2001, עדות, בעריכת ר. טל (תל אביב: ידיעות אחרונות, 2001); ש. בן-עמי, חזית ללא עורף: מסע אל גבולות תהליך השלום, בעריכת ר. טל (תל אביב: ידיעות אחרונות, 2004).

⁶⁹ כפי שזה הודה בדצמבר 2003 בפגישה עם יחמי הבנות ז'נבה.

מפה מס' 2

ממשלת ישראל בחרה לכלול במרחב ה"תפר" את השטח שסופח ב-1967 ושטחים נוספים, אך היא נמנעת מלשלב את האוכלוסייה הפלסטינית בחברה הישראלית.⁷⁰ הגדר הנבנית משנה מהותית את סדרי החיים של האוכלוסייה הפלסטינית במזרח העיר ובמטרופולין ירושלים. 200,000 הפלסטינים האמורים להתגורר בין הגדר לבין "הקו הירוק" ייאלצו לפתח דפוסי חיים חדשים בתוך הגדר כמו אלו שמחוצה לה, אך אלו לא ישנו כפי הנראה את המשך תביעת הפלסטינים שירושלים תהיה בירת מדינתם לכשתוקם. פסיקתו של בית המשפט העליון בשבתו כבית הדין הגבוה לצדק ביוני 2004 בעתירה שהגישו

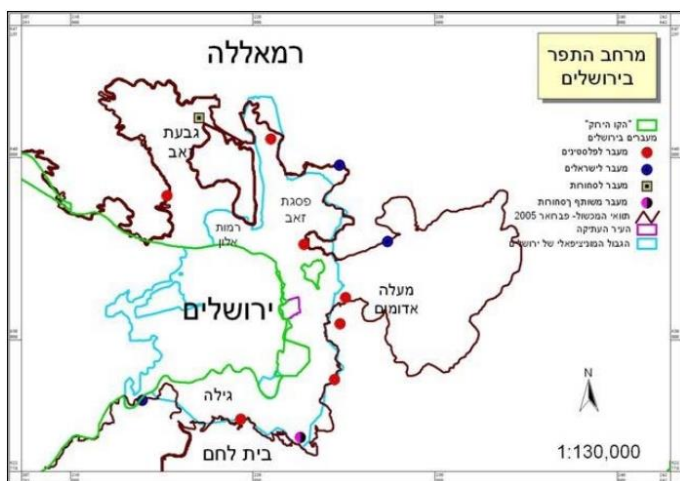
⁷⁰ י. גארב, גדר ההפרדה והשכונות הערביות בירושלים (ירושלים:

מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות, 2004).

שאל אריאלי

תושבי הכפר הפלסטיני בית סוריק, ושהצטרפו אליה תושבי מבשרת ציון והמועצה לשלום וביטחון, הכריחה את ממשלת ישראל לאשר בפברואר 2005 תוואי חלופי לגדר, העומד בעיקרון המידתיות המבקש לשמור על איזון בין צורכי הביטחון של ישראל לבין צרכי מרקם החיים הפלסטיני. תוואי חדש זה יצמצם מעט את השטח הפלסטיני המופרד מבעליו ואת מספר הפלסטינים ב"צד הישראלי" של הגדר, אך אינו משנה מהותית את הפרדתה של מזרח ירושלים מהאוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית (ראו מפה מס' 3).

מפה מס' 3

מהסקירה לעיל עולה כי האזורים ההיסטוריים בירושלים המקודשים לשלוש הדתות משתרעים על פני כ-2000 דונם מתוך 126,400 דונם של שטח השיפוט של ירושלים. למרות "איחודה" העיר מתפקדת ברוב תחומי החיים כשתי בירות נפרדות לישראל

זכות החשיבה

ולפלסטינים בגדה המערבית.⁷¹ כל חמשת העקרונות שהובילו לקביעת גבולותיה של העיר ב-1967 אינם רלוונטיים עוד - אם משום כישלון מטרתם, כמו ניתוק מזרח ירושלים מהגדה, ואם בשל ההתפתחויות המדיניות המייתרות את הצורך בהגנה מפני צבא סדיר.⁷² אם כך, בהנחה שהסיפוח ובניית השכונות היהודיות החדשות לא הצליחו להניא את הפלסטינים מלחתור להקמת בירתם במזרח העיר, נדמה כי נדרש **תחילה** להסדיר את תקופת הביניים במעבר מעיר "מאוחדת" לשתי בירות של שתי מדינות, וב**שלב שני** לארגן מחדש את האזורים המקודשים כדי שבפתרון הטריטוריאלי של ירושלים בהסדר הקבע נוכל לאחד את ההיבט הדתי עם ההיבט המדיני. תקפותו של הפתרון **בשלב השני** תישען על הסכמת שני הצדדים במסגרת הסכם קבע והוא ימומש רק במסגרתו כדי למנוע מהצד החזק להשליט את הדומיננטיות שלו בהסדר ביניים.

תקופת המעבר

כפי שהוזכר לעיל, פסיקת בית המשפט העליון בעתירת בית סוריק לא הביאה לשינוי מהותי בתוואי הגדר שקבעו מערכת הביטחון וממשלת ישראל במרחב ירושלים. מרקם החיים של

⁷¹ נתון מרשים המעיד על כך פרסם מכון ירושלים, חלופות להתוויית גדר הביטחון בירושלים, דצמבר 2004, המראה כי מספר התנועות היומיות החוצות את הקו המוניציפאלי גדול פי שלושה עשר מאלו החוצות את הקו הדמוגרפי.

⁷² מ. עמירב, "אם לא נחלק את ירושלים - נאבד אותה", אופקים חדשים, 17 (ינואר 2005).

תושבי מזרח ירושלים הפלסטינית ושל האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית ייפגעו מאוד עם השלמתה של הגדר. מהלכים נוספים של עיריית ירושלים, כמו הכוונה לבנות שכונות יהודיות בלב האוכלוסייה הפלסטינית⁷³ עשויים להכביד עד מאוד על ההיתכנות להפרדה על בסיס דמוגרפי, שעדיין מתקיימת היום בירושלים.

מפה מס' 4 וטבלה מס' 1 מתארות את ההצעה לשילוב המענה הבטחוני הנדרש לשכונות היהודיות במזרח העיר ובמערבה, עם שמירת מרקם החיים של האוכלוסייה הפלסטינית במרחב ירושלים ובעיר עצמה, בלי לשנות את מעמדם החוקי של העיר ושל תושביה ובלי לפגוע בזכויותיהם החברתיות.

העקרונות שעליהם מתבססת ההצעה ל"מרחב תפר" מצומצם יותר הם:

1. המשך פעילות צה"ל, השב"כ והמשטרה משני צדי המכשול עד להשגת הסדר בין הצדדים.
2. אבטחת השכונות היהודיות בירושלים במרחב מוגן המופרד מהשכונות הפלסטיניות.⁷⁴ דפוס ההפרדה יתבסס על פרופיל שונה מהקיים. ניתן לשלב גדר אלקטרונית דקורטיבית בחלק מהמכשול ובחלקו לקיים הפרדה הנשענת על התוואי הטופוגרפי הקיים.
3. יצירת רצף קרקעי בין ירושלים ליישובים הישראליים הגדולים במטרופולין (מעלה אדומים וגבעת זאב) והכללתם במרחב המוגן.

⁷³ שכונת קדמת ציון באבו-דיס, שכונת נוף ציון בג'בל מוכבר,

שכונה בוואדי ג'ח ואחרות.

⁷⁴ מבוסס על הצעתה של המועצה שלום וביטחון, פברואר 2004.

זכות החשיבה

4. יצירת מערכת מעברים שתאפשר תנועה של תושבי ישראל - ישראלים ופלסטינים - למרחב המוגן הישראלי (היציאה ממנו לא תבוקר).

5. שימור מרבית המכשול הקיים עם שבעה מעברים שיהיו בסטאטוס "Normally Open" בהתאם לצורכי מרקם החיים הפלסטיני והתנועה הישראלית עוקפת ירושלים, תוך קיום שגרת בדיקות אקראיות או בקרה מוחלטת, בכפוף להערכות מצב עדכניות. מכשול זה ייצור מרחב לניטור מוקדם של פח"ע טרם הגעתה למרחב המוגן.

6. שמירת גישתן של שתי האוכלוסיות למקומות הקדושים לשלוש הדתות.

מפה מס' 4

**טבלה מס' 1: נתונים למרחב ירושלים בתקופת המעבר
(כל הנתונים מכוונים לשטח ולאוכלוסיה שמחוץ לגבולות 1967)**

נתון	מזרח ירושלים	מרחב ירושלים המאושר ⁷⁵	מרחב ירושלים המוצע ⁷⁶	מרחב הניטור	המרחב המוגן
שטח (דונם)	70,000	165,359	125,376	30,032	95,344
פלסטינים	231,000	199,485	158,161	132,906	25,255
ישראלים	179,000	215,458	212,362	3,174	209,188

לדוגמה, פלסטיני נושא תעודת זהות של הרשות הפלסטינית בלבד יוכל לצאת מגוש הכפרים שמדרום לכביש 443 (מודיעין-גבעת זאב), לנסוע על הכביש, להיכנס למרחב הניטור ליד בית חורון בנקודת שהיא "פתוחה בשגרה", לחצותו ולצאת לביתוניה באזור מחנה עופר בנקודה דומה. לחלופין יוכל להגיע לשכונות הפלסטיניות בצפון ירושלים, שועפאת ובית חנינא, ולעבור מזרחה ודרומה מתחת לגשר באזור מחנה הפליטים שועפאת ללא כל עיכוב. בהתאם להערכות המצב הבטחוניות, כניסה זו למרחב הניטור תבוקר בידי כוחות הביטחון של ישראל. אם הפלסטיני הוא גם מורשה כניסה לירושלים הוא יוכל להשתמש באחד משלושת המעברים הבאים: בידו בצפון, "300" בדרום והר

⁷⁵ כפי שאישרה ממשלת ישראל בישיבתה ב-20 בפברואר 2005.
⁷⁶ המרחב המוצע הוא חיבור של מרחב הניטור והמרחב המוגן.

זכות החשיבה

הצופים במזרח. ישראלי שאינו מעוניין להיכנס לירושלים יוכל להשתמש באותה דרך ולהמשיך לבקעת הירדן או לים המלח בלא כל עיכוב. כניסה לעיר עצמה תיעשה דרך נקודות הביקורת לישראלים המופיעות במפת ההצעה.

תחת הנחת העבודה שממשלת ישראל ואש"ף יכולים לסיים את הסכסוך רק באמצעות שיבה לשולחן המו"מ והסדר קבע הצעה זו נהנית מהיתרונות הבאים:

- המענה הבטחוני לאוכלוסייה היהודית בעיר טוב יותר בשל הכללתה במרחב מוגן ללא אוכלוסייה פלסטינית השותפה למאבק הפלסטיני.
- מעמדה החוקי של העיר ותושביה אינו נפגע והתושבים הפלסטינים ימשיכו ליהנות משירותי העירייה ומתשלומי הביטוח הלאומי ושאר המוסדות. עם זאת, אם ממשלת ישראל תסכם זאת עם הרשות הפלסטינית אפשר להעביר את השכונות או את חלקן לאחריותה במעמד שטח B.
- מרקם החיים הישראלי והפלסטיני במרחב ירושלים ובעיר עצמה יישמר במתכונתו הנוכחית: מערב העיר והשכונות היהודיות במדינת ישראל והשכונות הפלסטיניות בגדה המערבית. בכך תיבלם המגמה המתרחבת של הגירת פלסטינים בעלי תעודת זהות ישראלית

אל תוך ישראל,⁷⁷ וכן תיעצר הירידה ברמת החיים של תושבי מזרח ירושלים, הערבים, המכשירה את הקרקע לגיוסם של פרטים לפעילות של ארגוני הטרור.

- הצעה בעלת היתכנות פיזית לבנייתה ואינה מעכבת את השלמת הגדר שאישרה הממשלה.
 - ההצעה מאפשרת לדחות את הויכוח הפוליטי הפרטני על גבולותיה של ירושלים בשל שמירת הסטאטוס קוו העירוני, אם כי יש מי שיטענו בדיוק את ההפך בשל קביעת גבולות המרחב המוגן על בסיס הקו הדמוגרפי.
 - ההצעה מעניקה אפשרות לפתרון מדיני של הסכסוך ואינה מערימה מכשולים על מימושו של הסכם המבוסס על הצעת קלינטון.
 - ההצעה מצביעה על חיסכון של מאות מיליוני שקלים בבניית המעברים הנדרשים למרקם החיים הפלסטיני.
- להצעה יש כמובן גם חסרונות, ויש מתנגדים להנחה המונחת בבסיסה - חלוקה על-פי הצעת קלינטון:

צפויה התנגדות מימין לקביעת תוואי מדיני על בסיס הקו הדמוגרפי המוציא את עיר דוד וחר הזיתים מהשטח הישראלי.

- צפויה התנגדות של תושבי העיר הפלסטינים

⁷⁷ לדוגמה, רק מא-רם, המונה 63,000 תושבים, היגרו בשנתיים האחרונות 5,000 אל תוך ירושלים.

זכות החשיבה

- לבקרת מעברם ממזרח העיר למערבה.⁷⁸
- צפויה ביקורת פלסטינית על היכולת לסגור את מרחב הניטור בפני האוכלוסייה הפלסטינית של הגדה המערבית.
 - עלויות הבנייה והתפעול של המכשול יגדלו בשל קיומם של כמעט שתי מערכות.
 - צמצום הזמן והמרחב למפגע הבא משטחי הגדה כדי לפעול במערב העיר, זאת בשל תפיסת ה "Normally Open" של הכניסות למרחב הניטור הגובל בחלקו במרחב המוגן.

לסיכום, נראה כי הצעה זו תכשיר את מרקם החיים ואת דעת הקהל בשני הצדדים להגדרה מחדש של ירושלים ה"מאוחדת" לשתי בירות לשתי מדינות עצמאיות.

הצעה לפתרון קבע: ארגון המרחב ההיסטורי

בשלב זה אבקש להתמודד עם שלב הקבע של ירושלים תוך הצעת פתרון למרחב ההיסטורי. מפה מס' 5 מתארת את האזור המרכז את המקומות המקודשים לשלוש הדתות בדפוסים של מוסדות דת ובתי קברות. חלק מאזור זה מתוחם פיזית בחומות העות'מאניות שנבנו בתחילת המאה ה-16 ושאין נהנות מקדושה כלשהי, המחייבת שימוש בהן כקריטריון בלעדי.

⁷⁸ אף שבפועל בקרה חלקית מתקיימת גם היום באמצעות מחסומים ניידים של משטרת ישראל וצה"ל.

בנייתן של "חומות" חדשות, מסביב לאזור המתוחם, בלי לפגוע בחומות הקיימות,⁷⁹ תביא לבידול פיזי של המקומות המקודשים משאר העיר (ראו מפה 5 וטבלה 2). ה"חומות" ייבנו כפרויקט משותף. התפיסה בבנייתן תהיה של מרחב בעל שימוש משותף ולא של קו גבול מפריד, אם כי תתקיים יכולת הפרדה המתבססת על פתרונות אדריכליים קיימים.⁸⁰ אפשר שהן תכלולנה מתחמי תחבורה, תרבות, סחר, בילוי, מחיאונים, מיצגים וכדומה לשלוש הדתות החיות במשותף בעיר. הפרדה **פיזית** זו תאפשר להחיל את המודל של "**עיר פתוחה**", שהוצע ביחמת ז'נבה לעיר העתיקה בלבד, על האזור כולו. בתוך האזור תחולק אמנם הריבונות בין הצדדים באופן רשמי על-פי הצעת קלינטון, אך ללא הצבת מכשול פיזי, ובאופן מעשי יישמר הסטאטוס קוו בכל האתרים המקודשים לשלוש הדתות.

החלת המודל של עיר פתוחה על השטח המוצע, נוסף על העיר העתיקה, היא הוגנת לשני הצדדים. ישראל תחיל את המשטר המיוחד על הר ציון והפלסטינים על עיר דוד והאתרים בנחל קדרון. לא יחול שינוי במעמד המיוחד שיש לבית הקברות היהודי בהר הזיתים ולמצודת דוד בניהול ישראלי כפי שנקבע ב"הסכם ז'נבה". ייחסכו כל הסידורים המיוחדים הנדרשים כדי להבטיח את חופש הפולחן הדתי באתרים שמחוץ לחומות העות'מאניות. ישראלי יהודי שביקש לבקר בשטח שברביבונות פלסטינית ייכנס באחד מארבעת השערים שברביבונות ישראל, יבקר בעיר דוד, ללא כל צורך בהצגת דרכון או שימוש בשאטל מלווה, ויחזור

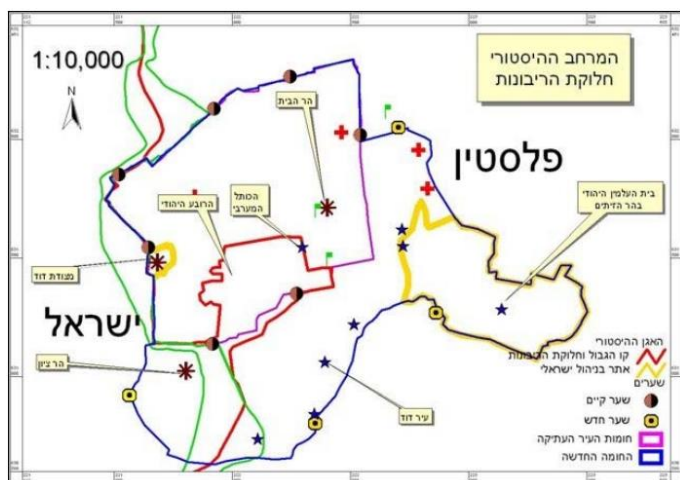
⁷⁹ אלה נכללות במסגרת העיר העתיקה ברשימת הנכסים התרבותיים העולמיים של אונסק"ו.

⁸⁰ י. גרינפילד, ק. ברכה וא. שפירא, טרמינל בקו הגבול, עבודת גמר בפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים, הטכניון, חיפה, 2004.

זכות החשיבה

באותה הדרך. כך גם פלסטיני נוצרי שירצה לבקר בכנסייה בהר ציון או פלסטיני מוסלמי המבקש לבקר שם בבית הקברות המוסלמי. תושב סילוואן בחלק של "עיר דוד" לא יידרש להקיף את העיר העתיקה כדי להיכנס לשוק ברובע המוסלמי דרך שער האריות אלא יוכל לעשות זאת בקלות דרך השער הדרומי החדש, המוביל לשער האשפות. כל הפרטים הקשורים לתנועה, תושבות שירותים מוניציפאליים וביטחון יהיו על-פי סעיף 6-ירושלים ב"הסכם ז'נבה". נוהלי הקניין הפרטי יהיו שווים לאלה שייקבעו בעניין זה לגבי כל השטח של מדינת פלסטין ומדינת ישראל. אפשר, בהסכמת שני הצדדים בלבד, שהתיאום בין שתי העריות לגבי ניהול האזור המשותף יכלול את האפשרות להמשיך המגורים ההדדיים - יהודים באזורים שבריבונות הפלסטינית, כמו "עיר דוד", או להפך.

מפה מס' 5

טבלה מס' 2: המרחב ההיסטורי

פרמטר	נתונים
היקף	6700 מטר
שטח	1791 דונם
בניית "חומה" חדשה	4600 מטר
שערים קיימים/חדשים	4/5
פלסטינים	36,400
ישראלים	3,000

יתרת השטח המוניציפאלי של ירושלים המאוחדת תחולק על בסיס הצעת קלינטון, תוך הסדרת משטר הגבול במעברים שייבנו על בסיס מערכת הכבישים הקיימת והמתוכננת.

סיכום

ההצעה המוצגת מספקת תשובות מעשיות והוגנות למתחים הדתיים והלאומיים בין ישראל לפלסטינים, המגיעים לשיאם בעיר ירושלים. ההצעה בפרטיה נשענת על תפישה של "win-win" ולא על "משחק סכום אפס". הפתרון אינו מעמעם את החלוקה הריבונית ולכן מונע תמריץ להפרת הסכם על ידי ניסיונות לקבוע עובדות בשטח. אימוץ הפתרון המוצע יאפשר להתגבר על אחת מאבני הנגף המהותיות ביותר בדרך לכינון הסדר קבע בין הצדדים. בדור שייכון בו גם שלום בין הצדדים יהיה אפשר להרחיב את המודל לאזורים נוספים בירושלים או במקומות אחרים ללא בניית מכשול פיזי.

אבני דרך

מאי 1840	צו הסולטאן העות'מאני עבד אלמג'יד ה-1 זכויות מוגבלות ליהודים בכותל המערבי
20 בפברואר 1841	פירמאן (צו הסולטאן) המעניק את השלטון במצרים למוחמד עלי קביעת הגבול בין מצרים לאימפריה העות'מאנית בקו רפיח-סואץ
1852-1853	פירמאן ופירמאן מבאר אודות המקומות הקדושים בירושלים קביעת הסטטוס קוו בארבעה מקומות קדושים לנצרות
30 במרץ 1856	הסכם פריז בין רוסיה לבריטניה, צרפת והאימפריה העות'מאנית חיזוק תוקף הסטטוס קוו העות'מאני במקומות הקדושים בירושלים
13 ביולי 1878	הסכם ברלין בין האימפריה העות'מאנית למעצמות אירופה חיזוק תוקף הסטטוס קוו העות'מאני במקומות הקדושים בירושלים
1 באוקטובר 1906	הסכם הגבול בין האימפריה העות'מאנית לשלטון הבריטי במצרים קביעת הגבול בין מצרים לאימפריה העות'מאנית בקו רפיח-טאבה
1911	החלטת מועצת המחוז אודות המקומות הקדושים בירושלים זכויות מוגבלות ליהודים בכותל המערבי
1914-1918	מלחמת העולם הראשונה התפרקות האימפריה העות'מאנית וכיבוש ארץ ישראל על ידי הבריטים

- 1915** **מכתבי מקמהון-חוסין (McMahon-Hussein)**
חלופת מכתבים אודות תמיכה ערבית במאבק הבריטי נגד העות'מאנים כנגד הבטחה בריטית להכרה בעצמאות הערבים
- 16 במאי 1916** **הסכם סייקס-פיקו (Sykes-Picot)**
הסכם בין בריטניה, צרפת ורוסיה אודות חלוקת אזורי השפעה בתחום שלטונה של האימפריה העות'מאנית לאחר תום המלחמה
- 2 בנובמבר 1917** **הצהרת בלפור**
מחויבות ממשלת בריטניה לרעיון של הקמת "בית לאומי" לעם היהודי בא"י
- 27 באוקטובר 1918** **הקמת "מנהל ארץ האויב הכבושה-דרום" (OETA-S)**
מיסוד השלטון הצבאי הבריטי בארץ ישראל, שהוחלף בשלטון אזרחי ב-1920
- 1919** **ועידת השלום בפריז**
קביעת התוצאות הפוליטיות של מלחמת העולם הראשונה וחלוקת המנדטים במזרח התיכון
- 27 בינואר 1919** **הקונגרס הערבי-פלסטיני הראשון בירושלים**
דחיית הציונות, הצהרת בלפור והמעורבות הזרה בארץ ישראל
- 28 באוגוסט 1919** **ועדת קינג-קריין (King-Crane)**
ועדה אמריקאית שקראה להקמת מנדט על סוריה (כולל א"י ועבר הירדן) לקראת הקמת ממלכה ערבית עצמאית
- 19 באפריל 1920** **ועידת סאן רמו**
ועידה בהשתתפות חלק מבעלות הברית במלחמת העולם הראשונה, שהחליטה על הקמת מנדטים בסוריה, עיראק, עבר הירדן וא"י ועל מימוש הצהרת בלפור

זכות החשיבה

- 10 באוגוסט 1920** **חזרה קוֹר (Sèvres) בין טורקיה לבעלות הברית של מלחה"ע ה-1**
מיסוד החלטות ועידות פריז וסאן רמו בנוגע לטריטוריות העות'מאניות לשעבר
- 23 בדצמבר 1920** **הסכם בין בריטניה וצרפת אודות גבולות המנדטים**
קביעת הגבולות בין א"י, לבנון, סוריה ועיראק בהמשך לוועידת סאן רמו
- 1 במאי 1921** **פרוץ מאורעות תרפ"א**
פרעות ביהודי יפו וסביבתה, בהן נהרגו 47 יהודים ו-48 ערבים
- אוקטובר 1921** **פרסום דו"ח הייקראפט (Haycraft) לחקירת מאורעות תרפ"א**
תלה את המאורעות בתסיסה ערבית נגד ההגירה היהודית והמדיניות הבריטית
- 3 ביוני 1922** **פרסום הספר הלבן של צ'רצ'יל**
מסמך מדיניות בריטי שקרא להגבלת ההגירה היהודית באופן המותנה ביכולת הקליטה הכלכלית של א"י, וכן להפרדת עבר הירדן מא"י
- 24 ביולי 1922** **אישור המנדט על ארץ ישראל במועצת חבר הלאומים**
העניק את המנדט על א"י לבריטניה, ציין כיעד את מימוש הצהרת בלפור ואפשר את הפרדת עבר הירדן מא"י
- 10 באוגוסט 1922** **דבר המלך במועצתו על ארץ ישראל, 1922**
הסדרת המנהל האזרחי הבריטי בארץ ישראל
- 16 בספטמבר 1922** **פרסום "מזכר עבר הירדן" המנתק את עבר הירדן מא"י**
הודעה בריטית על ניהול נפרד של עבר הירדן לפי סעיף 25 במנדט על א"י

- 7 במרץ 1923** **הסכם ניוקומב-פּוֹלָה (Newcombe-Paulet) בין בריטניה לצרפת**
קביעת הגבול בין א"י, סוריה ולבנון
- 24 ביולי 1923** **חוזה לוזאן (מבטל את חוזה סְוֹר)**
נחתם בעקבות מלחמת העצמאות הטורקית; מהווה הכרה בינלאומית בגבולותיה החדשים של טורקיה בתמורה לויתור טורקי רשמי על הטריטוריות העות'מאניות לשעבר
- 25 ביולי 1924** **דבר המלך במועצתו על ארץ ישראל (המקומות הקדושים), 1924**
קבע כי טענות בדבר המקומות הקדושים יידונו בפני הנציב העליון או ועדה מיוחדת, ולא בבתי דין אזרחיים
- 2 בפברואר 1926** **הסכם השכנות הטובה בין א"י, סוריה ולבנון**
קבע הסדרים תפקודיים בנוגע לגבולות וליחסים בין הטריטוריות
- 23 באוגוסט 1929** **פרוץ מאורעות תרפ"ט**
מהומות שפרצו בעקבות מחלוקת סביב הכותל המערבי, בהן נהרגו מעל 200 יהודים ומעל 100 ערבים, והביאו לקצן של הקהילות היהודיות בחברון ובעזה
- ספטמבר 1929** **פרסום דו"ח קאסט (Cust)**
סקירה מקיפה של הסטטוס קוו במקומות הקדושים בירושלים ובסביבתה
- מרץ 1930** **פרסום דו"ח ועדת שו (Shaw) לחקירת מאורעות תרפ"ט**
תלה את האחריות הישירה לפרוץ המאורעות בצד הערבי, אולם ציין את התסיסה שנבעה מהמשך ההגירה ורכישת הקרקעות על ידי יהודים, והמליץ על שינוי המדיניות הבריטית

זכות החשיבה

- 1 באוקטובר 1930 פרסום דו"ח ועדת הופ-סימפסון (Hope Simpson)**
הכיל המלצות מדיניות ברוח ועדת שו ששולבו בספר הלבן של פאספילד
- 20 באוקטובר 1930 פרסום הספר הלבן של פאספילד (Passfield)**
מסמך מדיניות בריטי שקרא להגבלת ההגירה ורכישת הקרקעות על ידי יהודים והדגיש את המחויבות השווה של בריטניה ליהודים ולערבים לפי הצהרת בלפור
- 19 במאי 1931 דבר המלך במועצתו על ארץ ישראל (הכותל המערבי), 1931**
קבע כי הכותל הוא בבעלות מוסלמית אך עם זכויות תפילה מוגבלות ליהודים
- 1936-1939 המרד הערבי בארץ ישראל (מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט)**
מרד ערבי כנגד שלטונות המנדט והאוכלוסיה היהודית בא"י שדוכא בכוח ובמהלכו נהרגו מאות יהודים ובריטים ואלפי ערבים
- 30 בנובמבר 1937 פרסום דו"ח ועדת פיל (Peel)**
לאור מאורעות המרד הערבי והשאיפות הבלתי-ניתנות ליישוב של הצדדים, המליץ על חלוקת א"י למדינה יהודית, אזור בריטי ושטח שיסופח לעבר הירדן
- 9 בנובמבר 1938 פרסום דו"ח ועדת וודהד (Woodhead)**
כלל שלוש הצעות חלוקה מפורטות ברוח ועדת פיל והמליץ על איחוד כלכלי
- 7 בפברואר 1939 ועידת השולחן העגול (ועידת סט. ג'יימס) בלונדון**
ועידת פיוס בהשתתפות נציגים בריטים, יהודים וערבים שכונסה לאור כשלון ועדות פיל ו-וודהד ולא הביאה לתוצאות

שאול אריאלי

- 23 במאי 1939 פרסום הספר הלבן של מקדונלד (MacDonald)**
מסמך מדיניות בריטי שדחה את רעיון החלוקה וקרא להכנת א"י לעצמאות ולהגבלת ההגירה כך שחלקם של היהודים באוכלוסיה יגיע לשליש
- 1939-1945 מלחמת העולם השנייה ושואת יהודי אירופה וצפון אפריקה**
- 28 בפברואר 1940 תקנות העברת הקרקעות, 1940**
איסור או הגבלה על רכישת קרקעות בידי יהודים ב- 95% משטח ארץ ישראל
- 11 מאי 1942 אימוץ תוכנית בילטמור בוועידה הציונית בניו-יורק**
דחיית הספר הלבן של מקדונלד ודרישה להקמת "קהיליה יהודית" בא"י
- 27 בספטמבר 1945 תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945**
הענקת סמכויות נרחבות לכוחות הביטחון המנדטוריים במאבק נגד המחתרות היהודיות והערביות, כולל מעצרים מנהליים, הריסת בתים ומגבלות תנועה
- 30 באפריל 1946 פרסום דו"ח ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית**
המליץ על המשך המנדט, פירוק המחתרות מנשקן, ביטול המגבלות על רכישת קרקעות והגירת 100,000 פליטים יהודים לא"י
- 31 ביולי 1946 פרסום תוכנית מוריסון-גריידי**
המליצה על הקמת פדרציה בראשות נציב בריטי שתכלול שני קנטונים בריטיים, אחד יהודי ואחד ערבי
- 7 בפברואר 1947 תוכנית בוויין**
קראה להקמת משטר נאמנות לחמש שנים למימוש תוכנית מוריסון-גריידי

זכות החשיבה

- 9 בספטמבר 1947 פרסום דו"ח הועדה המיוחדת של האו"ם לארץ ישראל (אונסקו"פ)**
כלל את הצעת הרוב (חלוקה למדינה יהודית, מדינה ערבית ואזור בריטי עם איחוד כלכלי) והצעת המיעוט (מדינה פדרלית)
- 29 בנובמבר 1947 החלטה 181 של העצרת הכללית של האו"ם**
אישור תוכנית החלוקה לארץ ישראל על בסיס הצעת הרוב של אונסקו"פ
- 30 בנובמבר 1947 פרוץ מלחמת העצמאות**
לחימה בין יהודי וערביי א"י בעקבות דחיית האחרונים את הצעת החלוקה
- 25 במרץ 1948 הצעת נשיא ארה"ב טרומן לחסות זמנית של האו"ם על ארץ ישראל**
הוצעה לאור אי-הישימות של חלוקה תוך כדי לחימה והצפי לסיום המנדט
- 14 במאי 1948 סיום המנדט על ארץ ישראל והכרזת העצמאות של מדינת ישראל**
פלשת שבע מדינות ערב
- 28 ביוני 1948 תכנית ברנדוט הראשונה**
הצעה לחידוש רעיון החלוקה עם גבולות שייקבעו במו"מ
- 11 בדצמבר 1948 החלטה 194 של העצרת הכללית של האו"ם**
כללה קריאה לשיבת הפליטים הפלסטינים לביתם או קבלת פיצוי לבחירתם
- פברואר 1949 הכרזת ממשלת ישראל על ירושלים כחלק מישראל**

שאול אריאלי

- 24 בפברואר 1949** **חתימת הסכם שביתת הנשק בין ישראל ומצרים**
קביעת קו שביתת הנשק על בסיס הגבול מ-1906, למעט רצועת עזה
- 23 במרץ 1949** **חתימת הסכם שביתת הנשק בין ישראל ולבנון**
קביעת קו שביתת הנשק על בסיס הגבול מ-1923
- אפריל-ספט' 1949** **ועידת הפיוס בלוזאן**
ועידה בחסות האו"ם שכללה נציגים מישראל וממדינות ערב והסתיימה ללא תוצאות
- 3 באפריל 1949** **חתימת הסכם שביתת הנשק בין ישראל וירדן**
יצירת "הקו הירוק" כקו שביתת הנשק, כולל שטחי הפקר
- 11 במאי 1949** **קבלת ישראל כחברה באו"ם**
- 20 ביולי 1949** **חתימת הסכם שביתת הנשק בין ישראל וסוריה**
קביעת קו שביתת הנשק על בסיס הגבול מ-1923, כולל אזורים מפורזים; סיומה הרשמי של מלחמת העצמאות
- 12 באוגוסט 1949** **אמנת ז'נבה הרביעית**
אמנה בינלאומית בדבר ההגנה על אזרחים בשעת מלחמה
- 5 בדצמבר 1949** **הכרזת ממשלת ישראל על ירושלים כבירת ישראל**
הבטחה לשמירה על המקומות הקדושים וקריאה לכנסת לעבור לירושלים
- 13 בדצמבר 1949** **הכרזת הכנסת על העברת מקום מושבה לירושלים**
- 22 בפברואר 1950** **הסכם "מודוס ויוונדי" לשביתת הנשק ישראל-מצרים**
הסכם הבנות שקבע הגבלות על נוכחות צבאית באזורי הגבול וכן חילופי שטחים

זכות החשיבה

- 24 באפריל 1950** **החלטת הפרלמנט הירדני בדבר סיפוח הגדה המערבית**
על פי הודעת המלך עבדאללה; הסיפוח הוכר בידי בריטניה ופקיסטן בלבד
- 1953-1955** **תוכנית אלפא**
מגעים דיפלומטיים סודיים בהובלת ארה"ב ובריטניה לכינון שלום בין ישראל ומדינות ערב בתמורה לנסיגה ישראלית מחלק מן הנגב וקליטת 75,000 פליטים
- אוקטובר 1953** **תוכנית ג'ונסטון**
הצעת שליחו של נשיא ארה"ב לניהול משותף של משק המים באזור עמק הירדן בידי ישראל, ירדן, סוריה ולבנון
- 18 באפריל 1955** **ועידת באנדונג**
ועידה של מדינות מאסיה ואפריקה שהובילה להקמת ארגון המדינות הבלתי-מזדהות והביעה תמיכה בצד הערבי כנגד ישראל
- 29 באוקטובר – 7 בנובמבר 1956** **מלחמת סיני (מבצע קדש)**
כיבוש חצי האי סיני בידי ישראל במבצע משותף עם בריטניה וצרפת, ולאחריו נסיגה ישראלית בלחץ אמריקאי וסובייטי
- 31 באוגוסט 1962** **תוכנית ג'ונסטון**
תוכנית מטעם השליח המיוחד של האו"ם ליישוב מחדש ופיצוי של הפליטים
- 13 בינואר 1964** **הפסגה הערבית ה-1 בקהיר**
הקמת פיקוד משותף לצבאות ערב וקריאה להקמת מועצה לאומית פלסטינית
- 28 במאי 1964** **הקמת אש"ף ואשרור האמנה הפלסטינית**
החלטות שנתקבלו בכינוס במזרח ירושלים בהתאם להחלטת הפסגה הערבית

שאול אריאלי

- 2 ביוני 1964 הפסגה הערבית ה-2 באלכסנדריה**
אשרור הקמת אש"ף ומחויבות מדינות ערב להשמדת ישראל
- 8 בנובמבר 1966 ביטול הממשל הצבאי באזורי הספר בישראל**
בהכרזת רה"מ אשכול על פי תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945
- 11-5 ביוני 1967 מלחמת ששת הימים**
כיבוש סיני, רצועת עזה, הגדה המערבית ורמת הגולן בידי צה"ל
- 19 ביוני 1967 החלטת ממשלת ישראל על נסיגה מסיני ורמת הגולן תמורת שלום**
נדחתה על ידי סוריה ומצרים
- 27 ביוני 1967 חוק השמירה על המקומות הקדושים, התשכ"ז-1967**
הבטחת הגישה החופשית למקומות קדושים ומניעת פגיעה ברגשות דתיים
- 28 ביוני 1967 צו סדרי השלטון והמשפט (מס' 1), התשכ"ז-1967**
החלת המשפט והמנהל הישראליים על ירושלים בגבולותיה המורחבים
- 26 ביולי 1967 תוכנית אלון**
הצעת שר העבודה יגאל אלון לחלוקת הגדה המערבית בין ישראל, שתשלוט בבקעת הירדן ובמסדרון לירושלים, ובין ירדן
- 1 בספטמבר 1967 הפסגה הערבית ה-4 בח'רטום**
אימוץ "שלושת הלאווים" – לא לשלום עם ישראל, לא למו"מ עם ישראל, לא להכרה בישראל
- 26 באוקטובר 1967 שר העבודה יגאל אלון מורה להסיר את הקו הירוק ממפות ישראל**

זכות החשיבה

- 30 באוקטובר 1967** **ביטול החלטת ממשלת ישראל על נסיגת תמורת שלום**
בעקבות "שלושת הלאוים"
- 22 בנובמבר 1967** **החלטה 242 של מועצת הביטחון של האו"ם**
שלילת רכישה של טריטוריה בדרך של לחימה וקריאה לישראל לסגת משטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים כחלק מהסדר שלום כולל
- 1968** **"תוכנית האגרופים" של משה דיין**
תוכנית ליצירת חמשת מוקדים צבאיים והתיישבותיים בלב הגדה המערבית
- 10 ביולי 1968** **תיקון האמנה הפלסטינית**
הדגשת הזהות הפלסטינית הנפרדת לעומת זו הפאן-ערבית
- 8 במרץ 1969** **פרוץ מלחמת ההתשה**
לחימה בעצימות נמוכה בין ישראל ומצרים לאורך תעלת סואץ
- 9 בדצמבר 1969** **יחמת רוג'רס הראשונה**
יחמה לקידום הפסקת אש במלחמת ההתשה והסדר שלום ישראלי-ערבי כולל על בסיס החלטה 242
- 19 ביוני 1970** **יחמת רוג'רס השנייה**
יחמה נוספת לקידום הפסקת אש, שהושגה חודשיים מאוחר יותר
- 7 באוגוסט 1970** **הפסקת אש ישראלית-מצרית ותום מלחמת ההתשה**
- ספטמבר 1970** **אירועי "ספטמבר השחור" בירדן**
חיסול מוקדי הכוח של אש"ף בירדן בידי הצבא הירדני

שאול אריאלי

- 4 בפברואר 1971** **יחזמת השלום של סאדאת**
תוכנית לנסיגת ישראל מאזור תעלת סואץ ופתיחת התעלה לשיט כצעד ראשון ביישום החלטה 242
- 8 בפברואר 1971** **תוכנית יארינג**
תוכנית לנסיגה ישראלית לגבול הבינלאומי עם מצרים בתמורה לפירוח סיני, הבטחת חופש השיט בתעלת סואץ ומיצרי טיראן וסיום מצב המלחמה
- 4 באוקטובר 1971** **תוכנית רוג'רס השלישית**
תוכנית לפתיחה מחודשת של תעלת סואץ וקידום הסדר ישראלי-מצרי
- 15 במרץ 1972** **תוכנית המלך חוסיין לממלכה ערבית מאוחדת**
תוכנית ליצירת פדרציה בין ירדן ופלסטין תחת מלכי השושלת ההאשמית
- 25-6 באוק' 1973** **מלחמת יום כיפור**
מתקפת פתע סורית-מצרית על ישראל שהסתיימה ללא הישגים טריטוריאליים משמעותיים לאף צד
- 22 באוקטובר 1973** **החלטה 338 של מועצת הביטחון של האו"ם**
החלטה שנועדה להביא להפסקת אש במלחמת יום כיפור ולהשגת שלום צודק ובר-קיימא על בסיס החלטה 242
- 12 בנובמבר 1973** **הסכם לייצוב הפסקת האש בין ישראל ומצרים**
הסכם שאפשר חילופי שבויים וקבע את המסגרת לשיחות על הפרדת הכוחות
- 21 בדצמבר 1973** **ועידת השלום בז'נבה**
ועידת שלום ישראלית-ערבית בחסות האו"ם, ארה"ב וברה"מ
- 10 בינואר 1974** **תוכנית יריחו**
הצעת שר החוץ יגאל אלון להעברת אזור יריחו לירדן כחלק מהפרדת כוחות

זכות החשיבה

- 18 בינואר 1974** **הסכם הפרדת הכוחות בין ישראל ומצרים**
הסכם לפריסה מחדש של הצדדים משני עברי תעלת סואץ בפקוח האו"ם
- 1 באפריל 1974** **פרסום דו"ח הביניים של ועדת אגרנט לחקר מלחמת יום כיפור**
ביקר בעיקר את הדרג הצבאי אך הביא להתפטרות רה"מ מאיר
- 31 במאי 1974** **הסכם הפרדת הכוחות בין ישראל וסוריה**
הסכם לפריסה מחדש עם אזור חיץ בפקוח האו"ם, וכן חילופי שבויים
- 8 ביוני 1974** **אימוץ תוכנית "עשר הנקודות" ("תוכנית השלבים") של אש"ף**
הכרה באפשרות לשחרור הדרגתי של פלסטינים ולשילוב דיפלומטיה ומאבק מזוין
- 14 באוקטובר 1974** **הזמנת אש"ף להשתתף בדיוני האו"ם**
- 26 באוקטובר 1974** **הפסקה הערבית ה-7 ברבאט**
הכרה באש"ף כנציגו הלגיטימי של העם הפלסטיני
- 22 בנובמבר 1974** **הענקת מעמד של ארגון משקיף באו"ם לאש"ף**
- 4 בספטמבר 1975** **הסכם הביניים הישראלי-מצרי**
התחייבות שני הצדדים לשמור על הפסקת האש ולפתוח במגעים להסדר שלום
- 10 בנובמבר 1975** **החלטה 3379 של העצרת הכללית של האו"ם**
קביעה כי ציונות היא צורה של גזענות והשוואתה למשטר האפרטהייד בדרום אפריקה; ההחלטה בוטלה ב-1991
- 2 באוקטובר 1977** **תוכנית שרון**
תוכנית שהוצגה בידי שר החקלאות אריאל שרון לעיבוי מאסיבי של ההתיישבות הישראלית בגדה המערבית

שאול אריאלי

- 9 בנובמבר 1977** **נשיא מצרים סאדאת מביע נכונות לנאום בפני הכנסת**
לאחר הנאום הזמן סאדאת לישראל בידי רה"מ בגין
- 20 בנובמבר 1977** **ביקור סאדאת בישראל ונאומו בפני הכנסת**
קריאה למשא ומתן על הסדר ישראלי-ערבי כולל על בסיס החלטות 242 ו-338
- 14 בדצמבר 1977** **ועידת קהיר**
ועידה להתנעת שיחות השלום בין ישראל ומצרים
- 28 בדצמבר 1977** **פרסום תוכנית האוטונומיה הפלסטינית של ממשלת ישראל**
תוכנית לביטול הממשל הצבאי בגדה המערבית וברצועת עזה והקמת רשות פלסטינית נבחרת שהוצעה כחלק מתהליך השלום הישראלי-מצרי
- 14-21 במרץ 1978** **מבצע ליטני בדרום לבנון**
מבצע של צה"ל לחיסול נוכחות אש"ף מדרום לנהר הליטני
- 19 במרץ 1978** **החלטה 425 של מועצת הביטחון של האו"ם**
קראה להפסקת אש בין ישראל ואש"ף ולנסיגה ישראלית מדרום לבנון, והביאה להקמת יוניפי"ל להבטחת יישומה
- 17 בספטמבר 1978** **הסכמי קמפ דייוויד בין ישראל ומצרים**
הסכם מסגרת לחתימת הסכם שלום בין ישראל ומצרים, וכן להקמת ממשל עצמי פלסטיני לתקופת ביניים של 5 שנים, במהלכה יתנהל מו"מ להסדר קבע
- 2 בנובמבר 1978** **הפסקה הערבית ה-9 בבגדד**
גיניו הסכמי קמפ דייוויד
- 10 בדצמבר 1978** **הענקת פרס נובל לשלום למנחם בגין ואנואר סאדאת**
על חלקם בהסכמי קמפ דייוויד

זכות החשיבה

הסכם השלום בין ישראל ומצרים כולל נסיגה ישראלית מחצי האי סיני (שהושלמה ב-1982) בתמורה לפירוח	26 במרץ 1979
הצהרת ונציה קריאת מנהיגי הקהילה האירופית להסדר שלום ישראלי-ערבי על בסיס החלטות 242 ו-338, כולל הכרה בזכות הפלסטינים להגדרה עצמית	13 ביוני 1980
חוק יסוד: ירושלים בירת ישראל הכרזה על ירושלים "השלמה והמאוחדת" כבירת ישראל ומושב השלטון	30 ביולי 1980
מבצע אופרה הפצצת הכור הגרעיני "תמוז" בעיראק בידי חיל האוויר הישראלי	7 ביוני 1981
תוכנית שמונת הסעיפים של יורש העצר הסעודי פהד כללה נסיגה ישראלית מהשטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים, הקמת מדינה פלסטינית חכות שיבה או פיצוי לפליטים הפלסטינים לבחירתם	7 באוגוסט 1981
החלת החוק הישראלי ברמת הגולן	14 בדצמבר 1981
פלישת ישראל ללבנון ותחילת מלחמת לבנון הראשונה בוצעה במטרה להרחיק את כוחות אש"ף מלבנון, אולם הביאה ללחימת צה"ל מול הצבא הסורי ולמעורבות במלחמת האזרחים בלבנון	6 ביוני 1982
תוכנית רייגן תוכנית שהציג נשיא ארה"ב להקמת ממשל זמני פלסטיני לתקופה של 5 שנים, בסופה תוקם מסגרת פלסטינית בזיקה לירדן	1 בספטמבר 1982

שאול אריאלי

- 8 בספטמבר 1982** **הפסגה הערבית ה-12 בפס**
קריאה להקמת מדינה פלסטינית בגדה המערבית
ורצועת עזה
- 16-18 בספט' 1982** **הטבח במחנות הפליטים סברה ושתילה**
בביירות
טבח שבוצע על ידי מיליציות לבנוניות נוצריות
- 7 בפברואר 1983** **פרסום דו"ח ועדת כֶּהָן על הטבח בסברה**
ושתילה
המליץ על העברת שר הביטחון אריאל שרון
מתפקידו
- 17 במאי 1983** **הסכם בין ישראל ולבנון**
הסכם בחסות אמריקאית לסיום מצב הלוחמה בין
המדינות ונסיגה ישראלית בשלבים, שלא זכה
ללגיטימציה רחבה ובוטל במרץ 1984
- 21 במאי 1985** **עסקת ג'יבריל**
עסקת חילופי שבויים
בין ישראל לארגון החזית העממית – המפקדה
הכללית, במסגרתה שוחררו 1,150 אסירים
פלסטינים כנגד 3 חיילי צה"ל שנשבו בלבנון
- יוני 1985** **נסיגת ישראל לרצועת**
הביטחון בדרום לבנון
רצועה ברוחב מספר
ק"מ בשליטת צה"ל וצבא דרום לבנון (צד"ל)
- 11 באפריל 1987** **הסכם לונדון (פרס-חוסיין)**
הבנות בין שר החוץ פרס למלך חוסיין, שנדחו ביד
רה"מ שמיר, אודות ועידת שלום שתכלול שיחות
ישירות בין משלחת ישראלית ופלסטינית-ירדנית

זכות החשיבה

- 9 בדצמבר 1987** **פרוץ האינתיפאדה הראשונה**
התקוממות עממית פלסטינית במהלכה נהרגו כ- 160 ישראלים ומעל 2,000 פלסטינים, שדעכה לאחר ועידת מדריד ותחילת תהליך אוסלו
- 4 במרץ 1988** **מסמך שולץ**
הצעת מזכיר המדינה האמריקאי שולץ למו"מ בין משלחת ישראלית ופלסטינית-ירדנית להסדר קבע על בסיס החלטות 242 ו-338
- 31 ביולי 1988** **הכרזת המלך חוסיין על התנתקות ירדן מהגדה המערבית**
- 29 בספטמבר 1988** **הכרעה בבוררות הגבולות בין ישראל ומצרים על טאבה**
הכרעה לטובת מצרים בבוררות שנערכה לפי תנאי הסכם השלום
- 15 בנובמבר 1988** **הכרזת העצמאות של מדינת פלסטין וקבלת אש"ף את החלטות 242 ו-338**
באותו יום שינתה העצרת הכללית של האו"ם את ציונו של אש"ף בארגון ל"מדינת פלסטין", ועד סוף 1988 הוכרה הכרזת העצמאות בידי 82 מדינות
- 14 במאי 1989** **יחזמת השלום של ממשלת האחדות בישראל**
תוכנית לקיום בחירות בגדה המערבית ורצועת עזה להקמת ממשל זמני ל-5 שנים, תוך קיום מו"מ להסדר קבע בשיתוף ירדן, מצרים והפלסטינים, ושליטת האפשרות למדינה פלסטינית עצמאית
- 19 בספטמבר 1989** **תוכנית "עשר הנקודות" של מובארק**
מסגרת לקיום בחירות לממשל עצמי פלסטיני בגדה המערבית ורצועת עזה
- 10 באוקטובר 1989** **תוכנית "חמשת הסעיפים" של מזכיר המדינה בייקר**
הכרה ביחזמת ממשלת האחדות כבסיס למו"מ ישראלי-פלסטיני בקהיר

- 17 בינואר – 28 בפברואר 1991**
מלחמת המפרץ הראשונה
 מבצע של קואליציה בינ"ל בהובלת ארה"ב כנגד הכיבוש העיראקי של כווית
- 13 במרץ 1991**
הכרזת הנשיא בוש על יוזמת שלום חדשה במזה"ת
 נאומו של נשיא ארה"ב לסיכום מלחמת המפרץ, כולל קריאה למו"מ על הסדר ישראלי-ערבי על בסיס החלטות 242 ו-338 ועיקרון "שטחים תמורת שלום"
- 30 באוקטובר – 1 בנובמבר 1991**
ועידת מדריד
 ועידת שלום בחסות ארה"ב וברה"מ ובהשתתפות משלחת פלסטינית-ירדנית שהתניעה שיחות בין ישראל לפלסטינים ולמדינות ערב
- 23 ביוני 1992**
יצחק רבין נבחר לראשות הממשלה
- 19 בינואר 1993**
ביטול החוק האוסר על מפגשים עם אנשי אש"ף
 אפשר מגעים גלויים עם אש"ף במסגרת תהליך אוסלו
- 25-31 ביולי 1993**
מבצע "דין וחשבון" בדרום לבנון
 מבצע של צה"ל נגד חזבאללה שהסתיים בהבנות על הפסקת אש
- 10 בספטמבר 1993**
החלפת מכתבי הכרה הדדית בין ישראל ואש"ף
 חלופת מכתבים בין רה"מ רבין ויו"ר אש"ף ערפאת, כולל התחייבות של האחרון לביטול סעיפי האמנה הפלסטינית העוסקים בהשמדת ישראל
- 13 בספטמבר 1993**
הצהרת העקרונות (הסכם אוסלו א')
 הסכם מסגרת על הקמת ממשל זמני פלסטיני נבחר ל-5 שנים, במהלכן יתקיים מו"מ על הסדר קבע על בסיס החלטות 242 ו-338

זכות החשיבה

- 4 במאי 1994 הסכם עזה ויריחו (הסכם קהיר)**
הסכם על נסיגת ישראל מאזור יריחו ומרבית רצועת עזה ועל הקמת הרשות הפלסטינית למנהל אזורים אלו
- 25 ביולי 1994 הצהרת וושינגטון על קץ מצב הלוחמה בין ישראל וירדן**
- 26 באוקטובר 1994 הסכם השלום בין ישראל וירדן**
קביעת הגבול על בסיס הגבול מ-1922, כולל הסדרים תפקודיים באזור נהריים
- 30 באוקטובר 1994 ועידה כלכלית ראשונה למזה"ת וצפון אפריקה בקזבלנקה**
- 10 בדצמבר 1994 הענקת פרס נובל לשלום ליצחק רבין, שמעון פרס ויאסר ערפאת**
- 28 בספטמבר 1995 הסכם הביניים הישראלי-פלסטיני (הסכם אוסלו ב')**
קביעת הסדרים זמניים למשך תקופת המו"מ על הסדר הקבע, כולל חלוקת השטחים לשלושה סוגי אזורים לפי חלוקת הסמכויות בין ישראל והפלסטינים
- 25 באוקטובר 1995 הסכם הסחר בין ישראל וירדן**
הסכם מסחרי שנחתם בהמשך להסכם השלום
- 1 בנובמבר 1995 מסמך ביילין-אבו מאזן**
מסמך הבנות בלתי-פורמלי להסדר קבע שסוכם בין השר יוסי ביילין ובכיר אש"ף אבו מאזן
- 4 בנובמבר 1995 רצח ראש הממשלה ושר הביטחון יצחק רבין**
הרצח בוצע בידי יגאל עמיר במטרה לסכל את תהליך אוסלו
- 29 בנובמבר 1995 ועידה כלכלית שניה למזה"ת וצפון אפריקה בעמאן**

- 13 במרץ 1996** **ועידת פסגה נגד טרור בשארם א-שייח'**
ועידה בינלאומית שנערכה במטרה להפגין תמיכה בתהליך אוסלו ולחזק את שיתוף הפעולה כנגד הטרור
- 11-27 באפר' 1996** **מבצע "ענבי זעם" בדרום לבנון**
מבצע של צה"ל נגד חזבאללה שהסתיים לאחר הפגזה של מחנה או"ם
- 29 במאי 1996** **בנימין נתניהו נבחר לראשות הממשלה**
- 14 בנובמבר 1996** **ועידה כלכלית שלישית למזה"ת וצפון אפריקה בקהיר**
- 15 בינואר 1997** **פרוטוקול חברון**
פרוטוקול להסכם הביניים שכלל נסיגה ישראלית ממרבית העיר חברון
- 22 בינואר 1997** **מסמך ביילין-איתן**
מסמך הבנות שסוכם בין נציגי הליכוד והעבודה אודות עמדות הקונצנזוס של ישראל לקראת המו"מ עם הפלסטינים על הסדר הקבע
- 16 בנובמבר 1997** **הסכם הסחר בין ישראל, ירדן וארה"ב**
הסכם להקמת אזורי סחר משותפים הנהנים מפטור ממכס אמריקאי (QIZ)
- 19 בנובמבר 1997** **ועידה כלכלית רביעית למזה"ת וצפון אפריקה בדוחה**
- 23 באוקטובר 1998** **מזכר וואי (Wye)**
הסכם לקידום מימוש התחייבויות הישראלים והפלסטינים על פי הסכם הביניים, כולל שתי נסיגות ישראליות נוספות
- 17 במאי 1999** **אהוד ברק נבחר לראשות הממשלה**

זכות החשיבה

- 4 בספטמבר 1999** **מזכר שארם א-שייח'**
הסכם לקידום מימוש התחייבויות הישראלים והפלסטינים על פי הסכם הביניים ולהמשך המו"מ על הסדר הקבע
- 5 באוקטובר 1999** **פרוטוקול המעבר הבטוח**
פרוטוקול להסכם הביניים שמטרתו מימוש "המעבר הבטוח" המחבר בין רצועת עזה והגדה המערבית
- דצמבר 1999** **שיחות וושינגטון בין ישראל וסוריה**
ועידת פסגה להתנעה מחודשת של המו"מ הישראלי-סורי שהוקפא ב-1996
- 11-3 בינואר 2000** **ועידת שפרדסטאון בין ישראל וסוריה**
ועידת פסגה ישראלית-סורית שעסקה בעיקר בנושא הגבולות
- 2 ביוני 2001** **החלטה ראשונה של הקבינט המדיני-בטחוני בנושא מרחב התפר**
- 24 במאי 2000** **נסיגת צה"ל מרצועת הביטחון בדרום לבנון**
נסיגה חד-צדדית במקביל להתפרקות צבא דרום לבנון
- 11-25 ביולי 2000** **ועידת קמפ דייוויד**
ועידת פסגה ישראלית-פלסטינית לקידום המו"מ על הסדר הקבע במסגרת תהליך אוסלו שהסתיימה ללא תוצאות
- 28 בספטמבר 2000** **ביקור יו"ר האופוזיציה אריאל שרון בהר הבית ופרוץ האינתיפאדה השנייה**
במהלך האינתיפאדה נהרגו כ-1,000 ישראלים ומעל ל-3,000 פלסטינים
- 23 בדצמבר 2000** **הצגת מתווה קלינטון**
תוכניתו של נשיא ארה"ב המכילה קווי יסוד להסדר קבע ישראלי-פלסטיני

- 21-27 בינואר 2001 ועידת טאבה**
ועידת פסגה ישראלית-פלסטינית שנערכה בנסיון לבלום את גל האלימות ולקדם את המו"מ על הסדר הקבע
- 6 בפברואר 2001 אריאל שרון נבחר לראשות הממשלה**
- 30 באפריל 2001 דו"ח מיטשל**
דו"ח ועדת החקירה לאירועי פרוץ האינתיפאדה השניה שקבע כי אף אחד מהצדדים לא הסלים את האלימות בצורה מתוכננת
- 26 במרץ 2002 תוכנית זיני**
תוכנית להפסקת האלימות הישראלית-פלסטינית בסיוע נסיגה ישראלית ומימוש האחריות הבטחונית הפלסטינית
- 28 במרץ 2002 הצגת יחמת השלום הערבית בפסגה הערבית בביירות**
יחמה סעודית שאומצה בידי הליגה הערבית לשלום מלא ונורמליזציה בין ישראל ומדינות ערב בתמורה לנסיגה מלאה לקווי 1967 ופתרון בעיית הפליטים
- 29 במרץ – 10 במאי 2002 מבצע "חומת מגן" בגדה המערבית**
כיבוש מחדש של ערי הגדה בידי צה"ל לאחר הפיגוע במלון פארק
- 23 ביוני 2002 החלטת ממשלה ראשונה לקביעת תוואי גדר ההפרדה**
- 24 ביוני 2002 חזון השלום של הנשיא בוש**
תוכניתו של נשיא ארה"ב לקידום פתרון שתי המדינות על בסיס החלטות 242 ו-338, כולל דמוקרטיזציה ופיתוח כלכלי בקרב הפלסטינים

זכות החשיבה

- 27 ביולי 2002** **מסמך אילון-נוסייבה**
מסמך עקרונות להסדר קבע שנוסח בידי סרי נוסייבה, נציג אש"ף בירושלים, ועמי אילון, ראש השב"כ לשעבר
- אוגוסט 2002** **תוכנית שר-שגי**
תוכנית לנסיגה חד-צדדית של ישראל מרצועת עזה וממרבית הגדה המערבית במטרה לקבוע את גבולות ישראל כצעד מקדים למו"מ על הסדר קבע
- 6 במרץ 2003** **פסגת שארם א-שייח'**
ועידת פסגה ישראלית-ערבית במטרה לתמוך במתווה מפת הדרכים המתגבש
- 20 במרץ 2003** **פלישת ארה"ב לעיראק**
30 באפריל 2003 **פרסום "מפת הדרכים"**
מתווה שפורסם בידי הקוורטט (ארה"ב, רוסיה, האו"ם והאיחוד האירופי) להתקדמות הדרגתית בתהליך השלום הישראלי-פלסטיני במטרה להגיע להסדר קבע עד 2005 על בסיס חזון הנשיא בוש
- 4 ביוני 2003** **פסגת עקבה**
ועידת פסגה ישראלית-פלסטינית לקידום "מפת הדרכים"
- 1 באוקטובר 2003** **החלטת ממשלה שניה לקביעת מתווה גדר ההפרדה**
- 19 בנובמבר 2003** **החלטה 1515 של מועצת הביטחון של האו"ם**
אימוץ מפת הדרכים
- 1 בדצמבר 2003** **פרסום יוזמת ז'נבה**
יוזמה ישראלית-פלסטינית בלתי-פורמלית הכוללת מתווה מפורט להסדר קבע
- 18 בדצמבר 2003** **נאום רה"מ שרון בכנס הרצליה**
הצגה ראשונה של רעיון תכנית ההתנתקות

שאל אריאלי

- 14 באפריל 2004** **חלופת מכתבים בין רה"מ שרון והנשיא בוש**
הכרה אמריקאית בשמירת גושי היישובים בכל הסדר עתידי
- 16 באפריל 2004** **רה"מ שרון מציג את תכנית ההתנתקות**
תכנית לנסיגה חד-צדדית ישראלית מרצועת עזה ומצפון השומרון
- 6 ביוני 2004** **החלטת ממשלה לאישור עקרוני של תכנית ההתנתקות**
- 30 ביוני 2004** **פסק הדין של בג"ץ בפרשת בית סוריק**
בג"ץ פסק כי תוואי גדר ההפרדה באזור הכפר בית סוריק מהווה פגיעה שאינה מידתית באוכלוסיה האזרחית הפלסטינית ויש לשנותו
- 11 בנובמבר 2004** **מותו של יאסר ערפאת**
יו"ר אש"ף והרשות הפלסטינית ערפאת נפטר ממחלה קשה בפרז
- 14 בדצמבר 2004** **הסכם הסחר (QIZ) בין ישראל, מצרים וארה"ב**
הסכם להקמת אזורי סחר משותפים הנהנים מפטור ממכס אמריקאי (QIZ)
- 9 בינואר 2005** **אבו מאזן נבחר ליו"ר הרשות הפלסטינית**
כחודש לפני כן מונה ליו"ר אש"ף בידי הוועד הפועל של הארגון
- 7 בפברואר 2005** **פסגת שארם א-שייח'**
ועידת פסגה ישראלית-פלסטינית במטרה להכריז על סיום האינתיפאדה השנייה ופתיחה במו"מ על בסיס "מפת הדרכים"
- 18 בפברואר 2005** **אישור חוק יישום תכנית ההתנתקות (חוק פינוי-פיצוי)**
- 20 בפברואר 2005** **החלטת ממשלה לאישור פינוי רצועת עזה וצפון השומרון**
אישור פינוי יישובים במסגרת תכנית ההתנתקות

זכות החשיבה

- 20 בפברואר 2005** **החלטת ממשלה שלישית לקביעת תוואי גדר ההפרדה**
הטמעת פסק הדין של בג"ץ בפרשת בית סוריק
- 8 במרץ 2005** **פרסום דו"ח ששון**
דו"ח שהחמין בידי רה"מ שרון לטובת בירור מצבם של המאחזים הבלתי-מורשים ביהודה ושומרון והאפשרות לפינויים
- 17 במרץ 2005** **הצהרת קהיר**
הצהרה שאומצה בידי נציגי 13 פלגים פלסטיניים וביטאה את מחויבותם לאחדות הלאומית ולהתנגדות לצעדים כגון בניית ההתנחלויות וגדר ההפרדה
- 23-15 באוג' 2005** **יישום תוכנית ההתנתקות**
פינוי רצועת עזה וצפון השומרון, כולל כ-9,000 תושבים בהתנחלויות שפוונו
- 15 בנובמבר 2005** **הסכם המעברים ברצועת עזה (הסכם רפית, AMA)**
הסכם ישראלי-פלסטיני שנועד להסדיר את פעילות המעברים אל רצועת עזה וממנה לאחר יישום תוכנית ההתנתקות
- 4 בינואר 2006** **רה"מ אריאל שרון נופל לתרדמת ומוחלף בידי אהוד אולמרט**
אולמרט נבחר לראשות הממשלה בבחירות שנערכו במרץ
- 25 בינואר 2006** **נצחון חמאס בבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית**
בעקבות הבחירות הוקמה ממשלת חמאס בראשות אסמאעיל הניה
- מרץ-מאי 2006** **רה"מ אולמרט מעלה את רעיון ההתכנסות**
תוכנית להשלמת גדר ההפרדה ונסיגה ישראלית ממרבית הגדה המערבית

שאול אריאלי

- 30 באפריל 2006** החלטת ממשלה רביעית לקביעת תוואי גדר ההפרדה
- 10 במאי 2006** מסמך האסירים (מסמך ההסכמה הלאומית) מצע לאחדות לאומית שנוסח בידי אסירים פלסטינים מחמישה ארגונים
- 25 ביוני 2006** חטיפת רב"ט גלעד שליט בידי החמאס
- 12 ביולי - 14 באוגוסט 2006** מלחמת לבנון השנייה במלחמה, שהחלה בעקבות חטיפת שלושה חיילי צה"ל בידי חזבאללה, נהרגו 165 ישראלים וכ-1,000 לבנונים
- 8 בפברואר 2007** הסכם מכה בין פתח וחמאס הסכם פיוס במטרה ליצור ממשלת אחדות לאומית בראשות אסמאעיל הניה
- 27 במרץ 2007** הפסגה הערבית ה-25 בריאד אשרור יחמת השלום הערבית
- 10-15 ביוני 2007** השתלטות חמאס על רצועת עזה הביאה לפיצול בין שלטון חמאס ברצועה ובין שלטון הרש"פ בגדה המערבית
- 27 בנובמבר 2007** ועידת אנאפוליס במרילנד, ארה"ב ועידת פסגה ישראלית-פלסטינית שהביאה להתנעת מו"מ להסדר קבע ("תהליך אנאפוליס"), שנקטע עם התפטרות רה"מ אולמרט בספטמבר 2008
- 27 בדצמבר 2008 - 18 בינואר 2009** מבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה מבצע של צה"ל לבלימת התעצמות חמאס והירי על יישובי עוטף עזה, במהלכו נהרגו 13 ישראלים ולמעלה מ-1,000 פלסטינים
- 10 בפברואר 2009** בחירות לכנסת ה-18, שלאחריהן מתמנה בנימין נתניהו לראשות הממשלה

זכות החשיבה

- 14 ביוני 2009** **נאום בר-אילן של רה"מ נתניהו**
נתניהו הביע נכונות להקמת מדינה פלסטינית בתנאים הבאים: הכרה בישראל כמדינה יהודית, שמירה על אחדות ירושלים ואי-שיבת פליטים לישראל
- אוגוסט 2009** **תוכנית פיאד**
תוכנית פעולה לממשלה הפלסטינית ה-13, במרכזה מאמצי רפורמות במטרה להוביל להסדר קבע עם ישראל ועצמאות פלסטינית תוך שנתיים
- 25 בספטמבר 2009** **פרסום דו"ח גולדסטון על מבצע "עופרת יצוקה"**
דו"ח ועדת החקירה, שמונתה בידי המועצה לזכויות אדם של האו"ם, טען כי הן ישראל והן חמאס ביצעו פשעי מלחמה במהלך הלחימה
- 31 במאי 2010** **פשיטת שייטת 13 על המשט הטורקי לעזה**
במהלך הפשיטה נהרגו תשעה אזרחים טורקים
- 2 בספטמבר 2010** **פסגת וושינגטון בין ישראל לפלסטינים**
ועידת פסגה ישראלית-פלסטינית להתנעה מחדשת של שיחות ישירות
- 4 במאי 2011** **הסכם קהיר בין פתח לחמאס**
- 18 באוקטובר 2011** **עסקת שליט**
שחרור החייל החטוף גלעד שליט משבי החמאס בתמורה ל-1,027 אסירים פלסטינים
- 7 בפברואר 2012** **הסכם דוחה בין פתח לחמאס**
הסכם פיוס במטרה לסיים את העוינות ששררה בין הצדדים מאז 2007 ולהקים ממשלת אחדות
- 23 בפברואר 2012** **"תוכנית ההרגעה" של נפתלי בנט**
תוכנית לסיפוח ישראלי חד-צדדי של שטחי C בגדה המערבית

- 20 במאי 2012 הסכם קהיר בין פתח לחמאס**
 הסכם פיוס שלא מומש להקמת ממשלת אחדות והתנעת תהליך בחירות
- 21 ביוני 2012 פרסום דו"ח אדמונד לוי**
 דו"ח בנושא המאחזים הבלתי-מורשים שקבע כי ניתן להכשירם וכי ההתנחלויות חוקיות על פי החוק הבינלאומי
- 21-14 בנוב' 2012 מבצע "עמוד ענן" ברצועת עזה**
 תקיפות אוויריות של צה"ל ברצועה, במהלכן נהרגו מעל 200 פלסטינים
- 29 בנובמבר 2012 שינוי מעמדה של מדינת פלסטין באו"ם למדינה משקיפה לא-חברה**
- 23 באפריל 2014 הסכם הפיוס בין פתח לחמאס**
 הוביל להקמת ממשלת אחדות פלסטינית לראשונה מאז 2007
- 8 ביולי – 26 באוגוסט 2014 מבצע "צוק איתן" ברצועת עזה**
 לחימה בין צה"ל לחמאס במהלכה נהרגו 72 ישראלים ומעל 2,000 פלסטינים
- 17 בדצמבר 2014 החלטת הפרלמנט האירופי על הכרה במדינת פלסטין**
 החלטה סמלית שהתקבלה במקביל למספר החלטות דומות של פרלמנטים במדינות אירופה
- 8 בנובמבר 2016 בחירתו של דונלד טראמפ לנשיאות ארה"ב**

זכות החשיבה

מפה 1: הצעת החלוקה של האו"ם, 1947

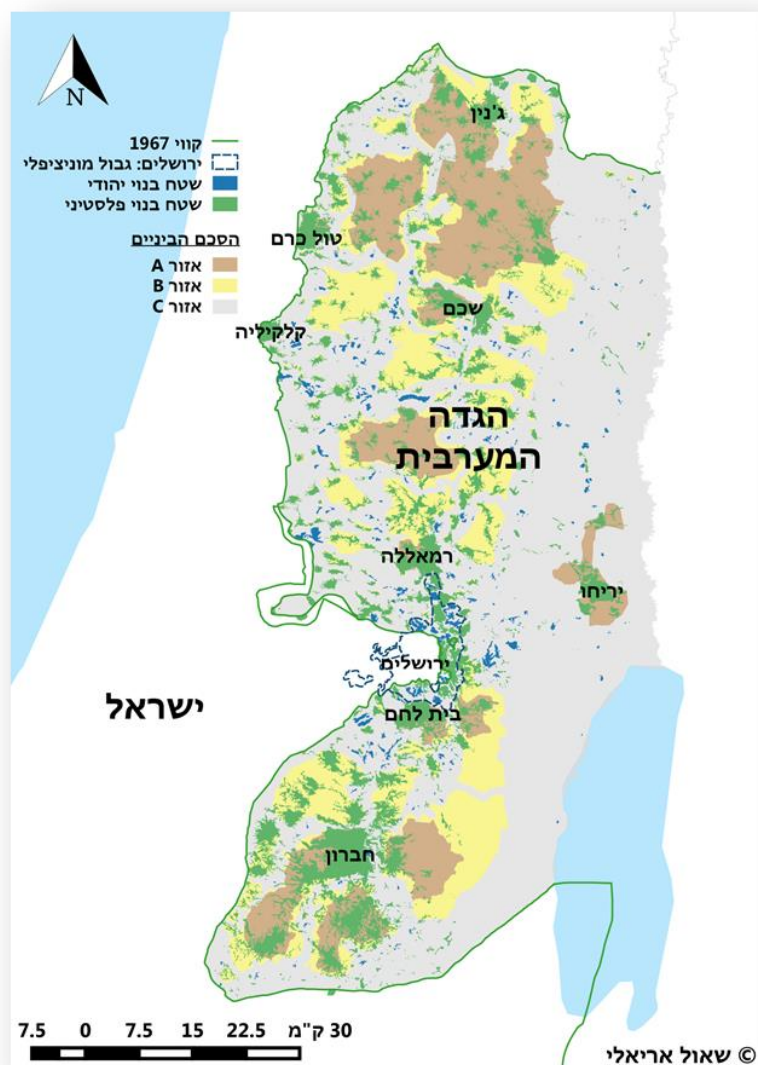

מפה 2: ישראל בגבולות הקו הירוק, 1949

זכות החשיבה

מפה 3: הסכם הביניים (אוסלו ב'), 1995

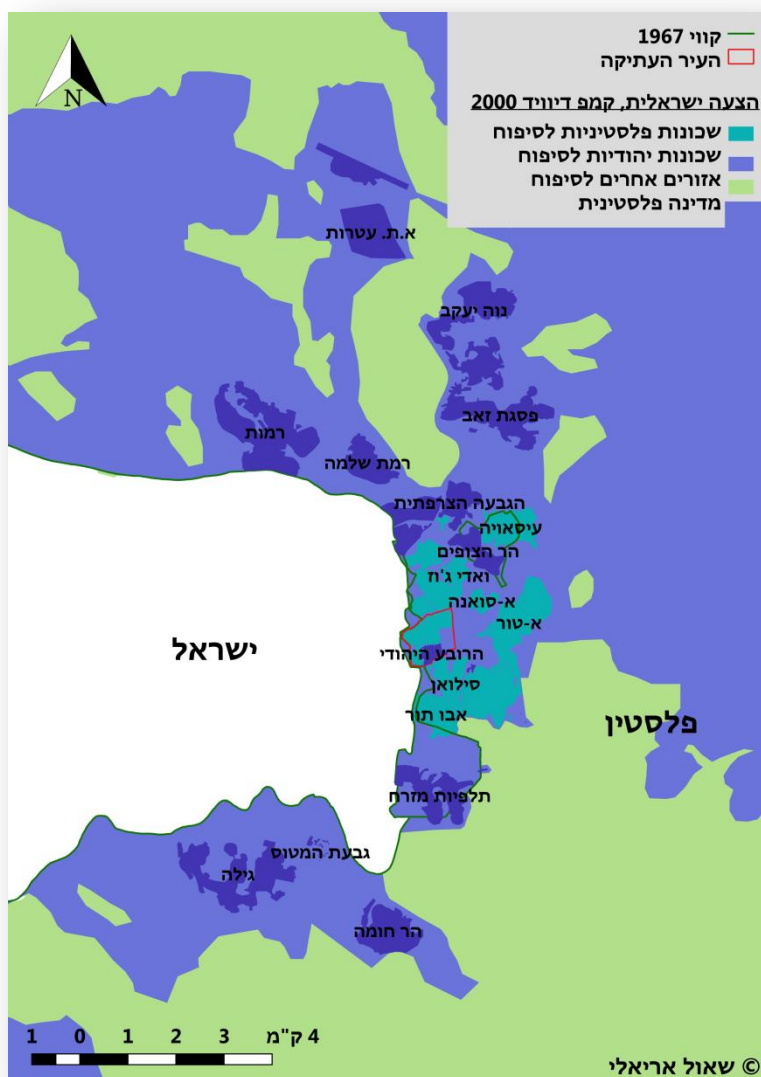

מפה 4: ההצעה הישראלית בקמפ דייוויד 2000 – כללי

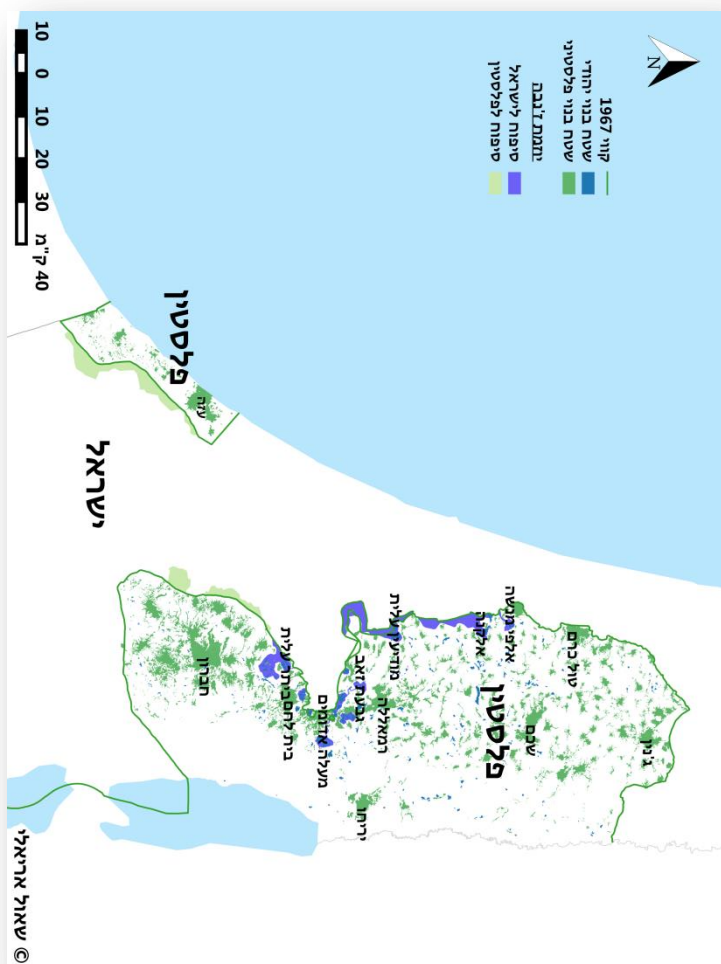

זכות החשיבה

מפה 5: ההצעה הישראלית בקמפ דייוויד 2000 – ירושלים

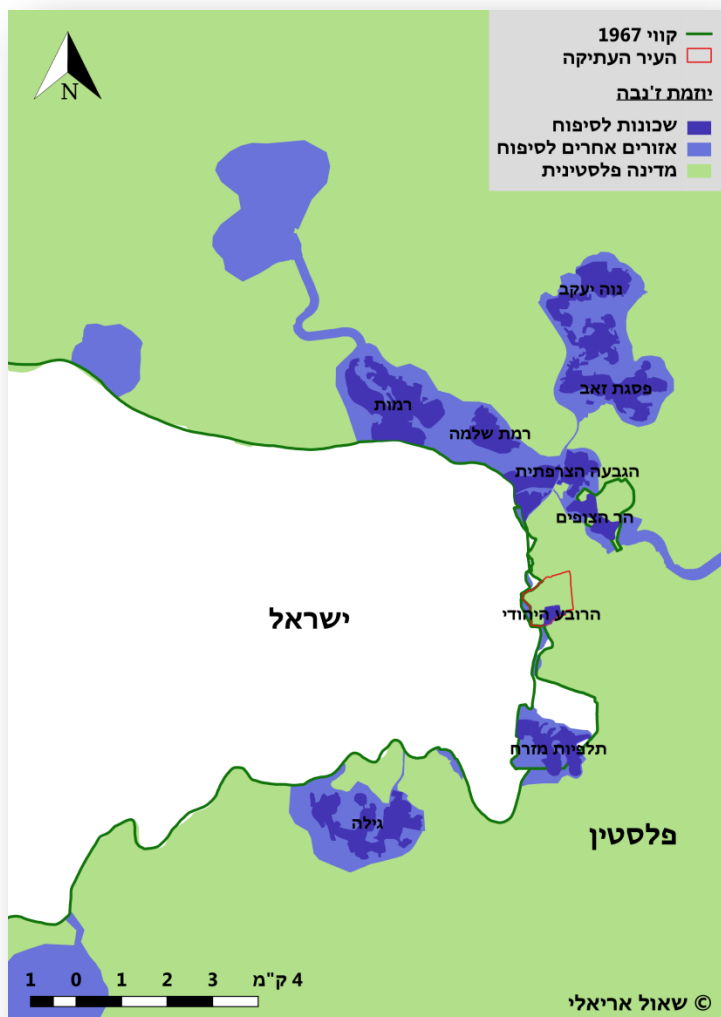

מפה 6: המתווה הטריטוריאלי ביחזמת ז'נבה – כללי

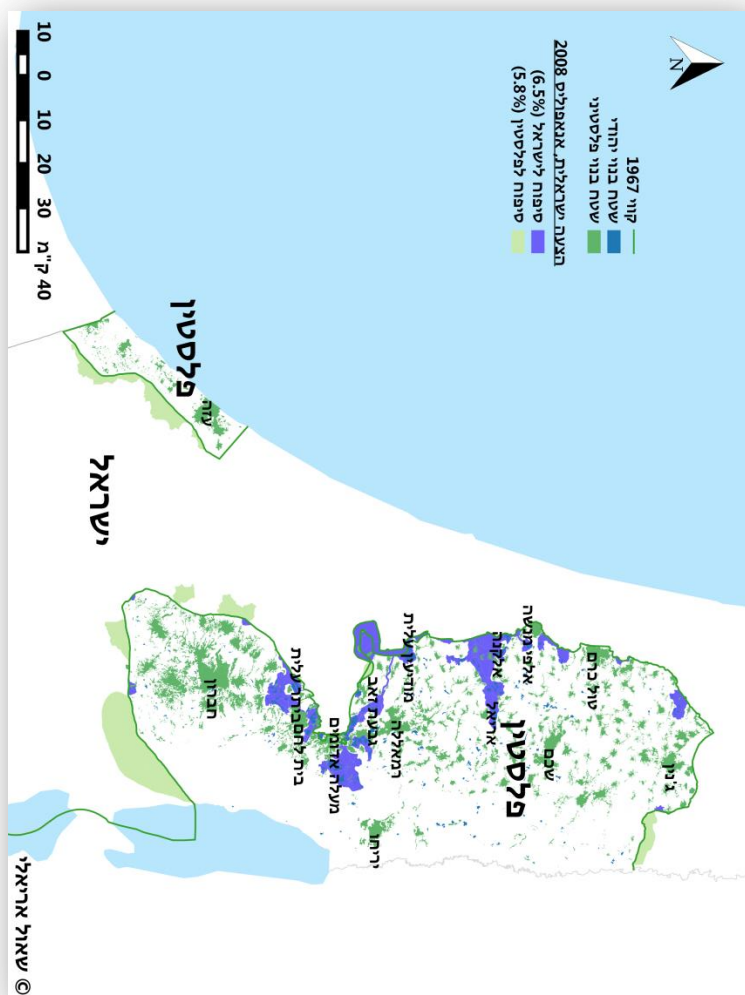

זכות החשיבה

מפה 7: המתווה הטריטוריאלי ביוזמת ז'נבה – ירושלים

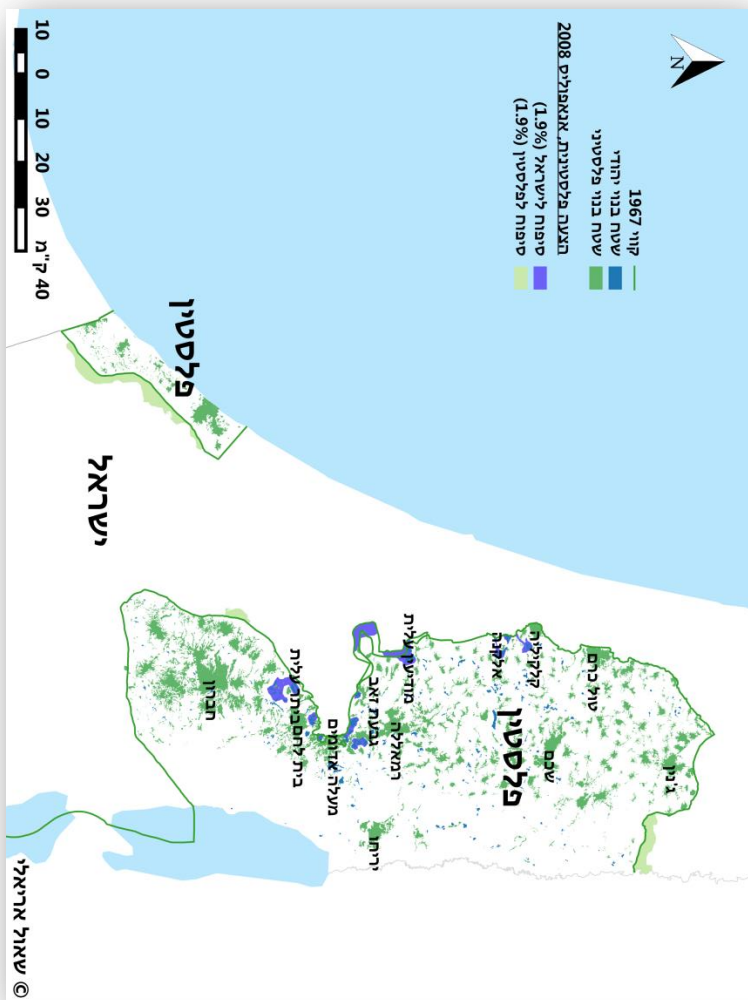

מפה 8: ההצעה הישראלית בתהליך אנאפוליס 2008 – כללי

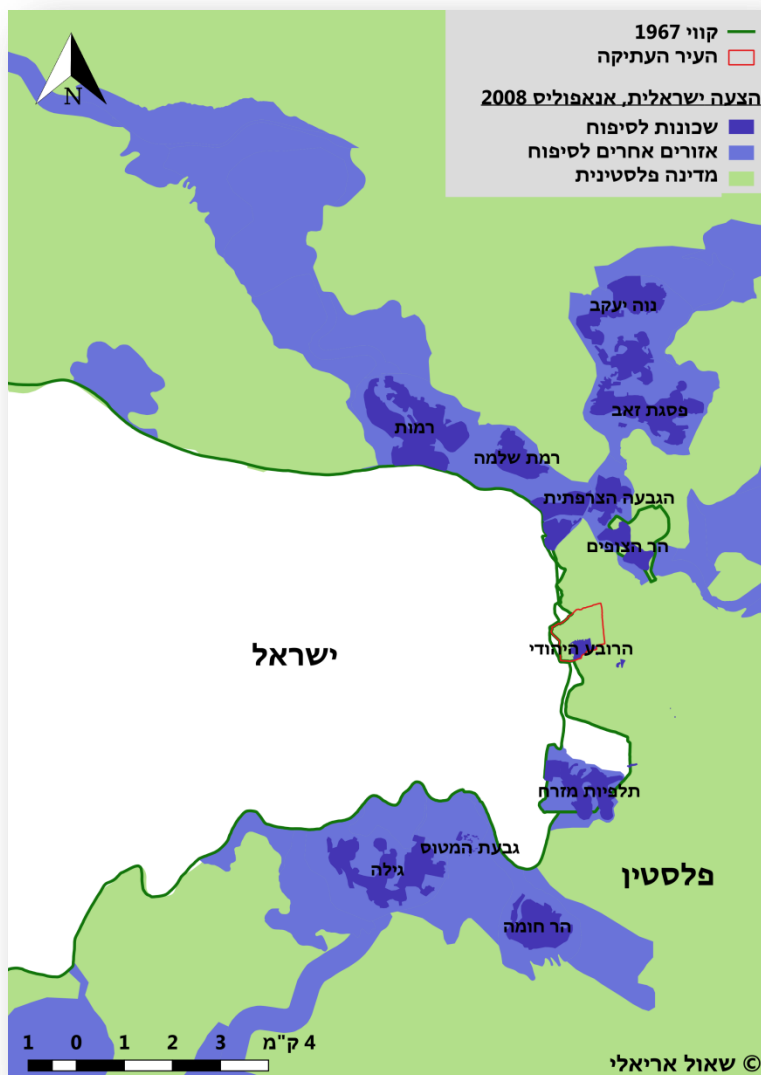

זכות החשיבה

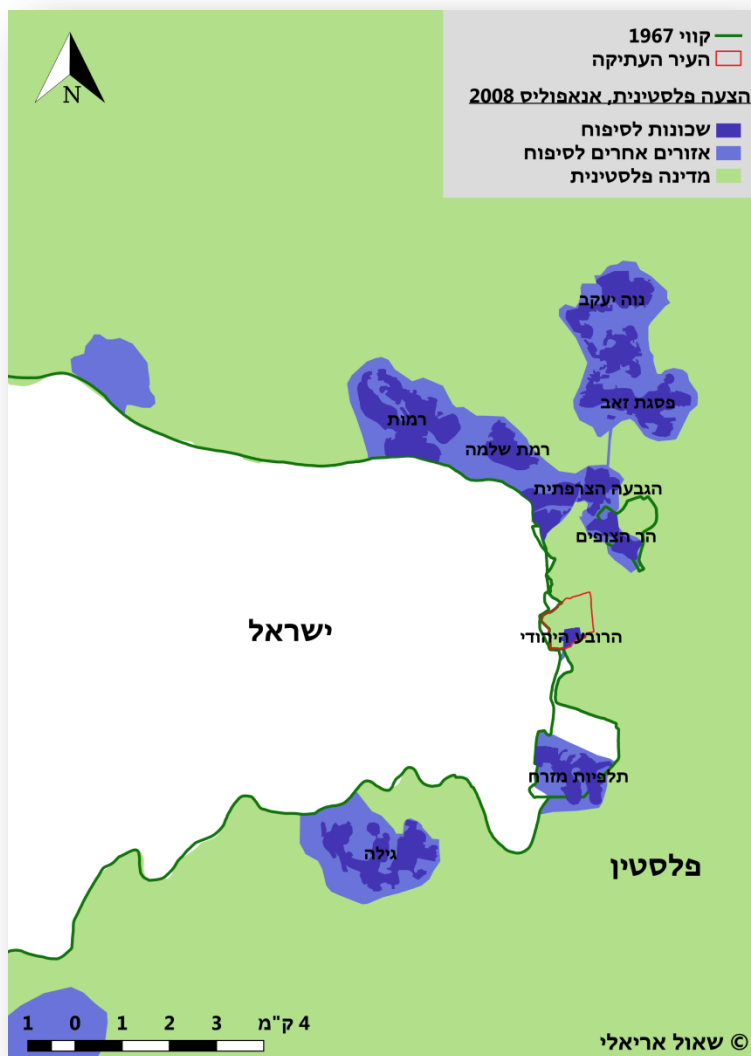
מפה 9: ההצעה הפלסטינית בתהליך אנאפוליס 2008 – כללי

מפה 10: ההצעה הישראלית בתהליך אנאפוליס 2008 – ירושלים

מפה 11: ההצעה הפלסטינית בתהליך אנאפוליס 2008 – ירושלים

מפה 12: סטטוס גדר הביטחון, 2016

